$2.50

From Library of Rev. Rob't Turnbull

Wm. H. Randall
Mar. 23. 1878

BIBLIOTHECA
PATRUM ECCLESIASTICORUM
LATINORUM SELECTA.

AD OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM EDITA

CURANTE

E. G. GERSDORF.

VOL. I.

S. CLEMENTIS ROMANI RECOGNITIONES.

LIPSIAE

SUMTIBUS BERNH. TAUCHNITZ JUN.

1838.

S. CLEMENTIS ROMANI

RECOGNITIONES

RUFINO AQUILEI. PRESB. INTERPRETE.

AD

LIBRORUM MSS. ET EDD. FIDEM EXPRESSAE

CURANTE

E. G. GERSDORF,

PH. D. AA. M. BIBLIOTHECAE UNIV. LITT. LIPS.

PRAEF. PRIM. CET.

LIPSIAE

SUMTIBUS BERNH. TAUCHNITZ JUN.

1838.

PRAEFATIO.

Recognitiones, quae S. Clementis Romani nomine circumferuntur, quum inter se maxime diversa de iis olim pronunciata essent iudicia, S. V. Moshemio auctore inter praestantissima veteris aevi monumenta a plerisque viris antiquitatis et scriptorum veterum Christianorum literate peritis relatae sunt. Nam etsi Clementem, qui saeculo primo exeunte episcopi loco Romanae praefuit ecclesiae Petri Apostoli discipulus, auctorem horum librorum fuisse nulla possit ratione comprobari, immo saeculo secundo extremo aut tertio ineunte demum compositos eos esse multis ex caussis et verisimile et probabile videatur, a viro tamen docto et librorum sacrorum studiis et philosophorum Graecorum disciplinis liberaliter erudito editos, et tum ad consuetudines institutaque Christianorum, qut saeculo secundo vixerunt pernoscenda, tum ad aevi illius rationes et haereticorum commenta intelligenda cum maxime eos idoneos esse veteres et recentiores consentiunt omnes. Ad impugnandas enim et evertendas illius aevi falsas de numine divino opiniones fabulam ingeniose excogitavit auctor, qua Petrus apostolus inter peregrinandum socio sibi adscito Clemente cive Romano, viro doctrina atque optimarum artium studiis a prima aetate erudito, Simonis magi haereticorum principis commenta scelerateque facta convincit, et ex ipsa Clementis historia, qui parentes carissimos et fratres duos uterinos sorte iniqua iam multis abhinc annis sibi ereptos et inter se seiunctos salvos paulla-

tim recipit et **recognoscit**, *fati diram necessitatem non esse a hominibus conquerendam, consuli a deo rebus humanis et fiduciam Christi, evulsis ex mentibus hominum vanis istis atque perversis opinionibus vere salutarem argumentis comprobat gravissimis. Quum vero adversarii, quotquot tum aut simulacrorum cultum, aut philosophorum opiniones, aut Iudaeorum decreta, aut haereticorum denique commenta amplexi sacris Christianis infensi erant, subtili hac disputatione et uno volumine castigarentur omnes, narrationis autem genus quo usus est auctor, novum plane atque inusitatum haud displiceret legentibus, iam saeculo tertio exstiterunt, qui in sectatorum gratiam sive augerent sive diminuerent sive alia quavis ratione interpolatos corrumperent hos libros haeretici* νοθεύσαντες μὲν τὰ ἐν αὐτοῖς, ὀλίγα δὲ ἀληθινὰ ἐάσαντες, *ut ait Epiphanius haeres.* 30, 15. (*Vol. I. p.* 139. *ed. Petav.*) [1]) *Pluribus inde iisque maxime diversis veteres ecclesiae scriptores usi sunt horum librorum editionibus, quarum tres ad nostra pervenerunt tempora I.* **Recognitiones**, *quae graece* περίοδοι τοῦ Πέτρου *s.* τοῦ Κλήμεντος, πρὸς Σίμωνα τὸν μάγον διαλέξεις, πράξεις, ἀναγνώσεις, ἀναγνωρισμός *dicebantur et a Rufino Aquileiensis ecclesiae presbytero sub finem saeculi quarti in latinam linguam conversae diversis modis in codd. inscribuntur, v. c. Clementis Itinerarium ad Iacobum fratrem domini, Liber itinerarius praedicationis Petri, Gesta s. Historia Clementis, Clem. libri de disputatione Petri cum Simone mago etc.; II.* **Clementina** (τὰ Κλημέντια *s.* Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή), *quorum homilias duodeviginti priores et undevigesimam altera parte mutilam primus ex cod. Paris. graece edidit Cotelerius; III.* **Clementina epitome de gestis Petri**, (Κλήμεντος περὶ τῶν πράξεων ἐπιδημιῶν τε καὶ κηρυγμάτων τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου ἐπιτομή κ. τ. λ.) *cuius ab Adr. Turnebo primum typis descriptae tres teste Cotelerio recensiones inter se haud parum diversae in bibliotheca regia Parisina asservantur. Iam vero Recognitionum libros, si cum Clementinis istis et Epitome curiose conferuntur, utrisque antiquiorem* πε-

---

1) *Cf. Rufin. in praef. ad Gaudentium, et Id. de adulter. libr. Origenis, Photius in biblioth. cod.* 113. *all.*

ῥιόδων τοῦ Πέτρου editionem exhibere probabili ratione dicitur, quamvis nec ipsos ab omni vitio et errore vacuos atque integros quisquam sine omni dubitatione confirmabit. Incertum sane in hac tanta rerum obscuritate et perdita antiquissima eaque illibata librorum Clementinorum editione iudicium, neque singulas VV. DD. de iis sententias nunc proferre ac diiudicare instituti nostri permittit ratio.[1]) *Auctor natione Iudaeus, disciplina Alexandrinus philosophus, ut perhibet Moshemius, quum ad Christiana sacra appelleret animum, partem quidem reiiciebat dogmatum quae a philosophis acceperat, sed servabat sibi etiam plurima, quae ita quidem aptabat Christianae religionis praeceptis, ut novum quoddam idque philosophicum religionis genus inde prodiret, quod Clementina Clementisque Recognitiones exhibent. At de Rufino ipso eiusque graecos auctores interpretandi ratione dubia fides, et quae ille de suis addiderit quaeve omiserit (vid. eius praefat.) ignoratur. Quid vero, si in latinam Rufini interpretationem iterum illata essent vana insipientis cuiusdam hominis commenta? Etenim libri scripti multis in locis adeo inter se discrepant (v. c. libr. 3, c. 2 — 12, 51 — 63 et saepius), ut de eo opinor, quin Rufini aetate omnino recentiora et aliunde eorum nonnulla invecta sint, quae in hoc illove veteri libro addita leguntur, in alio desiderantur, dubitari nequeat. — Lectione autem horum librorum haud iniucunda medio aevo delectatos esse multos testem habemus haud exiguum codicum Mss. numerum, qui in bibliothecis servantur Parisiensibus, Bodleiana, Oxoniensi, Basileensi, Bernensi, Lipsiensi Paullina et in aliis pluribus. Parisinos codices, Regium, Thuaneum, Sorbonicum, P. Petiti et Carmelitarum adhibuit in editione sua Cotelerius, vir de omni antiquitate Christiana egregie meritus, in emendando autem Clemente tam timidus et religiosus, ut persaepe ne manifestissimas quidem scripturae corruptelas optimorum librorum auctoritate ausus sit corrigere. Libros Oxonienses*

---

2) *Cff. Le Nourry appar. ad bibl. max. PP. I. p.* 398 — 423. *Grabii spicil. PP. I. p.* 270 — 302. *Germon de vett. haer. eccl. codd. corruptoribus p.* 238 — 52. *Lardner credibility of the gospel-history II. p.* 769 — 817. *Moshemii diss. ad hist. eccl. pertt. I. p.* 174 — 192. *Igogginii de Romano Petri itin. exercitt. p.* 14 — 18. *Rosenmüller hist. interpret. libr. sacr. I. p.* 73 — 114. *Neander genet. Entwickel. d. gnost. Systeme. p.* 361 — 421. *Tzschirner Fall d. Heidenth. herausgg. von Niedner p.* 381 *sq. — Kestner Agape p.* 26 *sqq. Oudinus, Caveus all.*

descripsit Grabius l. l.; duorum Bernensium, quos Sinnerus in Catalogo I. p. 51. *recensuit, accuratam notitiam singulari humanitati debeo Rettigii, litt. antiquarum in illa urbe Professoris celeberrimi, qui auctore Sauppio, V. Cl., apud Turicenses Prof. et Bibliothecae praefecto meritissimo, eos in usum meum evolvit. De quibus, quum plerumque inter se consentiant et optimae notae libris adnumerentur, hoc unum addo, quod qui in cod. num.* 164., *signato, saec. X., locus libri* 3. *c.* 2 — 12. *deest, in altero num.* 66., *saec. XI., legitur. Sed maximo mihi in curando hoc opere adiumento fuerunt libri duo Lipsienses bibliothecae Paullinae membranacei, quorum alter, catal. num.* 90., *olim Pegaviensis, saeculo XI., alter num.* 91. *anno Chr.* 1218 *in sereno monte scriptus est. Rufini manum ut restituerem, haud ignorans commentarios hos singulari quodam corruptelae genere locis paene innumeris depravatos esse, lectiones tum librorum scriptorum, tum editorum, Sichardi Basileensis* 1526, *Parisinarum* 1541 *et* 1568, *Cotelerii et Clerici (SS. Patrum apostoll. opp. Vol. I. Amstel.* 1726), *Gallandii denique (Biblioth. vett. Patrum Tom. II. Venet.* 1788) *diligenti cura adhibendas esse censui. Quibus praesidiis ubi sim usus, quum quaevis fere pagina emendatione indigeret et etiamnunc restent aliqui loci, quos codicum mss. ope destitutos intactos relinquere quam temere mutare malui, hic pro instituta ratione non vacat exponere, et qualis in tanta labe et corruptela scripturae singulis allata sit locis medela, magis est aliorum existimare quam meum profiteri. Neque vero quin magna codicibus mss. Lipsiensibus in emendandis atque conformandis Recognitionum libris tribuenda sit auctoritas, unquam dubitavi, quum optimis codicibus eos consentire viderem; in eo autem, quid de iis statuendum sit locis, qui passim in codd. Lipss. desunt neque a librario negligente praetermissi neque ad orationis seriem sententiarumque concinnitatem omnino necessarii, incertus haereo. Quaerentibus quae huius rei probabilis ratio reddi possit, tria maxime respicienda videntur, nempe eorum, quae in antiquissimis quibusdam libris desunt, alia a haereticis aut insulsis hominibus Rufini aetate recentioribus temere illata, alia ab fidei orthodoxae cultoribus strenuis deleta, alia denique ut visum est, brevitatis quodam studio contracta*

esse in epitomen, ut v. c. libr. 1. c. 23 — 53. et l. 8., c. 5 — 62. Etenim hoc altero in loco sic legitur in codd. Lipsiensibus: — ,,quae ignorantur inveniet. Tum Niceta aperte et dilucide illi, et quia deus est et quia mundus eius providentia regitur, exponere coepit. (c. 41.) Cui succedens Aquila si quid a fratre semiplene dictum fuerat, firmissimis adsertionibus adprobavit, ita ut senex diceret, tam prudenter et fortiter eos prosequutos, ut melius de huius rei inquisitione dici non possit. Sed de hac re solummodo sibi scrupulum moveri, quia extra genesim fieri aliquid non putaret, dicens omnia sibi necessitate genesis accidisse. (c. 57.) Si, inquit Aquila, ex ipsa disciplina — scientiam mathesis attigit. (c. 58.) Cum haec Aquila dixisset et, ego Clemens, crastino, inquam, dices pater — (c. 62.) Petrus surrexit et turbas dimisit.'' etc. In tanta igitur rerum obscuritate et dubitatione quum ante hos decem annos in maiori librorum Clementinorum editione occupatus, arabicam Recognitionum interpretationem in bibliotheca regia Parisiensi inveniri ex catalogo biblioth. reg. I. p. 106. cognoverim, Fleischero, viri egregii Silv. de Sacy illo tempore auditori dilectissimo, nunc linguarum orientalium in nostra litterarum universitate Professori praeclare merito, facile persuasi, ut libro isto perlustrato accuratam eius mecum communicaret notitiam. Sed spes quam in versione arabica collocaveram, me frustrata est. Codex ms. Parisinus, qui inter orientales num. 70. signatur, et inscribitur ,,Testamentum Christi domini ad Petrum et omnia mysteria quae ei revelavit, auctore S. Clemente Romano'' etc. XCI sectionibus haud pauca quidem continet, quae ex Recognitionibus excerpta esse videntur, sed confusa ea cum ineptiis variisque hallucinationibus ac permixta conquestionibus de iniuriis et malis, quibus affligebantur saeculo post Chr. natum decimo quinto Christiani in Oriente degentes a Muhamedanis.

Haec de Recognitionibus dicta sunto. Plura vero alia in aliud tempus differenda esse video. Quum enim Bernhardus Tauchnitius, Caroli Tauchnitii ex fratre filius, vir honestissimus, iterum ac saepius a me petisset, ut selectam patrum ecclesiasticorum bibliothecam quam primum edendam curarem, quae contextu diligenter recognito, modico empturis pretio parabilis esset, quamquam me non prae-

teribat quam arduum hoc esset et difficile negotium, roganti tamen librario operam meam quantulamcunque non putavi diutius esse recusandam. Socios in hoc opere perficiendo mihi adiunxi viros litteris et antiquitatis christianae studiis eruditissimos, quorum opera Cyprianus, Lactantius et Tertulliani quaedam scripta anno proximo typis expressa perpetuis prodibunt. Et vero, ni omnia me fallunt, haec ipsa selecta veterum patrum ecclesiasticorum bibliotheca exoptata multis, haud parum commodis inserviet hominum theologiae operam dantium, qui veterem librorum sacrorum interpretationem, veteris ecclesiae dogmata, disciplinae veteris ecclesiasticae formam, rituum denique ortus resque gestas veterum Christianorum probe perspicere et intelligere sui muneris esse existimant.

Scr. Lipsiae d. S. Martini A. C. CIƆIƆCCCXXXVII.

E. G. Gersdorf.

RUFINI

AQUILEIENSIS PRESBYTERI

IN S. CLEMENTIS RECOGNITIONUM LIBROS

PRAEFATIO AD GAUDENTIUM EPISCOPUM.

Tibi quidem Gaudenti, nostrorum decus insigne doctorum, tantus ingenii vigor, imo tanta spiritus gratia est, ut si quid a te etiam quotidiani eloquii more dicitur, si quid in ecclesia declamatur, id in libris haberi et ad instructionem tradi posteris debeat. Nos tamen, quos et ingenii tenuitas minus promptos, et senecta iam tardos reddit ac segnes, opus quod olim venerandae memoriae virgo Silvia iniunxerat, ut Clementem nostrae linguae redderemus, et tu deinceps iure hereditario poscebas, licet multas post moras, tamen aliquando restituimus, praedamque ut opinor non parvam, Graecorum bibliothecis ereptam, nostrorum usibus et utilitatibus convectamus, ut quos propriis non possumus, peregrinis nutriamus alimoniis. Nam et solent suaviora videri peregrina, interdum vero et utiliora. Denique peregrinum est pene omne, quod medelam corporibus confert, quod morbis occurrit, quod venena depellit. Iudaea balsami lacrimam, Creta comam dictamni mittit, Arabia aromatum flores et spicarum nardi India segetem metit, quae apud nos, etiamsi aliquantulo quam proprius ager attulit, fractiora perveniunt, odoris tamen gratiam vimque medendi integram servant. Suscipe igitur, anime mi, redeuntem ad te Clementem nostrum, suscipe iam Romanum. Nec mireris, si forte tibi in eo minus solito floridus eloquentiae vultus appareat. Nihil interest, dummodo sensus idem sapiat. Peregrinas ergo merces multo in patriam sudore transvehimus. Et nescio quam gratus me civium vultus accipit, magna sibi Graeciae spolia deferentem, et occultos sapientiae thesau-

ros nostrae linguae clave reserantem. Sed votis tuis faveat deus, ut nullus nobis sinister oculus, nec cuiusquam lividus occurrat adspectus, ne extremo prodigii genere, cum nihil invideant illi quibus aufertur, livescant tamen isti quibus confertur. Aequum est sane, tibi qui haec etiam Graece legeris, (ne forte in aliquibus minus a nobis servatum translationis ordinem putes) interpretationis nostrae indicare consilium. Puto quod non te lateat, Clementis huius in Graeco eiusdem operis ἀναγνώσεων, hoc est Recognitionum, duas editiones haberi, et duo corpora esse librorum, in aliquantis quidem diversa, in multis tamen eiusdem narrationis. Denique pars ultima huius operis, in qua de transformatione Simonis refertur, iu uno corpore habetur, in alio penitus non habetur. Sunt autem et quaedam in utroque corpore de ingenito deo genitoque disserta, et de aliis nonnullis, quae ut nihil amplius dicam, excesserunt intelligentiam nostram. Haec ergo ego, tanquam quae supra vires meas essent, aliis reservare malui, quam minus plena proferre. In caeteris autem, quantum potuimus, operam dedimus, non solum a sententiis, sed ne a sermonibus quidem satis elocutionibusque discedere. Quae res quamvis minus ornatum, magis tamen fidele narrationis reddit eloquium. Epistolam sane, in qua idem Clemens ad Iacobum fratrem domini scribens de obitu nunciat Petri, et quod se reliquerit successorem cathedrae et doctrinae suae, in qua etiam de omni ordine ecclesiastico continetur, ideo nunc huic operi non praemisi, quia et tempore posterior est, et olim a me interpretata et edita. Sed quod in ea nonnullis fortasse videbitur inconsequens, si hic explanetur, non puto absurdum videri. Quidam enim requirunt, quomodo cum Linus et Cletus in urbe Roma ante Clementem hunc fuerint episcopi, ipse Clemens ad Iacobum scribens, sibi dicat a Petro docendi cathedram traditam. Cuius rei hanc accepimus esse rationem, quod Linus et Cletus fuerunt quidem ante Clementem episcopi in urbe Roma, sed superstite Petro, videlicet ut illi episcopatus curam gererent, ipse vero apostolatus impleret officium, sicut invenitur etiam apud Caesaream fecisse, ubi cum ipse esset praesens, Zacchaeum tamen a se ordinatum habebat episcopum. Et hoc modo utrumque verum videbitur, ut et illi ante Clementem numerentur episcopi, et Clemens tamen post obitum Petri docendi susceperit sedem. Sed iam videamus, scribens Iacobo fratri domini, operis sui Clemens ipse quod sumat narrationis initium.

Liber Primus.

---

1. Ego Clemens in urbe Roma natus, ex prima aetate pudicitiae studium gessi, dum me animi intentio velut vinculis quibusdam sollicitudinis et moeroris a puero innexum teneret. Inerat enim mihi cogitatio (incertum sane unde initium sumserit), crebro ad memoriam meam conditionem mortalitatis adducens, simulque discutiens: utrumne sit mihi aliqua vita post mortem, an nihil omnino postea sim futurus, si non fuerim ante quam nascerer, vel si nulla prorsus vitae huius erit post obitum recordatio, et ita immensitas temporis cuncta oblivioni ac silentio dabit, ut non solum non simus, sed neque quod fuerimus, habeatur in memoria. Sed et illud versabatur in pectore, quando factus sit mundus, vel antequam fieret, quid erat, aut vero semper fuerit. Nam certum videbatur, quod si esset factus, esset et profecto solvendus, et si solvatur, quid iterum erit? nisi forte oblivio cuncta et silentium teget, aut forte aliquid erit, quod nunc sentire mortalium non potest mens.

2. Haec et his similia, nescio unde, indesinenter animo revolvens, nimietate moeroris incredibiliter tabescebam, et quod est gravius, si quando respuere a me huiuscemodi curas velut minus utiles cogitabam, validiores in me fluctus sollicitudinum consurgebant. Inerat enim mihi comes optima, quae me quiescere non sineret, immortalitatis cupido. Ut enim post rerum exitus docuit, et gratia dei omnipotentis ostendit, haec me animi intentio ad inquisitionem veritatis, et agnitionem verae lucis adduxit. Ex quo factum est, ut lugerem postmodum eos, quos prius ignorans beatos credebam.

3. Igitur cum a prima aetate in huiuscemodi animorum intentione versarer, cupiens aliquid discere, philosophorum frequentabam scholas, ubi nihil aliud, quam dogmatum adsertiones et impugnationes videbam agi sine fine, certamina, artes syllogismorum conclusionumque agitari versutias.

Et si quando quidem obtinebat hic sermo, quod immortalis esset anima, gratulabar; si quando vero arguebatur quasi mortalis, cum tristitia discedebam. Neutrum tamen in corde meo firmitudinem veritatis tenebat, sed hoc tantum intelligebam, quod sententiae ac definitiones rerum, non pro natura sui ac veritate caussarum, sed pro ingeniis defendentium, falsae imaginarentur, aut verae, eoque magis in profundo pectoris cruciabar, quod neque aliquid ex his, quae dicebantur, tamquam firmum tenere poteram, neque abiicere desiderium requirendi; sed quanto magis negligere conabar ac spernere, tanto ardentius, ut supra dixi, velut cum quadam voluptate latenter irrepens huiuscemodi cogitatio, mentem atque animum possidebat.

4. Coangustatus igitur inventione rerum, aiebam apud memet ipsum: Quid inaniter laboramus, cum manifestus sit terminus rerum? Si enim post mortem non ero, nunc superfluo crucior; si vero erit mihi vita post obitum, servemus illi vitae sui temporis motus, ne forte his, quae nunc patior, aliqua me ibi tristiora excipiant, nisi pie ac sobrie vixero, et secundum nonnullorum sententias philosophorum, Pyriphlegethonti fluvio vel Tartaro, ut Sisyphus et Tityus, et ut Jxion ac Tantalus aeternis in inferno suppliciis tradar. Et rursus mihi ipsi respondebam: Sed haec fabulae sunt, aut si ita est, in rebus dubiis praestat pie vivere. Sed iterum reputabam mecum, quomodo possem sub incerto iustitiae praemio, a peccati me libidine continere? maxime cum etiam, quae sit ipsa iustitia, quae Deo placeat, apud me habeatur incertum, et neque si immortalis sit anima, ac sit, quae aliquid sperare possit, agnoscam, neque quid certi futurum sit noverim. Nec tamen quiescere ab huiuscemodi cogitationibus possum.

5. Quid igitur faciam? Aegyptum petam, atque ibi hierophantis vel prophetis qui adytis praesunt, amicus efficiar, et pecunia ab eis invitatum magum precabor, ut educat mihi animam de infernis, per eam quam necromantiam vocant, tamquam de aliquo negotio consulere cupienti. Mihi vero haec erit consultatio: si immortalis est anima. Probatio autem animae, quod immortalis sit, non ex eo quod loquitur, erit mihi certa, vel ex eo quod audio, sed ex eo quod video; ut oculis meis cernens eam, certissimam de reliquo immortalitatis eius sententiam teneam. Neque enim

ultra poterit veritatem visus, verborum fallacia et auditio incerta turbare. Veruntamen hanc ipsam deliberationem meam retuli ad quendam familiarem meum philosophum, qui mihi consilium dedit, ne hoc facere auderem. Sive enim, inquit, evocanti mago non obediat anima, tu post haec, tamquam nihil esse putans post mortem, desperabilius vives, quippe qui et illicita tentaveris. Si vero et aliquid ibi videre tibi visus fueris, quae tibi religio, aut quae pietas ex illicitis tradetur et impiis? Exosum namque divinitati huiuscemodi negotium ferunt, et adversari deum his, qui animas post absolutionem corporum vexant. Ego vero his auditis, pigrior quidem sum redditus ad hoc quod parabam, nec tamen usquequaque aut desiderium ponere poteram, aut molestiam cogitationis abiicere.

6. Et ne longa utar narratione, cum his ego cogitationis meae aestibus agitarer, fama quaedam sensim in imperio Tiberii Caesaris, initio ex Orientis partibus sumto, pervenit ad nos, et per singula convalescens, velut a deo bonus quidam nuntius missus, universum replebat orbem, nec patiebatur divinam voluntatem silentio tegi. Diffundebatur ergo per singula loca, adnuntians, quod esset quidam in Iudaea, qui sumto a tempore veris exordio, regnum dei evangelizaret Iudaeis, idque percepturos diceret eos, qui mandatorum suorum et doctrinae instituta servassent. Ut autem sermo eius fide dignus, ac divinitatis plenus esse crederetur, virtutes multas, et signa ac prodigia mira efficere iussione sola dicebatur, ita ut, tamquam a deo potestatem habens, surdos faceret audire et caecos videre, claudos erigeret, atque omnem infirmitatem cunctosque daemones ex hominibus effugaret, sed et oblatos sibi mortuos suscitaret, leprosos quoque eminus videns curaret, et nihil omnino esset, quod ei impossibile videretur. Haec et horum similia processu temporis, crebris iam non rumoribus, sed manifestis quodammodo adventantium ex illis partibus nuntiis firmabantur, et ipsa iam per dies singulos rei veritas patescebat.

7. Denique in urbe per loca conventus fieri et de hoc sermone tractari, atque in admiratione res haberi coepit, quisnam is esset, qui apparuerit, vel quid nuntii a deo hominibus detulisset; donec sub eodem anno vir quidam adstans in urbis loco celeberrimo, proclamaret ad populum,

dicens: Audite me, o cives Romani; filius dei adest in partibus Iudaeae, promittens omnibus volentibus audire se, vitam aeternam, si quis tamen secundum voluntatem eius, a quo missus est dei patris actus suos direxerit. Propter quod convertimini a malis ad bona, a temporalibus ad aeterna. Agnoscite unum esse deum coeli terraeque rectorem, in cuius iustis adspectibus vos iniusti mundum eius habitatis. Sed si convertimini et secundum voluntatem eius agitis, ad futurum saeculum venientes et aeterni effecti, ineffabilibus eius bonis ac praemiis perfruemini. Erat autem vir iste, qui haec loquebatur ad populum, ex Orientis partibus, natione Hebraeus, nomine Barnabas, qui se etiam unum ex eius discipulis esse dicebat, missumque ob hoc, ut haec volentibus indicaret. Quibus ego auditis, cum reliqua multitudine sequi eum coepi et audire, quae diceret. Intelligebam sane quod nihil dialecticae artis esset in homine, sed simpliciter et absque ullo dicendi fuco, quae audisset a filio dei vel vidisset, exponeret. Adsertiones enim suas non argumentorum virtute muniebat, sed verborum et mirabilium, quae adnuntiabat, testes multos, ex ipso etiam circumstante populo, producebat.

8. Verum quoniam ad ea, quae sincere dicebantur, libenter annuere populus et amplecti sermonem simplicem coepit, hi qui sibi eruditi videbantur vel philosophi, ridere hominem ac spernere coepere, et syllogismorum in eum tendiculas velut validissima arma proferre. At ille interritus et velut deliramenta argutias eorum ducens, ne responsione quidem dignos iudicabat, sed ea quae proposuerat, exsequebatur intrepidus. Denique cum loquenti ei quidam proposuisset, cur ita factus esset culex, ut cum sit animal exiguum, et sex habeat pedes, insuper additae sint ei et alae, elephantus vero cum sit immane animal neque alas habeat, quattuor tantum pedes habeat. Ad haec ille ne respiciens quidem, sermonem suum, quem importuna propositio interruperat, continuata intentione peragebat, hac sola admonitione per singulas quasque interruptiones addita: Nos eius qui misit nos, verba factaque mirabilia adnunciare vobis in mandatis habemus, fidemque eorum quae dicimus, non ex argumentis arte quaesitis, sed ex vobis ipsis productis testibus confirmare. Agnosco enim plurimos adstare in medio vestrum ex his, quos una nobiscum memini audisse

quae audivimus, et vidisse quae vidimus. Sit autem in vestra potestate, vel recipere quae adnunciamus, vel spernere. Nos enim quod expedire vobis novimus, tacere non possumus, quia nobis, si taceamus, damnum est, vobis vero, quae dicimus, si non recipiatis, pernicies. Sed et stultis propositionibus vestris respondere perfacile possim, si veritatis discendae caussa quaereretis, de culicis dico atque elephantis differentia; sed nunc de creaturis dicere vobis aliquid, absurdum est, cum a vobis ipse omnium creator et conditor ignoretur.

9. Haec autem cum dixisset, velut ex uno consensu, indisciplinato ore omnes simul risum dedere, incutere ei verecundiam ac silentium imponere cupientes, barbarumque et minus sanae mentis eum adclamantes. Ego vero cum haec ita fieri cernerem, zelo quodam nescio unde repletus, ac religioso furore succensus, silere non potui, sed cum omni libertate proclamans: Rectissime deus, inquam, omnipotens abscondit a vobis voluntatem suam, quos agnitione sui praevidit indignos, sicut ex his quae nunc agitis, sanum sapientibus palam est. Nam cum videatis praedicatores voluntatis dei advenisse, quia nullam sermo eorum grammaticae artis scientiam profitetur, sed simplicibus et impolitis sermonibus perferunt ad vos divina mandata, ita ut omnes qui audiunt, sequi possint et intelligere quae dicuntur; ridetis salutis vestrae ministros et nuncios, ignorantes, quia vestra, qui vobis periti et eloquentes videmini, condemnatio est, quod apud agrestes et barbaros habetur veritatis agnitio. Quae cum ad vos advenerit, nec quasi hospita suscipitur, quae nisi intemperantia vestra et libido obsisteret, civis esse et vernacula debuisset; ut ex his arguamini, quod non veritatis amici et philosophi, sed iactantiae sectatores, et vaniloqui estis, qui veritatem non in simplicibus verbis, sed in versutis et callidis creditis habitare, et innumerabilia verborum profertis, unius verbi nequaquam pretio pensitanda. Quid ergo putatis futurum de vobis, vos o omnis turba Graecorum, si erit iudicium dei, sicut iste dicit? Sed nunc, omittentes ridere in perniciem vestri virum hunc, respondeat mihi qui vult ex vobis, quoniam quidem solo latratu vestro obturbatis etiam eorum aures, qui salvi esse volunt, et mentes quae ad fidem paratae sunt, ad infidelitatis lapsum, vestris obturbationibus declinatis: quae vobis

erit unquam venia, qui divinitatis nuncium, promittentem vobis agnitionem dei, ridetis et iniuriis afficitis? quem utique etiam si nihil veritatis adferret, pro ipso tamen benignitatis erga vos proposito, gratum acceptumque habere deberetis.

10. Haec et his similia cum prosequerer, plurimus adstantis populi fremitus concitabatur, dum alii velut erga hospitem miseratione moverentur, meumque sermonem ut consequenter habitum probarent, alii petulantes et stolidi, in me quoque pariter, ut in Barnabam, effrenati animi iracundiam concitarent. Sed cum ad vesperam iam declinaret dies, apprehensa Barnabae dextera, obluctantem licet eum, ad meam tamen adduxi domum, atque ibi manere feci, ne quis forte ex indocili vulgo iniiceret ei manus. Aliquantulis igitur diebus una positi, disserente eo [paucis], sermonem veritatis libenter audiebam; urgebat tamen profectionem dicens, se diem festum religionis suae, qui immineret, omnimodis apud Iudaeam celebraturum, ibique de reliquo cum suis civibus ac fratribus permansurum, evidenter indicans, iniuriae se horrore perculsum.

11. Denique cum ego dicerem: tu mihi tantum eius viri, quem apparuisse dicis, expone doctrinam, et ego meis sermonibus tua dicta componens, omnipotentis dei regnum iustitiamque praedicabo, et post haec si volueris, etiam navigabo tecum, valde enim videre cupio Iudaeam, vobiscum fortassis perpetuo permansurus; ad haec ille: tu, inquit, si quidem videre vis patriam nostram, et discere quae desideras, iam nunc mecum pariter naviga; si vero te aliquid tenet, signa tibi habitationis nostrae derelinquam, ut cum venire volueris, invenire nos facile possis; ego enim crastino iter adgrediar. Quem ubi immobilem vidi, descendi cum ipso usque ad portum, ac diligenter ab eo signa, quae dixerat, habitationis accepi, dicens ei: quia nisi aliquantulum pecuniae necessario mihi esset a debitoribus reposcendum, nihil omnino differrem; velociter tamen insequar iter tuum. Cum haec dixissem, commendato eo attentius his, qui navi praeerant, regressus sum tristis. Habebat enim me recordatio consuetudinis boni hospitis, et optimi amici.

12. Diebus autem paucis remoratus, et his quae debebantur ex parte aliqua profligatis, (plurima enim festinandi studio neglexi, ne a proposito impedirer) enavigavi con-

tinuo in Iudaeam, et post dies quindecim Caesaream Stratonis, quae est Palaestinae urbs maxima, adpulsus sum. Cumque navi egressus, hospitium quaererem, rumore populi comperi, quod Petrus quidam, illius qui in Iudaea apparuit, et signa multa ac prodigia divinitus gesta inter homines ostendit, discipulus probatissimus, crastino cum Simone quodam Samaritano ex castello Gethonum, habiturus esset verborum quaestionumque certamen. Quibus ego auditis, rogabam demonstrari mihi eius hospitium; quod cum reperissem, atque ante fores constitissem, ingerebam ianitori, quisnam essem atque unde adventarem; et ecce Barnabas procedens, statim ut me vidit, in complexus meos cucurrit, gaudio lacrimans, atque apprehensum me manu introducebat ad Petrum. Quem cum mihi eminus ostendisset, hic est, inquit, Petrus, quem tibi maximum esse in dei sapientia dicebam, cuique de te rursus sine cessatione locutus sum. Ingredere igitur tanquam bene ei cognitus. Omnia enim quae in te sunt bona, verissime comperit, et religiosum propositum tuum diligenter agnovit, ex quo et summo desiderio agitur, videndi te. Unde magnum ei hodie munus meis te manibus offero; simulque oblato me ait: Hic est Clemens, Petre.

13. At benignissimus Petrus, audito nomine, adcurrens protinus inhaesit osculis meis, et post haec cum sedere me fecisset, ait: Bene fecisti praedicatorem veritatis hospitio recipere Barnabam, nihil veritus populi insanientis furorem; beatus eris. Sicut enim tu legatum veritatis omni honore dignum duxisti, ita te quoque peregrinantem et hospitem, veritas ipsa suscipiet, et civem propriae urbis adscribet, et tunc tibi erit gaudium magnum, quod exiguam nunc impartiens gratiam, aeternorum bonorum haeres scriberis. Nunc ergo ne labores exponere mihi animum tuum; cuncta enim de te et de moribus tuis Barnabas fideli sermone edocuit, quotidie pene et indesinenter bonorum tuorum memoriam repetens. Et ut tibi breviter, tanquam unanimi iam amico, quod in re est definiam, si nihil est quod te impediat, iter age nobiscum, et audi sermonem veritatis, quem habituri sumus per loca singula, usquequo ad ipsam nobis perveniendum sit urbem Romam; et nunc tu si quid desideras, dicito.

14. Cumque ei exposuissem, quid ab initio propositi

gesserim, et quomodo per inanes effusus sim quaestiones, [et illa omnia, quae tibi domine mi Iacobe in principiis indicavi, uti ne eadem repetam] [1]) libenter promisi, cum ipso me iter acturum; hoc est enim, aio, quod cupidissime exspectabam. Veruntamen prius mihi cupio rationem veritatis exponi, ut sciam, si mortalis, an immortalis sit anima, et si immortalis, utrum pro his quae hic agit, ducatur ad iudicium. Sed et quae sit iustitia, quae deo placeat, scire desidero. Tum praeterea, si factus est mundus, vel quare factus, aut si solvendus est, an in melius renovandus, aut si omnino post haec non erit mundus, et ne per singula progrediar, haec atque horum similia ut se habeant, discere me velle respondi. Ad haec Petrus: Breviter, inquit, tibi, o Clemens, rerum scientiam tradam, et ausculta iam nunc.

15. Voluntas dei et consilium latuit homines multis ex caussis. Primo quidem pro institutione mala, pro sodalitatibus pessimis, pro consuetudine nequam, pro colloquiis non bonis, pro praesumtionibus minus rectis; [2]) pro his, inquam, omnibus, primum error, deinde contemtus, tum infidelitas et malitia, avaritia quoque et vana iactantia, aliaque his similia mala, velut fumus quidam immensus, universam domum huius mundi replevit, et habitantibus intrinsecus intuendi conditorem suum, aspectum liberum non dedit, neque quae ei essent placita pervidendi. Quid igitur his qui sunt intrinsecus convenit? nisi ut ex intimis praecordiis clamore prolato, auxilium invocent eius, quem solum domus fumo repleta non claudit, ut accedens aperiat ianuam domus, quo possit fumus quidem qui intrinsecus habetur, excludi, lux vero solis quae extrinsecus resplendet, induci.

16. Hunc ergo qui ad auxilium domus, caligine ignorantiae, et vitiorum fumo repletae, perquiritur, illum esse dicimus, qui appellatur verus propheta, qui solus illuminare animas hominum potest, ita ut oculis suis viam salutis evidenter inspiciant. Aliter enim impossibile est, de rebus divinis aeternisque cognoscere, nisi qui ab isto vero pro-

---

[1]) Quae uncis inclusimus, desunt in utroque cod. Lips. et in quibusdam aliis.

[2]) Codd. Lipss. his pergunt cap. sequ. vocabulis: Impossibile ergo de rebus divinis etc.; reliqua desunt.

pheta didicerit;[1]) quia sicut ipse paulo ante memorabas, fides rerum caussarumque sententiae, pro ingeniis magis defendentium ponderantur. Unde et eadem caussa nunc iusta, nunc putatur iniusta, et quod modo verum videbatur, alterius adsertione falsum videtur. Ista de caussa religionis ac pietatis fides veri prophetae praesentiam postulavit, ut ipse nobis diceret de singulis, prout se ipsa veritas habet, et doceret, quomodo oporteat de singulis credi. Et ideo ante omnia fidem prophetae, omni cum examinatione oportet probari; quem cum cognoveris vere esse prophetam, de reliquo cuncta ei credas oportet, nec ultra discutere eum per singula quae docuerit, sed habere firma et sancta quae dicit, quaeque quamvis fide suscipi videantur, antehabita tamen probatione creduntur. Cum enim semel ex initio prophetae veritas examinata constiterit, reliqua demum fide audienda sunt et tenenda, qua eum doctorem veritatis esse iam constat. Et sicut certum est, cuncta secundum veritatis regulam teneri oportere, quae ad divinam scientiam spectant, ita indubitatum est, a nullo alio nisi ab ipso solo sciri posse, quod verum est.

17. Et his dictis, tam mihi aperte et tam dilucide, quis iste esset propheta, et quomodo inveniretur, exposuit, ut ego mihi ante oculos habere, et manu contrectare viderer probationes, quas de prophetica veritate protulerat, ingentique stupore defigerer, quomodo ea quae omnes quaerunt, ante oculos posita nullus videt. Unde iubente eo, ea quae ad me loquutus est, in ordinem redigens, librum de vero propheta conscripsi, eumque de Caesarea, ad te, ipso iubente, transmisi. Dicebat enim mandatum se accepisse abs te, ut per singulos annos, si qua essent a se dicta gestaque, ad te descripta transmitteret.[2]) Interea initio sermonis sui, quem prima die habuit ad me de vero propheta et de aliis plurimis, cum me instruxisset plenissime, addidit etiam haec: Vide, inquit, de reliquo, et interesto tractatibus meis, quos, si quando necessitas attulerit, habebo

---

[1]) Quae sequuntur usque ad finem huius cap., desunt in utroque cod. Lips.

[2]) Vocabula: Unde iubente eo — transmitteret non leguntur in codd. Lipss.

cum his qui contradicunt; adversus quos disputans, etiam si forte inferior visus fuero, non verebor, ne forte tu de his, quae tibi a me sunt tradita, in dubium venias, quia etiam si ego visus fuero superari, non tamen idcirco et ea, quae nobis verus propheta tradidit, infirma videbuntur. Spero tamen quod nec in disputationibus superemur, si modo rationabiles sint auditores et amici veritatis, qui discernere valeant vim speciemque verborum, et agnoscere, qui sermo ex arte sophistica veniat, non veritatem continens, sed imaginem veritatis, et qui sit, qui simpliciter ac sine fuco prolatus, omnem vim non in specie et ornatu, sed in veritate et ratione possideat.

18. Ad haec ego: Omnipotenti, inquam, deo gratias ago, quia ut desideravi, instructus sum. Veruntamen de me in tantum esse debes securus, quod de his quae didici abs te, in dubium venire non possim, ut si tu ipse velis aliquando fidem meam a vero propheta transferre, omnino non possis; ita pleno spiritu hausi, quae tradidisti. [1]) Et ne putes magnum tibi me aliquid polliceri, quod ab hac fide negem me posse transferri, certum est apud me, quia quicunque hominum hanc de vero propheta acceperit rationem, dubitare ultra de veritate nullatenus poterit. Et ideo confido de hoc divino dogmate coelitus definito, in quo omnis ars malitiae superatur. Adversus prophetiam etenim neque ars ulla stare sufficiet, neque sophismatum syllogismorumque versutiae. Sed omnis qui audierit de vero propheta, necesse est ut statim desiderium capiat ipsius veritatis, nec ultra sub occasione veri quaerendi, diversos patietur errores. Propter quod, domine mi o Petre, nolo sis ultra sollicitus, tanquam de eo qui nesciat, quid acceperit, et quantum sibi commissum sit muneris; certus esto, quod scienti et intelligenti gratiam contulisti, nec facile possum decipi, pro eo quod, quae diu desiderabam, cito videor adeptus. Potest enim fieri ut alius desiderans cito adipiscatur, alius nec tarde ad desiderata perveniat.

19. Et Petrus, his a me auditis: Gratias ago, inquit, deo meo, et pro salute tua, et pro requie mea; valde enim delector, quia intellexisse te video, quanta sit virtutis pro-

---

[1]) Et ne putes — perveniat desunt in utroque cod. Lips.

pheticae magnitudo, et quia, ut ais, nec si ego ipse cupiam, quod absit, potero te transvertere in aliam fidem. Ex hoc iam incipe esse nobiscum, et crastina die interesto disputationibus nostris; erit enim mihi certamen cum Simone mago. Cumque haec dixisset, secessit, ut cibum caperet cum suis, me autem seorsum vesci iussit. Et post cibum cum laudem dedisset deo et gratias egisset, etiam huius ipsius facti mihi reddidit rationem, et addidit, dicens: Det tibi dominus exaequari nobis in omnibus, ut percepto baptismate possis ad eandem nobiscum convenire mensam. Et his dictis, quiescere me iussit; iam enim ad somnum et natura corporis, et ratio temporis invitabat.

20. Postera vero die matutinus ad nos ingrediebatur Zacchaeus, et cum salutasset, ait ad Petrum: Differt Simon certaminis diem in undecimam mensis praesentis, quae est post septem dies. Tunc enim magis vacuum sibi disceptandi tempus adfirmat. Sed et mihi videtur comperendinatio eius etiam nobis esse necessaria, ut plures conveniant, qui disputationis nostrae vel auditores vel iudices fiant. Veruntamen si probabile tibi videtur, inter moras ea, quae in controversiam venire posse opinamur, inter nosmetipsos prius discutiamus, ut unusquisque nostrum, cum quae proponenda sint et quae respondenda, cognoverit, apud semetipsum pertractet, si recte se habeant, aut si invenire poterit aliquid adversarius quod obiiciat, aut quo obiecta frustretur. Si vero ex omni latere, quae a nobis dicenda sunt, claruerit esse munita, ita demum confidenter quaestionis ineatur exordium. [1]) Et quidem mea haec est sententia, quod ante omnia requiri oporteat, quid sit omnium primum, quidve immediatum, quod etiam caussam esse omnium quae sunt, docendum est; deinde cuncta quae sunt, si facta sunt, et a quo, et per quem vel propter quem, utrum ab uno, an a duobus, an a multis accepere substantiam; et utrum ex nullis substantibus, an ex aliquibus sumpta sint, et adornata; tum si aliqua virtus est in altissimis, aut in infernis; si est aliquid melius omnibus, aut cunctis inferius; si sunt aliqui

---

[1]) Et quidem — reperietur agnitio non leguntur in utroque cod. Lips.

motus, aut nulli; si haec quae videntur, erant semper, et erunt; si extitere nullo operante, et nullo solvente dilabentur. Si, inquam, ex his initium acceperit disputatio, puto quod ea quae quaerentur, diligenti examinatione discussa facile clarescant. Cum autem haec claruerint, eorum quae sequuntur, in promptu reperietur agnitio. Ego quid senserim protuli; quid etiam tibi videatur, indicare ne pigeat.

21. Ad haec Petrus: Dic, inquit, interim Simoni, faciat ut libet, certus, quod divina providentia largiente, semper nos inveniet paratos. Et Zacchaeus quidem quae audierat, egressus est Simoni nunciare. Petrus vero respiciens ad nos, et intelligens contristatum me esse pro dilatione certaminis, ait: Qui credit summi dei providentia dispensari mundum, non debet, o amice Clemens, de singulis quae quoquo modo accidunt, aspernanter accipere, certus quod iustitia dei, etiam ea, quae superflua videntur aut contraria, in unoquoque negotio opportuno exitu competentique dispensat, praecipue tamen erga eos, qui eum familiarius colunt; [1]) et ideo qui de his, ut dixi, certus est, si quid eveniat contra sententiam, novit pro eo moerorem de animis expellere, meliori sententia manifestum habens, quod dispensatione boni dei, etiam quod contrarium putatur, vertatur in melius. Propter quod, o Clemens, etiamnunc non te contristet magi Simonis ista dilatio. Credo enim quod per dei providentiam gestum sit ad utilitatem tuam, ut possim tibi rationem fidei nostrae, in hac septem dierum comperendinatione, absque aliquo strepitu per ordinem consequenter exponere [2]) secundum traditionem veri prophetae, qui solus scit, quae facta sunt, ut facta sint, et quae fiunt, ut fiant, quaeque erunt, ut erunt; quae tamen manifeste quidem dicta, non tamen manifeste scripta sunt, in tantum, ut cum leguntur, intelligi sine expositore non possint propter peccatum quod coadolevit hominibus, sicut superius diximus. Idcirco igitur explanabuntur tibi per me omnia, ut in his quae scripta sunt, dilucide quae sit sententia legislatoris agnoscas.

---

[1]) Et ideo — in melius desunt in codd. Lipss.

[2]) Secundum traditionem — agnoscas desunt in codd. Lipss.

22. Cumque haec dixisset, exponere mihi singula de his, quae in quaestione esse videbantur legis capitulis coepit, ab initio creaturae usque ad id temporis, quo ad eum Caesaream devolutus sum. Haec mihi dicens, dilatio Simonis contulit, ut per ordinem cuncta cognoscerem. Alias, inquit, secundum ea quae opportunitas sermonis adtulerit, dei singulis quibusque, quae nunc compendiosius diximus, latus disseremus, [1]) ut secundum ea quae pollicitus sum tibi, plenius de omnibus perfectiusque cognoscas. Quia ergo hodierna adhuc nobis superest dies, ex his quae dilata sunt, volo tibi rursus ea quae dicta sunt breviter iterare, ut magis tibi ad memoriam revocentur. Et exin coepit hoc modo mentibus meis innovare, quae dixerat. Meministi, o amice Clemens, quae mihi fuerit de aeterno seculo, ac finem nesciente, narratio? Tum ego nihil, inquam, o Petre, aliquando retinebo, si hoc omittere aut oblivisci potuero.

23. Et Petrus libenter hac mea responsione suscepta, gratulor tibi, inquit, quod ita responderis, [2]) et non quod haec ipsa facile dicas, sed te meminisse protuleris; quae enim summa sunt, silentio honorari volunt. Ad fidem tamen eorum, quae de ineffabilibus meministi, dic quae retines ex his, quae in loco secundo a nobis dicta sunt, quae proferri facile queunt, ut pervidens tenacitatem memoriae tuae, de quibus volo, promptius tibi indicem, et libenter aperiam. Tum ego ubi adverti eum auditorum memoria gaudere, non solum, inquam, definitionis tuae memor sum, sed et praefinitionis illius, quae ante definitionem posita est, et omnium pene quae exposuisti, sensum integrum servo, etiamsi verba non omnia, quia tanquam vernacula animae meae et ingenita effecta sunt, quae dixisti. Nimium enim sitienti mihi dulcissimum poculum porrexisti. [3]) Et ne putes, quod rerum immemor, verbis te occupem, iam nunc quae dicta sunt in memoriam revocabo; in quo me plurimum iuvat ordo disputationis tuae. Etenim quia consequenter directa sunt et librate ordinata, quae dicis, id-

---

[1]) Ut secundum — cognoscas desunt in codd. Lipss.
[2]) Et non quod — libenter aperiam desunt in codd. Lipss.
[3]) Quae sequuntur usque ad illa cap. 53 vocabula: Erat ergo non leguntur in utroque cod. Lips. Vid. praefat.

circo et facile ad memoriam ordinis sui lineis revocantur. Multum namque ad recordandum prodest ordo dictorum; cum enim recolere singula per consequentiam coeperis, ubi aliquid deest, statim sensus inquirit, et cum invenerit, servat, aut certe, si investigare nequierit, a magistro requirere non pigebit. Sed ne moram faciam in reddendo ea quae poscis a me, retexam breviter, quae de veritatis definitione tradidisti.

24. Erat semper, et est, et erit illud a quo prima voluntas genita sempiternitate constat, et ex prima voluntate iterum voluntas. Post haec mundus, ex mundo tempus, ex hoc hominum multitudo, ex multitudine electio amicorum, ex quorum unanimitate pacificum construitur dei regnum. Reliqua vero, quae haec consequi deberent, alias te mihi dicturum esse promiseras. Post haec, cum de creatura mundi exposuisses, definitionem dei, quam in conspectu omnium primorum angelorum de sua voluntate promisit, quamque aeternam legem cunctis statuit, intimasti, et quod duo regna posuit, praesentis dico temporis et futuri, et tempora utrique constituit, statuitque expectari iudicii diem, quam ipse definivit, in qua habenda sit rerum, animarumque discretio, ut impii quidem pro peccatis suis igni tradantur aeterno, hi vero qui secundum voluntatem conditoris dei vixerint, pro bonis operibus benedictione suscepta, clarissima luce fulgentes, introducti ad aeternam sedem, et in incorruptione durantes, ineffabilium bonorum munera aeterna percipiant.

25. Haec me prosequente, gaudio perfusus Petrus et tanquam super filio tripudians, ne forte in reliquorum memoria titubans, erubescerem propter eos qui aderant, sufficit, inquit, o Clemens, evidentius enim haec quam a meipso exposita fuerant, edidisti. Et ego aio: Narrandi ordinem, et lucidius ea quae res expetit proferendi, eruditio nobis contulit liberalis, qua si utamur in antiquitatis erroribus, in perniciem vitae verborum decore ac suavitate decidimus; si vero ad adserendam veritatem eruditionem sermonis et gratiam conferamus, puto ex hoc non parum utilitatis adquiri. Veruntamen, mi domine Petre, quanta me arbitraris gratulatione sublatum, cum in caeteris omnibus, tum praecipue in illius doctrinae sententia, qua ais: Unus est deus, cuius opus mundus est, quique quia iustus est om-

nimodis, unicuique pro actibus suis reddet. Et post haec addidisti, dicens: Pro cuius dogmatis adsertione innumera verborum millia movebuntur; sed in his, quibus veri prophetae concessa est scientia, omnis ista verborum silva succisa est. Et propter hoc cum mihi tradideris de vero propheta sermonem, omni me adsertionum firmitate roborasti. Inde denique ego cum advertissem in hoc summam totius religionis pietatisque consistere, illico respondi: Optime prosecutus es, Petre, propter quod de reliquo iam tanquam scienti, quae sint fundamenta fidei et pietatis, veri prophetae traditiones incunctanter expone, cui soli credendum esse evidenter probatum est. Illam vero expositionem, quae adsertionibus et argumentis indigeat, infidelibus serva, quibus nondum committere propheticae gratiae indubitabilem iudicaveris fidem. Et cum haec dixissem, tu utrumque, inquam, pollicitus es, et hanc te mihi simplicem expositionem ac totius erroris expertem, et illam quae per singulas quasque quaestiones explicatur, quae movebuntur, in tempore traditurum. Et post haec exposuisti per ordinem, a principio mundi usque ad praesens tempus consequentiam rerum; et si placet, possum memoriter universa retexere.

26. Ad haec Petrus: Magnifice, inquit, delector, o Clemens, quod tam tuto cordi verba committam, memorem namque esse eorum quae dicuntur, indicium est in promptu habere operum fidem; cui vero malus daemon salutis verba furatur et de memoria rapit, etiam si velit salvari non poterit; perdit enim viam, qua pervenitur ad vitam. Propter quod eo magis repetamus quae dicta sunt, et confirmemus ea in corde tuo; id est, quomodo, vel a quo factus sit mundus, ut tendamus ad amicitiam conditoris. Amicitia autem efficitur bene vivendo et voluntati eius obediendo, quae voluntas omnium viventium lex est. Breviter ergo tibi haec eadem firmioris caussa memoriae retexemus.

27. In principio cum fecisset deus coelum et terram, tanquam domum unam, ipsa quae ex corporibus mundi reddita est umbra, his quae intrinsecus clausa fuerant, tenebras ex se dedit. Sed cum voluntas dei introduxisset lucem, tenebrae illae, quae ex umbra corporum factae fuerant, continuo devoratae sunt; tunc deinde lux in diem, tenebrae deputantur in noctem. Iam vero aqua, quae erat

intra mundum, in medio primi illius coeli terraeque spatio, quasi gelu concreta et crystallo solidata distenditur, et huiusmodi firmamento velut intercluduntur media coeli ac terrae spatia; idque firmamentum coelum conditor appellavit, antiquioris illius vocabulo nuncupatum. Et ita totius mundi machinam, cum una domus esset, in duas dividit regiones. Divisionis autem haec fuit caussa, ut superna regio angelis habitaculum, inferior vero praeberet hominibus. Post haec quod reliquum fuit in inferioribus aquarum, iussu voluntatis aeternae, locus maris et chaos effectum recepit, eisque ad demersa et concava defluentibus, arida quidem apparuit terra. Congregationes autem aquarum, effecta sunt maria. Et post haec terra, quae apparuerat, herbarum et virgultorum diversa genera produxit, fontes quoque et fluvios non solum in planis, sed et in montibus protulit; et sic cuncta praeparata sunt, ut hominibus qui habitarent in ea, esset facultas his omnibus pro arbitrio uti, id est sive ad bona velint, sive etiam ad mala.

28. Post haec stellis adornat coelum istud visibile. Solem quoque et lunam ponit in eo, ut alterius lumine dies, et nox uteretur alterius, simulque ut essent indicio rerum praeteritarum, praesentium et futurarum. Pro signis enim temporum facta sunt ac dierum, quae videntur quidem ab omnibus, intelliguntur autem ab eruditis et intelligentibus solis. Cumque post haec de terra et aquis produci iussisset animantia, paradisum fecit, quem et delitiarum locum nominavit. Post haec autem omnia hominem fecit, propter quem cuncta praeparaverat, cuius interna species est antiquior, et ob cuius caussam omnia quae sunt, facta sunt ministerio eius concessa, et habitationis eius usibus data.

29. Igitur consummatis omnibus quae in coelo et in terris sunt, atque in aquis, multiplicato etiam hominum genere, octava generatione homines iusti qui angelorum vixerant vitam, illecti pulcritudine mulierum, ad promiscuos et illicitos concubitus declinaverunt, et inde iam indiscrete et contra ordinem cuncta agentes, statum rerum humanarum et divinitus traditum vitae ordinem permutarunt, ita ut omnes homines, vel persuasione, vel vi peccare in creatorem suum cogerent deum. Exin nona generatione nascuntur Gigantes, illi qui a seculo nominantur, non *δρακοντόποδες*, ut Graecorum fabulae ferunt, sed immensis corpori-

bus editi, quorum adhuc ad indicium in nonnullis locis ossa immensae magnitudinis ostenduntur. Sed adversum hos iusta dei providentia diluvium mundo introduxit, ut orbis quidem terrarum ab eorum contagione dilueretur, omnis vero locus ab impiorum nece verteretur in pelagus. Unus tamen tunc inventus est iustus, nomine Noe, qui in arca cum tribus filiis eorumque uxoribus liberatus, post aquarum decursus cum his animalibus quae secum clauserat, et seminibus, mundi habitator effectus est.

30. Duodecima generatione, cum deus benedixisset homines et multiplicari coepissent, acceperunt praeceptum, ne sanguinem degustarent; propter hoc enim etiam diluvium factum est. Tertia decima generatione cum ex tribus filiis Noe, unus qui erat medius, patri fecisset iniuriam, posteritati suae ex maledicto conditionem servitutis induxit. Cuius interim senior frater habitationis sortem eam, quae est in medio terrae, suscepit, in qua est regio Iudaeae, iunior vero orientis plagam sortitus est, ipse autem occidentis accepit. Quarta decima vero generatione ex maledicta progenie quidam, propter artem magicam primus aram statuit daemonibus, honorem sanguinis litans. Quinta decima generatione, primo omnium homines idolum statuentes adoraverunt, et usque ad illud tempus divinitus humano generi data Hebraeorum lingua, tenuit monarchiam. Sexta decima generatione moverunt se ab oriente filii hominum, et venientes ad terras patrum suorum, unusquisque sortis suae locum, proprii vocabuli appellatione signavit. Septima decima generatione apud Babyloniam Nemroth primus regnavit, urbemque construxit, et inde migravit ad Persas, eosque ignem colere docuit.

31. Octava decima generatione muratae urbes factae sunt, et exercitus instituti armaque, et iudices legesque sancitae, templa constructa, et principes gentium tamquam dii adorati sunt. Nona decima generatione posteri illius, qui post diluvium maledictus est, proprios terminos excedentes, quos in occidentalibus partibus sorte susceperant, eos qui medium terrae fuerant sortiti locum, in terras orientis expellunt et usque ad Persidem fugant, ipsique in expulsorum locis iniqua sorte succedunt. Vicesima generatione ob incesti crimen, primus morte propria filius ante patrem defunctus est.

32. Vicesima prima generatione exstitit vir quidam sapiens, ex genere eorum qui fuerunt expulsi, ex semine primogeniti filiorum Noe, nomine Abraham, a quo nostrum Hebraeorum ducitur genus. Hic cum universus iterum mundus diversis erroribus esset oppressus, et pro immanitate scelerum maturum ei pararetur excidium, non iam per aquam, sed per ignem, cumque iam plaga initio a Sodomis sumto immineret et universo orbi terrarum; pro amicitiis, quibus erat ei familiaritas cum deo cui bene placuerat, universum mundum ne pariter periret eripuit. Ab initio tamen ceteris omnibus errantibus, ipse cum arte esset astrologus, ex ratione et ordine stellarum agnoscere potuit conditorem, eiusque providentia intellexit cuncta moderari. Unde et angelus adsistens ei per visionem, plenius eum de his quae sentire coepit, edocuit. Sed et quid generi eius ac posteritati deberetur, ostendit, et non tam eis danda haec loca, quam reddenda promisit.

33. Igitur Abraham cum rerum caussas desideraret agnoscere, idque secum intenta mente pervolveret, apparuit ei verus Propheta, qui solus hominum corda et propositum novit, et omnia ei quae desiderabat aperuit, divinitatis scientiam docuit, mundi originem finemque pariter indicavit, animae immortalitatem ac vivendi instituta quibus deo placeretur, ostendit, resurrecturos quoque mortuos, ac iudicium futurum, bonorum remunerationem, malorum poenas, iusto cuncta moderando iudicio declaravit, omnibusque rite ac sufficienter edoctis ad sedes rursus invisibiles secessit. Verum cum adhuc Abraham in ignorantia versaretur, sicut tibi et antea iam diximus, nati sunt ei filii duo, quorum unus Ismael, alius Eliesdros appellati sunt. Ex alio barbarae gentes, ex alio Persarum populi descendunt. E quibus nonnulli Brachmanorum vitam et vicina instituta sectati sunt, alii apud Arabiam consederunt, ex quorum posteris nonnulli etiam in Aegyptum dispersi sunt. Inde denique et Indorum quidam et Aegyptiorum circumcidi didicere ac purioris observantiae esse quam ceteri, licet processu temporis quam plurimi eorum ad impietatem verterent argumentum et indicium castitatis.

34. Veruntamen cum hos duos filios tempore, quo adhuc in ignorantia rerum vixerat, suscepisset, dei agnitione percepta petit ab eo, quia erat iustus, ut ex Sara quae ei

erat coniux legitima, cum esset sterilis, habere progeniem mereretur; et accepit, quem et Isaac nominavit, ex quo natus est Iacob, de Iacob autem duodecim patriarchae, et ex ipsis duodecim septuagintaduo. Hi fame exorta in Aegyptum veniunt cum omni domo sua, et intra annos quadringentos benedictione et promissione dei multiplicati, affligebantur ab Aegyptiis. Cumque affligerentur, apparuit verus propheta Moysi, et Aegyptios quidem resistentes, ne Hebraeorum populus exiret ab eis et rediret ad patriam terram, decem plagis coelestibus affecit, populum vero dei eduxit ex Aegypto. Sed qui superfuerant ex Aegyptiis, conspirati cum animositate regis sui, insecuti sunt Hebraeos; quos cum reperissent super littus maris, et interimere omnes ac delere cogitarent, Moyses oratione ad deum fusa mare in duas partes divisit, ita ut aqua dextera laevaque quasi gelu concreta teneretur, et populus quidem dei transiret velut iter aridum, insequentes vero eos Aegyptii temere ingressi necarentur. Ubi enim ultimus ex Hebraeorum populo ascendit, Aegyptiorum quoque ultimus descendit in mare, et continuo aquae maris quae ut gelu constrictae tenebantur, praecepto eius qui constrinxerat relaxatae, poenas de impiorum populo recepta naturae suae libertate sumserunt.

35. Post haec Moyses, dei omnia providentis praecepto Hebraeorum populum eduxit in desertum, et iter brevissimum, quod fert de Aegypto ad Iudaeam, relinquens, per longos eremi plebem duxit anfractus, ut quadraginta annorum exercitiis, mala quae eis ex Aegyptiorum moribus usu longi temporis inoleverant, innovatione mutatae consuetudinis aboleret. Interea venitur ad montem Sina, et inde lex eis, vocibus et visionibus coelestibus traditur decem conscripta praeceptis; quorum primum et maximum fuit, ut ipsum solum colerent deum, nec ullam sibi aliam speciem vel formam statuerent ad colendum. Sed cum Moyses ascendisset ad montem, ibique diebus quadraginta moraretur, populus qui decem plagis percussam viderat Aegyptum, et disruptum mare ac pedibus digressum, manna quoque sibi pro pane coelitus datum et ex sequenti petra poculum ministratum (quae species cibi per virtutem dei, in quem quisque desiderasset, verteretur saporem), cumque sub plaga coeli ardentiore positi, ne aestibus coquerentur,

nube obumbrabantur in die, nocte vero columna ignis illuminabantur, ne ad eremi vastitatem horror quoque accederet tenebrarum: Cum, inquam, moraretur Moyses, ipsi secundum speciem Apidis, quem coli in Aegypto viderant, aureum caput vituli facientes adoraverunt, et post tot ac tanta quae viderant mirabilia, veteris consuetudinis sordes elimare a se atque abstergere nequiverunt. Et ob hoc, brevis spatii iter quod ex Aegypto ducit ad Iudaeam, relinquens immenso eremi ambitu egit eos Moyses, si forte possit, ut superius memoravimus, vetustae consuetudinis mala novellae institutionis permutatione discutere.

36. Cum interim fidelis et prudens dispensator Moyses pervidens, populo ex Aegyptiorum consortio altius inolevisse vitium idolis immolandi, nec posse de eis radicem mali huius excidi, immolare quidem eis concessit, sed deo soli hoc fieri permisit, ut mediam quodammodo partem vitii altius inoliti resecaret; aliam vero mediam, per alium et ad aliud tempus reservaret emendandam, per illum scilicet, de quo ipse dixit: [1]) Prophetam vobis suscitabit dominus deus vester sicut me, ipsum audite secundum omnia quae dixerit vobis. Quicumque enim non audierit prophetam illum, exterminabitur anima eius de populo suo.

37. Ad haec autem etiam locum statuit, in quo solo liceret eis immolare deo. Hoc autem totum eo prospectu gerebatur, ut cum tempus opportunum venisset et didicissent per prophetam, quia deus misericordiam vult et non sacrificium, viderent eum qui eos doceret locum dei electum esse sapientiam eius, in quo conveniret offerri hostias deo, hunc autem locum, qui ad tempus videbatur electus, incursionibus hostium et excidiis saepe vexatum, et ad ultimum quoque audirent penitus excidendum. In cuius rei fidem etiam ante adventum veri prophetae, qui esset hostias cum loco pariter repudiaturus, saepe ab hostibus populatus est et igne incensus; atque in captivitatem populus abductus in exteras nationes, et exinde cum ad misericordiam dei confugeret revocatus est, ut per haec doceretur, quia sacrificia offerens expellitur et in manus hostium traditur, misericordiam vero faciens et iustitiam, sine

---

[1]) Deuter. 18, 15. Act. 3, 22. 23.

sacrificiis de captivitate liberatur et in terram patriam restituitur. Sed hoc intelligere paucos admodum accidit. Plures enim etiamsi sentire haec et advertere poterant, vulgi tamen irrationali opinione tenebantur. Paucorum namque est recta cum libertate sententia.

38. Igitur Moyses his administratis Ausen quendam nomine praeponens populo, qui eos revocaret ad patriam terram, ipse ad montem quendam praecepto dei viventis ascendens, illic defunctus est; cuius tamen talis fuit mors, ut usque in hodiernum diem sepulturam eius nullus invenerit. Ut ergo populus patrium contigit solum, per providentiam dei primo statim ingressu iniquarum gentium habitatores fugantur, et ipsi hereditatem paternam iudice sorte suscipiunt. Tum deinde per aliquantum temporis iudicibus, non regibus gubernati, statu tranquilliore durarunt. Ubi vero tyrannos sibi magis quaesivere quam reges, tunc etiam in loco, qui eis orationis caussa fuerat praedestinatus, templum pro ambitione regia construxere, et sic per ordinem regibus impiis sibi invicem succedentibus, ad maiores impietates etiam populus declinavit.

39. Ut autem tempus adesse coepit, quo id quod deesse Moysis institutis diximus impleretur, et propheta quem praecinuerat appareret, qui eos primo per misericordiam dei moneret cessare a sacrificiis, et ne forte putarent cessantibus hostiis remissionem sibi non fieri peccatorum, baptisma eis per aquam statuit, in quo ab omnibus peccatis invocato eius nomine solverentur, et de reliquo perfectam vitam sequentes in immortalitate durarent, non pecudum sanguine sed sapientiae dei purificatione purgati. Denique etiam hoc ponitur evidens magni mysterii huius indicium, ut omnis qui credens prophetae huic, qui a Moyse praedictus est, baptizatur in nomine ipsius, ab excidio belli quod incredulae genti imminet ac loco ipsi, servetur illaesus, non credentes vero extorres loco et regno fiant, ut vel inviti intelligant et obediant voluntati dei.

40. His igitur ita praeordinatis adest qui exspectabatur, indicia sui quibus fieret manifestus, signa et prodigia deferens. Sed ne sic quidem populus credidit, qui ad haec credenda tot saeculis eruditus est; et non solum non credidit, sed addidit infidelitati blasphemiam, voracem hominem et ventri servientem, ac daemone agi eum, qui ob

salutem suam venerat, dicens. In tantum nequitia malorum ministeriis valet, quod nisi sapientia dei adfuisset his qui diligunt veritatem, omnes paene simul impius error involveret. Nos ergo primos elegit duodecim sibi credentes, quos Apostolos nominavit, postmodum alios septuaginta duos probatissimos discipulos, ut vel hoc modo recognita imagine Moysis crederet multitudo, quia hic est, quem praedixit Moyses venturum prophetam.

41. Sed fortassis dicat aliquis, quia imitari numerum cuicumque possibile est; et quid de signis et virtutibus dicet, quae iste faciebat? Etenim Moyses virtutes et sanitates fecerat in Aegypto. Is quoque, quem ipse praedixit sicut se ipsum surrecturum prophetam, cum omnem languorem et omnem infirmitatem curaret in plebe, virtutes faceret innumeras, vitam evangelizaret aeternam, ab impiis actus est in crucem; quod tamen factum virtute eius conversum est in bonum. Denique cum pateretur, omnis ei compassus est mundus; nam et sol obscuratus est, montesque disrupti, et sepulcra patefacta sunt, velum templi scissum est, velut lamentans excidium loco imminens. Et tamen cum omnis mundus commotus sit, ipsi etiamnunc ad inquisitionem tantarum rerum nullatenus commoventur.

42. Verum quoniam necessarium erat, ut in locum eorum qui increduli permanebant, vocarentur gentes, ut repleretur ille numerus qui demonstratus fuerat Abrahae, mittitur in universum mundum salutaris regni dei praedicatio. Perturbantur ob hoc mundani spiritus, qui libertatem quaerentibus semper obsistunt, et ad destruendam dei aedificationem errorum machinas quaerunt, quibus hi, qui ad salutis et libertatis gloriam tendunt, obsistentes et agones adversum eos non minimos desudantes, fortiores effecti, ad salutis coronam veniant non sine palma victoriae. Interim cum passus esset, et ab hora sexta usque ad nonam mundum tenebrae pressissent, sole reddito ac rebus in ordinem restitutis, etiam homines nequam ad se atque ad mores suos metu cessante regressi sunt. Nam quidam eorum cum omni custodia servantes locum, quem non potuere resurgentem tenere, magum dicebant; alii finxerunt furatum.

43. Veruntamen veritas ubique vincebat. Ad indicium enim, quod haec divina virtute agerentur, nos qui

fueramus paucissimi, processu dierum, adstipulante deo multo plures quam illi efficiebamur, ita ut aliquando pertimescerent sacerdotes, ne forte per dei providentiam ad confusionem ipsorum, in fidem nostram universus populus conveniret; frequenter mittentes ad nos rogabant, ut eis de Iesu disséreremus, si ipse esset propheta quem Moyses praedixit, qui est Christus aeternus. De hoc enim solo nobis qui credidimus in Iesum, adversum non credentes Iudaeos videtur esse differentia. Verum cum frequenter super hoc rogarent, nos autem opportunum tempus requireremus, septimana iam una ex passione domini complebatur annorum, ecclesia domini in Hierusalem constituta copiosissime multiplicata crescebat per Iacobum, qui a domino ordinatus est in ea episcopus, rectissimis dispensationibus gubernata.

44. Cum autem nos duodecim Apostoli ad diem Paschae cum ingenti multitudine convenissemus, ingressi ecclesiam fratrum unusquisque nostrum, Iacobo interrogante quae a nobis per loca singula gesta sint, audiente populo breviter exponimus. In quibus Caiphas pontifex, missis ad nos sacerdotibus, rogat venire ad se, ut aut ratione doceamus eum, quia Iesus aeternus est Christus, aut ipse nos doceat, quia non est, quo in utramlibet fidem universus populus conveniret; et hoc facere nos frequenter exorat. Nos vero saepe distulimus, tempus semper opportunius requirentes. Et ego Clemens respondi ad hoc: Puto quod et hoc ipsum quod quaeritur, utrum ipse sit Christus, multum prosit ad fidei rationem, alioqui numquam pontifex pro hoc tam frequenter rogaret, ut de Christo vel disceret vel doceret. Et Petrus: Recte respondisti, o Clemens. Sicut enim sine oculis cernere nemo potest, nec sine auribus capere auditum, vel absque naribus odoratum, neque sine lingua gustum sumere, aut absque manibus aliquid contrectare: ita impossibile est, absque vero Propheta quae deo placeant noscere. Et ego respondi: Quod ipse sit verus propheta Christus, te docente iam didici; sed quid sit hoc ipsum, Christus, aut cur ita appelletur, velim discere, uti ne vaga mihi sit et incerta rei tantae notitia.

45. Tunc Petrus docere me hoc modo coepit: Deus cum fecisset mundum, tanquam universitatis dominus singulis quibusque creaturis principes statuit, ipsis quoque ar-

boribus, montibusque ac fontibus, et fluminibus, et universis, ut diximus, quae fecerat. Multum enim est ire per singula. Statuit ergo angelis angelum principem, et spiritibus spiritum, sideribus sidus, daemonibus daemonem, avibus avem, bestiis bestiam, serpentem serpentibus, piscem piscibus, hominibus hominem, qui est Christus Iesus. Christus autem dicitur eximio quodam religionis ritu; nam sicut regum sunt quaedam communia nomina, ita ut apud Persas Arsaces, apud Romanos Caesar, apud Aegyptios Pharao, ita apud Iudaeos Christus communi nomine rex appellatur. Caussa autem huius appellationis haec est: quoniam quidem cum esset filius dei et initium omnium, homo factus est, hunc primum pater oleo perunxit, quod ex ligno vitae fuerat sumtum. Ex illo ergo unguento Christus appellatur. Inde denique etiam ipse secundum praedestinationem patris, pios quosque, cum ad regnum eius pervenerint, velut qui asperam superaverint viam, pro laborum refectione simili oleo perunget, ut et ipsorum lux luceat, et spiritu sancto repleti immortalitate donentur. Virgulti vero huius, ex quo sumtum est istud unguentum, universam naturam tibi sufficienter exposuisse me memini.

46. Sed et nunc per brevissimam speciem de omnibus te in memoriam revocabo. In praesenti vita primus pontifex Aaron chrismatis compositione perunctus, quod ad imaginem illius de quo supra diximus spiritalis unguenti factum est, princeps populi fuit, et tamquam rex primitias et tributum per capita accepit a populo, et iudicandi plebem sorte suscepta de mundis immundisque iudicabat. Sed et si quis alius ex ipso unguento perunctus est, tamquam virtute inde concepta, iam ipse rex, aut propheta fiebat, aut pontifex. Quod si temporalis haec gratia ab hominibus composita tantum potuit, intellige iam tu, quantum sit illud unguentum, quod a deo de virgulto vitae prolatum est, cum hoc quod ab hominibus factum est, tam eximias inter homines conferat dignitates. Quid enim in praesenti saeculo propheta gloriosius, pontifice clarius, rege sublimius?

47. Et ego ad haec respondi: Memini, Petre, dixisse te de primo homine, quia propheta fuit, quod autem unctus fuerit, non dixisti. Si ergo sine unguento propheta nullus est, quo modo primus homo, cum non esset unctus, fuit

propheta? Tum subridens Petrus: Si primus, inquit, homo prophetavit, certum est quod et unctus sit. Licet enim unctionem illius siluerit ille, qui legem in paginis condidit, nobis tamen intelligenda haec evidenter reliquit. Sicut enim, si unctum eum dixisset, non dubitaretur et prophetam eum fuisse, etiamsi scriptum non esset in lege: ita cum certum sit eum prophetam fuisse, similiter certum est et quod unctus sit, quia sine unguento prophetare non poterat. Verum hoc magis dicere te oportuit, si chrisma arte myropolica compositum est ab Aaron, quomodo primus homo perungi potuit unguento ante, compositionis artibus nondum repertis? Et ego respondi: Non me traducas, Petre; non enim de unguento composito et temporali oleo loquor, sed de illo simplici et aeterno, quod a deo factum esse docuisti, ad cuius similitudinem istud compositum esse ab hominibus dicis.

48. Et Petrus ad haec, ut videbatur, indignans: Quid putas, Clemens, quia omnes omnia ante tempus scire possumus? Sed nunc uti ne a proposito sermone recedamus, alias tibi, cum profectus tuus manifestus fuerit, de his apertius exponemus. Tunc autem unguento composito perunctus pontifex vel propheta, dei altare succendens in omni mundo clarus habebatur. Sed post Aaron qui pontifex fuit, alius ex aquis adsumitur, non Moysen dico, sed illum qui in aquis baptismi filius a deo appellatus est. Iesus namque est, qui ignem illum quem accendebat pontifex pro peccatis, restinxit per baptismi gratiam; ex quo enim hic apparuit, cessavit chrisma, per quod pontificatus praebebatur, vel prophetia, vel regnum.

49. Hunc igitur affuturum praedixit Moyses, qui legem dei hominibus tradidit; sed et alius ante ipsum, sicut tibi et ante iam tradidi. Ipse ergo indicavit eum venturum primo quidem adventu humilem, secundo vero gloriosum Et primus quidem iam impletus est, cum venit et docuit, et iudex omnium iudicatus est, ac peremtus. Secundo vero adventu iudicaturus adveniet, et impios quidem condemnabit, pios vero in consortium regni societatemque suscipiet. Fides vero secundi adventus constat ex primo. Prophetae enim de primo locuti sunt, et praecipue Iacob et Moyses, nonnulli tamen etiam de secundo. Sed magnificentia prophetiae in hoc maxime comprobatur, quod nihil

secundum consequentiam rerum de futuris dixerunt; alioqui aestimasse potius sapientes viri, quod rerum consequentia dictaverat, viderentur.

30. Quod autem dico, tale est: Christum suscipi a Iudaeis ad quos venerat, et credi ei, qui exspectabatur ad salutem populi secundum traditiones patrum, consequens erat, gentes vero alienas ab eo fore, quibus neque promissum quidquam de eo neque adnuntiatum fuerat, immo quibus ne nomine quidem ipso aliquando innotuerat. Et tamen prophetae, contra ordinem et consequentiam rerum dixere eum exspectationem gentium, et non Iudaeorum futurum. Ita denique et gestum est. Cum enim venisset, ab his qui eum exspectare videbantur ex traditione maiorum, omnino agnitus non est; hi vero qui nihil de ipso penitus audierant, et venisse credunt, et venturum sperant. Et ita in omnibus prophetia fidelis apparuit, quae dixit ipsum esse exspectationem gentium. Erraverunt ergo Iudaei de primo domini adventu; et inter nos atque ipsos de hoc est solo dissidium. Nam quod venturus sit Christus, norunt etiam ipsi et exspectant, quod autem iam venerit in humilitate hic qui dicitur Iesus, ignorant. Et in hoc maxime eius confirmatur adventus, quod ei non omnes credunt.

31. Hunc ergo deus destinavit in fine mundi, quia impossibile erat mortalium mala purgari per alium, integra duntaxat permanente humani generis creatura, hoc est salva arbitrii libertate. Hoc igitur statu incolumi reservato, invitare venit ad regnum iustos quosque et eos qui placere studuerunt ei, quibus bona ineffabilia praeparavit et Hierusalem civitatem caelestem, quae super splendorem solis fulgebit in habitatione sanctorum. Iniustos vero et impios, et qui pro nihilo habuerunt deum, commissamque sibi vitam diversa ad flagitia contulerunt, ac tempus operis iusti, exercitium fecere malitiae, competentibus ipsisque dignis ultionibus tradet. Cetera vero quae ibi gerentur proferri et eloqui, neque angelis neque hominibus fas est; sed hoc tantum scire nos sufficit, quod bonis aeternam bonorum possessionem conferet deus.

32. His ab eo dictis ego respondi: Si Christi regno fruentur hi, quos iustos invenerit eius adventus, ergo qui ante adventum eius defuncti sunt, regno penitus carebunt? Tum Petrus: Cogis me, inquit, o Clemens, aliqua de inef-

fabilibus publicare. Veruntamen quoadusque proferri licet, facere non pigebit. Christus, qui ab initio et semper erat, per singulas quasque generationes piis, latenter licet, semper tamen aderat, his praecipue, a quibus exspectabatur, quibusque frequenter apparuit. Sed non erat tempus, ut tunc resolutis corporibus fieret resurrectio; sed haec magis remuneratio videbatur a deo, ut qui inveniretur iustus, diutius permaneret in corpore, aut certe, sicut de quodam iusto evidenter refertur in litteris legis, quod transtulerit eum deus. Simili exemplo etiam cum ceteris gestum est qui eius voluntati placuerunt, ut ad paradisum translati serventur ad regnum, eorum vero qui non ad integrum potuere explere normam iustitiae, sed aliquas in sua carne malitiae reliquias habuere, corpora quidem resolverentur, animae vero servarentur in bonis laetisque regionibus, ut in resurrectione mortuorum, cum sua receperint, ipsa iam resolutione purgati, pro his quae bene gesserant, aeterna hereditate potiantur. Et ideo beati sunt omnes, qui regnum Christi fuerint adepti, quia non solum Inferni poenas effugient, sed et incorruptibiles permanebunt, et primi deum patrem videbunt, atque inter primos apud deum honoris ordinem consequentur.

53. Propter quod non minima de Christo quaestio habetur, et infideles quique ex Iudaeis immensa adversum nos insania commoventur, verentes ne forte ipse sit, in quem peccaverunt; et eo magis metus increscit, quod sciunt, statim ut eum cruci adfixere, universum ei compassum esse mundum, corpusque eius diligenti a se custodia conservatum nusquam comparuisse, atque ad fidem nominis eius innumeras multitudines convenire. Unde et compulsi sunt una cum pontifice Caipha, saepius mittere ad nos, ut de nominis eius veritate quaereretur. Cumque crebro deposcerent, ut de Iesu aut discerent aut docerent, si ipse esset Christus, visum nobis est ascendere ad templum, et coram omni populo protestari de eo, simul et arguere Iudaeos de multis, quae ab eis absurde gerebantur. In multas etenim iam partes populus scindebatur, initio sumto a Iohanne baptista.

54. Cum enim iam immineret ortus Christi ad sacrificia quidem reprimenda, baptismi vero gratiam largiendam, inimicus ex his quae praedicta fuerant adesse tempus intel-

ligens, diversa schismata operabatur in populo, ut si forte prius peccatum potuisset aboleri, secunda corrigi culpa non posset. Erat ergo primum schisma eorum qui dicebantur Sadducaei, initio Iohannis iam paene temporibus sumto. Hique ut ceteris iustiores, segregare se coepere a populi coetu, et mortuorum resurrectionem negare, idque argumento infidelitatis adserere, dicentes non esse dignum, ut quasi sub mercede proposita colatur deus. Auctor vero sententiae huius primus Dositheus, secundus Simon fuit. Aliud Samaraeum schisma est; ipsi enim resurrectionem mortuorum negantes adserunt, non in Hierosolymis, sed in monte Garizin adorandum esse deum. Qui tamen unum verum prophetam ex Moysis vaticinationibus recte exspectantes, pravitate Dosithei impediti sunt, ne hunc quem exspectabant, crederent esse Iesum. Scribae quoque et Pharisaei in aliud schisma deducuntur. Sed hi baptizati a Iohanne, et velut clavem regni coelorum verbum veritatis tenentes ex Moysis traditione susceptum, occultarunt auribus populi. Sed et ex discipulis Iohannis, qui videbantur esse magni, segregarunt se a populo, et magistrum suum veluti Christum praedicarunt. Haec autem omnia praeparata sunt schismata, ut et fides Christi per haec impediretur, et baptisma.

55. Veruntamen, ut dicere coeperamus, cum frequenter nos pontifex per sacerdotes rogasset, ut de Iesu sermo nobis haberetur ad alterutrum, ubi opportunum visum est et omni ecclesiae placuit, ascendimus ad templum, et stantes in gradibus una cum fidelibus fratribus nostris, facto populi summo silentio, prior pontifex coepit adhortari populum, ut patienter et cum quiete audiant, simulque eorum quae dicenda sunt, testes et iudices fiant. Tum deinde multis laudibus efferens sacrificiorum ritum, qui ad remissionem peccatorum humano generi divinitus esset indultus, caussabatur Iesu nostri baptisma velut contra haec nuper inductum. Sed propositionibus eius occurrens Matthaeus evidenter ostendit, quod si quis Iesu baptisma non fuerit consecutus, is non solum coelorum regno fraudabitur, verum et in resurrectione mortuorum non absque periculo erit, etiamsi bonae vitae et rectae mentis praerogativa muniatur. Haec et his similia prosecutus siluit Matthaeus.

56. Sed Sadducaeorum pars, quae negat esse resurrec-

tionem mortuorum, indignata est, ita ut quidam ex ipsis de medio populi exclamaret, dicens, multum errare eos, qui putent mortuos aliquando resurgere. Contra hunc Andreas meus frater respondens, docuit errorem non esse, sed certissimam fidem, quod mortui resurgant, secundum ea quae docuit is, quem Moyses praedixit venturum prophetam; aut si non videretur eis ipse esse quem praedixit Moyses, de hoc, inquit, primo requiratur, ut cum evidenter ipse fuerit probatus, nihil de reliquo super his quae docuit ambigatur. Haec autem et his similia plura protestatus siluit Andreas.

57. Samaraeus vero quidam, contraria populo et deo loquens, et neque mortuos adserens resurrecturos, neque eum qui est in Hierusalem cultum dei tenendum, sed montem Garizin venerandum, addidit contra nos etiam haec, quod Iesus noster non esset ipse, quem Moyses prophetam venturum esse praedixerit. Adversum hunc et alium qui cum ipso haec eadem prosequebatur, Zebedaei filii Iacobus et Iohannes vehementer obnisi sunt, et quamvis haberent mandatum, ne ingrederentur civitates eorum neque verbum eis praedicationis inferrent, tamen ne sermo eorum, si confutatus non esset, aliorum laederet fidem, ita prudenter et fortiter responderunt, ut perpetuum eis silentium darent. Nam Iacobus de resurrectione mortuorum cum totius populi favore peroravit, Iohannes vero ostendit, quia si cessarent ab errore montis Garizin, consequenter agnoscerent ipsum esse Iesum, qui secundum prophetiam Moysis exspectabatur esse venturus, quoniam quidem signa et prodigia, ut fecit Moyses, ita fecit etiam Iesus, et dubium non est quin similitudo signorum ipsum esse testetur, quem sicut se dixit esse venturum. Haec et alia plura his similia protestati siluere.

58. Et ecce quidam de Scribis de medio populi exclamans ait: Iesus vester signa et prodigia quae fecit, ut magus non ut propheta fecit. Huic Philippus vehementer occurrit ostendens, quia hac ratione accusaret etiam Moysen. Cum enim Moyses signa et prodigia fecerit in Aegypto, similiter autem et Iesus in Iudaea, dubitari non possit, quin quod de Iesu diceretur, hoc etiam de Moyse dici videretur. Haec et his similia plura protestatus siluit Philippus.

59. Pharisaeus autem quidam audiens haec, insimula-

bat Philippum, quod Moysen aequalem diceret Iesu. Cui Bartholomaeus respondens, constanter edocuit, quia non dicimus Iesum solum aequalem Moysi, sed maiorem; quia Moyses quidem propheta fuit, quod fuit et Iesus, quod autem fuit Iesus, Moyses non fuit, hoc est Christus, et ideo maior ille sine dubio, qui et propheta et Christus est, quam ille qui solum propheta est. Haec et his similia plura prosecutus siluit. Post hunc Iacobus Alphaei sermonem fecit ad populum, quo ostenderet, non ideo credendum esse Iesu, quia de eo prophetae praedixerint, sed ideo magis credendum esse prophetis, quod vere prophetae sint, quia eis testimonium Christus reddat. Nam praesentia et adventus Christi illos vere prophetas fuisse designat. Dicebat enim non ab inferioribus maiori, sed a maiore inferioribus fidei testimonium dari. Haec et multa his similia prosecutus, etiam Iacobus siluit. Post hunc Lebbaeus populum coepit vehementer arguere, quod non crederent Iesu, qui eis tantum profuerit, docendo quae dei sunt, solando afflictos, medendo infirmis, pauperes consolando, sed pro his omnibus bonis odia mortemque reddiderint. Haec et his similia plura cum esset populo protestatus, siluit.

60. Et ecce unus ex discipulis Iohannis adfirmabat, Christum Iohannem fuisse, et non Iesum; in tantum, inquit, ut et ipse Iesus omnibus hominibus et prophetis maiorem esse pronuntiaverit Iohannem. Si ergo, inquit, maior est omnibus, sine dubio et Moyse et ipso Iesu maior habendus est. Quod si omnium maior est, ipse est Christus. Ad haec Cananaeus Simon respondens, adseruit Iohannem maiorem quidem fuisse omnibus prophetis, et omnibus qui sunt filii mulierum, non tamen maiorem esse filio hominis. Et ideo Iesus quidem et Christus est, Iohannes vero solum propheta, et tantum interest inter ipsum et Iesum, quantum inter praecursorem et eum cui praecurritur, et quantum inter eum qui legem dat et eum qui legem servat. Haec et his similia prosecutus siluit etiam Cananaeus. Post quem Barnabas qui et Matthias, qui in locum Iudae subrogatus est apostolus, monere populum coepit, ne odio haberent Iesum neque blasphemarent eum. Multo enim esse rectius, etiam ignoranti vel dubitanti de Iesu, amare eum quam odisse. Caritati enim Deus praemium posuit, odiis poenam. Hoc ipsum enim, inquit, quod Iudaicum

corpus adsumsit et inter Iudaeos natus est, quo modo non omnibus vobis incentiva sui amoris incussit? Haec et his similia cum perorasset, dicendi finem fecit.

61. Tunc Caiphas doctrinam Iesu culpare tentabat, dicens eum res vanas locutum: beatos enim pauperes dixit, et terrenas fore remunerationes promisit, ac summam muneris in terrena hereditate constituit, cibisque ac potu eos qui iustitiam servarint, promisit esse saturandos; et his similia multa docuisse deprehenditur. Cui Thomas respondens arguit eum frustra caussantem, ostendens, quia prophetae magis, quibus etiam ipse credit, ita docuerint, nec tamen quomodo erunt haec aut quomodo percipientur, ostenderint, Iesus vero qualiter accipi haec debeant, demonstraverit. Et cum haec atque his similia plura dixisset, siluit etiam Thomas.

62. Post haec rursum Caiphas me intuens, et nunc ut monens, nunc vero ut culpans, dicebat, cessare me debere de reliquo a praedicatione Christi Iesu, ne in perniciem mei hoc agerem, neve ipse errore deceptus alios quoque meo errore deciperem. Tum praeterea arguebat me temeritatis, quod cum essem ipse imperitus, piscator et rusticus, officium subire doctoris auderem. Haec et alia plura his similia dicenti, ego quoque in haec verba respondi: Mihi quidem minus esse periculi, si, ut ipse ait, iste non sit Christus, quia doctorem legis receperim; ipsi vero ingens esse discrimen, si hic ipse sit Christus, sicut et certe est. Ego enim credo huic qui apparuit; ipse autem cui alii fidem servare se credit, qui nullus apparuit? Si vero et idiota, ut ais, et imperitus ac piscator et rusticus, super presbyteros sapientes intelligam, hoc tibi, inquam, magis metum debet incutere. Nam si ex eruditione aliqua disputans obtinerem vos sapientes et eruditos, videretur utique doctrina hoc mihi longi temporis et non divinae virtutis gratia contulisse, nunc autem cum ut dixi nos imperiti vos sapientes convincimus et superamus; cui sensum habenti non palam est, quia hoc non humanae argutiae opus est, sed divinae voluntatis et muneris?

63. Haec igitur et alia huiusmodi prosequentes, consequenter protestati sumus ac docuimus nos imperiti et piscatores, sacerdotes quidem de uno solo deo coeli, Sadducaeos de resurrectione mortuorum, Samaritas de consecra-

tione Hierusalem, non tamen ingressi civitatem ipsorum, sed publice disputantes, Scribas vero et Pharisaeos de regno coelorum, discipulos Iohannis, ne scandalum paterentur in Iohanne, omnem vero populum, quia Iesus est Christus aeternus. Ad ultimum autem monui eos, ut priusquam progrederemur ad gentes praedicare eis agnitionem dei patris, ipsi reconciliarentur deo suscipientes filium eius. Aliter enim nullo modo eos ostendi posse salvari, nisi per sancti spiritus gratiam trinae invocationis dilui baptismate properarent, [1]) et Eucharistiam Christi domini sumerent, cui soli, de his quae docuit credere deberent, ut sic aeternam salutem consequi mererentur, aliter vero impossibile prorsus esse reconciliari eos deo, etiam si mille ei aras et altaria mille succendant.

64. Nos enim, inquam, pro certo comperimus, quod super sacrificiis quae offertis, multo magis exasperatur deus, sacrificiorum tempore duntaxat expleto. Et quia vos non vultis agnoscere, emensum esse iam tempus hostias offerendi, ob hoc destruetur et templum, et abominatio desolationis statuetur in loco sancto, et tunc gentibus Evangelium praedicabitur ad testimonium vestri, ut ex illorum fide vestra infidelitas iudicetur. Omnis etenim mundus diversis temporibus diversas malitiae aegritudines patitur, vel per omnes generaliter, vel per singulos quosque specialiter, et ideo indiget medico, qui eum visitet ad salutem. Nos ergo protestamur vobis, et quod unumquemque vestrum latuit nuntiamus. Vestrum est deliberare, quid expediat vobis.

65. His a me dictis, ingemuit omnis multitudo sacerdotum, quod eis de templi subversione praedixerim. Quod cum vidisset Gamaliel princeps populi, (qui latenter frater noster erat in fide, sed consilio nostro inter eos erat) quia valde fremerent et ingenti adversum nos furore moverentur, adsurgens ait: Quiescite paullisper, o viri Israelitae, non enim advertitis tentationem quae imminet vobis, propter quod desinite ab hominibus istis, et si quidem humani consilii est quod agunt, cito cessabit, si autem a deo est, cur sine caussa peccatis nec proficitis quidquam? Dei enim voluntatem quis potest superare? Nunc ergo, quoniam qui-

---

[1]) Et euchar. — sumerent desunt in cod. Lips. 1.

dem in vesperam vergitur dies, crastino hoc ipso in loco audientibus vobis, ego ipse cum istis disputabo, ut omnem errorem palam arguam, dilucideque confutem. Et his dictis repressus est eorum aliquatenus furor, ea praecipue spe, quod die crastina erroris nos publice arguendos sperarent. Et sic cum pace populum dimisit.

66. Nos vero cum venissemus ad Iacobum nostrum, omnia quae dicta gestaque fuerant exponentes, apud eum cibo sumto mansimus, omnipotenti deo per totam noctem supplicantes, ut futurae disputationis sermo indubitatam fidei nostrae ostenderet veritatem. Igitur postera die Iacobus episcopus nobiscum simul et cum omni ecclesia ascendit ad templum, ubi ingentem reperimus multitudinem, a medio noctis exspectantem nos. Stetimus ergo in locis, quibus et prius, ut eminentius stantes ab universo populo cerneremur. Cumque esset summum silentium factum, Gamaliel, qui ut supra diximus nostrae fidei erat, dispensatione vero manebat inter ipsos, ut si quando iniquum aliquid adversum nos aut impium molirentur, vel ipsos consilio reprimeret prudenter aptato, vel nos commoneret ut aut curare aut declinare possemus; is ergo tanquam adversum nos agens, prior omnium episcopum Iacobum intuens hoc modo allocutus est:

67. Si ego Gamaliel neque eruditionis meae, neque senectutis opprobrium duco, discere aliquid a parvulis et ab imperitis, si quid forte est utilitatis aut salutis acquirere, (qui enim rationabiliter vivit, scit quia nihil est anima preciosius) quomodo non omnibus amabile est, cunctisque exoptatum, ut quae ignorat discat, quae didicerit doceat? Certissimum namque est, quod neque amicitia, neque propinquitas generis, neque regni sublimitas homini debet esse preciosior veritate. Et vos ergo fratres, si quid amplius nostis, populo dei qui adest, itemque fratribus vestris proferre non pigeat, omni populo libenter et tota conquiete quae dicitis audiente. Quomodo enim non hoc faciat populus, cum meipsum videat secum pariter velle a vobis discere, si quid forte amplius vobis revelavit deus? Si vero vos in aliquo indigetis, similiter etiam vos a nobis non pigeat doceri, ut erga utramque partem, si quid deest, adimpleat deus. Quod si aliquis forte vos nunc sollicitat metus, propter nonnullos nostrorum qui praeiudicatis adversum vos animis utuntur, et insidias eorum verentes, non

audetis dicere quod sentitis apertius, ego ut vos etiam huius occasione timoris absolvam, iuro vobis per omnipotentem deum et viventem in secula, quia nullum permittam iniicere vobis manus. Habentes ergo huius iuramenti mei omnem hunc populum testem, et idoneum pignus sacramenti nostri foedus tenentes, absque ulla cunctatione unusquisque vestrum quod didicit proferat, et nos fratres intente et cum silentio audiamus.

68. Haec dicens Gamaliel non valde placebat Caiphae, et ut videbatur, suspectum habens eum, ipse magis inserere se subtiliter disputationibus coepit; subridens enim ad ea quae Gamaliel dixerat, Iacobum episcoporum principem sacerdotum princeps orabat, ut de Christo non aliunde sermo quam de scripturis fieret, ut sciamus, inquit, utrum Iesus ipse sit Christus, an non. Tum Iacobus, primo, inquit, requiramus, ex quibus scripturis potissimum disputationem haberi oporteat. At ille vix aliquando ratione ipsa superatus respondit, ex lege habendam, et post hoc etiam prophetarum addidit mentionem.

69. Cui Iacobus noster coepit ostendere, quia et prophetae quae dicunt, ex lege sumserint et legi consona sint loquuti. Sed et de libris Regnorum disseruit aliqua, quomodo, et quando, et a quo scripti sint, et quomodo eis uti oporteat. Cumque et de lege plenissime disputasset, ac singula quae de Christo sunt, purissima expositione protulisset in lucem, ostendit abundantissimis probationibus, quia Iesus est Christus, et in ipso universa quae de humili eius adventu fuerant praedicta, complentur. Duos enim eius praedictos esse docuit adventus, unum humilitatis quem adimplevit, alium gloriae qui speratur implendus, cum veniet dare regnum credentibus in se et servantibus omnia quae praecepit. Cumque de his evidenter populum docuisset, addebat etiam hoc; quia nisi quis baptizatus fuisset in aqua sub appellatione trinae beatitudinis, sicut docuit verus propheta, neque remissionem acciperet peccatorum, neque introiret in regna coelorum: et hanc esse dei [ingeniti] praefinitionem confirmavit. [1]) Quibus etiam haec ad-

[1]) Vocabula Quibus etiam — de paracleto dicimus non leguntur in codd. Lipss., qui etiam voc. ingeniti, quod uncis includimus, non agnoscunt.

didit: Nolite putare nos duos ingenitos dicere deos, aut unum divisum esse in duos, vel sicut impii dicunt, eundem masculum et foeminam sui effectum: sed filium dei unigenitum dicimus, non ex alio initio, sed ex ipso ineffabiliter natum. Similiter etiam de paracleto dicimus. Sed et de baptismate cum aliquanta dixisset, per septem continuos dies persuasit omni populo et pontifici, ut confestim ad percipiendum baptismum festinarent.

70. Cumque in eo iam res esset, ut venirent et baptizarentur, homo quidam inimicus, tunc cum paucis admodum ingrediens templum, clamare coepit et dicere: Quid facitis, o viri Israelitae? cur vobis tam facile subripitur? cur praecipites ducimini ab hominibus infelicissimis, et a [Simone] mago deceptis? Cumque haec diceret et ad haec adderet ac superaretur ab episcopo Iacobo, conturbare populum et seditiones suscitare coepit, uti ne ea quae dicebantur plebs posset audire. Igitur exagitare cuncta clamoribus, et quae fuerant multo labore ordinata convellere, simulque incusare sacerdotes, et opprobriis atque increpationibus coepit accendere, et velut furibundus singulos quosque ad caedem concitare, dicens: Quid agitis? quid cessatis? O segnes et desides, cur non manibus nostris invadimus et discerpimus omnes hos? Et cum haec dixisset, primus rapto ex ara torre robusto caedis fecit exordium. Tum deinde et caeteri videntes eum, simili efferebantur insania; fit omnium clamor, caedentium pariter et caesorum, sanguis plurimus funditur, fuga permixta habetur, cum interim ille inimicus homo Iacobum aggressus, de summis gradibus praecipitem dedit, quem cum mortuum credidisset, ultra mulctare neglexit.

71. Nostri vero sublatum eum collegerunt; erant enim et numero plures quam illi et virtute maiores, sed propter reverentiam dei ipsi magis interimi se a paucioribus, quam interimere alios patiebantur. Cum autem vespera adfuisset, templum quidem sacerdotes claudunt; nos vero ad domum Iacobi regressi et pernoctantes ibi in oratione, ante lucem descendimus Hiericho ad quinque millia viri. Post triduum autem venit ad nos ex fratribus quidam a Gamaliele, de quo supra diximus, occultos nobis nuncios deferens, quod inimicus ille homo legationem suscepisset a Caipha pontifice, ut omnes qui crederent in Iesum, persequerentur et Damascum pergeret cum epistolis eius, ut etiam inibi auxilio

usus infidelium, fidelibus inferret exitium; idcirco autem praecipue Damascum festinaret, quod illuc confugisse crederet Petrum. Et post dies fere triginta digressus est per Hiericho Damascum tendens, cum per idem temporis progressi essemus nos ad sepulchra duorum fratrum quorundam, quae sponte sua per annos singulos dealbabantur; quo miraculo multorum adversum nos repressus est furor, videntium haberi nostros in memoria apud deum.

72. Positis itaque nobis in Hiericho, ibique orationibus et ieiuniis operam dantibus, Iacobus episcopus accersitum me inde huc Caesaream mittit, dicens: quia Zacchaeus de Caesarea scripserit sibi, Simonem quendam Samaraeum magum plurimos nostrorum subvertere, adserentem se esse quendam Stantem, hoc est alio nomine, Christum, et virtutem summam excelsi dei, qui sit supra conditorem mundi, simulque mirabilia plurima ostendens alios dubitare, alios declinare fecerit ad se; cunctaque diligenter comperta ab his, qui prius vel socii eius, vel discipuli fuerant, et post hoc ad Zacchaeum conversi sunt, indicavit. Multi sunt ergo, inquit Iacobus, o Petre, quorum salutis caussa proficisci te oportet, et arguere magum, ac sermonem veritatis docere; sed nihil moretis, neque te contristet quod solus proficisceris, sciens comitem tibi et adiutorem deum per Iesum, et cito per eius gratiam multos tibi socios et unanimes fore. Dato sane operam, ut per singulos annos praecipua quaeque ex dictis gestisque tuis scripta mittas ad me, et maxime per septimanas annorum. Et his dictis dimissus ab eo, sex diebus perveni Caesaream.

73. Ingredienti autem mihi occurrit Zacchaeus dilectissimus frater noster, et inhaerens amplexibus meis perduxit ad hoc in quo ipse commanebat hospitium, requirens a me de singulis quibusque fratribus, praecipue tamen de honorabili fratre nostro Iacobo. Cumque audisset a me, quod uno adhuc claudicaret pede, percontanti continuo caussam, omnia haec quae nunc tibi exposuimus, ei enarravi; [1]) quomodo evocati essemus a sacerdotibus et pontifice Caipha ad templum, et Iacobus archiepiscopus stans in summis gradibus, per septem continuos dies universo populo de scrip-

[1]) Quomodo — dicamus desunt in utroque cod. Lips.

turis dominicis adsignaverit, quod Iesus esset Christus, quove modo omnibus iam adquiescentibus, ut ab eo baptizarentur in nomine Iesu, inimicus homo effecerit illa omnia, quae supra diximus, ut ne eadem iterum dicamus.

74. Quibus cognitis Zacchaeus rursus mihi quae a Simone agerentur exponit; et inter haec, nescio unde cognito adventu meo, ipse mandat ad me Simon: Audiente, inquit, populo die crastina disputemus. Cui ego: Fiat, inquam, ut libet. Et haec pollicitatio mea universae innotuit civitati, ita ut etiam tu qui ipsa die adveneras, disceres me die postera cum Simone habiturum esse certamen, et requisita mansione nostra secundum indicia quae a Barnaba acceperas, venires ad nos. Ego vero ingressu tuo ita gratulatus sum, ut nescio unde motus, festinaverit animus meus exponere tibi cuncta velociter, praecipue tamen quod est in fide maximum de vero propheta, quod unum ac totius doctrinae fundamentum sufficere posse non ambigo; [1]) tum etiam scriptae legis per singula quaeque capitula quorum ratio poscebat, secretiorem tibi intelligentiam patefeci, non occultans a te nec traditionum bona. Quae vero supersunt incipiens a die crastina, ex his quae in quaestionibus cum Simone movebuntur, per dies singulos audies, usquequo deo favente perveniatur ad ipsam quo iter nostrum dirigendum credimus urbem Romam. Cumque ad haec ab eo dicta, omnem gratiam me ei debere profiterer, facturumque omnia me quae praeciperet promptissime pollicerer, cibo sumpto quiescere nos iussit sibique ipse quietem dedit.

Liber secundus.

1. Cum autem dies, quae ad disceptandum cum Simone statuta fuerat, illucesceret, Petrus primis gallorum cantibus surgens excitavit etiam nos; eramus enim in eodem conclavi cubitantes simul omnes tredecim, in quibus primus

[1]) Tum etiam — traditionum bona pariter desunt in utroque Lips.

post Petrum Zacchaeus, deinde Sophonias, Iosephus, et Michaeas, Eliesdros et Phinees, Lazarus et Helisaeus; post hos ego Clemens et Nicodemus, deinde Niceta et Aquila, qui fuerant prius discipuli Simonis, et docente Zacchaeo conversi sunt ad fidem Christi. Mulierum sane nulla prorsus aderat. Cumque adhuc vespertinum lumen duraret, omnes resedimus, et Petrus videns vigilare nos ac sibi intendere, salutatis nobis continuo dat sermonis exordium. Mirari me equidem fateor, fratres, humanae naturae vim, quam ad omnia aptam habilemque esse video. Hoc autem dicere in memoriam venit ex his quae rebus ipsis expertus sum. Ut enim transierit medium noctis, ego sponte iam suscitor et ultra somnus nequaquam venit ad me; quod mihi accidit ex eo, quia in consuetudine habui verba domini mei, quae ab ipso audieram, revocare ad memoriam, et pro ipsorum desiderio suscitari animis meis et cogitationibus imperavi, ut evigilans ad ea et singula quaeque recolens ac retexens possim memoriter retinere. Ex hoc ergo, dum omni cum dulcedine sermones domini versare in meo corde desidero, consuetudo obtinuit vigilandi, etiam si nihil sit quod cogitare velim. Ita ergo ineffabili quadam ratione, introducta alia cousuetudine, vetus consuetudo mutatur, et id revera si non supra modum cogas, sed quantum recipit mensura naturae. Neque enim penitus somno carere possibile est, alioqui nec facta nox fuisset ad quietem.

2. Et ego cum audissem: Optime, inquam, dixisti Petre, quia consuetudo consuetudine commutatur. Nam et ego cum navigarem primo turbabar et intra me mihi omnia vertebantur, ita ut suggillari viderer nec ferre possem brumam et molestiam maris, post paucos autem dies ubi consuetudo facta est, tolerabiliter ferre coepi, ita ut mane statim una cum nautis cibum sumere delectarer, cum prius ante horam septimam capiendi cibi consuetudo non esset. Nunc ergo ex ista sola consuetudine, circa illud tempus quo comedere cum nautis solebam, esuries admonet me, quod tamen rursus depellendum spero, cum alia fuerit consuetudo suscepta. Credo ergo etiam tibi vigiliarum consuetudinem, ut perhibes, institutam; et opportune hoc exponere voluisti, ut et nos aliquantulum somni a nobis abiicere atque effugare non pigeat, ut possimus doctrinae viventis instituta suscipere. Ubi enim decocti fuerint cibi

et mens acceperit nocturna silentia, opportunissime quae docentur insident.

3. Et Petrus libenter accipiens, quod intellexerim praefationis eius caussam ad utilitatem nostram prolatam, collaudans me adhortandi et incitandi sine dubio gratia, consequentem coepit expedire sermonem: Opportunum mihi nunc et necessarium videtur, de his quae imminent aliqua discutere, id est, de Simone. Scire enim velim, quibus sit moribus et quibus actibus, quod mihi, si quis scit, indicare non cesset; refert enim ista praenoscere. Nam si in mandatis habemus, ut venientes ad civitatem discamus prius, quis in ea dignus sit ut apud eum cibum sumamus; quanto magis convenit noscere, quis, qualisve sit is cui immortalitatis verba credenda sunt? Solliciti enim et valde solliciti esse debemus, ne margaritas nostras mittamus ante porcos.

4. Sed et alias ob caussas utile est, viri huius habere me notitiam. Si enim sciam, quia in his, de quibus non potest dubitari quod bona sint, emendatus est et inculpabilis, hoc est, si sobrius, si misericors, si iustus, si mitis et humanus est, quae utique bona esse nullus ambigit, tunc consequens videbitur, ut ei qui obtinet bona virtutum, etiam quod deest fidei et scientiae conferatur, et in quibus maculari videtur eius vita, quae est in reliquis probabilis, emendetur. Si vero in his quae palam sunt, peccatis involutus permanet et inquinatus, non me oportet ei aliquid de secretioribus et remotis divinae scientiae proloqui, sed magis protestari et convenire eum, ut peccare desinat et actus suos a vitiis emendet. Quod si ingesserit se et provocaverit nos dicere, quae eum minus recte agentem non oportet audire, prudenter eum debemus eludere; nam nihil omnino respondere auditorum caussa, utile non videtur, ne forte existiment nos responsionis penuria declinare certamen, et fides eorum laedatur, non intelligentium propositum nostrum.

5. Cumque haec Petrus dixisset ad nos, Niceta rogat permitti sibi dicere aliquid, atque indulgente Petro cum venia inquit: Obsecro te, domine mi Petre, audias me valde sollicitum tui et verentem, ne forte in certamine quod tibi est cum Simone, superari videaris. Solet enim frequenter accidere, ut qui veritatem defendit, non semper obtineat, dum aut in aliquo praeventi sunt auditores, aut non grandem curam melioris sententiae gerunt. Super haec

autem omnia et ipse Simon vehementissimus est orator, in arte dialectica et syllogismorum tendiculis enutritus, quod autem est omnibus gravius, et in arte magica valde exercitatus; et ideo metuo, ne forte tam valide ex omni parte munitus, apud eos qui ignorant eum, falsa allegans putetur vera defendere. Neque enim vel nos ipsi cum potuissemus effugere et converti ad dominum, nisi dum adiutores eius et errorum socii fuimus, agnovissemus quod deceptor esset ac magus.

6. Cum haec Niceta dixisset, Aquila quoque rogans sibi dicendi facultatem dari, hoc modo etiam ipse prosequutus est: Suscipe, quaeso, et mei erga te amoris curam, optime Petre; et ego enim valde sollicitus sum pro te. Nec reprehendas nos in hoc, quia curam gerere alicuius ex affectu venit, negligere autem non minus est quam odisse. Testem vero invoco deum, quia non ut segniorem te in certamine sciens metuo pro te, quippe qui nec unquam tibi praesto fuerim disputanti, sed qui illius impietates bene noverim, existimationem tuam cogito simul et animos auditorum, et ipsius ante omnia veritatis statum. Vehemens etenim est hic magus ad omnia quaecunque voluerit et supra modum scelestus; in omnibus enim eum diligenter agnovimus, utpote qui a puero malorum eius auditores fuerimus et ministri, et nisi nos dei amor abrupisset ab eo, in eisdem cum ipso etiam nunc versaremur malis; sed ingenitus quidam nobis erga deum affectus, scelera quidem eius exosa, cultum vero dei amabilem fecit. Unde et arbitror opus fuisse divinae providentiae, ut nos primo familiares eius effecti notitiam caperemus quomodo, vel quali arte prodigia, quae facere videtur efficiat. Quis enim est, qui non obstupescat super his, quae facit, mirabilibus, ut putet eum de coelis deum ad salutem hominum descendisse? Ego de meipso fateor, nisi interius eum scissem, et interfuissem actibus eius, subripi mihi facile potuisset; unde non fuit magnum nos ab eius consortio separari, scientes eum magicis artibus et commentis scelerum niti. Quod si vis etiam ipse de eo cuncta cognoscere, quis ipse sit, qualisve, et unde, vel qualiter patrentur quae gerit, ausculta.

7. Simon hic, patre Antonio, matre Rachel natus est, gente Samaraeus ex vico Gethonum, arte magus, Graecis tamen litteris liberalibus apprime eruditus, gloriae ac iactantiae

supra omne genus hominum cupidus, ita ut excelsam virtutem quae supra creatorem deum sit, credi se velit, et Christum putari, atque Stantem nominari. Hac autem appellatione utitur quasi qui neget posse se aliquando dissolvi, adserens carnem suam ita divinitatis suae virtute compactam, ut possit in aeternum durare. Hinc ergo Stans appellatur, tanquam qui non possit ulla corruptione decidere.

8. Interfecto etenim, sicut scis et ipse, baptista Iohanne, cum Dositheus haereseos suae inisset exordium, cum aliis triginta principalibus discipulis et una muliere quae Luna vocitata est (unde et illi triginta quasi secundum lunae cursum in numero dierum positi videbantur), Simon hic malae, ut diximus, gloriae cupidus accedit ad Dositheum et simulatis amicitiis exorat, ut si quando aliquis ex illis triginta obisset, in locum defuncti se continuo subrogaret; quia neque statutum numerum excedere apud eos fas erat, neque ignotum aliquem inserere aut nondum probatum; unde et caeteri studentes digni loco ac numero fieri, secundum sectae suae instituta placere per omnia gestiunt, quo possit unusquisque ex his qui illum numerum sequuntur, cum forte aliquis, ut diximus, decesserit, dignus videri, qui in locum defuncti substitui debeat. Igitur Dositheus plurimis ab hoc exoratus, ubi locus intra numerum factus est, introduxit Simonem.

9. Sed hic non multo post incidit in amorem mulieris illius quam Lunam vocant, nobisque utpote familiaribus suis omnia concredebat, quod magus esset, et quod amaret Lunam, quodque gloriae cupidus nollet ea inglorius frui, sed exspectare patienter donec honeste ea uti liceret, si tamen etiam nos conspiraremus ei ad omnia quae velit. Sed et mercedem ministerii huius daturum se nobis pollicebatur, summis ut honoribus affici, et dii esse ab hominibus crederemur, tantum ut mihi, inquit, Simoni deferatis primatus, qui possum magica arte multa signa et prodigia ostendere, per quae possit vel gloriae vel sectae nostrae ratio constare. Possum enim facere ut volentibus me comprehendere non appaream, et rursus volens videri palam sim, si fugere velim montes perforem et saxa quasi lutum pertranseam, si me de monte excelso praecipitem, tanquam subvectus ad terras illaesus deferar. Vinctus memetipsum solvam, eos vero qui vincula iniecerint vinctos reddam,

in carcere colligatus claustra sponte patefieri faciam, statuas animatas reddam, ita ut putentur ab his qui vident homines esse, novas arbores subito oriri faciam, et repentina virgulta producam, in ignem memetipsum iniiciens non ardeam. Vultum meum commuto, ut non agnoscar, sed et duas facies habere me, possum hominibus ostendere. Ovis aut capra efficiar, pueris parvis barbam producam, in aerem volando invehar, aurum plurimum ostendam, reges faciam eosque deiiciam. Adorabor ut deus, publice divinis donabor honoribus, ita ut simulacrum mihi statuentes tanquam deum colant et adorent. Et quid opus est multa dicere? quicquid voluero facere, potero. Multa etenim iam mihi experimenti caussa consummata sunt. Denique aliquando, inquit, cum mater mea Rachel iuberet me exire ad agrum, ut meterem, ego falcem videns positam praecepi ei ut iret et meteret, et messuit decuplo amplius caeteris. Multa iam nova virgulta produxi de terra et convalescere ea feci, sub momento temporis apparere feci et montem proximum, ego secundo perforavi,

10. Sed haec cum diceret de virgultis productis et monte perforato, stupescebam pro eo, quod etiam nos circumvenire velit, quibus se commendare et concredere videbatur; sciebamus enim quod a proavis haec fuissent, quae a se nuper facta perhibebat. Haec ergo nos ab eo flagitia audientes, et horum deteriora, sequebamur tamen et ipsi eius scelera, et alios ab eo decipi patiebamur, multa etiam mentientes pro eo, et hoc priusquam aliquid faceret eorum quae promiserat, ita ut nullis adhuc gestis, a nonnullis tamen putaretur deus.

11. Interim in initio cum adhuc inter triginta Dosithei discipulos haberetur, coepit ipsi Dositheo derogare, tanquam qui non integre nec perfecte doceret, idque eum non invidia facere sed in scientia. Verum Dositheus ubi sibi derogari sensit a Simone, verens ne opinio sua obscuraretur apud homines, qui eum putabant ipsum esse Stantem, furore commotus, cum ad scholam solito convenissent, virga correpta verberare Simonem coepit, et repente per corpus eius quasi per fumum, visa est virga transire; super quo obstupefactus Dositheus, ait ad eum: Dic mihi, si tu es Stans, ut adorem te. Cumque Simon respondisset, ego sum, Dositheus videns se non esse Stantem, cecidit et ado-

ravit eum, et Simoni quidem cedit principatum suum, ipsique obedire omnem triginta virorum ordinem iubet, semetipsum vero in locum Simonis statuit et non multo post defunctus est.

12. Igitur post obitum Dosithei Simon accepit Lunam, cum qua usque ad praesens circuit, ut videtis decipiens turbas et adserens, semetipsum quidem virtutem esse quandam, quae sit supra conditorem deum, Lunam vero quae secum est, esse de superioribus coelis deductam, eandemque cunctorum genitricem adserit esse sapientiam, pro qua, inquit, Graeci et Barbari confligentes, imaginem quidem eius aliqua ex parte videre potuerunt, ipsam vero ut est, penitus ignorarunt, quippe quae apud illum primum omnium et solum habitaret deum. Et haec atque alia his similia cum verborum pompa proferens, decepit multos. Sed et hoc indicare debeo, quod ipse ego vidisse me memini, cum esset aliquando Luna illa eius in turri quadam, multitudo ingens ad eam convenerat pervidendam et undique circa turrim stabat; at illa per omnes fenestras turris illius omni populo procumbere ac prospicere videbatur. Et multa alia mirabilia fecit et facit, ita ut stupentes pro his homines putent eum ipsum esse summum deum.

13. Nam mihi aliquando et Nicetae rogantibus, ut exponeret quomodo haec possint arte magica effici, et quae esset huius rei natura, Simon tanquam familiaribus suis explanare ita coepit: Pueri, inquit, incorrupti et violenter necati, animam adiuramentis ineffabilibus evocatam adsistere mihi feci, et per ipsam fit omne quod iubeo. Et ego: Estne, inquam, possibile animae haec facere? Ille respondit: Hoc vos scire volo, quia secundum locum post deum obtinet anima hominis, cum exuta fuerit a corporis sui tenebris. Statim denique et praescientiam habet, propter quod evocatur ad necromantiam. Et ego respondi: Cur ergo interfectorum animae non ulciscuntur interfectores suos? At ille: Non meministi, inquit, quod dixi, quia cum exierit de corpore, etiam praescientiam habet? Memini inquam. Ob hoc ergo, inquit, cum excedit e corpore, statim praenoscit futurum esse iudicium, et unumquemque pro his quae hic egerit malis poenas daturum, et ideo nolunt ulcisci interfectores suos, quia et ipsae pro suis malis quae hic commiserant, perferunt cruciatus, et illis sciunt

in iudicio graviora manere supplicia. Super haec autem omnia nec permittitur eis exire, aut facere quidquam ab angelis qui eis praesunt. Et ego respondi: Si non permittitur eis ab angelis huc venire aut facere quod volunt, quomodo mago evocanti obtemperant animae? Ipsis, inquit, animabus venire volentibus non indulgent, cum vero hi qui praesunt angeli adiurati fuerint per maiorem suum, excusationem habent nostrae, qui eos adiuramus, violentiae, ut permittant exire animas quas evocamus; non enim illi peccant qui vim patiuntur, sed nos qui inferimus necessitatem. Ad haec Niceta, ultra non ferens praepropere respondit, quod et ego quidem facturus eram, sed prius eum expiscari de singulis cupiebam; sed, ut dixi, Niceta praeveniens: Et tu, inquit, non times diem iudicii, qui vim angelis facis, et animas evocas, et homines decipis, et honorem tibi divinum ab hominibus mercaris? et quomodo nobis persuades quod neque iudicium erit, ut nonnulli Iudaeorum fatentur, neque animae immortales sint, quod videtur pluribus, cum ipsis oculis tuis videas eas, et commotionem divini iudicii capias ex ipsis?

14. His ab eo dictis impalluit Simon, et tamen post paullulum recolligens se, ita respondit: Ne putetis, inquit, quod generis vestri homo sim, ego neque magus sum, neque amator Lunae, neque Antonii filius. Ante enim quam mater mea Rachel conveniret cum eo, adhuc virgo concepit me, cum esset in potestate mea, vel parvum esse, vel magnum, et hominem inter homines apparere. Tentandi ergo gratia vos primos assumsi amicos, ut in coelestibus et ineffabilibus locis meis primos vos collocem, cum probavero. Humana ergo de meipso mentitus sum, ut vos manifestius comprobarem, si integrum erga me servatis affectum. Ego vero haec audiens, ipsum quidem miserum iudicans, impudentiam tamen eius admirans, et pro eo ipse erubescens, simul et veritus ne quid in nos moliretur mali, innuo Nicetae, paulisper una mecum simulare, et aio ad eum: Non nobis indigneris hominibus corruptibilibus, incorruptibilis deus; sed suscipe magis affectum nostrum, et animum volentem scire qui sit deus; nondum enim sciebamus quis esses, et nec advertebamus quia tu es quem quaerebamus.

15. Haec et his similia vultu pro re aptato prosequentibus nobis, vanissimus credidit nos deceptos, et eo magis

elatus addidit etiam haec: Propitius vobis iam sum, pro affectu quem erga me deum geritis, me enim diligentes nesciebatis, et me quaerentes ignorabatis. Sed nolo dubitetis, quia hoc est vere deum esse, cum potest quis parvus effici, vel magnus, si voluerit, nam quoquo modo apparere hominibus poteram. Nunc ergo incipiam vobis aperire quod verum est. Ego virtute mea quodam tempore aerem vertens in aquam, et aquam rursus in sanguinem, carnemque solidans, novum hominem puerum formavi, et opus conditore deo multo nobilius protuli. Ille enim creavit hominem e terra, ego autem, quod est difficilius, ex aere, quemque rursus resolvens aeri reddidi, speciem tamen eius imaginemque depictam in interiore cubiculo collocavi, ut esset indicium ac memoria operis mei. Haec autem intelligebamus eum dicere pro puero illo, cuius vi necati anima, ad ea quae volebat ministeria, utebatur.

16. Petrus vero haec audiens cum lacrimis ait: Miror admodum immensam dei patientiam, et e contrario in nonnullis humanae temeritatis audaciam. Quae enim ratio inveniri ultra poterit, quae Simoni suadeat, quod Deus iudicet iniquos, cum ipse sibi persuadet, quod animarum obedientia ad scelerum suorum utatur ministerium? re autem vera a daemonibus illuditur; [1]) tamen cum per haec ipsa certus sit, quod immortales sunt animae et iudicantur pro his quae gesserint, et qui se putet re ipsa videre ea quae nos fide credimus, quamvis, ut dixi, illudatur a daemonibus, tamen arbitratur se ipsam animae videre substantiam. Quando hic, inquam, fatebitur vel male se agere in tanto malo positus, vel iudicandum se pro his quae egerit, qui sciens dei iudicium contemnit et inimicum se exhibet deo, et audet tam nefanda committere? Unde certum est, fratres mei, nonnullos veritati ac religioni dei non ideo adversari, quod eis fidei ratio nequaquam constare videatur, sed quia aut nimietate peccatorum involuti, aut malis suis praeventi et tumore cordis elati sunt, ita ut nec ea quidem credant, quae oculis suis se videre arbitrantur.

17. Verum quoniam ingenita erga deum conditorem sufficere ad salutem videbatur affectio his, qui diligerent eum,

---

[1]) Tamen — substantiam desunt in codd. Lips.

studet inimicus hanc affectionem in hominibus pervertere, et inimicos eos efficere atque ingratos conditori suo. Testor autem coelum ac terram, quod si quantum cupit inimicus desaevire, permitteretur etiam a deo, olim omnes homines deperissent; sed misericordiae causa non sinit deus. [1]) Quod si affectum suum homines converterent ad Deum, omnes sine dubio salvarentur, etiam si pro aliquibus delictis ob iustitiam corripi viderentur. Sed nunc plurimi hominum inimici effecti sunt dei, quorum malignus corda penetravit, et affectum quem eis conditor deus inseruerat, ut erga se haberent, in semetipsum deflexit. Aliorum vero, qui aliquantulum vigilare videbantur, in phantasia gloriae et splendoris apparens, et magna quaedam atque ingentia repromittens, evagari nihilominus a deo vero mentem atque animum fecit; quae tamen perpetrare ei iusta quadam permittitur ratione.

18. Ad haec Aquila respondit: Quid ergo delinquunt homines, si malignus transformans se in splendorem lucis maiora repromittit hominibus, quam ipse conditor deus? Et Petrus: Puto, inquit, hoc iniustius nihil esse, et quatenus iniustum sit audi. Si filius tuus, qui a te omni diligentia eruditus est et nutritus, atque ad virilem perductus aetatem, ingratus tibi sit, et relinquens te ad alium, quem forte ditiorem viderit, eat et honorem quem tibi debebat illi exhibeat, ac spe maioris lucri naturam neget et iura paterna defugiat, rectum tibi videtur, an impium? Et Aquila respondit: Omnibus palam est, quod impium sit. Et Petrus: Si ergo in hominibus hoc impium dicis, quanto magis in deo, qui supra omnes homines honore ab hominibus dignus est? cuius non solum beneficiis fruimur, verum et ope ac virtute esse coepimus cum non essemus, cuique si placeamus merebimur ab eo, ut etiam aeterni in bonis simus. Ut ergo infideles a fidelibus et pii discernantur ab impiis, permissum est maligno uti his artibus, quibus singulorum erga verum parentem probentur affectus. [2]) Quod si vere esset aliquis deus alienus, tamen ab eo, qui nos creaverat qui-

---

[1]) Quod si — viderentur et quae sequuntur: Aliorum vero — permittitur ratione desiderantur in utroque cod. Lips.

[2]) Quod si — muneribus perfruantur non leguntur in codd. Lips.

que nobis pater et conditor fuerat, rectumne erat, relicto proprio transire ad alienum? Et Aquila: Absit, inquit. Tum Petrus: Quomodo ergo dicemus malignum esse caussam peccati nostri, cum hoc permissu dei fiat, ut per ipsum probentur et in die iudicii arguantur hi qui maioribus pollicitationibus invitati, veri patris et conditoris sui reliquerint pietatem, hi vero qui fidem et caritatem proprii patris, etiam cum paupertate, si acciderit, et cum tribulatione servaverint, donis coelestibus in regno eius et immortalibus muneribus perfruantur? Sed haec alias diligentius exponemus. Quid autem Simon egerit post haec, scire cupio.

19. Et Niceta respondit: Ubi intellexisse eum sensimus, quod deprehensus esset a nobis, colloquuti inter nos de sceleribus eius reliquimus eum et ad Zacchaeum venimus, haec ipsa ei, quae et tibi nunc protulimus, indicantes. At ille benignissime nos suscipiens, et de fide domini nostri Iesu Christi edocens, fidelium numero sociavit. Cumque haec Niceta dixisset, Zacchaeus qui paulo ante egressus fuerat, ingrediebatur dicens: Tempus est, ut procedas ad disputandum, Petre; turba enim multa in atrio domus congregata te opperitur, quorum in medio multis fultus asseclis consistit Simon. Tum Petrus ut haec audivit, orationis gratia secedere me iubens, (nondum enim eram dilutus a peccatis, quae in ignorantia commiseram) ait ad reliquos: Oremus fratres, ut deus per Christum suum pro ineffabili misericordia sua adiuvet me exeuntem pro salute hominum, qui ab ipso creati sunt. Et haec cum dixisset, oratione facta processit ad atrium domus, in quo erat multitudo populi plurima congregata; quos ubi omnes summo silentio ad se intentos vidit, et magum Simonem in medio eorum velut signiferum stantem, hoc modo coepit:

20. Pax vobis sit omnibus, qui parati estis dexteras dare veritati; quicunque enim obediunt ei, videntur quidem sibi aliquid gratiae conferre deo, porro autem ipsi ab eo donum summi muneris consequuntur iustitiae eius semitis incedentes. Propter quod primum est omnium, iustitiam dei regnumque eius inquirere; iustitiam quidem ut recte agere doceamur, regnum vero, ut quae sit merces posita laboris et patientiae noverimus, in quo est bonis quidem aeternorum bonorum remuneratio, his autem, qui contra voluntatem dei egerint, pro uniuscuiusque gestis poenarum digna restitu-

tio. Hic ergo, hoc est in praesenti vita positos oportet vos agnoscere voluntatem dei, ubi et agendi locus est. Nam si quis velit antequam actus suos emendet, de his requirere quae non potest invenire, stulta et inefficax erit huiuscemodi inquisitio. Tempus enim breve est, et iudicium dei gestorum caussa agetur, non quaestionum. Ideoque ante omnia hoc quaeramus, quid nos, aut qualiter agere oporteat, ut aeternam vitam consequi mereamur.

21. Nam si exiguum hoc vitae tempus per inanes occupemus et inutiles quaestiones, inanes sine dubio et vacui ab operibus bonis pergemus ad deum, [1]) ubi iudicium, ut dixi, operum nostrorum fiet. Unaquaeque etenim res suum tempus habet et locum. Operum hic locus, hoc tempus est, meritorum seculum futurum. Ne ergo impediamur ordinem locorum ac temporum permutantes, primo quae sit dei iustitia requiramus, ut tanquam iter acturi, abundanti viatico bonis operibus repleamur, quo possimus ad regnum dei, tanquam ad urbem maximam pervenire. Deus enim his, qui recte sentiunt, per ipsa opera mundi, quae fecit manifestus est, ipsius creaturae suae utens testimonio, et ideo cum de deo dubitatio esse non debeat de sola nunc eius iustitia requiramus et regno. Quod si aliquid nobis de secretis et reconditis inquirendum suggerit mens nostra, antequam de operibus iustitiae requiramus, rationem reddere nobismetipsis debemus; quia si bene agentes salutem consequi meruerimus, tanquam casti et mundi euntes ad deum spiritu sancto replebimur, et omnia quae sunt secreta et occulta, sine ulla quaestionum cavillatione noscemus, quae nunc, etiam si totum quis vitae suae tempus in inquirendo consumat, non solum non poterit invenire, sed et maioribus se erroribus inseret, quia non per viam prius iustitiae incedens, ad portum vitae pervenire contendit.

22. Et propterea suadeo primo iustitiam eius esse requirendam, ut per hanc iter agentes, et in via positi veritatis, verum prophetam invenire possimus, non velocitate pedum, sed operum bonitate currentes; ut ipso duce usi, nullum viae huius patiamur errorem. Si enim ipsum sequentes ingredi meruerimus illam, quo pervenire cupimus, civi-

---

[1]) Ubi iudicium — pervenire non leguntur in utroque cod. Lips.

tatem, omnia iam de quibus quaeritur, oculis videbimus, tanquam haeredes omnium facti. Intelligite itaque viam esse hunc vitae nostrae cursum, viatores eos, qui bona opera gerunt, portam verum prophetam, de quo dicimus, urbem regnum esse, in quo residet omnipotens pater, quem soli videre possunt hi qui mundo sunt corde. Non ergo nobis difficilis videatur huius itineris labor, quia in fine eius requies erit; [1]) nam et ipse verus propheta ab initio mundi per seculum currens festinat ad requiem. Adest enim nobis omnibus diebus, et si quando necesse est apparet et corrigit nos, ut obtemperantes sibi ad vitam perducat aeternam. Mea ergo ista sententia est, sicut et vero prophetae visum est, ut primo de iustitia requiratur, ab his maxime qui deum se nosse profitentur. Si ergo habet aliquis quod esse rectius putet, dicat et cum dixerit audiat, sed cum patientia et quiete. Propter hoc enim ab initio, salutationis specie pacem cunctis precatus sum.

23. Ad haec Simon respondit: Nos pace tua opus non habemus, si enim pax sit et concordia, ad inveniendam veritatem nihil proficere poterimus; habent enim inter se pacem et latrones, et scortatores, et omnis nequitia cum semetipsa concordat, et nos ergo si ob hoc convenimus, ut pacis caussa omnibus quae dicuntur praebeamus adsensum, nihil auditoribus conferemus; sed e contrario illusis eis, nos amici discedemus. Propter quod noli invocare pacem, sed magis pugnam matrem eius, et si potes expugna errores. Nec requiras amicitiam iniustis adsentationibus partam; hoc enim ante omnia scire te volo, quia duobus inter se dimicantibus tunc erit pax, cum alter ceciderit superatus; et ideo pugna ut potes, nec requiras pacem sine bello, quod impossibile est, aut si potest fieri, ostende.

24. Ad haec Petrus: Attentius audite, o viri, quae dicimus. Ponamus mundum hunc campum esse aliquem magnum, et ex duabus civitatibus, quarum reges sibi invicem sint contrarii, missos esse singulos ad dimicandum duces, et illum quidem boni regis ducem consilium dare, ut uterque exercitus absque sanguinis profusione, melioris in re-

---

[1]) Requies erit. Pergit uterque cod. Lips. ita: Mea ergo ista est sententia. Si ergo etc.

gis iura concedat, quo sine periculo omnes salvi fiant, illum vero contrarium dicere: Non, sed pugnetur, ut non qui dignus est, sed qui fortior ipse cum his qui evaserint regnet. Quaeso vos, quid magis eligeretis? Non dubito quin, ut cum incolumitate omnium, regi meliori manus darentur. Et ego nunc non, ut Simon ait, pacis caussa adsensum volo commodari his quae male dicuntur, sed ut cum quiete et ordine veritas requiratur.

25. Nonnulli enim in disputationum certamine ubi errorem suum senserint confutari, caussa perfugii conturbare continuo incipiunt, et movere lites, ne palam fiat omnibus quod superantur; et propterea ego frequenter exoro, ut cum omni patientia et quiete indago disputationis habeatur, ut et si forte aliquid minus recte dictum videatur, repetere id et apertius liceat explanare. Solet enim interdum aliter dici quid et aliter audiri, dum aut minus lucide profertur, aut minus vigilanter advertitur, et ob hoc patienter cupio haberi sermonem, ut neque subripiat alter alteri, neque sermonem dicentis intempestivus sermo contradicentis interrumpat, neque reprehendendi studium geramus, sed liceat ut dixi, minus plane dicta repetere, ut examinatione iustissima clarescat veritatis agnitio. Scire enim debemus, quia si quis a veritate vincatur, non ipse vincitur, sed ignorantia quae in ipso est, quae est daemon pessimus, quam qui potuerit effugare, salutis accipit palmam. Propositum namque nobis est prodesse auditoribus, non ut male vincamus, sed ut pro agnitione veritatis bene vincamur. Si enim veritatis inquirendae studio sermo moveatur, etiamsi quid minus plene pro humana fragilitate dicemus, deus pro ineffabili sua bonitate, ea quae desunt latenter auditorum sensibus adimplebit. Iustus est enim, et secundum uniuscuiusque propositum, aliis quidem in promptu facit esse quod quaeritur, aliis vero obscurum reddit, etiam quod palam positum est. Quia ergo via dei, via pacis est, cum pace quae dei sunt requiramus. Ad haec si quis habet quod prosequatur, locus est; si vero nullus est qui respondere velit, ego dicere incipiam, et quae mihi ab alio possunt obiici, ipse in medium prolata dissolvam.

26. Cum ergo Petrus coepisset continuare sermonem, Simon interrupta oratione eius: Cur, inquit, festinas ipse tibi dicere, quae tibi videntur? Intelligo versutias tuas; vis

enim tibi ea ipse proponere, quorum absolutio bene tibi meditata est, ut ignorantibus turbis videaris recti aliquid dicere; sed apud me non tibi erit horum locus. Nunc ergo, quoniam ut vir fortis polliceris, te omni volenti proponere responsurum, mihi interim primo respondeto. Et Petrus: Paratus, inquit, sum, tantum ut cum pace sit sermo. Tum Simon: Non vides, inquit, imperitissime, quod contraria agis magistro tuo, pacem deposcens, quod utique non convenit ei, qui expugnaturum se promittit ignorantiam? Aut si tu recte pacem ab auditoribus poscis, non recte magister tuus dixit: [1]) Quia non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Aut enim tu bene dicis, et ille non bene, aut si magister tuus bene, tu pessime, qui non intellexisti contraria te proferre ei, cuius te discipulum profiteris.

27. Ad haec Petrus: Neque qui misit me male fecit gladium mittere in terram, neque ego contraria ei ago, auditorum pacem requirens. Sed tu et imperite et temere reprehendis ea quae non intelligis; etenim quia pacem non venit mittere in terram magister, audisti, quod autem dixerit, [2]) Beati pacifici, quoniam ipsi filii dei vocabuntur, non audisti. Propter quod non ego magistro diversa sentio, pacem persuadens, quam ille servantibus beatitudinem posuit. Et Simon ait: Pro magistro respondere cupiens, o Petre, multo eum gravius accusasti, si cum ipse non venerit pacem facere, hanc aliis servare praeceperit. Et quomodo alius ille eius sermo constabit quem dixit? [3]) Quia sufficit discipulo, ut sit sicut magister eius.

28. Petrus ad haec: Magister, inquit, noster, qui erat verus propheta et sui in omnibus memor, neque sibi contraria loquutus est, neque nobis ab his quae ipse gerebat diversa mandavit. Quod enim ait: [4]) Non veni pacem mittere in terram, sed gladium, et ex hoc videbitis separari patrem a filio, filium a patre, virum ab uxore, et uxorem a viro, et matrem a filia, filiam a matre, fratrem a fratre, socrum a nuru, amicum ab amico, haec omnia con-

---

[1]) Matth. 10, 34.
[2]) Matth. 5, 9.
[3]) Matth. 10, 25.
[4]) Matth. 10, 34. 35. Luc. 12, 53.

tinent doctrinam pacis, et quomodo, audi. Initio praedicationis suae, utpote qui velit omnes invitare et adducere ad salutem, ac patientiam laborum tentationumque habendam suaderet, pauperes beatificabat, eosque pro penuriae tolerantia adepturos esse pollicebatur regna coelorum, ut sub tanta spe aequanimiter paupertatis pondus, spreta cupiditate portarent. Est enim unum et maximum ex perniciosissimis peccatis, cupiditas. Sed et esurientes et sitientes aeternis bonis iustitiae saturandos esse promisit, ut egestatem tolerabiliter ferentes, nihil pro hac iniusti operis molirentur. Mundos quoque corde similiter beatos dicebat, et per hoc deum visuros, ut unusquisque adipisci tantum cupiens bonum, semetipsum a pessimis et pollutis cogitationibus contineret.

29. Sic ergo magister noster discipulos ad patientiam invitans, bonum pacis etiam cum labore patientiae suadebat esse servandum. E contrario vero eos qui in divitiis ac luxuria versabantur, lugebat, qui nihil pauperibus largiebantur, arguens eos rationem reddituros, quia proximos suos quos diligere sicut seipsos debuerant, ne in egestate quidem positos miserati sunt. Haec autem dicens alios quidem obedire fecit, alios vero reddidit inimicos. Credentibus ergo et obedientibus pacem habere inter se invicem iubet, et ipsis dicit: Beati pacifici, quia ipsi filii Dei vocabuntur. His autem, qui non solum non credidere, verum et adversarii doctrinae eius facti sunt, bellum verbi et confutationis indicit et ait: quia ex hoc videbitis separari filium a patre, et virum ab uxore, et filiam a matre, et fratrem a fratre, et nurum a socru, et inimici hominis domestici eius. In unaquaque enim domo, cum inter credentem et non credentem coeperit esse diversitas, necessario pugna fit, incredulis quidem contra fidem dimicantibus, fidelibus vero in illis errorem veterem, et peccatorum vitia confutantibus.

30. Similiter quoque etiam erga scribas et pharisaeos ultimo doctrinae suae tempore bellum gerit, arguens eos super actibus non bonis et non recta doctrina, et quod clavem scientiae quam a Moyse traditam susceperunt, occultarent, per quam possit ianua regni coelestis aperiri. Sed et nos ad praedicandum mittens dominus noster praecepit nobis, ut in quamcunque civitatem vel domum introierimus dicamus, pax huic domui; et siquidem, inquit, fuerit ibi

filius pacis, veniet super eum pax vestra, si vero non fuerit, pax vestra ad vos revertetur; exeuntes autem de domo vel de civitate illa, ut etiam pulverem, qui adhaeserit pedibus nostris excutiamus super eos. Tolerabilius autem erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die iudicii, quam illi civitati vel domui. Quod utique ita demum praecepit fieri, si prius in civitate vel domo veritatis sermo praedicetur, ex quo vel recipientes veritatis fidem filii pacis et filii dei fiant, vel non recipientes arguantur quasi inimici pacis et dei.

51. Ita ergo et nos magistri instituta servantes, pacem primo proponimus auditoribus, ut absque ulla perturbatione possit via salutis agnosci. Quod si quis pacis verba non suscipit neque adquiescit veritati, scimus adversum eum pugnam verbi movere, et arguere acrius confutando ignorantiam et redarguendo peccata. Necessario igitur pacem proponimus, ut si quis est filius pacis, pax nostra veniat super eum, ab eo autem qui se alienum pacis effecerit, regredietur ad nos pax nostra. Non ergo, ut ais, consensu malorum pacem proponimus; nam utique continuo tibi dexteram dedissemus, sed ut per quietem et patientiam disserentibus nobis, qui sit sermo verus, facilius ab auditoribus dignoscatur. Si autem dissideas et discordes a temetipso, quomodo stabis? Necesse est ut cadat, qui in semetipso dividitur. [1]) Omne enim regnum in semetipsum divisum, non stabit. Ad haec si quid videtur, dicito.

52. Et Simon: Stultitiam tuam demiror. Sic nobis magistri tui verba proponis, quasi certum de eo habeatur quod propheta sit, quem ego perfacile demonstrare possum, multa sibi contraria loquutum. Denique ex his, quae ipse protulisti, arguam te. Ais enim dixisse eum, omne regnum vel omnis civitas divisa in semetipsa non stabit. Et alibi iterum ais eum dixisse, quia ipse miserit gladium, ut separaret eos qui in domo sunt, ita ut dividatur filius a patre, et filia a matre, et frater a fratre, ut si fuerint in una domo quinque, dividantur tres adversum duos, et duo adversum tres. Si ergo omne quod dividitur, cadit, iste qui divisiones facit cadendi praestitit caussas, et si talis est, utique malus est. Ad haec responde si potes.

---

[1]) Matth. 12, 25.

33. Et Petrus: Non temere deroges, o Simon, his quae non intelligis. Primo ergo respondeam pro eo quod ais, me magistri mei verba proponere, atque ex ipsis ea, de quibus dubitatur, absolvere. Dominus noster mittens nos apostolos ad praedicandum, praecepit nobis, ut doceamus omnes gentes de his quae mandata sunt nobis. Neque ergo dicere ea, ut ab ipso dicta sunt, possumus. Non enim dicere, sed docere ea in mandatis habemus, et ex ipsis ostendere, quomodo unumquodque eorum veritate subnixum sit. Neque rursus proprium nobis aliquid dicere permissum est. Sumus enim missi, et necessario qui missus est, illud quod iussus est nunciat, et voluntatem mittentis exponit. Nam si aliud dicam, quam praecepit mihi ille qui me misit, falsus ero apostolus, qui non illud dico quod iussus sum dicere, sed quod mihi videtur. Quod qui facit, utique se meliorem ostendere vult quam est ille a quo missus est, et est sine dubio praevaricator. Si vero ea quae iussus est prosequatur, eorumque adsertiones manifestissimas proferat, apostoli opus exsequi videbitur, quod ego nunc implere contendens non tibi placeo. Non ergo reprehendas, quod eius qui me misit proferam verba; sed si est in illis aliquid, quod non sit integre dictum, inde me ut arguas licet; quod tamen nullo modo fieri potest. [1]) [Propheta enim est, et sibi ipse esse contrarius non potest.] Aut si non putas eum prophetam esse, hoc primo requiratur.

34. Et Simon: Non opus habeo hoc discere abs te, sed quomodo sibi ista conveniant. Si enim inconsonans ostendetur, simul etiam propheta non esse docebitur. Tum Petrus: Sed si prius, inquit, ostendero eum prophetam, hoc quod videtur esse inconsonans, non erit, neque enim ex consonantia quis propheta esse probatur, quia hoc multis possibile est facere; quod si consonantia prophetam non facit, multo magis nec inconsonantia. Quia ergo multa sunt, quae videntur quidem inconsona esse nonnullis, habent tamen profundiore ratione in semetipsis consonantiam, sicut et alia quae videntur habere consonantiam, discussa diligentius inveniuntur inconsona, hac de caussa aliam non

1) Vocabula uncis inclusa in textum recepimus ex codd. Thuan. Sorb. Lipss. et all.

puto rectiorem esse viam ad horum discrimen, nisi ut prius cognoscamus, si is qui loquutus est ea quae videntur inconsona, propheta sit. Si enim invenitur propheta esse, omnia illa quae videntur sibi esse contraria, constat habere consonantiam, sed non intelligi. De his ergo probamenta rectius requirentur. Nos enim apostoli illius qui nos misit, verba exponere missi sumus et adfirmare sententias, proprium vero dicere aliquid non habemus in mandatis, sed verborum illius, ut dixi, aperire veritatem.

55. Et Simon ait: Doce ergo nos, quomodo conveniat, ut is qui divisiones facit, quae divisiones cadere faciant eos qui dividuntur, vel bonus videatur, vel ad hominum salutem venisse. Et Petrus: Audi, quomodo magister noster omne regnum, et omnem domum divisam adversum semetipsam, dixit stare non posse. Hoc autem cum ipse fecit, vide quomodo ad salutem cedat. In errore positum mundi regnum, vel unamquamque in eo domum verbo veritatis dividit, procul dubio ut cadat error et veritas regnet. Quod si alicui accidat domui, ut error introductus per aliquem dividat veritatem, cum error obtinuerit, certum est veritatem stare non posse. Et Simon: Sed incertum est, utrum magister vester errorem dividat an veritatem. Et Petrus: Istud alterius quaestionis est. Sed si constat apud te, quia omne quod divisum fuerit cadit, superest ut ostendam, si tantum cum pace audire vis, quod Iesus noster errorem diviserit ac resolverit, docendo veritatem.

56. Tum Simon: Omitte, inquit, sermonem pacis frequenter iterare, quid vero sit quod sentis aut credis, breviter expone. Et Petrus ait: quid times crebro audire de pace? aut ignoras quia perfectio legis pax est? ex peccatis enim bella nascuntur et certamina, ubi autem peccatum non fit, pax est animae: ubi vero pax est, in disputationibus veritas, in operibus iustitia invenitur. Et Simon: Videris mihi non posse profiteri quod sentis. Et Petrus: Dicam, ex arbitrio tamen, non tuis versutiis coactus. Cupio enim quod salutare et utile est omnibus adduci in notitiam, et ideo proferre quam brevissime non morabor. Unus est deus, idemque conditor mundi, iustus iudex, et unicuique pro actibus suis quandoque restituens. Iam vero pro adsertione horum, scio innumera posse verborum millia commoveri.

37. Et Simon ait: Miror quidem velocitatem ingenii tui, non tamen amplector errorem fidei tuae; prudenter enim praevidisti, quod tibi contradici possit, et urbane id etiam ipse professus es, quod pro adsertione horum innumera verborum millia movebuntur; nulli enim concordat professio fidei tuae. Denique quod unus sit deus, cuius sit opus mundus, hoc primum quis recipiat? puto quia neque paganorum quisquam, quamvis ille sit idiota, philosophorum autem omnino nullus, sed nec Iudaeorum quidem imperitissimus quisquam et miserrimus, neque ego ipse qui eorum legem bene novi. Et Petrus: Omitte, inquit, opiniones absentium, tibi quid videtur, praesens praesenti dicito. Tum Simon: Possum, inquit, exponere quod vere sentio, sed pigriorem me facit illa consideratio, quia si dixero, quod neque tibi sit consonum neque vulgo huic imperito rectum videtur, tu quidem quasi obstupefactus, aures continuo obcludens velut ne blasphemia polluantur, verteris in fugam, quia quod respondeas non invenies, populus autem irrationabilis adsentatus tibi, te quidem amplectetur, quasi ea docentem quae in usu eis sunt, me vero exsecrabuntur, veluti nova quaedam atque inaudita profitentem, meumque errorem alienis mentibus inferentem.

38. Tum Petrus: Numquid non tu, in quo nos accusabas, ipse ambagibus uteris, nihil habens quod adferas veritatis? aut si habes, incipe absque circuitionibus, si tantum confidis: et si quidem non placuerint alicui auditorum quae dicis, abscedet, qui vero permanserint, cogentur adsertionibus tuis probare quod verum est. Incipe igitur quod tibi rectum videtur, exponere. Et Simon ait: Ego dico multos esse deos, unum tamen esse incomprehensibilem atque omnibus incognitum, horumque omnium deorum deum. Tum Petrus: Hunc, inquit, quem dicis esse incomprehensibilem et incognitum omnibus deum, ex scripturis Iudaeorum quae in auctoritate habentur, probare potes, an ex aliis aliquibus, quas omnes ignoramus, an ex Graecis auctoribus, an ex tuis scripturis propriis? Certe ex quibuscunque vis, dicito, ita tamen ut ostendas eas prius esse propheticas; ita enim fiet, ut earum indubitata habeatur auctoritas.

39. Et Simon ait: Ex lege Iudaeorum sola adsertiones adhibebo. Omnibus enim qui religionis curam gerunt, manifestum est totius esse auctoritatis hanc legem, unum-

quemque tamen secundum proprium sensum intelligentiam legis huius accipere. Ita enim ab eo qui mundum condidit, scripta est, ut in ipsa rerum fides habeatur. Unde sive quis vera, sive etiam falsa proferre velit, absque hac lege nulla recipietur adsertio. Quia igitur scientia mea plenissime cum lege concordat, recte multos esse pronunciavi deos, quorum unus est eminentior et incomprehensibilis, ipse qui est deus deorum. Quod autem multi sint dii, ipsa me edocuit lex. Primo quidem ubi ex persona serpentis dicitur ad Evam, primam mulierem: [1]) Quacunque die manducaveritis de ligno sciendi bonum et malum, eritis sicut dii, hoc est, sicut hi qui hominem fecere. Postea enim quam gustavere de ligno, ipse deus testatur dicens ad reliquos deos: [2]) Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis. Sic ergo constat multos esse deos qui hominem fecerint, quia et initio ita dicit deus ad caeteros deos: [3]) Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Sed et quod ait: [4]) Eiiciamus eum. Et iterum: [5]) Venite descendentes confundamus linguas eorum. Omnia haec multos esse indicant deos. Sed et illud scriptum est: [6]) Deos non maledices, et principem populi tui non maledices. Et rursum quod scriptum est: [7]) Dominus solus ducebat eos, et non erat cum illis deus alienus, multos esse ostendit deos. Sunt et alia plurima quae proferri possunt ex lege testimonia, non solum obscuriora, sed et manifesta, quibus multi esse doceantur dii. Ex quibus unus, ut Iudaeorum populo deus esset, sorte electus est. Ego autem non hunc adsero, sed illum qui etiam huius deus est, quem nec ipsi quidem Iudaei norunt. Neque enim ipsorum est deus, sed eorum qui agnoverint eum.

40. His auditis Petrus: Nihil, inquit, verearis Simon; ecce enim neque aures clausimus, neque fugimus, sed ad ea quae falso prosequutus es, veritatis sermonibus respondemus, illud primo adserentes, quia unus est deus, hic ipse Iudaeorum, qui est solus deus, coeli creator ac terrae, qui

---

[1]) Gen. 3, 5. [2]) Gen. 3, 22.
[3]) Gen. 1, 26. [4]) [Gen. 3, 22.]
[5]) Gen. 11, 7. [6]) Exod. 22, 28.
[7]) Deut. 32, 12.

et omnium etiam quos dicis deorum deus est. Si ergo ostendero nullum esse hoc superiorem, sed ipsum esse super omnia, fateberis errorem tuum esse super omnia. Et Simon: Quid enim, inquit, etiam si ego nolim fateri, qui adsistunt auditores, nonne arguent me nolentem quae vera sunt profiteri?

41. Ausculta ergo, ait Petrus, ut scias primo, quod etiam si multi sunt dii, ut dicis, Iudaeorum deo subditi sunt, cui neque aequalis quisquam, neque maior esse potest; scriptum est enim, quod ita dicat ad Iudaeos Moyses propheta: [1]) Dominus deus vester hic est deus deorum, et dominus dominorum, deus magnus. Ita etiamsi multi sunt qui dicuntur dii, unus est tamen omnium Iudaeorum deus, qui et deorum deus dictus est. Neque enim quicunque dictus fuerit deus, continuo deus est. Denique et Moyses deus dicitur Pharaonis, et certum est eum hominem fuisse. Et iudices dii appellati sunt, et constat eos fuisse mortales. Simulacra quoque gentium dii appellantur, et omnes scimus, quia non sunt, sed impiis quasi pro poena hoc datum est, ut quia verum deum cognoscere noluerunt, quaecunque eis forma et imago occurrisset, haberetur ab eis deus. [2]) Quoniam unius, ut dixi, qui est omnium deus, agnitionem suscipere recusarunt, ideo ergo conceditur eis illos habere deos, qui praestare supplicantibus nihil possunt. Quid enim aut exanima simulacra conferre hominibus queant aut animantia, cum potestas omnium apud unum sit?

42. Tribus igitur modis deus quis dicitur, vel quia vere est, vel quia ei qui vere est, ministrat, et ob honorem mittentis, ut plena sit eius auctoritas, hoc dicitur iste qui missus est, quod est ille qui misit, ut saepe factum est de angelis, [3]) qui tamen cum apparuerint homini, si sit prudens et eruditus vir, interrogat eius qui apparuit nomen, ut simul et honorem missi et auctoritatem mittentis agnoscat. Est enim uniuscuiusque gentis angelus, cui credita est gentis ipsius dispensatio a deo, qui tamen cum apparuerit, quamvis putetur et dicatur ab his quibus praeest, deus, tamen interrogatus non

---

[1]) Deut. 10, 17.

[2]) Quoniam — apud unum sit desunt in utroque cod. Lips.

[3]) Codd. Lipss.: qui tamen apparuere hominibus. Sed et sancti etc. Reliqua desunt.

sibi dabit ipse tale testimonium. Deus enim excelsus, qui solus potestatem omnium tenet, in septuaginta et duas partes divisit totius terrae nationes, eisque principes angelos statuit. Uni vero qui in archangelis erat maximus, sorte data est dispensatio eorum, qui prae caeteris omnibus excelsi dei cultum atque scientiam receperunt. Sed et sancti homines, ut diximus, impiorum efficiuntur dii, tanquam qui potestatem acceperint in eos vitae ac necis, ut de Moyse et iudicibus supra memoravimus. Propter quod scriptum est de eis: [1]) Deos non maledices, et principem populi tui non maledices. Principes ergo singularum gentium dii appellantur. Principum autem deus Christus est, qui est omnium iudex. Vere ergo neque angeli, neque homines, neque ulla creatura dii esse possunt, quippe qui sub potestate sunt positi, tanquam creati [2]) et mobiles; angeli quidem, ut qui non fuere et sint, homines autem ut mortales, omnis vero creatura, ut quae solvi possit, sed revera si solverit ille qui fecit. Et ideo ille solus verus est deus, qui non solum ipse vivit, sed et aliis vitam praestat, quam et auferre potest cum vult.

43. Propterea ergo clamat scriptura ex persona dei Iudaeorum, et dicit: [3]) Videte, videte, quoniam ego sum deus, et non est alius praeter me. Ego occidam, et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo, et non est qui eripiat de manibus meis. Vides ergo quomodo ineffabili quadam virtute scriptura occurrens futuris erroribus eorum qui alium deum, praeter eum qui est Iudaeorum, vel in coelis esse, vel in terris adfirmarent, pronunciat dicens: [4]) Dominus deus tuus deus unus est, in coelo sursum, et in terra deorsum, et praeter ipsum alius non est. Quomodo ergo ausus es dicere alium esse deum, praeter eum qui Iudaeorum est [5]) deus? Et iterum dicit scriptura: [6]) Ecce domini dei tui coelum, et coelum coeli, terra et omnia quae in eis sunt. Veruntamen patres tuos elegi, ut diligerem eos, et vos post ipsos. Ita ex

---

[1]) Exod. 22, 28.

[2]) Et nobiles — qui fecit non leguntur in utroque cod. Lips.

[3]) Deut. 32, 39.

[4]) Deut. 4, 39.

[5]) Quae sequuntur usque ad illa cap. sequ. vocabula: Denique et sancti etc. desiderantur in codd. Lipss.

[6]) Deut. 10, 14, 15.

omni parte ab scriptura munitur ista sententia, quia ipse qui mundum creavit, verus et solus est deus.

44. Quod et si sint alii, ut diximus, qui dicuntur dii, sub potestate sunt Iudaeorum dei, quia ita dixit scriptura Iudaeis: [1]) Dominus deus noster, hic est deus deorum, et dominus dominorum. Hunc etiam solum colendum monet scriptura, dicens: [2]) Dominum deum tuum adorabis, et illi soli servies. Et: [3]) Audi Israel, dominus deus tuus deus unus est. Denique et sancti spiritu dei repleti, et guttis misericordiae eius irrorati exclamabant, dicentes: [4]) Qui similis tibi in diis domine, quis similis tibi? Et iterum: [5]) Quis deus praeter dominum, et quis deus praeter dominum nostrum? Itaque Moyses ubi proficere populum vidit, paulatim eos ad intelligentiam monarchiae, et fidem dei unius initiavit, ut in consequentibus dicit: [6]) Nomina deorum aliorum non commemorabis, recordatus sine dubio, quali poena damnatus sit serpens, qui primus nominaverat deos. Terram denique comedere condemnatur, et tali cibo dignus iudicatur ob id, quod primum omnium appellationum deorum introduxit in mundum. Quod si et tu multos deos vis introducere, vide ne exitum serpentis similem sortiaris.

45. Certus autem esto, quod nos huius ausi socios non habebis, nec decipi nos patiemur abs te. Neque enim proderit nobis ad excusationem in iudicio, si dicamus quod tu deceperis nos, quia nec primam mulierem excusare potuit male credidisse serpenti, sed morte quia male crediderit, condemnata est. Hac ergo de caussa et Moyses unius dei fidem populo commendans, ait: [7]) Observa tibi ipsi ne seducaris a domino deo tuo. Vide quia eodem verbo utitur, quo et prima mulier in excusatione utebatur, seductam se dicens, sed nihil profuit. Super omnia autem etiamsi verus aliquis surgeret propheta, qui signa et prodigia faceret, suadere autem velit, ut coleremus deos alios praeter Iudaeorum deum, nunquam ei credere possemus. Sic enim nos docuit lex divina, secretum sermonem purius ex traditione

---

[1]) Deut. 10, 17. [2]) Deut. 6, 13. 10, 20.
[3]) Deut. 6, 4. [4]) Psalm. 85, 8. 70, 19.
[5]) Psalm. 17, 32. [6]) Ios. 23, 7 in LXX.
[7]) Deut. 8, 11.

commendans. Ait ergo: [1]) Si surrexerit in te propheta, aut somnians somnium, et dederit signa vel prodigia, et evenerint signa illa vel prodigia, et dixerit ad te, eamus et colamus deos alienos quos nescitis, non audietis verba prophetae illius, neque somnium somniatoris illius, quia tentans tentavit vos, ut videat si diligitis dominum deum vestrum.

46. Propterea ergo et dominus noster signa et prodigia faciens, deum praedicabat Iudaeorum, et ideo recte praedicationi eius creditur. Tu autem etiam si vere propheta esses, et signa faceres ac prodigia, sicut promittis, et alios adnunciares deos praeter eum qui verus est, manifestum esset te ad tentationem populo dei suscitatum, et ideo credi tibi omnino non potest. Unus est enim verus, qui est Iudaeorum deus, et ob hoc dominus noster Iesus Christus docebat quaerendum esse non deum quem bene noverant, sed regnum et iustitiam eius, quam scribae et pharisaei, suscepta scientiae clave, non concluserant, sed excluserant. Nam si ignorassent verum deum, nunquam utique huius rei scientiam relinquens, quae erat omnium caput, culparet eos de parvis et minimis, id est, quod dilatarent fimbrias suas, et primos accubitus in conviviis vindicarent, et quod in quadriviis stantes orarent, et alia his similia, quae utique ex comparatione magni huius capitis, ignorantiae dei, exigua videntur et parva.

47. Et Simon ad haec ait: Ex verbis magistri tui convincam te, quia etiam ipse ignoratum quendam omnibus introducit deum. Cum enim et Adam creatorem suum scierit deum, mundique conditorem, et Enoch, quippe qui ab eo translatus est, et Noe, utpote ab eo iussus arcam construere, cumque et Abraham, et Isaac, et Iacob, et Moyses et omnes patres, omnisque populus atque omnes gentes noverint conditorem mundi, et fateantur deum, Iesus vester qui longe posterior patribus apparuit, dicit: [2]) Nemo novit filium, nisi pater, neque patrem quis, nisi filius, et cui voluerit filius revelare. Ita ergo et Iesus vester alium esse deum incomprehensibilem omnibus et incognitum fatetur.

---

[1]) Deut. 13, 1. 2.
[2]) Matth. 11, 27.

48. Tum Petrus: Contraria, inquit, tibimet ipsi te proferre non sentis. Si enim et Iesus noster scit istum, quem dicis incognitum deum, ergo iam non a te solo est cognitus. Imo si Iesus noster eum novit, Moyses quoque qui et Iesum venturum esse prophetavit, sine dubio nec ipse ignoravit eum; propheta enim erat, et qui de filio prophetavit, sine dubio cognoverat patrem. Si enim in voluntate est filii, revelare patrem cui voluerit, filius qui ab initio et semper cum patre fuit per singulas quasque generationes, sicut revelavit Moysi patrem, ita et aliis prophetis; quod si est, nulli patrem fuisse incognitum constat. Tibi vero qui filium non credis, quomodo potuit revelari pater, qui nulli notus est, nisi cui voluerit filius revelare? Revelat autem filius patrem his, qui ita honorificant filium, sicut honorificant patrem.

49. Tum Simon: Memento inquit, quia filium dixisti habere deum, quod est iniuriae; quomodo enim habere filium potest, nisi similia hominibus aut animalibus patiatur? Sed de his non est nunc tempus arguere profundam stultitiam tuam, festino enim de immensitate summae lucis exponere, et iam nunc audi. Puto esse aliquam virtutem immensae et ineffabilis lucis, cuius magnitudo incomprehensibilis habeatur, quam virtutem etiam mundi conditor ignoret, et legislator Moyses, et magister vester Iesus.

50. Tum Petrus: Non tibi videtur amentiae res esse, adserere velle quempiam, quod sit alius deus quam deus omnium, et dicere, puto esse virtutem quandam, et priusquam ipsi certum sit quod loquitur, hoc velle aliis confirmare? Estne aliquis ita praeceps, qui verbis tuis credat, in quibus te ipsum videat dubitantem? et admittat esse aliquam virtutem incognitam creatori deo, et Moysi, et prophetis, et legi, et Iesu etiam magistro nostro? quae virtus ita bona sit, ut nulli velit innotescere, nisi uni tantum, et hoc tibi tali? Tum deinde si nova est ista virtus, quomodo nobis non dat novum aliquem sensum praeter hos quos gerimus quinque, ut ex ipso ab ea nobis largito novo sensu, ipsam quae nova est capere et intelligere possimus? aut si non potest largiri, quomodo tibi largita est? aut si tibi revelavit, cur non et nobis? Si vero a temet ipso intellexisti, quae ne prophetae quidem sentire aut intelligere potuerunt, dic age nobis nunc quid unusquisque nostrum cogitat: Si enim tantus est in te spiritus, ut ea quae super coelos sunt,

incognita omnibus et omnibus incomprehensibilia cognoscas, multo facilius cogitationes humanas quae in terris habentur agnoscis. Quodsi cogitationes nostras qui hic stamus non potes scire, quomodo ea quae nullis esse cognita adfirmas, scire te dicis?

51. Crede autem mihi, quia nunquam scires quid est lux, nisi ab ipsa luce accepisses et visum et intellectum videndi; sic et in caeteris. Hinc accepta intelligentia, maius aliquid et sublimius somnii instar excogitas, occasione tamen ex istis quinque sensibus sumta, quorum largitori ingratus es. Certus autem esto, quod donec non invenis novum aliquem sensum, qui extra hos quinque sit quibus omnes utimur, novum adserere non poteris deum. Et Simon: Cum quinque sensibus constent omnia quae sunt, nihil novum addere virtus illa cunctis eminentior potest. Et Petrus ait: falsum est. Est enim et alius sextus sensus, id est praenoscendi; isti enim quinque sensus scientiae capaces sunt, sextus autem praescientiae est, quem habuere prophetae. Tu ergo quomodo potes deum omnibus incognitum nosse, qui nec propheticum sensum, qui est praescientiae, cognovisti? Tum Simon coepit dicere: Hanc quam dico virtutem incomprehensibilem et eminentiorem cunctis, etiam ipso qui mundum condidit deo, neque angelorum quisquam neque daemonum novit neque Iudaeorum, neque ulla omnino quae a conditore deo substitit creatura. Quomodo enim poterat, quam creator ipse non noverat, lex me ipsius creatoris edocere, cum nec ipsa sciret quod doceret?

52. Et Petrus: Miror, inquit, quomodo tu ex lege plus potueris discere, quam docere vel scire lex poterat? et quomodo horum quae adserere vis probationes dicas te ex lege proferre, cum neque legem adseras nosse ea quae dicis, neque eum qui legem dedit, id est mundi creatorem? Sed et hoc miror, quomodo tu qui solus haec nosti, hic modo cum omnibus stes brevis atrii huius ambitu circumdatus. Et Simon videns cum omni populo ridentem Petrum, rides inquit, Petre, cum sermo de tantis rebus, et tam eminentibus habeatur? Tum Petrus: Noli, inquit, indignari Simon, nihil enim praeter promissionem nostram gerimus, neque aures nostras claudimus, ut dicebas, neque statim ut audivimus a te ineffabilia proferri in fugam

versi sumus, sed ne loco quidem moti. Neque enim verisimilia saltem aliqua proferuntur abs te, quae nos possint aliquatenus deterrere, aut certe aperi nobis intelligentiam dicti huius, quomodo tu ex lege didiceris deum, quem lex ipsa nescit, et quem ipse qui legem posuit ignoret. Et Simon, si, inquit, ridendo cessasti, evidentibus adsertionibus comprobabo. Et Petrus ait: Quin desinam, ut possim discere a te, quomodo tu a lege didiceris, quae lex nescit et quae ipse deus legis ignoret.

53. Et Simon, audi, inquit, manifestum est omnibus et ineffabili quadam ratione compertum, unum esse deum, qui sit omnium melior, a quo omne quod est, sumsit exordium, unde et necessario subiecta sunt ei omnia quae post ipsum sunt, velut principi omnium et eminentiori. Ego ergo cum cognovissem deum hunc qui creaverat mundum, secundum quod lex docet, in multis esse infirmum, longe autem abhorret infirmitas a perfecto deo, et hunc viderem non esse perfectum, necessario alium esse intellexi qui esset perfectus. Hic enim ut dixi, secundum quod scriptura legis docet, in multis infirmus esse deprehenditur. [1]) Primo quod homo quem plasmavit, non potuit permanere talis qualem ipse voluerat, et quia nec bonus est, qui primo homini posuit legem, ut ab omnibus quidem lignis paradisi ederet, de ligno autem scientiae non contingeret, sed si gustasset moreretur. Cur enim vetaret eum vesci et scire quid esset bonum vel quid malum, ut sciens mala quidem vitaret, bona vero eligeret? Sed neque ipse hoc concessit, et quia ille praeter mandatum gustavit et agnovit quid esset bonum, ac didicit honoris gratia verenda contegere, (indecorum enim sensit revelatis pudendis stare ante creatorem suum), ille eum qui honorem deo deferre didicerat, morte condemnat et serpenti qui haec ostenderat, maledicit. Sed utique si laedendus ex hoc erat homo, cur omnino laedendi caussam in paradiso posuit? Si vero bonum erat quod in paradiso posuit, non est boni prohibere a bono.

54. Sic ergo cum is qui hominem fecit et mundum, secundum ea quae lex refert imperfectus sit, alium sine dubio dat intelligi qui perfectus sit. Necesse est enim

---

[1]) Quae sequuntur vocabula usque ad illa cap. sequ. ex comparatione etc. desunt in utroque cod. Lips.

esse aliquem omnium praestantiorem, propter quem et omnis creatura ordinem suum servat. Unde et ego sciens, quia omnimodo necesse est esse aliquem benigniorem et potentiorem eo, qui legem dedit imperfecto deo, ex comparatione imperfecti perfectum quid sit intelligens, ex ipsa scriptura deum illum de quo scriptum non erat, intellexi. Et hoc modo potui, o Petre, ex lege discere quod nesciebat lex. Quod et si lex non dedisset indicia, quibus colligeretur imperfectus esse deus qui condidit mundum, mihi possibile erat, etiam ex his quae in hoc mundo geruntur malis nec emendantur, colligere, vel quia impossibilis est creator eius, qui male gesta non corrigit, si non potest, vel si non vult auferre mala, ipse malus sit, si vero neque potest neque vult, nec potens nec bonus sit. Et ex his necesse est colligi, quod alius sit deus omnium praestantior et potentior. Ad haec si quid habes dicere, non moreris.

55. Petrus respondit: Solent ista, o Simon, absurda adversus deum meditari hi qui legem non magistris tradentibus legunt, sed semetipsos doctores habent et putant se intelligere posse legem, quam sibi non exposuit ille qui a magistro didicerit. Veruntamen nunc, ut et nos secundum tuum sensum scripturam legis sequi videamur, quia et impossibilem et non bonum dicis ostendi conditorem mundi, quomodo non vidisti quod iisdem ipsis reprehensionibus succumbit et subiacet etiam ista virtus tua, quam dicis esse eminentiorem omnium? Eodem namque modo de ipsa dici potest, quia omnia quae hic male geruntur, aut impossibilis est quae non corrigit, aut si potest et non vult, mala est. Si vero neque potest neque vult, et impossibilis et imperfecta est. Unde non solum simili culpae virtus ista tua nova, sed et deteriori invenitur obnoxia, si super haec omnia etiam cum non sit, esse credatur. Nam is qui mundum creavit, hoc ipsum quod subsistit ex opere eius quo mundum condidit, palam est, sicut etiam ipse confiteris. Ista vero virtus quam te solum scire dicis, nullum de se indicium praebet, per quod hoc ipsum saltem quod est et subsistit, possimus advertere.

56. Quale est ergo, ut derelinquamus deum, in cuius mundo vivimus et omnibus ad vitam necessariis fruimur, et sequamur nescio quem, cuius non solum nihil consequimur

ni sed ne hoc ipsum quidem, quod sit, scire possumus, scilicet quia nec est; sive enim eum lucem appelles et luce ista quam cernimus clariorem, nomen ipsum a mundi conditore mutuaris; sive substantiam dixeris super omnia, intelligentiam hinc profers cum sermonis augmento; sive mentem, sive bonitatem, sive vitam, sive aliud quid memoraveris, hinc vocabula mutuaris. Cum ergo nihil novi de illa virtute quam dicis, non solum ad intelligendum, verum ne ad nominandum quidem habeas, quomodo introducis novum deum, cuius nec appellationem quidem invenis novam? Virtus enim non solum creator mundi dicitur, sed et ministri gloriae eius omnisque militia coelestis. Non tibi ergo melius videtur esse, ut sequamur factorem nostrum deum, tanquam patrem erudientem nos et imbuentem sicut ipse novit? Quod et si sit aliquis, ut tu dicis benignior omnium deus, certum est quia non irascitur nobis, si vero irascitur malus est. Noster autem deus si irascitur et vindicet, non est malus sed iustus, proprios enim filios corripit et emendat. Ille vero qui nihil nobiscum habet negotii, si vindicare velit in nos, quomodo bonus erit? supplicia sumens de nobis, quod non derelicto patre nostro ipsum sequuti sumus inanibus suspicionibus tracti, quomodo ergo iste talis bonus a te adseritur, qui nec iustus intelligi potest.

57. Tum Simon: Tantumne erras Petre, ut nescias, quia animae nostrae a bono deo sunt illo omnium praestantiore, sed captivae deductae sunt in hunc mundum? Et Petrus: Ergo non est omnibus incognitus, sicut paulo ante dicebas; et tamen quomodo indulsit bonus deus captivitatem fieri animarum suarum, si erat super omnes potentior virtus? Et Simon: Ipse misit creatorem deum, ut conderet mundum, sed ille mundo condito semetipsum pronunciavit deum. Et Petrus: Ergo non ignoratur ab eo qui condidit mundum, ut superius dixeras, sed neque animae ignorant eum, siquidem ab ipso abductae sunt. Cui ergo iam erit incognitus, si et mundi creator novit eum, ut ab ipso missus, secundum ea quae tu dicis, et omnes animae tanquam ab ipso huc violenter abstractae? Tum deinde dicas velim, qui mittebat conditorem mundi, non sciebat eum qui mittebatur, fidem non servaturum? si nesciebat praescius non erat, si vero praesciit et passus est, facti huius ipse reus est, qui non vetuit; quod si non potuit, omnipotens non est. Si vero

quasi bonum id sciens non prohibuit, invenitur ille esse melior qui praesumsit facere id, quod ille qui mittebat ignoravit bonum.

58. Et Simon: Volentes, inquit, ad se venire suscipit et ipsis benefacit. Et Petrus: Nec hoc novum est, hoc enim facit et hic quem mundi creatorem fateris. Et Simon: Sed bonus deus tantum si agnoscatur salutem praestat, mundi autem conditor exigit etiam legem impleri. Et Petrus: Ergo et adulteros et homicidas salvat, si cognoverint eum, bonos autem et sobrios vel misericordes, si nullum de eo indicium capientes ignoraverint eum, non salvat. Magnum et bonum praedicas, qui non tam malos salvet, quam qui bonis nullam misericordiam praestet. Et Simon: Magnus sane labor est agnoscere eum homini in carne posito. Omnibus enim tenebris tetrius, et omni luto gravius est corpus hoc, quo circumdatur anima. Et Petrus: Ergo bonus iste deus quae difficilia sunt, quaerit. Qui autem vere deus est, faciliora expetit. Dimittat itaque nos quasi bonus apud patrem et creatorem nostrum, et quando discesserimus e corpore, et istas quas dicis tenebras reliquerimus, tunc eum facilius agnoscemus, et tunc magis anima conditorem suum esse intelliget deum, et apud ipsum permanebit, nec ultra diversis cogitationibus fatigabitur, neque volet ad aliam confugere virtutem, quae nulli cognita est nisi Simoni soli; quae tantae bonitatis est, ut nisi quis prius impius extiterit in parentem suum, ad ipsam venire non possit. Nescio quomodo haec virtus vel bona vel iusta appellanda sit, cui placere non potest, nisi quis impie se gesserit in eum a quo factus est.

59. Et Simon: Non est impium, utilitatis gratia et lucri maioris confugere ad eum, qui opulentioris est gloriae. Et Petrus: Si, ut tu ais, non est impium confugere ad alienum, multo magis pium est permanere apud proprium patrem, etiam si pauper sit. [1]) Aut si non putas esse impium, ut relicto patre nostro confugiamus ad alium quasi meliorem, neque indignari credis pro hoc creatorem nostrum, multo magis bonus deus non indignabitur, quod cum essemus ab eo alieni, non confugimus ad eum, sed permansi-

---

[1]) Aut si — relinquere potuit non leguntur in codd. Lipss.

mus apud creatorem nostrum; et puto quod ex hoc magis collaudabit nos, quia fidem servamus creatori nostro deo, considerans quia si sui ipsius fuissemus, nunquam relinquentes ipsum seduci illecebris potuissemus alienis. Nam si quis opulentioribus illectus pollicitationibus, relicto proprio parente confugiat ad alienum, potest fieri, ut iterum relicto eo, ad alium pergat qui maiora promiserit, eo magis quod ipsius proprius non erat filius, quippe qui etiam eum, qui ei natura pater erat, relinquere potuit. Et Simon: Quid si ab illo sunt animae, et ignorant eum, et ille est vere pater ipsarum?

60. Et Petrus: Satis, inquit, ostendis eum invalidum. Nam si potentior, ut ais, omnibus est, nunquam potentiori invalidior spolia [1]) detraxisse credendus est, aut si potuit vi ab eo animas deducere in hunc mundum creator deus, quomodo eas corpore emissas et captivitatis vinculis resolutas, bonus deus vocabit ad poenam, quae per ipsius vel desidiam vel infirmitatem, abstrahi ad hunc locum et involvi corpore quasi tenebris ignorantiae potuerunt? Videris mihi ignorare quid sit pater et deus, verum et animae unde sint vel quando et quomodo factae, possem dicere, sed haec nunc tibi aperire fas non est, in tanto errore posito de scientia dei. Tum Simon: Erit, inquit, tempus quo poenitebit te, quod dicentem me de ineffabili virtute non intellexeris. Et Petrus: Da ergo nobis, ut saepe iam dixi, tanquam novus deus aut qui ab illo descenderis sensum aliquem novum, per quem novum quem dicis deum possimus agnoscere; isti enim quinque sensus, quos nobis dedit creator deus, creatori suo fidem servant, nec alium quenquam esse sentiunt deum, hoc eis ipsa sui praestante natura.

61. Ad haec Simon: Adhibe, inquit, animum ad ea quae dicturus sum, et facito eum invisibilibus semitis incedentem, pervenire ad ea quae tibi demonstravero. Ausculta ergo nunc: Nunquamne in cogitatione positus extendisti mentem tuam in regiones vel insulas porro positas, et ita in eis fixus animo mansisti, ut ne praesentes quidem

---

[1]) Detraxisset. Videris mihi etc. Reliqua desunt in codd. Lipss.

videre aut temetipsum scire ubi sederes, prae suavitate eorum quae habebantur in oculis, posses? Et Petrus ait: Verum est, Simon, hoc mihi frequenter accidit. Et Simon: Ita et nunc sensum tuum extende in coelum, et iterum super coelum, et vide quia debet esse aliquis locus qui sit ultra mundum vel extra mundum, in quo neque coelum sit, neque terra, neque umbra horum etiam ibi tenebras operetur, et ob hoc cum neque corpora aliqua in eo sint, neque ex corporibus tenebrae, necessario sit lumen immensum; et lumen considera cuiusmodi esse possit, cui tenebrae nullae succedunt. Nam si universum hunc mundum solis huius replet lux, quantum aestimas esse illud incorporeum lumen et infinitum? tantum sine dubio, ut istud solis lumen ad illud tenebrae et non lux esse videatur.

62. Haec cum diceret Simon, Petrus respondit: De utroque ergo patienter ausculta, id est et de exemplo extendendi sensus et de immensitate lucis. Scio meipsum, o Simon, aliquando in cogitatione positum extendisse sensum meum in regiones ut ais et insulas procul positas, easque mente non minus quam oculis perspexisse. Cum essem apud Capharnaum in captura piscium positus, et sederem supra saxum, hamum setae innexum et decipiendis piscibus aptatum habens in manu, ita ut haerentem ei non senserim piscem, dum mens mea per desiderabilem mihi Hierusalem distenta percurreret, ad quam sane oblationum gratia et orationum vigilans frequenter ascenderam. Verum et Caesaream hanc mirari ab aliis audiens, et desiderare solebam, et eam in qua nondum fueram, videre mihi videbar, et cogitabam de ea quae conveniret de civitate magna cogitari, portas, muros, lavacra, plateas, angiportus, fora et horum consequentia, secundum ea scilicet quae in aliis urbibus videram, et in tantum intentione huiuscemodi intuitus delectabar, ut vere, sicut ipse dixisti, nec praesentem atque adstantem viderem, nec ipse ubi sederem, nossem. Et Simon: Modo, inquit, recte dicis.

63. Et Petrus: Denique cum piscem maximum qui hamo inhaeserat, mente occupatus habere minime sentirem, et id quidem cum hami lineam de manibus meis violenter arriperet, stupentem me videns frater meus Andreas qui mecum sedebat, ac pene casurum, latus fodiens cubito velut dormientem excitat dicens: Non vides Petre, quam magnum

piscem ceperis? numquidnam mente excidisti, quod sic attonitus stupes? quid est quod pateris? dic mihi. At ego indignatus ei paululum, quod me a dulcedine eorum quae intuebar abstraxerit, respondi nihil me mali pati, sed animo desiderabilem mihi intueri Hierusalem, simulque Caesaream, et corpore quidem cum ipso esse, mente vero illuc penitus auferri. At ille nescio unde inspiratus, reconditum et secretum veritatis protulit verbum.

64. Desine, inquit, Petre; quid est quod agis? hi enim qui daemone incipiunt repleri vel moveri mente, huiuscemodi initia habent, per phantasias primo ad iucunda quaeque et delectabilia transferuntur, deinde ad ea quae non sunt, vanis et inanibus motibus effunduntur. Hoc autem accidit ex languore quodam animae, quo ea quidem quae sunt non vident, desiderant vero adducere ad conspectus suos ea quae non sunt. Sed et illis ita accidit, qui phrenesin patiuntur et videntur sibi multas imagines videre, pro eo quod nimietate frigoris vel caloris anima ipsorum convulsa et emota locis suis, errorem patitur ministerii naturalis. Sed et hi qui laborant siti, cum in soporem venerint, flumina et fontes videre sibi videntur ac bibere; hoc autem patiuntur ariditate intemperati corporis laborantes. Propter quod certum est, haec vitio quodam vel animae vel corporis fieri.

65. Denique ut accipias rei fidem de Hierusalem quam saepe videram, dicebam fratri meo, quae loca quosve conventus visus mihi fuissem videre. Sed et de Caesarea quam nunquam videram, nihilominus contendebam, quod esset talis, qualem mente et cogitatione conceperam. Cum autem venissem huc, nihil omnino simile respiciens eorum quae per phantasias videram, reprehendi memetipsum et notavi valde, quia ex aliis quae videram, portas ei et muros aliasque aedes, revera similitudinem ex aliis capiens dederam. Neque enim quis potest novum aliquid, et cuius forma nulla unquam extiterit, cogitare. Nam et si velit aliquis tauros cum quinis capitibus ex sua cogitatione formare, ex istis quos vidit cum singulis capitibus, illos quinis capitibus fingit. Et tu ergo nunc, si vere aliquid tibi videris tua cogitatione perspicere, et supra coelos intueri, non dubium quin ex his ea consideres quae in terris positus vides. Aut si putas facilem menti tuae accessum esse super coelos, et

considerare te posse quae illic sunt, atque immensae illius lucis scientiam capere, puto ei qui illa potest comprehendere, facilius esse ut sensum suum qui illuc novit ascendere, in alicuius nostrum qui adsistimus, cor et pectus iniiciat et dicat, quas in eo cogitationes gerat. Si ergo potes alicuius nostrum, qui tamen non sit erga favorem tuum occupatus, enunciare cogitationes cordis, poterimus tibi fortasse credere, quod et ea quae super coelos sunt, scire potueris, licet illa multo sint celsiora.

66. Ad haec Simon: Qui vero, inquit, multas naenias texuisti, audi iam nunc. Impossibile est omne quod ad cogitationem hominis venerit, non etiam re ipsa ac veritate subsistere; quae enim non subsistunt, nec speciem habent, quae autem speciem non habent, nec cogitationi possunt occurrere. Et Petrus: Si omne, inquit, quod ad cogitationem venire potest, subsistit, istum quem dicis extra mundum esse immensitatis locum, si eum quis in corde suo lumen esse cogitet, alius vero tenebras, quomodo poterit unus atque idem locus secundum eos, qui diversa de eo cogitarunt, et lumen esse et tenebrae? Et Simon: Omitte nunc ista quae ego dixi, tu quid esse putes super coelos dicito.

67. Et Petrus: Si de vero, inquit, fonte luminis crederes, possem te docere, quid et quomodo esset quod immensum est, et non phantasiam vanam, sed consequentem et necessariam rationem redderem veritatis, nec adsertionibus sophisticis, sed legis et naturae testimoniis uterer, ut scires quia immensitatis fidem praecipue continet lex. Quod si immensitatis ratio non latet legem, nihil profecto aliud eam latere potest, et ideo falsum est, quod putasti esse aliquid quod ignoret lex. Multo autem amplius nihil latebit eum, qui legem dedit. Nec tamen possum tibi aliquid de immensitate et his quae sine fine sunt loqui, nisi prius de his, qui certo fine terminantur coelis, rationem vel receperis nostram, vel ipse protuleris tuam. Quod si de his quae certis finibus concluduntur intelligere non potes, multo magis de his quae sine fine sunt, neque scire aliquid poteris neque discere.

68. Ad haec Simon: Melius ait, mihi videtur simpliciter credere, quia deus est, et quia solum istud quod videmus, sit coelum in universo mundo. Et Petrus: Non

ita, inquit, sed unum quidem confiteri convenit deum qui vere est; coelos autem esse qui ab eo facti sunt, sicut et lex dicit, quorum unum coelum sit superius, quo continetur etiam visibile firmamentum, illud esse perpetuum et aeternum cum his qui habitant ibi; istud autem visibile in consummatione saeculi resolvendum esse et transire, ut illud coelum quod est antiquius et excelsius post iudicium sanctis et dignis appareat. Ad haec Simon respondit: Haec ita esse, ut tu dicis, credentibus possent videri, ei autem qui horum exspectat rationes, impossibile est ex lege proferri, et praecipue de immensitate lucis.

69. Et Petrus: Noli, inquit, putare nos quod haec fide sola recipienda esse dicamus, sed et ratione adserenda. Neque enim tutum est nudae haec fidei absque ratione committere, cum utique veritas ratione non careat. [1]) Et ideo qui haec ratione munita susceperit, perdere eam nunquam potest, qui vero absque adsertionibus ea suscipit simplicis sermonis adsensu, neque servare ea tuto potest, neque si vera sint certus est, quia qui facile credit facile et recedit: qui autem rationem quaesivit eorum quae credidit, et accepit, quasi vinculis quibusdam rationis ipsius colligatus, nunquam ab his quae credidit, divelli aut separari potest. Et ideo quanto quis propensior fuerit in expetenda ratione, tanto erit firmior in conservanda fide.

70. Ad haec Simon: Magnum est, inquit, quod repromittis, ut immensae lucis aeternitas ex lege possit ostendi. Cumque Petrus dixisset: quando volueris; Simon ait: Quoniam hora iam multa est, crastino adstanti mihi et renitenti, si probare potueris factum esse hunc mundum et animas esse immortales, habebis me adiutorem praedicationis tuae. Et cum haec dixisset egressus est, sequuta autem est eum ex omni populo qui cum ipso venerat pars tertia, qui erant quasi mille viri; caeteri vero flexis genibus prostrabant se Petro, super quos ille invocato dei nomine, alios daemonia habentes curavit, alios etiam languentes sanavit, et ita laetantem populum dimisit, mandans eis, ut in crastinum diem maturius convenirent. Petrus vero cum recessissent tur-

---

[1]) Et ideo — separari potest desiderantur in utroque cod. Lips.

bae, sterni iussit humi sub aëre atrii nudo ubi fuerat disputatum, et recubuit una cum illis undecim; ego vero cum aliis quibusdam, qui et ipsi initia audiendi verbi dei acceperant et erant carissimi, recumbens sumebam cibum.

71. Sed benignissimus Petrus considerans, ne forte tristitiam mihi inferret ista sequestratio, ait ad me: Non pro superbia, o Clemens, convivium non ago cum his qui nondum purificati sunt, sed vereor ne forte mihi quidem noceam, ipsis autem nihil prosim. Hoc enim pro certo scire te volo, quia omnis qui idola coluit aliquando, et eos quos pagani nominant deos, adoravit vel de immolatis eorum degustavit, spiritu immundo non caret; conviva enim factus est daemonum, et participium sumsit eius daemonis cuius in mente sua speciem, vel timore vel amore formavit. Et per haec mundus non est a spiritu immundo, et ideo purificatione indiget baptismi, ut exeat ab eo spiritus immundus, qui interiores animae ipsius insedit affectus, [1]) et quod est deterius, nec quod intrinsecus lateat indicatur, uti ne publicatus fugetur.

72. Amant enim isti spiritus immundi inhaerere corporibus hominum, ut ipsorum ministerio cupiditates suas expleant, et ad ea quae ipsi desiderant inclinantes animae motus, suis eos parere libidinibus cogant, ut efficiantur ex integro vasa daemonum. Ex quibus unus est Simon hic, qui tali quodam morbo comprehensus nec sanari iam potest, quia voluntate et proposito aegrotat. Nec contra voluntatem eius habitat in eo daemon, [2]) et ideo si eum quis fugare velit et expellere ab eo, cum sit inseparabilis, et ut ita dicam, anima iam eius effectus, videbitur magis necare eum et homicidii crimen incurrere. Nemo ergo vestrum contristetur a convivio nostro separatus, tempore enim aliquo observare debet unusquisque sane quanto ipse voluerit. Parvo enim tempore sequestratur qui cito voluerit baptizari, multo autem qui tardius. Unusquisque ergo in sua habet potestate, breve aut longum poenitentiae suae tempus exigere, et ideo in vobis est, quando velitis ad no-

---

[1]) Quae sequuntur vocabula usque ad finem huius cap. desunt in codd. Lipss. omnia.

[2]) Et ideo — crimen incurrere non inveniuntur in codd. Lipss.

stram convenire mensam, et non in nobis, quibus permissum non est sumere cum aliquo cibum, nisi fuerit baptizatus. Vos ergo magis nos prohibetis a vestro convivio, si ad purificandum moras habeatis et tardius baptizemini. His dictis cum benedixisset, cibum sumsit. Et post haec cum gratias egisset deo, ingressus quievit, similiter autem et nos omnes, erat enim iam nox.

Liber tertius.

1. Interea Petrus gallorum cantibus surgens et excitare nos volens invenit vigilantes, vespertino adhuc lumine perdurante, cumque ex more salutavisset et resedissemus omnes, ita exorsus est: Nihil est difficilius, fratres mei, quam de veritate apud permixti populi multitudinem disputare. Quod enim est, omnibus ut est dici non licet, propter eos qui maligne et insidiose audiunt; fallere vero non expedit propter eos qui sincere audire desiderant veritatem. Quid ergo faciet cui ad indiscretum populum sermo est; occultet quod verum est? Et quomodo instruet eos qui digni sunt? Sed si meram proferat veritatem his qui salutem consequi non desiderant, illi a quo missus est iniuriam facit, a quo et mandatum accepit, ne mittat verborum eius margaritas ante porcos et canes, qui adversum eas argumentis ac sophismatibus reluctantes, ipsas quidem coeno intelligentiae carnalis involvant, latratibus autem suis et responsionibus sordidis rumpant et fatigent praedicatores verbi dei. Propter quod et ego in plurimis circuitu quodam verbi utens tentare nitebar, ne principalem de summa divinitate intelligentiam minus dignis auribus publicarem. Et post haec incipiens de patre et filio et spiritu sancto, breviter nobis et evidenter exposuit, ut omnes audientes miraremur, quomodo homines derelicta veritate conversi sunt ad vanitatem.

2. [1]) [Haec Petro dicente Aquila ait: Recte dixisti, propterea nobis dicito quae veritatis sunt propria. Et Petrus: De quibus vultis interrogate me. Et Aquila ait: De principio et principiis verbum disputa, et de eo quod reprehendit Simon quasi inconveniens, filium dei dici Christum, ne similia plantationibus et caeteris inanimatis pati videatur deus. Petrus autem videns omnes hoc ipsum volentes audire, omnem rationem ita exposuit:

3. Principii nomen in multis et diversis nuncupatur rebus, sensibilibus scilicet et intelligibilibus. Sed ne ante experimentum sensibilium ad intelligibilia declinare videamur, decet primo a visibilibus incipere, ut de proximo sumentes exemplum iterum ad intelligibilium veniamus comprehensionem. Quo modo sol verbi gratia in principium vel principatum diei constitutus est, luna vero e contrario noctis; haec autem ut principatum gerant constituta sunt, a quo etiam ut essent in principio acceperunt. Qui autem haec composuit, coelum et terram prius condidit, praeter haec autem terrestria et inaquosa et volatilia animalia composuit, arbores quoque et herbas et post haec hominem, non ut essent haec tantum principium sumens, sed etiam ut viverent secundum mandatum dei. Ita ergo multa quidem possunt esse principia, ei autem qui est, principia non sunt. Unum est enim principium et unum sine principio principium, quae autem post haec sunt, abusive dicuntur (si quidem dicuntur) principia. Praeveniens autem exposuit caussam huius exempli, a sensibilibus scilicet ad intelligibilia, ut hac via usi firmam et certam de intelligibilium traditione possideamus tuitionem. Sine principio ergo dicimus deum ineffabili providentia demonstrante, qui non a se ipso factus est nec a se ipso genitus; est enim sine principio et ingenitus. Ingeniti autem appellatio non quid sit, nobis intelligere dat, sed quod non est factus; αὐτοπάτορα vero et αὐτογένητον, hoc est ipsum sibi patrem ipsumque sibi filium qui vocaverunt illud quod ingenitum, contumeliam facere conati sunt dubiis deservientes rationibus.

[1]) Ista quae sequuntur usque ad finem cap. 12. in codd. mss. plerisque iisdem optimae notae desunt et tantum habent vel obscuritatis vel erroris, ut spuria ea esse et a haeretico quodam recentioris aetatis intrusa non dubitemus.

Indigere enim nativitate illud quod erat prius quam nasceretur, parvulorum more intelligentes putarunt, et illud quod fuerat, pro eo quod fuerit ponentes, quasi per se ipsum factum dicere insania insanierunt, et plantationibus comparare illud quod est ingenitum, ut daemoniosi ausi sunt. Haec autem omnia in impietate constituta consequentem habent ignorantiam. Non enim intellexerunt hoc ipsum dicentes et fuisse et non fuisse. Quatenus enim genuit, fuit, quatenus vero natum est, non fuit. Non fuisse ergo eum constat quatenus natum est, fuisse autem eum constat quatenus genuit. Haec autem utraque dicere simul eundem sustinuisse, non permittit pietatis professio.

4. Deinde etiam communes cogitationes sollicite a se repellunt tantam blasphemiam, dignum honorem ingenito deferentes. Quidnam igitur quis interrogatus dicat eorum qui impie appellaverunt? nisi quia fuit prius quam esset, ipse sibi pater, qui esse habuit ante quam sibi ut esset praestitisset. *Αὐτοπάτωρ* et *αὐτογενής*, hoc est ipse sibi pater et ipse sibi filius, qua ratione dicatur, et cum quidem non fuisset quod esset, ante exstans intelligentiae signum? Audes autem factum dicere a semetipso illud quod ineffectum est? Putaverunt autem huiusmodi cum disciplina se hoc dicere, sicut ebrii, qui umbras pro foveis existimant. Propter quod ante omnia oportet nos immortalium scrutationem facientes incipere a dominicis traditionibus, ubi mortalium conditionem ab immortalibus separans, docuit nos pericula et tentationes usque ad ipsam mortem sustinere propter spem bonorum regni, dicens: [1]) Nolite timere eos qui occidunt corpus, animas autem non possunt occidere, timete autem eum qui potest et corpus et animam perdere in Gehennam. Et vere si non commoritur corpori anima, non utique dividitur nec aliud aliquid patitur de his quae patitur corpus, verbi gratia influxionem vel defluxionem, tenuitatem aut crassitudinem, sanitatem vel infirmitatem, abscisionem aut conjunctionem. Sed et in ipsa hominum procreatione nihil committit anima secundum defluxionem, sed in omni quidem motu stat videlicet substantia immutabilis, diverso autem motu ad aliud et aliud corpus incitat pati. Fluit

---

[1]) Matth. 10, 28.

ergo et patitur substantialiter corpus, sicuti experimento cognoscitur, post illam natorum coagulationem exinanitione uteri facta, propter crementum infantis impellentis et impulsi velut in luctamine, verbo conditoris: Quod enim coagulatum est festinat egredi, quod autem coagulavit cupit exponere. Caussa vero haec transfert ipsas passiones ad successionem eiusdem rei, facta autem passione commune periculum saepius quam speciale contingit.

5. Sed et omne quod servit muliebribus desideriis, promovetur et praemeditatur naturaliter secundum uniuscuiusque aetatem, verbi caussa aliter puer, aliter vero adolescens, aliter autem vir. Nam infans quidem in virtute habet horum operationem, nondum autem in virtute habet etiam animae motus; adolescens vero paratus quidem ad destinatum, nondum vero digestionis habet usum; vir autem conspirans possidet perfectionis propositum. Et non ex illis solis dicendum est, animam immortalem, corpus vero fluens, sed etiam ex his, quae ad eam constant in communem personam mandatis, quae ait Dominus, [1]) Dictum est antiquis; Non moechaberis, ego autem dico, nec in aspectum desiderio servies, nimis caute loquens. Si enim corpus naturaliter obligatum est femineis commistionibus, magis autem servire coactum his quae accepit, ut esset et in schemate haberet, quod et principale est carnalis procreationis, quo modo quis suspicetur corpori esse dictum: Non moechaberis, ego autem dico nec desiderio servies, et non potius ei, quae libera est substantia, talium passionum potestatem habens laxare vel refrenare secundum operationem corpus, hic melioris rei mandatum insinuatur? Sic enim et futura sperantes non irascimur, et furorem cohibemus et mulieres despicimus spe futurorum sensum sublevantes, ut dixi, non omne quod sumus servile habentes femineis operationibus, sed aliud quidem serviens naturae quod est corpus, sicut ostendimus, aliud vero liberum, mentem, quod est motus animae immortalis.

6. His igitur ita se habentibus, vestigium optimum ad intelligibilium comprehensionem invenimus cum deo dicente. Incedamus ergo per eum sine periculo, utentes animae im-

---

[1]) Matth. 5, 27.

mortali gubernaculo, ultra non sinentes irruere passionem carnalem illi immortali et intelligibili substantiae, honorem tantum unicuique intelligibilium sequestrantes, quantum ei is quem esse vel praeesse constat deo permittit. Est enim primum, quod est ingenitum, cui et prophetae testimonium perhibent: [1]) Ego Deus primus, et ego post haec et praeter me Deus non est; hoc vero subauditur esse sine initio et ingenitum.

7. Clemens vero et caeteri interrogaverunt, quid est hoc Ingenitum, audire volentes. Et Petrus animadvertens ait: Non modicum periculum est de eo, quod sine principio est loqui vel audire, vos vero pro desiderio eorum quae dicta sunt, immensitatem irruere periclitamini; et me hoc pati ut video captatis, qui putatis posse mihi de illo quod ineffabile est subripere. Moneo autem vos fratres et conservi, non quid sit quaerere, sed quia est tantummodo audire desiderare. Et de hoc plus aliquid dicere non oportet. Est Ingenitum non sola appellatione honorandum, est enim et sine initio; hoc autem sine initio et Ingenitum est deus, quod a sola opinione eorum quae facta sunt adnunciatur, a se ipso autem comprehenditur. Non enim inveniet aliquid sui primo fuisse, et aliquid postea factum conspicere sui, eo quod sine principio eum esse constet; haec autem eorum quae facta sunt visitatio, propter quod illud quod est ineffabile, ad inquisitionem sui, quod fuerit ante praevidere quam fuerit, spatium non habet; non enim secundatur ab eo qui est ipsius essentiae curiositas. Novit igitur se ipsum, qui non interrogat se de se ipso. Sed haec quidem etiam plus quam oportet diximus, amat enim illud quod est Ingenitum, silentio honorari tantummodo. Sine principio ergo hanc substantiam, secundum quod sentire potuimus, absque periculo suscepistis.

8. Qui ergo esse non inchoavit praedictus deus, genuit primogenitum omnis creaturae, sicuti deum decuit; non se immutans, non se convertens, non se dividens, non defluens, non extendens aliquid. Mementote enim quia haec corporum sunt passiones, quas etiam animae tribuere subterfugimus, timore ne forte immortalitas ei his attributis auferatur. Genuit ergo deus, quod et facturam

---

[1]) Ies. 44, 6.

vocare didicimus, hoc ipsum ergo vocare et genituram et facturam et reliqua horum vocabulorum, illud quod sine schemate constat genitoris specimen, ponere permittit. Quibus enim est differentia schematum, in ipsis necesse est observanda genitura et factura. Manendo ergo genuit deus, non passus divisionem aliquam. Non enim honorabilius est deo et hoc Ingenito illud quod est, eo quod non est velut genitum. Volens enim non tardam habuit virtutem ad quod voluit, nec excessit virtus voluntatem; sed secundum mensuram, qualem voluit, talem et genuit. Si enim manendo, non patiendo, necessitati crassitudinis corpora servientia umbras exstare faciunt, quanto magis ingenitae virtuti subsequentem demus Unigenitum voluntate procedentem. Sicuti autem rursus praeintelliguntur umbris corpora, ita et plus praeintelligitur et ingenita substantia genitae, etiam si ex eo quod erat, ut esset accepit. Idcirco igitur vere et genitura et factura et creatura competenter appellatur, quia substantia non est Ingenitum. Memor sum sane Simonem accusasse nos blasphemiae, eo quod diceremus filium dei Christum, tamquam hominibus et plantationibus deum aequantes; vos vero ex desiderio discere festinate.

9. Omnibus autem libenter adnuentibus ait Petrus: Manifesta est huius incredulitatis via, o Aquila et caeteri. Qui enim pro certo nescierit, opinionem autem usque ad auditum susceperit, credere timet, cum facile possit excusationem ipsius incredulitatis a se abiicere prae gaudio eius quod promittitur, assumtus publicare illam quam habuit de eo quod quaeritur incredulitatem, cupiditate discendi non dubitat. Sed in secundo de hac re sermo, ne quando abstrahens vos incerta fidei spes excipiatur pro fide in inquisitionem. Ubique autem praeferatur nobis deus et de ipso cogitatus. Ultro inviolabilis exstans deus ingenitus, operationemque voluntate virginaliter custodivit. Quod autem non est Ingenitum, ultro virgo esse non potest. Factum est enim, tamquam sub tactum genitoris et factoris adductum. Intelligatur autem qualiter deum decuit Unigenitum generare et primogenitum omnis creaturae, sed non quasi ex aliquo; haec enim animantium et inanimantium est servitus. Sed nec in operationem veniens ipse sui aliquid genuit; non enim maneret inviolabilis et impassibilis, ope-

ratus in seipso; impietatis autem plena sunt haec de ingenito suspicari, periclitantur enim filii impiorum pie se putantes intelligere, magnam blasphemiam Ingenito ingerendo, masculofeminam eum existimantes. Memor sum sane eius qui commonuit nos, fratres.

10. Manendo ergo genuit deus voluntate praecedente, sicut praedictum est. Propterea unigenitus vere appellatur; ex ingenito enim habet quod est et Filius vere appellatur, ab innato enim natus est. Sed tamen voluntate controversiam noxiam mansuete paulatim relaxantes eorum, qui audent dicere infectum a facto appellatione sola distare, et illud quod genite distinctum est, adversus innatum esse substantiam ingenitum affirmare. Quod si ita dicitur, quod quidem dicitur non est, quod autem est non dicitur. Est enim infectum substantia, si autem dicitur factum, detestatur quod non est appellatum, maxime autem ultro rationabili exstante deo et ultro sine principio, quod modo non sit impossibile; magis autem impium est, et id quod ultro est rationabile ultroque ingenitum, non sibi ipsi magis vellet esse coniunctum, quam dualitatis subire ordinem, honorabiliorem existimans nativitatem innatae perseverantiae. Unum enim non est, neque ipsum sibi praecipit dicens: [1]) Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Sed neque contendit adversus se ipsum, ut aliquid videlicet eius permaneret ingenitum, aliquid vero nativitati subiiceretur: scire quoque atque praescire ingenite aliquid sui nasciturum, aliquid vero generaturum; omnino videlicet honorabiliorem se sibimet ipsi non ignorans esse futurum, aliquid quidem praecipientem, aliquid vero praeceptum accipientem, illud verbi gratia quod dictum est: Sede a dextris meis, vel etiam illud quod ad missionem pertinet aut quod ipse semetipsum praeferens collaudaverit dicens: [2]) Et vidit deus, quia bona, postquam ab unigenito sex diebus effecta sunt quae facta esse constat, immutabilem videns suam voluntatem in consummationibus unigeniti divinae operationis.

11. Si autem ingenitus non est factus pater aut sui ipsius factor, sicut ostendimus; quomodo utique faceret aut generaret ex se ipso aliquid, quod nativitatem et factu-

---

[1]) Psalm 109, 1. [2]) Gen. 1, 31.

ram usque ad appellationem non recepit? Non enim quod est per haec habet; ista autem de deo dicere impium est. Manifesta enim est his qui vel modicum quidpiam videre possunt, illa ingeniti, impassibilis, innata substantia. Si vero et post nativitatem substantia nunquam ad dissensionem surrexit et hoc numero distans, nec enim est Autopator, hoc est sibi ipsi pater; quomodo non magis innascibili consensu permanere diligeret, quod ingenitum quidem erat substantia, genitura vero in dualitatem dinumerata. Huius namque inconvenientiae mater quidem est ignorantia de deo, cooperatrix vero et soror negligentia de spiritu sancto. Spiritus autem sanctus pignus ad conservationem eorum quae a domino data sunt nobis (quêm non post multos dies assumtionis eius accepimus), habet quod est ab unigenito, plenissima declaratio virtutis eius; sicut unigenitus et omnium primogenitus imago est immutabilis ingenitae virtutis, imago scilicet unica, immaculata manens, visionem ingeniti cum sit visibilis, praestat intelligibilibus et sensibilíbus; quo modo si quis solem verbi gratia ostendere volens aut aliud aliquid, his qui non possunt per se ipsos eum videre, sit autem illis necessitas videre solem, temperans obtutibus ipsam necessitatem, per speculum quidem solem ostendere festinat, et non solem afferens iniicit speculo; ita et unigenitus ipse quidem ingenitus non est, ingenitum vero totam in se demonstrat virtutem cum sit talis ac tantus deitate; ab his vero qui non diligenter inquisierunt ingenitus suspicabatur, apud quos vero praecedit ipsa inquisitio timorem dei, non solum dicere aliquid tale recusant sed etiam cogitare cavent. Cum ergo unus sit ingenitus et unus genitus, spiritus sanctus filius dici non potest, nec primogenitus; factus est enim per factum, subconnumeratur autem patri et filio, tamquam primum secundi per factum virtutis signaculum. Etenim ipse patris ferens aequipondera voluntate, innatae perseverantiae in imagine operationem, post ingenitum consequenter bene connumeratus est. Multa autem et alia de patre et filio et spiritu sancto breviter nobis et evidenter exposuit, ut omnes audientes miraremur, quomodo homines derelicta veritate conversi sunt ad vanitatem.]

12. Sed cum illuxisset dies, ingressus est quidam dicens: Multitudo plurima exspectat in atrio, in quorum me-

dio stat Simon, persuasionibus pessimis praevenire aures populi cupiens. Et Petrus statim egressus stetit in loco quo pridie disputaverat, omnisque ad ipsum populus conversus cum gaudio intendebat in eum. Simon vero ubi sensit gavisum esse populum de conspectu Petri, et erga affectum eius moveri, obstupefactus ait: Miror hominum stultitiam, qui me magum dicunt et Petrum diligunt, cum utique olim habentes notitiam mei, me magis diligere deberent. Et ideo ex hoc indicio, qui habent sensum, possunt intelligere, quia magis Petrus magus videri potest, cum mihi, cui ex consuetudine debitus propemodum est, non defertur affectus, illi autem, cui nullo usu debetur, abundanter expenditur.

13. Et cum multa huiuscemodi Simon diceret, Petrus salutato ex more populo ita respondit: Sufficit unicuique, o Simon, ad confutandum conscientia sua; quod si hoc miraris, quod noti non solum te non diligunt sed et oderunt tui, caussam disce a me. Cum sis seductor, veritatem te praedicare profiteris, ob hoc plures desiderium gerentes discendae veritatis amicos habuisti. Sed hi ubi contraria in te quam profitebaris viderunt, quia amatores erant, ut dixi, veritatis, non solum non diligere te, sed et odisse coeperunt. Non autem statim ab eis desertus es, quia vel pollicebaris adhuc te eis ostendere posse, quod verum est. Donec ergo nondum aderat qui posset ostendere patiebantur te, ubi vero spes eis doctrinae melioris adrisit, te contemnentes quod melius intelligunt nosse desiderant. Et tu quidem nefariis artibus agens, ab exordio latere te posse credidisti, sed non lates; urgeris enim et contra spem publicaris, quia non solum ignorasti veritatem, sed nec audire voluisti ab his qui eam sciebant. Si enim audire voluisses, innotuisset utique tibi ille sermo eius qui ait, quia [1]) nihil est occultum quod non agnoscetur, neque opertum quod non reveletur.

14. Haec et his similia dicente Petro, Simon respondit: Nolo me verbis occupes Petre, repeto abs te quae hesterno promiseras; dicebas enim ostendere te posse, quia lex doceat de immensitate lucis aeternae, et quod duo tantum sint coeli et ipsi creati, sed superius esse lucis illius

---

[1]) Matth. 10, 26.

sedem, in qua solus in aeternum residet ineffabilis pater; ad illius vero coeli similitudinem factum esse etiam istud visibile coelum, quod et transiturum confirmabas. Unum ergo dixisti esse patrem omnium, quia non possunt duo esse immensi, alioqui neuter eorum immensus erit, quia in eo quo alter subsistit, alteri finem subsistendi facit. Si ergo haec non tantum polliceris, sed et ostendere potes ex lege, omittens plura loqui hinc incipe. Et Petrus: Si propter te, inquit, qui ad contradicendum tantummodo venis, rogarer de his dicere, nunquam a me unum saltem posses audire sermonem, sed quoniam necesse est agricolam, qui vult bonam terram seminare, nonnulla semina perdere aut in petrosis, aut in his, quae ab hominibus conculcanda sunt, vel in dumosis ac repletis sentibus locis, sicut et magister noster exposuit diversitatem propositi uniuscuiusque animae per haec indicans, non morabor.

15. Tum Simon: Videris mihi, inquit, irasci; quod si est, non necesse est inire conflictum. Et Petrus: Video te sentire quod arguendus sis, et vis urbane subterfugere certamen; nam quid vidisti me iratum fecisse in te hominem tantum populum decipere cupientem, et cum nihil habeas quod dicas, modestiam simulantem? qui et auctoritate tua iubes, ut quomodo ipse vis et non quomodo ordo postulat, controversia moveatur. Et Simon: Imperabo mihi ipsi patientia uti ad imperitiam tuam, ut ostendam te quidem velle populum seducere, me autem docere quae vera sunt. Sed nunc omitto de immensa luce discutere, quod interrogo te, hoc mihi responde: Cum deus fecerit universa, ut tu dicis, unde est malum? Et Petrus: Hoc modo interrogare non est adversantis, sed discentis. Si ergo vis discere, confitere, et prius te doceam quomodo debeas discere, et cum didiceris audire, tunc iam te incipiam consequenter docere. Si vero non vis discere tanquam sciens omnia, ego prius expono fidem quam praedico, expone et tu quod tibi verum videtur, et cum manifesta fuerit utriusque professio, iudicetur ab auditoribus cuius nostrum sermo sit veritate subnixus. Et Simon ad haec respondit: Risus mihi est, ecce qui promittit quod me doceat. Veruntamen patiar te et imperitiam tuam atque arrogantiam feram. Confiteor, discere volo, videamus quomodo me poteris docere.

16. Et Petrus: Si, inquit, vere vis discere, disce hoc primum, quam imperite interrogaveris; ais enim, cum deus universa creaverit, unde est malum? Ante enim quam hoc rogares, tres interrogandi species praecedebant. Primo, si est malum, secundo, quid sit malum, tertio, cui sit, et unde. Ad haec Simon: O imperitissime, inquit, et ineruditissime, estne hominum quisquam qui non confiteatur, quia sit in hac vita malum? Unde et ego putans te vel communem omnium habere sensum, interrogavi unde sit malum, non ut discere volens, qui omnia sciam, abs te praecipue qui nihil noveris, sed ut te ostendam ignarum esse omnium. Et ne putes quia iratus sum quod ita tecum austerius loquor, miseratio me habet horum qui adsunt, quos tu decipere conaris. Et Petrus ait: Multum malus es, si tantas iniurias non iratus facis; sed impossibile est fumum non consurgere, ubi ignis est. Veruntamen dicam, ne te verbis videar occupare, quominus ad ea quae abs te inconvenienter sunt dicta, respondeam. Ais omnes fateri quia sit malum, quod utique falsum est; nam primo omnium quia subsistat malum, universa Hebraeorum negat gens.

17. Et Simon interrupto eius sermone: Recte, inquit, faciunt qui dicunt non esse malum. Et Petrus: Non de hoc nunc proposuimus dicere, sed quia non omnes dicunt esse malum. Secundum autem erat interrogare te, quid est malum, substantia, an accidens, an actus? sed et alia multa huiusmodi. Et post haec, erga quid vel quomodo sit, aut cui sit malum, utrum deo an angelis, an hominibus, piis an impiis, omnibus an aliquibus, an sibi ipsi, an nulli. Et tunc interrogares unde sit, utrumnam a deo, an ex nihilo, semperne fuerit, an ex tempore coeperit, utile sit an inutile, et alia multa quae huiuscemodi propositio exigit. Ad haec Simon respondit: Ignosce mihi, erravi de prima interrogatione, sed puta me nunc primum interrogare, est malum an non?

18. Et Petrus ait: Quomodo interrogas, quasi discere volens an docere, an quaestionis movendae gratia? Si quidem quasi discere volens, habeo quod te prius doceam, ut per consequentiam et ordinem doctrinae veniens, ex te ipso intelligas quid sit malum. Si vero ut docens proponis, non indigeo abs te doceri, habeo enim magistrum a quo omnia didici. Quod si quaestionis movendae et disputandi gratia,

uterque nostrum prius quod sibi videtur, exponat et ita certamen habeatur. Neque enim verum est ut interroges quasi discere volens, et contradicas ut docens, ut post responsionem meam in tuo iudicio sit dicere, si bene an male dixerim. Propter quod non potes in loco contradicentis stans iudex esse eorum quae dicimus; et ideo, ut dixi, si certamen habendum est, uterque nostrum quod sentit exponat, et nobis in conflictu positis religiosi auditores hi iusti iudices erunt.

19. Et Simon: Non tibi videtur absurdum, ut imperitus populus de nostris dictis habeat iudicium? Et Petrus: Non ita est, quod enim uni fortasse minus liquet, investigari a plurimis poterit, nam saepe etiam fama vulgi prophetiae speciem tenet. Super haec autem omnia, praesens hic omnis populus amore dei constrictus hic adstat, verique cognoscendi gratia, et ideo omnes isti quasi unus habendus est, pro uno eodemque erga amorem veritatis affectu, sicut e contrario duo inter se si dissentiant, multi sunt et diversi. Si autem vis indicium capere, quomodo omnis hic populus qui adstat quasi unus sit homo, ex silentio eius ipso et quiete considera, quomodo cum omni patientia ut vides, etiam antequam discant, veritati dei honorem deferunt. Nondum enim maiorem cultum, quem ei deferre debeant didicerunt. Propter quod spero de clementia dei, quod religiosum propositum mentis eorum amplectetur erga se, et veritatem praedicanti victoriae palmam dabit, ut manifestum eis faciat veritatis praeconem.

20. Tum Simon: De quo, inquit, vis haberi certamen? dic, ut et ego definiam quod mihi videtur, et ita quaestio incipiat. Et Petrus respondit: Si quidem ut mihi videtur facere vis, ego secundum magistri mei praeceptum fieri volo, qui primo omnium Hebraeae genti, quam sciebat habere cognitionem dei et quod ipse esset qui fecerit mundum, praecepit, non ut eum quaereret quem sciebat, sed voluntatem eius iustitiamque perquireret [1]) sciens, quia in hominum arbitrio positum est, ut hoc quaerentes inveniant et faciant atque observent ea de quibus iudicandi sunt. Et

---

[1]) Vocabula s c i e n s — i n d i c a n d i s u n t et quae paullo post sequuntur et o p i n a n t i b u s — i u d i c a n d u s e s t desunt in utroque cod. Lips.

ideo iussit nos quaerere, non unde sit malum, ut tu paullo ante requirebas, sed iustitiam boni dei regnumque eius, [1]) et omnia, inquit, haec adiicientur vobis. Et Simon: Quoniam, inquit, Hebraeis ista mandantur velut recte scientibus deum et opinantibus, quod unusquisque in suo arbitrio habeat agere ea, de quibus iudicandus est, mihi autem ab illis discrepat sententia, unde vis ut incipiam?

21. Tum Petrus: Ego, inquit, suadeo primo quaerendum esse, si in potestate nostra est scire unde iudicandi simus. Et Simon: Non ita, inquit, sed de deo, unde et omnes qui praesto sunt audire cupiunt. Et Petrus: Constat ergo apud te, quia est aliquid in arbitrii potestate; fatere hoc tantum si est, et requiramus ut dicis, de deo. Simon ad haec respondit: Nequaquam. Et Petrus: Si ergo nihil est in nostra potestate, superfluum est nos quaerere aliquid de deo, cum in potestate non sit quaerentibus invenire. Unde bene dixeram hoc primo quaerendum esse, si est aliquid in arbitrii potestate. Tum Simon: Non possumus, inquit, ne hoc ipsum quidem intelligere quod dicis, si est aliquid in arbitrii potestate. At Petrus videns quod ad partem se contentiosiorem declinat, superari metuens, ut quasi incertum confundat omnia, respondit. Quomodo ergo scis, quia non est in hominis potestate scire aliquid, cum hoc ipsum scias?

22. Et Simon: Nescio, inquit, si vel hoc ipsum sciam, unusquisque enim sicut ei fato decernitur, vel agit aliquid vel intelligit vel patitur. Tum Petrus: Videte, inquit, fratres, in quae absurda deciderit Simon, qui ante meum adventum docebat, quod homines in potestate haberent et sapere et facere quae vellent, nunc in angustum redactus necessitate verborum, negat esse in hominis potestate aut sentiendi aliquid aut agendi, et tamen audet se doctorem profiteri. Sed dic, quomodo ergo deus iudicat secundum veritatem unumquemque pro actibus suis, si agere aliquid in potestate non habuit? hoc si teneatur, convulsa sunt omnia, frustra erit studium sectandi meliora, sed et iudices seculi frustra legibus praesunt et puniunt eos qui male agunt; non enim in sua potestate habuerunt, ut non peccarent. Vana erunt et iura populorum, quae malis actibus

[1]) Matth. 6, 33.

poenas statuunt; miseri erunt et hi qui servant cum labore iustitiam, beati vero illi qui in deliciis positi, cum luxuria et scelere viventes tyrannidem tenent. Secundum haec ergo nec iustitia erit, nec bonitas, nec ulla virtus, et ut vis, nec deus. Sed haec, o Simon, cur dixeris scio; volens profecto effugere quaestiones, ne possis manifestius confutari, et ideo ais non esse in potestate hominis sentire aliquid aut invenire. Si enim vere hoc ita sensisses, non utique etiam ante adventum meum apud populum te profitereris doctorem. Ego igitur dico sui esse arbitrii hominem. Et Simon: Quid est sui arbitrii? dic nobis. Petrus ad haec: Si nihil potest disci, cur et audire vis? Et Simon: Nihil habes ad hoc quod respondeas?

23. Tum Petrus: Dicam, non a te compulsus, sed ab auditoribus rogatus. Arbitrii potestas est sensus animae habens virtutem, qua possit ad quos velit actus inclinari. Tum Simon collaudans Petrum super his quae dixerat, vere, inquit, magnifice et incomparabiliter exposuisti, bene enim dicenti tibi debeo testimonium dare, hoc tamen quod te interrogo nunc si exposueris mihi, in caeteris omnibus obtemperabo tibi; quod ergo volo discere hoc est: Si quod deus vult esse, est; et si quod non vult esse, non est? de hoc responde mihi. Et Petrus: Si ignoras quod absurde et incompetenter interroges, ignoscens tibi ipse exponam, si autem scis quod inconsequenter interrogas, non recte facis. Tum Simon: Iuro, inquit, ipsam quaecunque illa est summam divinitatem, quae habet iudicium et vindictam in eos qui peccant, quia ignoro quid incompetenter dixerim et quid in verbis meis habeatur absurdum, in his duntaxat quae proposui.

24. Ad haec Petrus: Quoniam, inquit, te ignorare confessus es, disce. Interrogatio tua duobus sibi invicem contrariis unam sententiam postulavit. Etenim omnis motus in duas partes dividitur, ut quaedam necessitate, quaedam voluntate moveantur, et ea quidem quae necessitas movet semper in motu sunt, quae vero voluntas non semper. Ut verbi gratia dicam, solis motus necessitate ducitur ut statutum compleat cursum, omnisque status coeli et ministeria necessariis motibus constant. Homo vero actuum suorum motus voluntarios gerit. Et ideo alia sunt, quae ob hoc creata sunt, ut in ministeriis suis necessitate de-

serviant, nec facere aliud quippiam possint nisi quod eis statutum est, [1]) cum autem expleverint ministerium, creator omnium qui ita constituit ea prout voluerit, conservat ea. Alia vero sunt, ubi potestas est voluntatis, et in quibus agendi quae velint liberum habetur arbitrium. Haec, ut dixi, non semper in eo ordine quo creata sunt permanent, sed prout voluntas duxerit et animi iudicium declinaverit, sive bonis sive malis studebunt; et ideo bene agentibus munera posuit, male agentibus poenas.

25. Ais ergo tu, si deus vult aliquid esse et est, et si non vult non est; scilicet ut si responderem, quia quod vult et est, quod autem non vult non est, diceres, ergo ipse vult esse mala quae in hoc mundo geruntur, quia omne quod vult hoc et est, quod autem non vult non est. Si vero respondissem non esse hoc, ut quod vult deus sit, et quod non vult non sit, tum retorto sermone diceres, ergo impossibilis est deus, si quod vult non potest, et existeres petulantior, ut qui nihil rectum dixeris, vicisse te crederes. Et ideo ignoras o Simon, et valde ignoras, quomodo in singulis quibusque voluntas sit dei. [2]) Quaedam enim voluit ut diximus ita esse, ut aliud esse non possent quam id quod ab ipso instituta sunt, et his neque praemia neque supplicia statuit; ea vero quae ita esse voluit, ut in sua potestate habeant agere quod velint, his pro actibus ac voluntatibus suis statuit, ut aut remunerationes mereantur aut poenas. Cum ergo in duas ut edocui partes dividantur cuncta quae moventur, secundum eam quam supra diximus distinctionem, omne quod vult deus est, quod autem non vult non est.

26. Et Simon ad haec: Nonne poterat nos omnes facere tales ut essemus boni, et aliud esse non possemus? Petrus respondet: Et hoc absurde interrogas. Si enim nos inconvertibilis naturae fecisset et immobiles a bono, non essemus vere boni, quia aliud esse non possemus; et non erat nostri propositi quod eramus boni, nec nostrum erat quod agebamus sed necessitatis naturae. Quomodo ergo hoc bonum dicetur, quod ex proposito non agitur? Ob hoc

---

[1]) Vocabula Cum autem — conservat ea et Haec ut dixi — studebunt non leguntur in codd. Lipss.

[2]) Quaedam — aut poenas desunt in codd. Lipss.

autem et prolixioribus indiguit mundus iste temporibus, donec animarum quae praedestinatae sunt, ad expletionem eius numerus impleretur, et tunc istud quidem visibile coelum revolveretur ut liber, illud vero quod est superius appareret, et animae beatorum corporibus suis redditae inducerentur in lucem, impiorum vero animae pro immundis actibus suis spiritu flammeo circumdatae, in profundum ignis inextinguibilis mergerentur, per seculum expensurae supplicia. Haec autem ita esse verus nobis propheta testatus est, de quo si vis agnoscere quia propheta sit, innumeris adsertionibus edocebo. Ex his enim quae ab eo dicta sunt, et nunc singula quae dixit implentur; etiam ea quae futura dixit, creduntur implenda, fides enim futuris ex his quae iam gesta sunt datur.

27. At Simon cui compertum erat, Petrum de prophetiae titulo dilucide adsignare rationem, ex quo quaestio omnis absolvitur, sermonem de hoc fieri declinavit, et respondens ait: Ad ea quae volo responde mihi et dic, si visibile istud ut ais coelum resolvetur, cur ex initio factum est? Respondit Petrus: Propter hominum praesentem hanc factum est vitam, ut esset interiectio quaedam et divisio, ne quis forte indignus habitationem coelestium et dei ipsius sedem videret, quae his solis qui mundo corde sunt videnda praeparantur. Nunc autem, id est agonis tempore, invisibilia esse placuit ea, quae vincentibus ad praemium destinata sunt. Et Simon ait: Si conditor bonus est et mundus bonus, quomodo bonus bona dissolvet aliquando? Si autem dissolvet quod bonum est, quomodo ipse bonus videbitur? Si autem quasi malum resolvet et destruet, quomodo non videbitur malus qui malum fecit?

28. Petrus ad haec: Quoniam, inquit, spopondimus tibi, ne blasphemantem te fugiamus, ipse enim reddes pro his quae loqueris rationem, patienter ferimus. Audi ergo nunc: Coelum istud quod visibile est et pertransit, si quidem propter semetipsum factum esset, haberet fortasse quod dicis aliquid rationis, quia resolvi minime deberet. Si vero propter aliud quid factum est et non propter se, necessario solvetur, ut illud pro quo factum videtur appareat. Sicut verbi gratia dixerim, testa ovorum quamvis pulchre facta et diligenter formata videatur, necesse est tamen eam frangi et resolvi, ut inde pullus procedat et illud, pro quo totius

ovi forma expressa videtur, appareat. Ita ergo et huius mundi necesse est transire statum, ut status ille sublimior regni coelestis effulgeat.

29. Et Simon: Non mihi videtur quia resolvi possit coelum, quod a deo factum est. Ab aeterno enim aeterna fiunt, a corruptibili temporalia et caduca. Et Petrus: Non ita est, sed a mortalibus quidem omnimodis corruptibilia fiunt et temporalia; ab aeterno vero non semper corruptibilia neque semper incorruptibilia, sed prout voluerit creator deus, ita et erunt illa quae creat. Neque enim sub lege est virtus dei, sed lex creaturis suis voluntas eius est. Respondit et Simon: Revoco te, inquit, ad primam quaestionem, dixisti deum nunc quidem nulli esse visibilem, cum vero resolutum fuerit coelum istud et supernus ille status regni coelestis obfulserit, tunc eos qui mundi sunt corde, etiam deum visuros; quae sententia contraria est legi, ibi enim scriptum est deum dixisse: [1]) Nemo videbit faciem meam et vivet.

30. Et Petrus respondit: His qui legem non ex traditione Moysi legunt, contrarius videtur sermo meus, sed audi quomodo non sit contrarius. Deus videtur mente non corpore, spiritu non carne. Unde et angeli qui sunt spiritus, vident deum, et homines ergo donec homines sunt, deum videre non possunt. Ex resurrectione autem mortuorum, cum facti fuerint sicut angeli, videre poterunt deum. Et hoc modo non est sermo meus legi contrarius, neque illud quod magister meus dixit, [2]) Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Futurum enim tempus ostendit, in quo [3]) ex hominibus angeli fient, qui in spiritu mentis deum videbunt. Post haec autem verba multaque alia his similia, cum iuramentis pluribus adfirmare Simon coepit dicens: De hoc mihi solo rationem redde, si immortalis est anima, et obsequar in omnibus voluntati tuae, sed crastino, inquit, nam hodie iam tardum est. Ubi ergo coepit dicere Petrus, Simon egressus est et cum ipso perpauci ex sodalibus eius, et hoc prae verecundia. Caeteri vero omnes ad Petrum conversi, genibus positis prosternebant se ante

---

[1]) Exod. 33, 40. [2]) Matth. 5, 8.

[3]) Vocabb. ex hom. angeli fient qui desunt in codd. Lipss.

eum, ex quibus aliquanti diversis languoribus adstricti aut daemonibus incursati, oratione Petri sanabantur et discedebant gaudentes, quasi veri dei doctrinam, simul et misericordiam consequuti. Cum ergo abscessissent turbae, et soli familiares eius remansissemus cum eo, stratis humi redditis adcubuimus solitum unusquisque recognoscens locum, sumtoque cibo cum gratias egissemus deo, quievimus.

31. Sequenti vero die Petrus ex more ante lucem surgens, iam nos invenit vigilantes et paratos ad audiendum, atque ita exorsus est: Deprecor vos fratres et conservi mei, ut si quis forte vestrum non potest vigilare, non sibi extorqueat erubescens praesentiam meam, quia difficilis est subita permutatio, longo autem tempore si paullatim adsuefiat, labor non erit quod ex usu venit. Non enim omnes eiusdem institutionis fuimus, licet processu temporis in unam temperari consuetudinem poterimus; aiunt enim, quod secundum naturae locum obtineat consuetudo. Testem autem deum invoco, quod non indignor, si quis forte non potest vigilare, sed hoc magis, si cum totam quis noctem dormiat, per diem non replet id quod omisit in nocte. Necessarium namque est doctrinae studiis intente et indesinenter operam dare, ut mens nostra dei solius memoria repleatur, quia mentem quam repleverit memoria dei, maligno in ea non dabitur locus.

32. Cum haec diceret ad nos Petrus, unusquisque nostrum sollicite satisfaciebat ei, quod olim brevi somno satiati vigilaremus, sed vereremur excitare eum, quia nec deceret discipulos magistro imperare; quod tamen pene o Petre, ausi fueramus praesumere, dum cor nostrum nimio verborum tuorum desiderio tripudians, somnum penitus fugaret ab oculis. Sed iterum affectus erga te noster obstitit, et violenter te a nobis non tulit excitari. Tum Petrus: Quoniam igitur audiendi, inquit, desiderio libenter vos adseritis vigilare, volo vobis ea tantum quae hesterno sparsim dicta sunt, repetere diligentius et cum suo ordine explicare. Quod et per singulas quasque disputationes diurnas facere dispono, ut per noctem ubi secretum loci et temporis datur, si quid forte utpote in certamine minus plene dictum est, id integro ordine et linea directa explanationis aperiam. Et post haec coepit nobis ostendere, quomodo hesterno haberi debuerit disputatio, et propter

contentionem vel imperitiam contradicentis haberi non potuit, et ideo sola professione usus sit, atque ea quae ab adversario dicebantur, tantum destruxerit, sua vero neque omnia neque manifeste exposuerit; et singula nobis repetens integro ordine et plena ratione disseruit.

33. Cum vero iam albesceret dies, egressus ad turbas post orationem solito ad disputandum constitit loco, et videns Simonem in mediis turbis stantem ex more prius salutato populo ait: Dolori mihi esse fateor de nonnullis hominibus, qui cum ita ad nos veniant ut discant aliquid, ubi eos docere coeperimus, ipsi rursus magistros se esse profitentur et interrogant quidem ut ignorantes, contradicunt autem ut scientes. Sed fortasse dicat aliquis, quia qui interrogat, ob hoc quidem ut discat interrogat, ubi vero id quod audierit non ei recte dictum videtur, necesse est ut respondeat, et haec videtur esse contradictio, quae non est contradictio, sed reinterrogatio.

34. Audiat ergo haec: Totius doctrinae disciplina certum habet ordinem, et sunt quaedam quae prima tradenda sunt, alia vero quae secundo in loco, et alia tertio, et sic singula quaeque per ordinem, quae utique si per consequentiam tradantur manifesta fiunt, extra ordinem vero si proferantur etiam contra rationem dicta videbuntur. Et ideo inprimis ordo servandus est, si tamen hoc proposito quaeramus, ut possimus quod quaerimus invenire. Etenim qui rectum initium viae acceperit, etiam secundum locum consequenter advertet, et ex secundo tertium facilius inveniet; et quanto ultra processerit, tanto magis ei via agnitionis apertior fiet, usquequo ad ipsam quo tendit et desiderat urbem perveniat veritatis. Qui vero imperitus est et quaerendi viam nescit, sicut peregrinus viator, ignorans et errans, si cive et indigena nolit uti duce, sine dubio cum aberraverit a via veritatis, extra vitae ianuas remanebit, et ita noctis atrae tenebris involutus per semitas perditionis incedet. Quia ergo si per ordinem quae quaerenda sunt inquirantur, inveniri facillime possunt, ordinem vero requirendi imperitus ignorat, rectum est ut scienti cedat ignarus et primo quaerendi ordinem discat, ut ita demum interrogandi et respondendi inveniat disciplinam.

35. Et Simon ad haec: Non ergo omnium est veritas, sed eorum tantummodo qui artem noverint disputandi, quod

utique absurdum est, cum aequaliter sit deus omnium, non omnes aequaliter posse voluntatem eius agnoscere. Et Petrus: Aequales, inquit, omnes ab eo facti sunt, et aequaliter cunctis dedit capaces esse veritatis. Verum quod nullus eorum qui nati sunt, eruditus natus sit, sed posterior sit nativitate eruditio, nulli dubium est. Cum igitur nativitas hominum in eo teneat aequitatem, ut omnes similiter percipiendae disciplinae capaces sint, non est in natura, sed in eruditione diversitas. Aut quis nescit, quod ea quae unusquisque didicit, priusquam disceret, ignorabat? Et Simon: Vere, inquit, dicis. Tum Petrus: Si ergo in his artibus quas usus communis habet, primo discitur, deinde docetur, quanto magis oportet eos qui eruditores se profitentur animarum, primo discere, et ita docere, ne cum sint ipsi imperiti, ridiculum videatur, si aliis se praestituros scientiam repromittant. Tum Simon: In artibus, inquit, his quae usus communis habet, verum est, quod unusquisque nisi didicerit, nesciat, in verbo vero scientiae statim ut audierit quis, didicit.

56. Et Petrus: Si quidem per ordinem et consequenter audiat, potest scire quod verum est, sed qui emendatioris vitae regulam conversationisque castioris suscipere recusat, quae utique sequela est scientiae veritatis, scire se quod scit, non vult fateri. Sicut etiam nonnullos videmus, qui artibus quas a puero didicerant derelictis, ad alios se actus conferunt, et ut excusatio sit eis desidiae suae, culpare incipiunt artem velut infructuosam. Et Simon: Deberent omnes audientes credere verum esse, quod audiunt? Tum Petrus: Qui audierint per ordinem sermonem veritatis, contradicere omnino non possunt, sed sciunt verum esse quod dicitur, si tamen libenter etiam vitae instituta suscipiant. Hos vero quos audientes ad bona opera conferre se piget, male agendi libido acquiescere his quae recta iudicant, non sinit. Unde ostenditur positum esse in auditorum potestate, eligere utrum malint. Quod si omnes qui audiunt, obedirent, naturae magis esset necessitas, quae una omnes ageret via. Sicut enim suaderi quis non potest, ut fiat brevior aut longior, quia non sinit vis naturae, ita et ad veritatem, si omnes verbo converterentur aut omnes non converterentur, naturae esset vis, quae cogebat verbo omnes converti aut nullum omnino converti.

37. Et Simon: Doce ergo nos, quid primo oportet discere eum qui veritatem scire desiderat? Et Petrus: Ante omnia, inquit, quaeri oportet, quid sit homini quaerenti invenire possibile. Necesse est enim iudicium dei in hoc stare, si potuit homo bonum facere, et non fecit; et ideo quaerendum est hominibus, si habeant in potestate sua quaerentes invenire quid est bonum, et cum invenerint facere; hoc enim est pro quo iudicandi sunt. Amplius autem his solum scire fas est prophetam, et merito; quid enim opus est hominibus scire, quomodo factus sit mundus? Haec enim discenda necessario viderentur, si simile ineundum nobis esset artificium. Nunc autem sufficit nobis ad cultum dei ut sciamus, quia ipse fecit mundum; quomodo autem fecerit quaerendum non est, quia ut dixi non nobis imminet, tanquam simile aliquid facturis, artis ipsius scientiam discere. Sed neque pro hoc iudicandi sumus, cur non didicerimus quomodo factus sit mundus, sed pro eo tantum, si ignoremus conditorem eius. Sciemus autem conditorem mundi iustum et bonum deum, si eum semitis iustitiae requiramus. Nam si hoc tantum sciamus de eo quod bonus est, huiusmodi scientia non sufficit ad salutem. In praesenti enim tempore, bonitate eius et beneficiis perfruuntur non solum digni, sed etiam indigni. Si vero non tantum bonum, sed etiam iustum eum credamus, et secundum hoc quod de deo credimus, in omni vita nostra ius itiam teneamus, etiam bonitate eius in aeternum fruemur. Denique Hebraeis qui de deo ita opinabantur, quod solum bonus esset, dicebat magister noster, ut et iustitiam eius quaererent, hoc est, ut scirent eum praesenti quidem tempore bonum esse, ut omnes in bonitate eius vivant, iustum vero eum futurum in die iudicii, ut dignis praemia aeterna restituat, a quibus excludet indignos.

38. Et Simon: Quomodo potest unum atque idem, et bonum esse et iustum? Petrus ait: Quia sine iustitia, bonum iniustum quodammodo videbitur; boni est enim, solem suum et pluviam ex aequo iustis et iniustis praebere, sed hoc videretur iniustum, si bonos malosque aequali semper sorte censeret, et nisi frugum caussa hoc faceret, quibus perfrui aequaliter omnes qui in hoc mundo nati sunt, conveniret. Sed sicut data a deo pluvia ex aequo et fruges nutrit et lolium, messis autem tempore frumenta quidem congregan-

tur in horreum, paleae vero vel lolium igni consumuntur: ita in die iudicii cum iusti introducentur in regnum dei, iniusti autem abiicientur foras, tunc etiam iustitia dei ostendetur. Nam si aequalis permaneret perpetuo malis et bonis, iam hoc non solum bonum non esset, sed et iniustum atque iniquum videretur, ut iusti et iniusti uno apud eum haberentur ordine meritorum.

39. Et Simon: Unum est de quo mihi velim satisfieri, si immortalis est anima; non enim possum onus subire iustitiae, nisi prius de immortalitate animae sciam, quae utique si immortalis non est, nec praedicationis tuae poterit stare professio. Tum Petrus: Quaeramus, inquit, prius, si iustus est deus; quod si claruerit, integer profecto religionis ordo constabit. Et Simon: Videris mihi tu qui te iactas disputandi ordinem nosse, nunc contra ordinem respondisse; me enim rogante ut ostendas, si immortalis est anima, tu ais, primo nos quaerere oportet si iustus est deus. Et Petrus ait: Valde consequenter et recte se habet. Simon: Velim discere.

40. Petrus: Audi, inquit, nonnulli hominum blasphemantes deum et omnem vitam suam in iniustitia et voluptate ducentes, in lectulis suis defuncti sunt, consequuti finem vitae inter suos et honorabilem sepulturam, alii vero deum colentes et cum omni iustitia et sobrietate vitam suam in parsimonia conservantes, pro iustitiae observantia in desertis interiere, ita ut ne sepultura quidem haberentur digni. Ubi est ergo iustitia dei, si anima immortalis non est, quae vel si impie egerit poenas in futuro, vel si pie et iuste praemia consequatur? Et Simon ait: Hoc utique est quod nos incredulos facit, quia multi bene agentes male pereunt, et rursum multi impie agentes, longi temporis vitam cum beatitudine finiunt.

41. Et Petrus: Hoc ipsum, inquit, quod te ad incredulitatem trahit, nobis certam fidem facit, quia iudicium erit. Etenim cum certum sit deum iustum esse, necessarium et consequens est, aliud esse seculum, in quo unusquisque pro meritis recipiens iustitiam dei probet. Quod si nunc omnes homines pro meritis suis reciperent, vere nos fallere videbamur dicentes futurum esse iudicium, et ideo hoc ipsum quod in praesenti vita non redditur unicuique pro actibus suis, fidem indubitabilem facit scientibus deum esse iustum,

quia iudicium erit. Et Simon: Cur ergo mihi non persuadetur? Petrus: quia verum prophetam non audisti dicentem: [1]) Quaerite primo iustitiam eius, et haec omnia adponentur vobis. Et Simon: Indulge, inquit, mihi nolenti primo iustitiam quaerere, antequam sciam si immortalis sit anima. Et Petrus: Et tu mihi hoc unum indulge, quia non possum facere aliter quam me propheta veritatis edocuit. Tum Simon: Certum est, inquit, non posse te adserere quod immortalis sit anima, et ob hoc cavillaris, sciens quia si mortalis probetur, radicitus convellatur religionis istius quam conaris adserere tota professio; et ideo laudo quidem prudentiam tuam, non tamen probo persuasionem; multis enim persuades suscipere religionem et libidinis subire continentiam, sub spe futurorum bonorum, quibus evenit, ut neque praesentibus perfruantur et decipiantur futuris. Simul enim ut mortui fuerint, etiam anima pariter extinguetur.

42. Petrus vero haec audiens, dentibus frendens frontemque adterens manu, et profundo dolore suspirans ait: Astutia serpentis antiqui ad hominum decipiendas animas armatus adsistis, et ideo ut serpens sapientior caeteris bestiis, ab initio doctorem te esse professus es. Et rursus, ut serpens multos introducere deos volebas, super quo confutatus nullum omnino nunc esse adseris deum. Nam per occasionem nescio cuius ignoti dei, conditorem mundi deum negasti, sed eum vel malum esse, vel multos habere sibi aequales, vel omnino, ut diximus, non esse deum confirmabas. Post haec cum etiam in hoc superatus fuisses, animam nunc adseveras esse mortalem, uti ne futurorum spe recte iusteque vivatur. Nam utique si desperantur futura, quidni si abscidatur misericordia, luxuriae indulgeatur et voluptatibus? ex quibus omnem consurgere iniustitiam constat. Et cum tantae impietatis doctrinam miserae huic introducas mortalium vitae, te ipsum pium, me impium vocas, quasi qui homines non sinam sub spe futurorum bonorum arma corripere et impugnare se invicem, diripere ac subvertere universa et moliri omnia quae libido dictaverit. Et quis erit iste vitae status, qui a te introducitur, ut pugnent homines et impugnentur, ut irascantur et perturbentur et semper in metu vivant? Necesse est enim eos qui aliis inferunt mala

---

[1]) Matth. 6, 33.

etiam ipsos sperare similia. Videsne te ducem perturbationis et non pacis, iniquitatis et non aequitatis existere? Verum ego, non quasi qui ostendere non possim immortalem esse animam, simulavi iracundiam, sed misereor animabus hominum, quas tu decipere conaris. Dicam ergo, sed non quasi te cogente; scio enim quomodo dicam, et solus eris qui de hoc non tam persuasione indigeas, quam commonitione; eos autem hoc qui vere ignorant, docebo ut convenit.

43. Tum Simon: Si irasceris, inquit, non interrogabo nec audire volo. Et Petrus: Tu siquidem nunc occasionem quaeris subterfugiendi, habes licentiam, et sine occasione cuiusquam. Omnes enim audierunt te nihil recte dicentem, nec potuisse aliquid confirmare, sed ob hoc tantum interrogasse ut contradiceres, quod quivis facere potest. Quid enim difficile est post evidentes adsertiones respondere, nihil dixisti. Ut autem scias quia possum tibi uno sermone ostendere, quod immortalis est anima, interrogabo te verbum quod omnes norunt, responde mihi, et uno sermone immortalem esse comprobabo. Tum Simon, qui iam occasionem sibi visus fuerat invenisse ex iracundia Petri ut discederet, restitit pro eo quod mirum ei aliquid promittebatur, et ait: Interroga me, ut tibi respondeam quod omnes norunt, et audiam uno ut pollicitus es sermone, quomodo anima immortalis sit.

44. Et Petrus: Dicam ita ut prae caeteris omnibus tibi magis probetur. Responde ergo mihi, quid est quod incredulum magis suadere potest, visus an auditus? Et Simon: Visus. Tum Petrus: Quomodo ergo a me vis discere verbo, quod tibi re ipsa probatur et visu? Et Simon: Nescio, inquit, quomodo dicas. Et Petrus: Si nescis, perge nunc in domum tuam, et ingressus interius cubiculum videbis imaginem positam, continentem pueri violenter necati effigiem purpura coopertam, ipsum interroga, et docebit te vel responsione vel visu. Quid enim opus est audire ab eo si immortalis sit anima, cum adstare eam videas praesentem? Si enim non esset, nec videri utique poterat. Quod si nescis quam dico imaginem, hinc e vestigio cum aliis decem viris, ex his qui praesentes sunt, eamus ad domum tuam.

45. At Simon haec audiens et conscientia percussus,

colore mutato exsanguis effectus est; extimuit enim ne forte si negaret perscrutaretur domus eius, aut ne indignans Petrus manifestius eum proderet, et omnibus quis esset innotesceret, ita respondit: Obsecro te Petre, per illum bonum deum qui in te est, ut vincas malitiam quae in me est, suscipe me ad poenitentiam et habebis me adiutorem praedicationis tuae. Nunc enim vere rebus ipsis didici, quia dei veri propheta es, et ideo secreta hominum solus atque arcana cognoscis. Et Petrus ait: Videtis fratres, Simonem poenitentiam quaerentem, paulo post videbitis eum rursus ad infidelitatem suam reverti. Putans enim me prophetam esse, pro eo quod publicavi mala eius, quae in secretis habebat et in occultis, poenitentiam se acturum promisit; me autem mentiri fas non est, neque ut infidelis hic salvetur aut non salvetur, ego fallere debeo. Testor enim coelum et terram, quia non prophetice dixi, quae dixi vel quae quantum possibile erat, turbis audientibus indicavi, sed a quibusdam qui tunc ei socii fuerant in operibus suis, nunc autem conversi sunt ad fidem nostram, quid ei in secreto gestum sit, didici; cognita ergo non praecognita loquutus sum.

46. Simon vero ut haec audivit maledictis his et conviciis adgreditur Petrum, dicens: O nefandissime omnium et dolosissime, cui victoriam fortuna, non veritas dedit. Verum ego non pro penuria scientiae poenitentiam petii, sed ut tu, putans me per poenitentiam discipulum tuum fore, omnia secreta professionis tuae concrederes mihi, ut ita demum te cunctis agnitis confutarem. Sed ut callidus intellexisti quam ob caussam poenitudinem simulassem, et adquievisti tanquam meum non intelligens dolum, ut prius me apud populum exponeres, quasi imperitum, tum deinde praevidens, quod ego ita populo expositus necesse habeo indignari et confiteri me non vere poenitudinem gerere, praevenisti, ut diceres me ad infidelitatem meam post poenitentiam regressurum, ut omni ex parte vicisse videreris, et si permanerem in poenitentia quam professus fueram, et si non permanerem, ut tu sapiens crederis, qui ista praevideris, ego autem deceptus viderer, quia tuum non praevidi dolum; tu vero meum praevidens, calliditate usus circumscripsisti me. Sed ut dixi, fortunae est, non veritatis ista victoria; scio tamen cur ego ista non

praeviderim, quia adstans loquutus sum tibi per bonitatem meam, et patienter egi tecum. Nunc autem tibi ostendam divinitatis meae potentiam, ut repente procidas et adores me.

47. Ego sum prima virtus, qui semper et sine initio sum. Ingressus autem uterum Rachel, natus sum ut homo ex ea, quo ab hominibus videri possem; ego per aërem volavi, igni commixtus unum corpus effectus sum, statuas moveri feci, animavi exanima, lapides panes feci, de monte in montem volavi, transmeavi, manibus angelorum sustentatus ad terras descendi. Haec non solum feci, sed et nunc facere possum, ut rebus ipsis probem omnibus, quia ego sum filius dei stans in aeternum, et credentes mihi similiter stare in perpetuum faciam. Tua autem verba vana sunt omnia, nec ullum potes opus ostendere veritatis, sicut et ille qui misit te magus, qui nec se ipsum potuit liberare de crucis poena.

48. His dictis a Simone, Petrus respondit: Ne agas aliena, tu enim quod sis magus ex ipsis quae gessisti, confessus es et manifestatus, noster autem magister qui est filius dei et hominis, manifeste bonus est; quod autem vere sit filius dei, quibus oportuit, dictum est et dicetur. Tu autem si non vis confiteri quod magus es, cum omni hac turba pergamus ad domum tuam, et tunc apparebit quis sit magus. Haec autem Petro dicente, Simon blasphemiis et maledictis agere coepit, ut seditione facta, perturbatis omnibus argui non posset, et Petrus quasi blasphemiae caussa secedens, victus videretur. Sed perstitit et arguere eum vehementius coepit.

49. Tunc populus indignatus Simonem atrio eiectum extra ianuam domus pepulit, eumque depulsum unus sequutus est solus. Facto autem silentio Petrus adloqui populum hoc modo coepit: Patienter, fratres, malos ferre debetis, scientes quia deus cum possit eos excidere, patitur tamen durare usque ad praestitutam diem, in qua de omnibus iudicium fiet; quomodo ergo nos non patiemur, quos patitur deus? Cur autem non forti animo illatas ab eis toleramus iniurias, cum suas ille qui potest omnia non ulciscatur, ut et ipsius bonitas, et malorum noscatur impietas. Verum si non invenisset Simonem malignus ministrum sibi, invenis-

set alium sine dubio; [1]) necesse est enim seculo huic venire scandala, vae tamen illi per quem veniunt. Et ideo magis deflendus est Simon, quod vas electionis factus est maligno; quod utique non fuisset, nisi potestatem in eum pro peccatis prioribus accepisset. Nam inde quid dicam, quod et Iesu nostro crediderat, et quod immortales esse animas sibi ipse persuasit? Quamvis in eo ludatur a daemonibus, tamen persuasit sibi, quod pueri violenter necati habeat animam ministrantem sibi ad quaecunque voluerit; in quo vere, ut dixi, a daemonibus illuditur. Et ideo ego secundum ea quae ipsi videbantur, loquutus sum ad eum; nam et a Iudaeis didicit, quia sit iudicium et ultio proferenda adversum eos, qui contra veram fidem veniunt nec poenitudinem gerunt: sed isti sunt quibus malignus tanquam perfectis in sceleribus apparet, ut decipiat eos, ne aliquando ad poenitentiam convertantur.

50. Vos ergo qui ad dominum convertimini per poenitentiam, curvate ei genua. Haec cum dixisset, omnis multitudo genua flexit deo. Et Petrus respiciens ad coelum, cum lacrimis orabat super eos, ut deus pro sua bonitate suscipere eos dignaretur confugientes ad se. Et postquam oravit et praecepit ut postera die maturius convenirent, multitudinem missam fecit. Tum deinde secundum consuetudinem cibo sumto quievimus.

51. Igitur Petrus solita noctis hora consurgens, invenit nos vigilantes, et cum ex more salutans consedisset, [2]) primus Niceta ait: Si permittis, mi domine Petre, habeo quod rogem. Et Petrus: Permitto, inquit, non solum tibi sed et omnibus, et non solum modo sed et semper, ut unusquisque quod eum movet, et partem quam dolet in animo fateatur, ut possit consequi medicinam. Quae enim silentio conteguntur nec innotescunt nobis, velut multi temporis vitia difficile curantur, et ideo quoniam tacentibus non facile potest medela opportuni et necessarii sermonis adhiberi, proferre debet unusquisque in quo animus per ignorantiam languet; tacenti vero dare remedium solius est dei;

---

[1]) Matth. 18, 7.

[2]) Primus Niceta et quae sequuntur vocabula usque ad illa cap. 63. exortus est et etc. in codd. Lipss. desunt; nec male quidem, ut videtur.

possumus autem et nos, sed circuitu multi temporis. Necesse est enim ut sermo doctrinae ab initio per ordinem currens, et singulis quibusque quaestionibus obvians cuncta aperiat, et cuncta dissolvat et perveniat etiam ad hoc quod unusquisque in animo suo requirit; sed hoc, ut dixi, per multum tempus fieri potest. Nunc autem quod desideras roga.

32. Et Niceta ait: Uberes tibi gratias ago o clementissime Petre, verum hoc est quod discere cupio: Cur Simon qui adversatur deo, facere tanta haec et talia potuit? Non enim mentitus est aliquid ex his, quae se fecisse professus est. Ad haec beatus Petrus ita respondit: deus qui unus et verus est, primogenito suo amicos bonos et fideles instituit praeparare; sciens autem quia boni esse non possunt, nisi habeant in potestate sensum quo fiant boni, ut ex suo proposito hoc sint quod volunt, alioqui non possunt esse vere boni, si non proposito sed necessitate tenerentur in bono, potestatem dedit unicuique arbitrii sui, ut hoc esse possit quod vult. Et rursum praevidens quia ista potestas arbitrii alios quidem faceret eligere bona, alios vero mala, et per hoc in duos ordines necessario propagandum esset hominum genus, unicuique ordini concessit et locum et regem, quem vellet eligere; bonus enim rex bonis gaudet, et malignus malis. Et quamvis haec tibi o Clemens, in eo tractatu, quem de praefinitione et fine disserueram, plenius exposuerim, tamen et nunc requirenti Nicetae manifestare me convenit, quae sit ratio, quod Simon qui contra deum sentit, tanta facere mirabilia potuit.

33. Igitur primo omnium, malus esse iudicatur apud deum is, qui requirere non vult, quod sibi expedit. Quomodo enim talis iste alium diliget, qui semetipsum non diligit? Aut cui non iste inimicus erit, qui sibi ipsi amicus esse non potuit? Ut ergo distinguerentur qui bona et qui eligunt mala, deus quod utile est occultavit hominibus, id est, possessionem regni coelorum, eamque velut thesaurum secretum reposuit et abscondit, ut ad eam non facile quis possit virtute et scientia pervenire propria, famam tamen eius, diversis nominibus et opinionibus per generationes singulas ad omnium perduxit auditum, ut si qui forte essent amatores boni, audientes quod sibi esset utile et salutare requirerent et invenirent, requirerent autem non a semetip-

sis, sed ab eo qui occultavit, darique sibi accedendi aditum et viam scientiae precarentur, quae illis solis panditur qui eam super omnia mundi huius diligerent bona, nec alio quis pacto vel intelligere eam possit etiamsi prudentissimus videretur; hi vero, qui neglexissent quod sibi utile et salutare esset inquirere, tanquam se ipsos odio habentes et semetipsis inimici fraudarentur eius bonis, velut qui diligerent mala.

54. Oportet ergo bonos diligere eam super omnia, id est, super divitias, gloriam, requiem, parentes, propinquos, amicos et omne quod in hoc mundo est. Qui vero perfecte diligit possessionem hanc regni coelorum, abiiciet sine dubio omnem malae consuetudinis usum, negligentiam, desidiam, malitiam, iram, cunctaque his similia. Nam si quid horum praetuleris ei, tanquam qui plus dilexeris propriae libidinis vitia quam deum, ad possessionem regni coelestis pervenire non poteris, quia et vere stultum est, aliquid plus amare quam deum. Sive enim parentes sunt, moriuntur; sive propinqui, non permanent; sive amici, mutantur. Solus est autem deus aeternus, et indemutabilis permanens. Qui ergo non vult inquirere quod sibi utile est, malus est, in tantum ut malitia sua ipsum impietatis principem superet. Ille enim bonitate dei abutitur ad propositum malitiae suae, et sibi placet; hic autem salutis suae bona negligit, ut perditione sui malo placeat.

55. Propter hos ergo, qui salutis suae neglectu placent malo, et eos qui studio utilitatis suae placere cupiunt bono, paria quaedam ad tentationem praesenti huic seculo statuta sunt decem, secundum numerum decem plagarum quae illatae sunt Aegypto. Cum enim Moyses secundum praeceptum dei peteret a Pharaone, ut emitteret populum, et ad testimonium coelestis imperii signa ostenderet, proiecta in terram virga conversa est in serpentem. Cumque ob haec Pharao non vellet adquiescere, utpote habens arbitrii libertatem, rursum magi similia signa facere visi sunt permittente deo, ut propositum regis probaretur ex arbitrii libertate, si magis crederet signis Moysi qui a Deo missus est, quam his quae magi videbantur potius facere, quam faciebant; quos ipsos utique nomine intelligere debuerat non esse operarios veritatis, quod non a deo missi sed magi appellabantur, sicut et traditio indicat. Denique usque ad aliquem

locum visi sunt habere certamen, et post haec confessi de se cessere meliori. Inducitur ergo plaga ultima, interitus primitivorum, et tunc Moyses iubetur populum conspersione sanguinis consecrare, atque ita magna cum prece oblatis etiam muneribus, cum populo rogatur abscedere.

56. Simili ergo modo etiam nunc per me video geri. Sicut enim tunc Moyse hortante regem ut crederet deo, obsistebant magi quasi ostentatione similium signorum, et a salute incredulos prohibebant, ita et nunc cum ego exierim docere omnes gentes ut credant vero deo, Simon magus resistit eadem agens adversum me, quae et illi tunc egerunt adversum Moysen, ut si qui sunt ex gentibus, qui non recto iudicio utuntur, appareant, salventur autem qui signorum rectum discrimen habuerint. Haec dicente Petro, Niceta respondit: Obsecro te, ut si quid ad memoriam venit, permittas mihi proferre. Tum Petrus delectatus super studio discipulorum: Dic, inquit, quod vis.

57. Et Niceta ait: Quid peccavere Aegyptii, si non crediderunt Moysi, cum et magi similia signa fecerint, etiamsi viderentur potius fieri quam veritate fierent? Nam et si ego fuissem tunc, ex eo quod magi similia faciebant, nonne aut Moysen magum credidissem, aut magos quae ostendebant, divinitus facere putassem? quia non mihi verisimile videretur, licet per phantasiam, eadem tamen effici a magis posse, quae ille qui a deo missus est, perpetrabat. Et nunc ergo quid peccant hi qui Simoni credunt, cum videant eum tanta facere mirabilia? Aut non est mirabile per aërem volare, igni admixtum unum corpus effici, facere statuas ingredi, canes aereos latrare, et alia his similia, quae utique discretionem nescientibus satis mira sunt? Sed et de lapidibus visus est panes facere. Quod si peccat qui signa facientibus credit, quomodo non peccasse videbitur et is, qui domino nostro pro signis et virtutibus credidit?

58. Et Petrus ait: Libenter accipio quod de veritate ad amussim requiris, et impedimenta fidei in anima tua latere non pateris. Unde et medelam consequi facile potes. Meministi quod peius omnium esse dixi, cum quis negligit quod sibi expedit discere? Et Niceta respondit: Memini. Petrus: Et rursum quod deus occultavit veritatem suam, ut eam his qui se fideliter sectantur, aperiat? Et Niceta: Ne hoc quidem oblitus sum. Tum Petrus: Quid ergo putas,

quia in terram defossam absconderit deus veritatem et montes ei superposuerit, ut ab his qui in profundum fodere valent, tantummodo inveniri possit? Non ita est, sed sicut montes et terram coeli ambitu circumdedit, ita et veritatem caritatis suae velamine contexit, ut ille ad eam solus pervenire possit, qui prius ianuam dilectionis divinae pulsaverit.

59. Etenim quod prius dicere coeperam, paria quaedam huic mundo destinasse deum; ille qui primus ex paribus venit, a malo est, qui secundus, a bono. In quo unicuique hominum iusti occasio iudicii datur, sive simplex ille sit, sive prudens. Nam si simplex est et crediderit illi qui primus venit, signis enim et prodigiis motus, necesse est eadem ratione, ut etiam illi qui secundo venerit, credat; signis enim et prodigiis suadebitur et nunc, sicut prius. Cum vero crediderit huic secundo, discet ab eo quod primo illi qui a malo venit, credere non debeat, et ita prioris error secundi emendatione corrigitur. Si vero quia primo credidit, secundum recipere noluerit, merito ut iniustus condemnabitur; iniustum enim est, ut cum primo propter signa crediderit, secundo eadem aut etiam potiora ferenti signa non credat. Si vero non credidit primo, consequens est, ut vel in secundo moveatur ad credendum. Neque enim in tantum animo stetit, ut ingeminatis mirabilibus non valeat suscitari. Si vero prudens est, discretionem potest capere signorum. Et si quidem primo credidit, augmentis virtutum movebitur ad secundum, et ex comparatione quae sint potiora deprehendet, quamvis manifesta habeantur indicia apud eruditos quosque, sicut per ordinis consequentiam demonstravimus. Si vero tanquam sanus quis et qui medico non indigeat, non est commotus ad primum, rei ipsius perseverantia suscitabitur ad secundum, distinctionemque signorum et mirabilium faciet in hunc modum: ille qui a malo est, signa quae facit, nulli prosunt; illa vero quae facit bonus, hominibus prosunt.

60. Nam dic quaeso, quae utilitas est ostendere statuas ambulantes, latrare aereos aut lapideos canes, salire montes, volare per aërem, et alia his similia, quae dicitis fecisse Simonem? Quae autem a bono sunt, ad hominum salutem deferuntur, ut sunt illa quae fecit dominus noster, qui fecit coecos videre, fecit surdos audire, debiles et clau-

dos erexit, languores et daemones effugavit, mortuos fecit resurgere, et alia his similia quae etiam per me fieri videtis. Ista ergo signa quae ad salutem hominum prosunt et aliquid boni hominibus conferunt, malignus facere non potest, nisi in fine mundi tantum. Tunc enim admiscere ei conceditur aliqua etiam de dextris signis, id est, ut vel daemones fuget, vel aegritudines sanet, et propter hoc, tanquam qui excesserit terminos suos et in semetipsum divisus sit, ac semetipsum impugnaverit, destruetur. Et propterea dominus praedixit, in novissimis temporibus tentationem futuram talem in qua decipiantur, si fieri potest, etiam electi; confusis scilicet indiciis signorum perturbari necesse est etiam eos, qui in discernendis spiritibus, ac distinguendis virtutibus videntur eruditi.

61. Decem ergo quae diximus paria, huic mundo destinata sunt ab initio seculi. Cain et Abel unum fuit par. Secundum vero Gigantum, et Noe. Tertium Pharaonis et Abraham. Quartum Philistinorum et Isaac. Quintum Esau et Iacob. Sextum magorum et legislatoris Moysi. Septimum tentatoris et filii hominis. Octavum Simonis et meum Petri. Nonum omnium gentium, et illius qui mittetur seminare verbum inter gentes. Decimum Antichristi et Christi, de quibus paribus alias vobis per singula latius exponemus. Et cum haec diceret Petrus, Aquila ait: Vere adsidua doctrina opus est, ut de singulis possit quis scire rationem.

62. At Petrus: Quis est, qui assiduus sit erga doctrinam et studiose singula quaeque perquirat? nisi qui animam suam diligit ad salutem et omnibus renunciat huius mundi negotiis, ut soli verbo dei vacet, quem solum prudentem iudicat verus propheta, vendentem omnia quae sua sunt, et ementem unam veram margaritam, et intelligentem quae sit differentia a temporalibus ad aeterna, parvis ad magna, hominibus ad deum. Intelligit enim quae sit aeterna spes apud verum et bonum deum. Quis autem est qui diligit deum, nisi qui sapientiam eius cognovit? quomodo autem quis agnoscere poterit sapientiam dei, nisi assiduus sit ad audiendum verbum eius? ex quo accidit, ut amorem eius concipiat et digno eum honore veneretur, hymnis et orationibus ad eum fusis, et in his libentissime requiescens, summumque deputans detrimentum, si quando aliquid aliud vel ad momentum temporis loquatur aut agat, quia revera

nec potest anima quae dei amore repleta est, aliud aliquid intueri nisi quod ad deum pertinet, nec satiari potest prae amore eius, ea quae ipsi scit esse placita meditando. Hi vero qui affectum eius minime concepere, nec illuminatam caritatem eius gerunt mente, velut in tenebris positi lucem videre non possunt. Et ideo etiam priusquam incipiant requirere de deo, quasi labore oppressi statim deficiunt, ac taedio repleti continuo a propria consuetudine rapiuntur ad ea verba quibus delectantur. Nam de deo audire aliquid talibus taediosum est et molestum, pro eo ut dixi, quia mens eorum nullam dulcedinem divinae caritatis accepit.

63. Haec Petro dicente dies exortus est, et ecce veniens quidam ex discipulis Simonis clamabat dicens: Obsecro te Petre, suscipe me miserum a mago Simone deceptum, cui ego velut coelesti deo intendebam, pro his quae ab eo fieri mirabilibus videbam. Auditis tamen sermonibus tuis coepit iam mihi homo videri, et quidem malus. Veruntamen cum hinc exiret, ego eum subsequutus sum solus, nondum enim ad liquidum impietates eius agnoveram. Cum autem vidisset me subsequentem, beatum me dicens perduxit ad domum suam, circa medium vero noctis ait ad me: Omnium te hominum faciam meliorem, si volueris usque ad finem perseverare mecum; cui cum promisissem exigit a me iuramentum perseverantiae, eoque accepto imposuit super humeros meos polluta quaedam et exsecrabilia secreta sua ut portarem, et sequi me iussit. Ubi vero ventum est ad mare, navigium quod forte aderat ingressus, id a cervicibus meis quod portare me iusserat, sumsit. Et paulo post egressus nihil extulit, certum quod in mare id iecerat. Rogabat autem me, ut cum ipso proficiscerer, dicens se Romam petere, ibi enim in tantum placiturum, ut deus putetur et divinis publice donetur honoribus. Tunc, inquit, te omnibus divitiis repletum, si huc redire placuerit, et pluribus fultum ministeriis mittam. Haec ego audiens, et nihil in eo secundum hanc professionem videns, sed magum et deceptorem esse intelligens, respondi: Quaeso te ignosce mihi quia pedes doleo, et propterea exire a Caesarea non valeo; praeterea est mihi uxor, sunt parvuli liberi, quos relinquere omnino non possum. At ille haec audiens et ignaviae me incusans, profectus est contra Doram dicens: Cum audieris quanta mihi gloria erit in urbe

Roma, poenitebit te. Et post haec ipse quidem ut aiebat, Romam petiit, ego autem confestim redii huc, orans, ut me suscipias ad poenitentiam, quia ab eo deceptus sum.

64. Cum haec dixisset is qui a Simone regressus est, iussit eum Petrus in atrio residere. Procedens autem ipse et turbas plurimas videns, multo plures quam superioribus diebus, stetit in loco solito et ostendens eum qui venerat, sermonem facere hoc modo coepit: Iste, fratres, quem ostendo vobis paullo ante venit ad me, de Simonis mihi malis artibus nuncians, quomodo ipsam sceleris sui officinam proiecerit in profundum, non quasi poenitentia ductus, sed metuens ne deprehensus publicis legibus subiaceret. Rogabat autem hunc, ut dicit, munera pollicens immensa, secum manere. Quem cum suadere minime potuisset, tanquam ignavum increpans dereliquit ipse Romam petens. [1]) Cumque haec Petrus indicasset turbis, ipse qui regressus a Simone fuerat, publice stans singula quaeque coepit populo exponere de sceleribus Simonis. Et cum graviter ferrent de his, quae audiebant per artes magicas gesta a Simone, ait Petrus:

65. Nolite fratres, graviter ferre de his quae transacta sunt, sed observate de futuris; quae enim transierunt iam finita sunt, quae vero imminent periculosa sunt his qui incurrerint, scandala enim nunquam deerunt huic mundo, donec permittitur inimico agere pro voluntate sua, ut prudentes quique et intelligentes astutias eius suscitatos sibi ab eo superent agones, hi vero qui negligunt discere quae ad salutem pertinent animae suae, iustis ab eo deceptionibus capiantur. Quia ergo ut ipsi audistis, Simon egressus est aures gentilium qui ad salutem vocati sunt praevenire, necesse est et me vestigia eius insequi, ut si quid forte ab illo disputatum fuerit, corrigatur a nobis. Sed quoniam iustum est de vobis maiorem sollicitudinem geri, qui iam intra muros vitae continemini, quia quod acquisitum est si pereat, damnum infert, [2]) quod autem nondum si quidem inveniri potuerit, lucrum est, si minus hoc solum damni

---

[1]) Cumque haec Petrus et quae sequuntur vocabula usque ad illa cap. 65. deceptionibus capiantur desunt in codd. Lipss.

[2]) Quod autem — factum non est non leguntur in codd. Lipss.

est quod lucrum factum non est; ut ergo et vos magis ac magis in veritate firmemini, et gentes quae ad salutem vocantur non usquequaque possint nequitia Simonis praeveniri, cogitavi Zacchaeum vobis ordinare pastorem, ego vero ipse tres vobiscum permanere menses et ita proficisci ad gentes, ne amplius morantibus nobis et sceleribus Simonis usquequaque grassantibus, insanabiles fiant.

66. Haec illo dicente universus populus flevit, audiens quod profecturus esset. At Petrus compassus eis etiam ipse lacrimas fudit, et in coelum respiciens ait: Tibi deus qui coelum terramque fecisti et omnia quae in eis sunt, precem supplicem fundimus, ut confugientes ad te in tribulatione sua soleris; propter affectum enim quem habent erga te, diligunt me, qui veritatem tuam adnunciavi eis. Propter quod miserationis tuae dextera custodi eos; non enim Zacchaeus nec alius quisquam hominum custos esse eis idoneus potest. Haec autem et his similia cum dixisset Petrus, manibus superpositis Zacchaeo oravit, ut inculpabiliter episcopatus sui servaret officium. Post haec duodecim presbyteros ordinavit et diacones quatuor, et ait: Zacchaeum hunc vobis ordinavi episcopum, sciens eum timorem dei habere et eruditum esse in scripturis, quem quasi Christi locum servantem honorare debetis, obedientes ei ad salutem vestram et scientes, quod sive honor sive iniuria quae ei defertur, ad Christum redundat et a Christo ad deum. Audite ergo eum attentius et ab ipso suscipite doctrinam fidei, monita autem vitae a presbyteris, a diaconibus vero ordinem disciplinae. Viduarum religiosam curam gerite, pupillos enixius iuvate, pauperibus misericordiam facite, iuvenes pudicitiam docete, et ut breviter totum dicam, alterutrum vos in quibus res poposcerit sustentate. Deum colite qui creavit coelum et terram, Christo credite, invicem diligite, misericordes estote ad omnes, non verbo solo sed et opere et rebus implete caritatem.

67. Et cum haec atque his similia praecepisset, pronunciavit ad populum dicens: Quoniam tres menses statui facere vobiscum, si quis vestrum desiderat, baptizetur, ut exutus prioribus malis, de reliquo pro bonis actibus haeres bonorum coelestium ex gestis propriis fiat. Accedat ergo qui vult ad Zacchaeum, et ipsi det nomen suum, atque ab eo audiat mysteria regni coelorum. Ieiuniis frequentibus

operam impendat ac semetipsum in omnibus probet, ut tribus his mensibus consummatis in die festo possit baptizari. Baptizabitur autem unusquisque vestrum in aquis perennibus nomine trinae beatitudinis invocato super se, perunctus primo oleo per orationem sanctificato, ut ita demum per haec consecratus possit percipere de sanctis.

68. Et cum multa dixisset de ratione baptismi, dimissis turbis ad solitam se recepit mansionem, ibique adstantibus sibi duodecim, id est, Zacchaeo et Sophonia, Iosepho et Michaea, Eleazaro et Phinees, Lazaro et Helisaeo, me Clemente et Nicodemo, Niceta et Aquila, hoc modo proloquutus est: Consideremus fratres, quod iustum est; debemus enim auxilium aliquod ferre gentibus, quae ad salutem vocatae sunt. Ipsi audistis quod Simon praecedere volens iter nostrum profectus est, quem oportuerat e vestigio insequi, ut sicubi aliquos subvertere tentaret continuo confutaretur a nobis. Sed quoniam iniustum mihi videtur, ut derelictis his qui iam conversi sunt ad deum, eorum qui adhuc longe sunt curam proferamus, rectum puto tribus mensibus permanere me cum his qui in hac civitate conversi sunt ad fidem, et firmiores eos efficere, nec tamen illos qui adhuc longe sunt penitus negligere, ne forte, si diu venenis pessimae doctrinae inficiantur, difficilius revocentur. Et ideo volo, si tamen etiam vobis iustum videtur, ut pro Zacchaeo quem hic ordinavimus episcopum, subiiciatur in numero Beniamim filius Saba, et pro Clemente quem decrevi mecum semper esse, quia ex gentibus veniens audiendi verbi dei grande desiderium gerit, Ananias filius Safra, pro Niceta vero et Aquila, qui nuper conversi sunt ad fidem Christi, Rubelus Zacchaei frater et Zacharias structor. Istis ergo quatuor pro his quatuor substitutis expleri volo duodecim numerum, ut me in ipsis semper secum esse sentiat Simon.

69. Sequestratis igitur me Clemente et Niceta et Aquila, ad illos duodecim ait: Volo vos post diem crastinum proficisci ad gentes et vestigia Simonis insequi, ut omnia quae agit manifesta mihi faciatis. Sed et propositum singulorum diligenter requirite et me adfuturum sine mora eis adnunciate, et ne multa vobis dicam, per omnia instruite gentiles exspectare adventum meum. Cumque haec atque his similia dixisset, etiam vos inquit, fratres, si quid vobis

ad haec videtur, dicite, ne forte non sit rectum quod mihi soli placet. Tum omnes una voce collaudantes eum, rogamus magis, aiebant, ut pro arbitrio tuo cuncta disponas et quod tibi ipsi videtur iubeas; hoc enim putamus esse opus integrum pietatis, si quae tu iusseris impleamus.

70. Igitur statuto die cum stetissent ante Petrum, ne arbitreris aiunt, Petre, parvum nobis indici moerorem, quod fraudamur non audientes te per menses tres; sed quoniam hoc expedit agere quod tu iubes, obediemus promptissime; semper ergo vultum tuum in nostro corde retinentes sicut iussisti alacres proficiscimur. At ille oratione pro eis ad dominum fusa emisit eos. Et cum profecti fuissent illi duodecim qui praemissi sunt, Petrus ingressus ex more in loco disputationis stetit. Convenerat autem populi multitudo, copiosior numerus quam solebat, et omnes cum lacrimis intuebantur eum, pro eo quod pridie ab eo audissent, profecturum se Simonis gratia. Sed et ipse lacrimantes eos videns similia patiebatur, licet conaretur occultare et inhibere lacrimas; prodebatur tamen ex tremore vocis et interruptione sermonis, quod simili angeretur affectu.

71. Veruntamen manu confricans frontem, aequo animo, inquit, estote fratres, et misericordes animas vestras consilii ratione solamini, referentes omnia ad deum, cuius solius implenda et in omnibus praeferenda voluntas est. Nam si verbi gratia ponamus, quod pro affectu quem erga vos gerimus, contra voluntatem eius agentes resideamus vobiscum, numquid non potest missa in me morte, profectionem mihi a vobis indicere longiorem? Et ideo melius est ut hanc breviorem cum voluntate ipsius impleamus, utpote quibus definitum est in omnibus obedire deo; unde et vos debetis simili obedientia parere ei, quippe qui etiam me non alia ex caussa, nisi pro ipsius amore diligatis. Ut ergo amici dei voluntati eius obtemperate; sed et vos ipsi probate quod iustum est. Numquid non impium videbatur, si cum vos Simon deciperet, ego non venissem ad vos detentus a fratribus qui erant in Hierusalem, et quidem cum haberetis apud vos Zacchaeum, virum bonum et in sermone expeditum? Ita ergo et nunc impium iudicate, si cum exierit Simon ad gentes impugnandas, quibus nullus omnino defensor est, ego non subsequar detentus a vobis. Propter

quod observemus, ne forte affectu iniusto voluntatem maligni faciamus.

72. Interim tribus ut dixi, mensibus permanebo apud vos; estote assidui ad audiendum verbum, et consummatis his, si qui possunt et volunt sequi nos, permittitur eis salva pietate. Quod autem dico salva pietate, hoc est, ne quem discessu suo contristet qui contristari non debet, vel parentes relinquens quos non oportet, vel uxorem fidelem, [1]) vel si quae sunt huiusmodi personae, quibus propter deum deferri solatium convenit. Interea per dies singulos disputans et docens, propositum tempus in doctrinae labore complevit. Et cum advenisset dies festus, super decem millia baptizati sunt.

73. In illis autem diebus epistola mittitur a fratribus qui praecesserant, in qua Simonis scelera continebantur, quomodo per civitates deciperet turbas et Petrum per singula laceraret, ut cum forte advenisset, nullus ei accommodaret auditum. Adserebat enim eum magum esse et sine deo, iniuriosum, callidum, imperitum et impossibilia profitentem. Mortuos enim resurrecturos adserit, quod est, inquit, impossibile. Si qui vero eum confutare velit, occultis ab eo insidiis perimitur per satellites eius; propter quod, inquit, et ego cum eum superassem et triumphassem, insidias eius veritus fugi, ne forte maleficiis me perimeret aut mortem meam per insidias elocaret. Indicabant autem maxime eum apud Tripolim demorari.

74. Igitur Petrus epistolam recitari populo iubet, et post lectionem allocutus eos de omnibus plenissime instruxit, praecipue tamen ut obedirent Zacchaeo, quem ordinavit eis episcopum. Sed et presbyteros et diaconos populo, et ipsis nihilominus populum commendavit. Simulque denuncians quod apud Tripolim hiematurus esset, commendo vos, inquit, gratiae dei, crastino cum voluntate domini profecturus. [2]) Per totos autem tres menses quos apud Caesaream doctrinae caussa exegimus, quaecunque apud populum disserebat per diem, haec nobis secreto lucubrantibus secum plenius et perfectius explanabat, tanquam fideliori-

[1]) Vel si quae — convenit desunt in cod. utroque Lips.

[2]) Per totos — esse non poterat (cap. 75.) non leguntur in codd. Lipss.

bus ac sibi liquido probatis. Simul et imperat mihi, quia intellexit me studiosius quae audirem memoria commendare, libris singula quaeque quae memoratu digna videbantur comprehendere et mittere ad te, mi domine Iacobe, sicut et feci parens eius praeceptis.

75. Primus ergo liber ex his quos prius misi ad te, continet de vero propheta et de proprietate intelligentiae legis, secundum id quod Moysi traditio docet. Secundus de principio continet, utrum unum sit principium, an multa, et quod non ignoret Hebraeorum lex, quid sit immensitas. Tertius, de deo et his quae ab eo instituta sunt. Quartus, quod cum multi dicantur dii, unus sit verus deus secundum testimonia scripturarum. Quintus, quod duo sint coeli, quorum unum sit istud visibile firmamentum quod et transibit, aliud vero aeternum et invisibile. Sextus, de bono et malo et quod bono cuncta subiiciantur a patre, malum autem quare et quomodo, et unde sit, et quod cooperetur quidem bono, sed non proposito bono; et quae sint signa boni, quae vero mali, et quae sit differentia dualitatis et coniugationis. Septimus, quae sint, quae prosequuti sunt duodecim apostoli apud populum in templo. Octavus, de verbis domini quae sibi videntur esse contraria, sed non sunt, et quae sit horum absolutio. Nonus, quia lex quae a deo posita est, iusta sit et perfecta, et quae sola possit facere pacem. Decimus, de nativitate hominum carnali et de generatione quae est per baptismum, et quae sit in homine carnalis seminis successio, et quae animae eius ratio, et quomodo in ipsa est libertas arbitrii; quae quoniam non est ingenita sed facta est, immobil's a bono esse non poterat. De his ergo singulis quae apud Caesaream disserta sunt a Petro, iubente ut dixi ipso decem conscripta ad te transmisi volumina. Nos autem die postera, ut statutum fuerat, cum aliquantis qui Petrum sequi decreverant fidelibus viris, a Caesarea proficiscimur.

Liber quartus.

1. Profecti a Caesarea ut Tripolim pergeremus, apud Doram breve oppidum primam fecimus mansionem, quia nec

longe aberat. Et omnes paene qui per sermonem Petri crediderant, divelli ab eo satis aegre habebant, sed pariter incedentes, dum iterum videre, iterum complecti iuvat, iterum conferre sermonem, ad diversorium pervenimus. Sequenti vero die venimus Ptolomaidem, ubi decem dies demorati cum aliquanti verbum dei recepissent, nonnullis eorum, qui attentiores videbantur et diutius detinere nos doctrinae gratia cupiebant, Tripolim si hoc velint, ut sequerentur indicavimus. Similiter et apud Tyrum ac Sidonem et Berytum fecimus, et his qui plenius desiderabant audire sermonem, apud Tripolim nobis hiemandum denunciavimus. Igitur cum ex singulis civitatibus studiosi quique comitarentur Petrum, electorum multitudo plurima ingredimur Tripolim. Continuo autem ante portas civitatis fratres qui praemissi fuerant, occurrunt et suscipientes nos adducunt per hospitia, quae praeparaverant. Commotio autem et concursus plurimus fiebat in civitate, desiderantium videre Petrum.

2. Et cum venissemus ad domum Maronis, in qua Petro fuerat praeparatum, conversus ad turbas, post diem crastinum sermonem se ad eos promisit facturum. Igitur qui praemissi fuerant fratres, omnibus qui nobiscum venerant hospitia dividunt. Petrus vero Maronis domum ingressus cum rogaretur cibum sumere, nequaquam se facturum respondit, nisi prius scisset, si omnes qui eum fuerant comitati hospitiis requiescerent. Comperit autem a fratribus qui praemissi sunt, quia a civibus pro desiderio quod erga Petrum conceperant, non solum hospitiis sed et omni humanitate suscepti sint, in tantum ut et contristarentur aliquanti, quibus defuere quos susciperent; ita enim omnes paratos fuisse, ut si multo plures venissent, adhuc tamen suscipiendos magis quam suscipientes fuisse defuturos.

3. Super his Petrus valde delectatus, collaudavit et benedixit eos ac secum manere iussit. Ipse vero cum lavisset in mari, cibo sumto quievit in vespera. Et ex more pullorum cantibus surgens, vespertino adhuc lumine perdurante, cunctos invenit vigilantes; eramus autem omnes cum eo sedecim, Petrus et ego Clemens, Niceta et Aquila, et illi qui praecesserant duodecim. Salutans itaque ut solebat Petrus ait: Hodie quia aliis occupati non sumus, nobis simus. Et ego quidem vobis, quae apud Caesaream

post digressum vestrum gesta sunt, enarrabo; vos autem mihi quae hic a Simone perpetrata sunt, indicate. Et cum de his ab alterutro sermo ederetur, illucescente die ingressi quidam de familiaribus nuntiant Petro, quod Simon ubi eum didicisset ingressum, per noctem profectus esset Syriam tendens. Turbae autem diem hanc, inquiunt, quam interposuisti eis, desiderio tui longissimum sibi esse tempus opinantur, denique non ferentes stant ante ianuam, inter se invicem de his quae audire cupiunt conferentes, et te ante praefinitum tempus omnimodis se visuros sperant, quantoque magis dies clarescit multitudines colliguntur, et audituros se sermonem tuum, nescio unde praesumentes certissime confidunt. Nunc ergo quod tibi videtur, iube ut dicamus eis; absurdum namque est tantam multitudinem convenisse et discedere cum moestitia, quippe si responsa eis nulla reddantur. Non enim cogitabunt quod ipsi statutum non expectaverint diem, sed quod a te magis videantur esse contemti.

4. Tum Petrus admirans ait: Videtis fratres, quomodo unusquisque sermo domini prophetice dictus impletur. Memini enim dixisse eum: [1]) Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut eiiciat operarios in messem suam. Ecce ergo nunc quae in mysterio praedicta sunt, adimplentur. Sed et quod dixit, [2]) multi venient ab oriente et occidente, a septentrione et meridie, et recumbent in sinibus Abraham et Isaac et Iacob; etiam hoc pariter, ut videtis, expletur. Propter quod deprecor vos conservos et adiutores meos, ut discatis attentius praedicandi ordinem et absolutionum vias, ut possitis salvare animas hominum, quae occulta dei virtute quem debeant diligere, prius etiam quam doceantur agnoscunt. Videtis enim eos quasi bonos servos desiderare eum, quem sibi sperant adventum sui domini nunciare, ut possint voluntatem eius cum didicerint implere. [3]) Desiderium ergo audiendi verbi dei et voluntatem eius quaerendi ex deo habent, et hoc est initium doni dei quod gentibus datur, ut possint per hoc doctrinam recipere veritatis.

---

[1]) Matth. 9, 37. 38. [2]) Luc. 13, 29. Matth. 8, 11.

[3]) Desiderium ergo et sqq. usque ad finem cap. 5. non leguntur in codd. Lipss.

5. Sic enim et Hebraeorum populo ex initio datum est, ut diligerent Moysen et crederent verbo eius. [Unde et scriptum est: [1]) Credit populus deo et Moysi famulo eius.] Quod ergo fuit proprii muneris a deo erga Hebraeorum gentem, hoc nunc videmus dari etiam his qui ex gentibus convocantur ad fidem. Operum vero ratio potestati et arbitrio uniuscuiusque permittitur, et hoc ipsorum est proprium, [desiderium vero habere erga doctorem veritatis,] hoc a patre coelesti donatum est. Sed salus in eo est ut voluntatem eius, cuius amorem et desiderium deo largiente conceperis, facias; ne dicatur ad te ille sermo eius quem dixit: [2]) Quid autem dicitis mihi domine domine, et non facitis quae dico? Est ergo proprii muneris a deo concessi Hebraeis, ut Moysi credant, gentibus autem, ut Iesum diligant. Hoc enim indicabat et magister, ubi ait: [3]) Confitebor tibi pater, domine coeli et terrae, quia occultasti haec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis. Per quod utique declaratur, quia Hebraeorum populus qui ex lege eruditus est, ignoravit eum, populus autem gentium agnovit Iesum et veneratur, propter quod et salvabitur, non solum agnoscens eum sed et voluntatem eius faciens. Debet autem is qui ex gentibus est, et ex deo habet, ut diligat Iesum, proprii habere propositi, ut credat et Moysi. Et rursus Hebraeus qui ex deo habet, ut credat Moysi, habere debet et ex proposito suo, ut credat in Iesum, ut unusquisque eorum habens in se aliud divini muneris, aliud propriae industriae, sit ex utroque perfectus. De tali enim dicebat dominus noster viro divite, qui profert de thesauris suis nova et vetera.

6. Sed de his satis dictum; urget enim tempus et populi religiosa devotio invitat nos, ad ipsos facere sermonem. Et cum haec dixisset, requirebat ubi opportunus esset locus ad disputandum. Et Maro ait: Est mihi aedes amplissima, quae plus quam quingentos recipiat viros, est et hortus intra domum; aut si in publico aliquo placet loco, hoc magis omnes desiderant, nemo enim est, qui non cupiat vel faciem tuam videre tantum. Et Petrus: Ostende mihi inquit, aedem vel hortum. Et cum vidisset aedem in-

---

[1]) Exod. 14, 31. [2]) Luc. 6, 46. [3]) Matth. 11, 25.

grediebatur ut et hortum perspiceret, et subito omnis multitudo quasi ab aliquo evocata, cum festinatione ingressa est domum, atque inde ad hortum prorupit, ubi iam stabat Petrus considerans quis esset aptus ad disputandum locus.

7. Ut autem vidit turbas velut ingentis fluvii inundasse lenem meatum, adscendens supra basim quandam, quae forte iuxta horti parietem stabat, primo religionis more populum salutavit. Quidam autem ex his, qui aderant et multo tempore a daemonibus fuerant fatigati, in terram proruunt obsecrantibus spiritibus immundis, ut vel uno die indulgeretur eis in obsessis corporibus permanere; quos Petrus increpans iussit abscedere, et sine mora discesserunt. Post hos alii longis afflicti languoribus rogabant Petrum, ut reciperent sanitatem, pro quibus se supplicaturum domino pollicetur, cum prius sermo doctrinae fuisset expletus. Sed statim ut promisit, languoribus resoluti sunt, et iussit eos seorsim residere cum his, qui a daemonibus fuerant curati, quasi post laboris fatigationem. Interea dum haec aguntur, plurima multitudo convenit, quos non solum desiderium Petri, sed et sanitatum, quae perpetratae fuerant, fama pertraxerat. At Petrus manu quiescere populum docens, et turbas in tranquillitate componens, [1]) hoc modo fecit exordium.

8. Incipienti de vero dei cultu facere sermonem necessarium mihi videtur, eos qui nondum de hoc aliquid scientiae consecuti sunt, primo omnium docere, per omnia inculpabilem ponendam esse divinam providentiam, per quam mundus regitur et gubernatur. Hunc autem nobis exordii titulum dedit praesentis operis ratio, et eorum quos dei virtus sanavit occasio, ut ostendamus, quod recta ratione quam plurimi a diversis daemonibus obtinentur, ut per hoc appareat iustitia dei. Invenietur enim omnium paene malorum mater esse ignorantia. Sed iam veniamus ad caussam.

9. Deus cum fecisset hominem ad imaginem et similitudinem suam, operi suo spiramen quoddam et odorem suae divinitatis inseruit, ut per hoc participes facti mortales uni-

---

[1]) Quae sequuntur vocabula usque ad finem cap. 36. desunt in codd. Lipss.; cohaerent autem antecedentia cum iis, quae cap. 37. leguntur, hoc modo: componens, cum aliqua loquutus esset, praecepit ut postera die etc.

geniti eius, per ipsum etiam amici dei et filii adoptionis existerent; unde et qua via id possint adipisci, ipse eos ut propheta verus edocuit, sciens quibus actibus hominum delectaretur pater. Unus itaque apud homines tunc dei cultus erat, mens pura et spiritus incorruptus. Et ob hoc omnis creatura humano generi foedus inviolabile conservabat. Ob reverentiam namque creatoris nulla aegritudo in eos, nullum vitium corporis, nulla ciborum dominata corruptio est, ex quo fiebat, ut mille annorum aetas in fragilitatem non incideret senectutis.

10. Sed ubi vita laboris expers bonorum perseverantiam non putavit divina largitione, sed rerum forte concessam, et sine ullo sudore divinae amoenitatis deliciis perfrui, naturae debitum et non dei bonitatis munus accepit. In contrarias per haec homines et impias cogitationes otio docente perveniunt, putantes deorum sibi vitam nullis laboribus nullisque meritis natam. Hinc proficiunt in deterius, ut neque providentia dei mundum regi crederent, neque virtutibus esse aliquem locum, quandoquidem semetipsos scirent nullis prius bonis operibus adsignatis otii ac deliciarum summam tenere, et amicos dei absque ullis laboribus haberi.

11. Iustissimo itaque dei iudicio in huiusmodi cogitationum vanitate languentibus, labores et adflictiones pro remedio conferuntur. Ubi ergo adfuit labor ac tribulatio, deliciarum et amoenitatis exclusi sunt loco. Terra autem coepit nihil eis sine labore producere, et tunc conversa in hominibus cogitatio, creatoris sui requirere commonetur auxilium, et orationibus ac votis praesidia invitare divina. Et ita factum est, ut cultum dei quem pro bonis neglexerant, recuperarent pro malis, et cogitationes in deum quas perverterat indulgentia, emendaret adflictio. Sic ergo divina providentia hoc esse utilius hominibus videns, vias benignitatis et abundantiae, tanquam quae laederent, subtrahit ab hominibus, et vexationis iter ac tribulationis inducit.

12. Sed ut ostenderet, quia haec pro ingratis agerentur, unum quendam ex illis qui primitus coeperant esse mortales, quod eum gratiae suae non immemorem vidit, et quia speravit invocare nomen domini, ad immortales transtulit, caeteris qui in tantum ingrati extitere, ut nec laboribus et tribulationibus emendari et corrigi possint, gravissima

morte damnatis. Invenit tamen et inter ipsos unum quendam cum domo sua iustum, quem reservaret praecepto ei dato, ut fabricaret arcam et in ea, cum diluvio cuncta necarentur, ipse cum his quibus praeceptum fuerat, posset evadere, quo impiis inundatione aquarum peremtis purificationem mundus acciperet, et is qui ad posteritatem generis fuerat reservatus, per aquam mundus effectus, mundum denuo repararet.

13. Sed his omnibus gestis rursus homines ad impietatem vertuntur, et propter hoc a deo ponitur lex quae vivendi modum doceret; sed processu temporis, dei quidem cultus et iustitia ab infidelibus et impiis corrumpitur, sicut paullo post apertius ostendemus. Perversae autem et erraticae religiones introducuntur, quibus se plurima pars hominum per occasionem feriarum et solennitatum dederunt, potus instaurantes et convivia, tibiasque ac fistulas et citharas ac diversa genera musicorum sectantes, et semetipsos per omnia temulentiae ac luxuriae propinantes. Hinc omnis error accepit originem, hinc lucos et aras, hinc coronas et victimas reperere, et post ebrietatem quasi lymphaticis motibus agi; ex hoc iam potestas daemoniis data ingrediendi huiuscemodi mentes, ut choros ducere insanos et Baccho furere viderentur; hinc fremere dentibus, et mugire de profundis visceribus inventum, hinc terribilis vultus et ferus in hominibus adspectus, ut is quem temulentia subverterat ac daemon instigaverat, numine repletus a deceptis et errantibus crederetur.

14. Unde cum tam multae in hunc mundum falsae et erraticae religiones essent introductae, missi sumus nos deferentes vobis tanquam boni negotiatores, a patribus traditum et conservatum veri dei cultum, cuius quasi semina quaedam vobis haec verba respergimus, et in vestro iudicio ponimus quod rectum videtur eligere. Si enim recipiatis quae nostra sunt, non solum ipsi incursiones daemonis effugere, sed et ex aliis eas effugare poteritis, simul et aeternorum bonorum praemia consequemini. Qui autem contemserint recipere quae dicuntur a nobis, in praesenti quidem vita diversis daemonibus et aegritudinum vitiis subiacebunt, post excessum autem corporis etiam animae eorum cruciabuntur in perpetuum. Deus enim non solum bonus, sed et iustus est; nam si semper bonus sit et nunquam iu-

stus, ut reddat unicuique pro gestis suis, bonum invenietur iniustum. Iniustum namque est, si ita apud eum habeatur impius, sicut et pius.

15. Igitur daemones, sicut paullo ante diximus, cum occasionibus acceptis ingerere se potuerunt per malos et turpes actus corporibus hominum, si multo tempore permanent in eis per negligentiam ipsorum, quia animae suae quod est utile non requirunt, necessario cogunt eos habitantium in se daemonum de reliquo facere voluntates. Quod autem est omnium deterius, in consummatione seculi, cum daemon ille igni tradetur aeterno, necessario et anima quae ei paruit, cum ipso aeternis ignibus cruciabitur, una cum corpore suo quod polluit.

16. Daemones autem habere desiderium immergendi se corporibus hominum haec caussa est. Spiritus sunt habentes propositum conversum ad malitiam; per cibos ergo et potus immoderatos ac libidinem perurgent homines ad peccatum; eos tamen qui peccandi propositum gerunt, qui dum videntur necessaria naturae velle complere, non tenentes modum per nimietatem, ingrediendi in semetipsos daemonibus faciunt locum. Donec autem naturae mensura servatur et modus legitimus custoditur, dei clementia ingrediendi in homines non eis tribuit facultatem. Ubi vero aut mens ad impietatem declinaverit, aut corpus immoderatis cibis ac potibus adimplebitur, tanquam voluntate et proposito eorum qui se ita negligunt invitati, quasi adversum eos qui a deo positam legem solverint, accipiunt facultatem.

17. Videtis ergo quantum valeat agnitio dei et divinae religionis observantia, quae non solum defendit credentes ab incursionibus daemonii, verum et imperare eos facit his qui caeteris dominantur. Et ideo necessarium vobis est, qui estis ex gentibus, confugere ad deum et observare vos ab omni immunditia, ut expulsis daemonibus dei habitatio fiat in vobis. Simul et orationibus commendate vos deo, et interpellate eum adversum impudentiam daemonum; credentes enim quaecunque petieritis, accipietis. Sed et ipsi daemones quanto viderint fidem crescere in homine, tanto ab eo refugiunt in ea solum parte residentes, in qua adhuc aliquid infidelitatis resederit; ab his vero qui plena fide credunt, absque ulla remoratione discedunt. Anima enim cum

venerit ad fidem dei, coelestis aquae virtutem consequitur, per quam daemonem tanquam scintillam ignis extinguat.

18. Est ergo fidei mensura, quae si integra sit, ex integro de anima daemonem fugat; si vero minus aliquid habeat, residet adhuc aliquid de portione daemonis in portione infidelitatis, et est plurimus labor, ut intelligat anima quando aut qualiter, si plene aut minus plene ex se fugatus sit daemon. Si enim in aliqua parte resederit, cum tempus inveniet, cogitationes subiicit cordibus hominum, et illi nescientes unde haec veniant, suggestionibus daemonum quasi animae suae sensibus credunt. Suggerunt ergo aliis occasione corporeae necessitatis delicias sequi, aliorum iracundiam excusant per abundantiam fellis, aliorum insaniam nigri fellis vehementia colorant, sed et stultitiam quorundam pro multitudine phlegmatis extenuant. Quod et si ita esset, tamen haec singula molesta corpori esse non possent, nisi ex ciborum potuumque nimietate, qui cum iusto amplius sumuntur, abundantia eorum quam decoquere naturalis non sufficit calor, crudescit in venenum quoddam, idque visceribus venisque omnibus sentinae in modum redundans, motus corporis insanos reddit et turpes. Propter quod in omnibus est obtinenda parsimonia, ut neque daemonibus locus detur, neque anima ob eis obsessa una cum ipsis tradatur aeternis ignibus crucianda.

19. Est et alius error daemonum, quem subiiciunt sensibus hominum, ut putent se ab his qui dicuntur dii perpeti quae patiuntur, quo per haec, sacrificia offerentes et munera, quasi repropitiantes eos, cultum falsae religionis adfirment, nos vero refugiant qui pro salute eorum satagimus, ut ab errore liberentur: sed hoc ut dixi, faciunt ignorantes quod daemones ista sibi suggerant, ne salventur. Est ergo in potestate uniuscuiusque, quia liberi arbitrii factus est homo, utrum nobis velit audire ad vitam, an daemonibus ad interitum. Aliis etiam daemones in visu per diversas imagines apparentes, interdum minas intendunt, interdum sanitates incommoditatibus pollicentur, ut his quos decipiunt deorum nihilominus de se inserant opinionem, et quod sint daemones ignoretur. Sed nos non latent, scientes mysterium creaturae, et quam ob caussam daemonibus haec agere in praesenti seculo permittatur, ut vel transformari eis liceat in quas volunt imagines, vel suggerere pravas cogita-

tiones, vel inserere se per cibos et potum sibi consecratum mentibus vel corporibus eorum, qui ex eo sumserint, vel ad idoli alicuius venerationem somnia vana confingere.

20. Et tamen quis ita sine sensu invenitur, cui persuaderi debeat, ut idolum colat, sive illud ex auro sive ex quolibet metallo factum sit? Cui non palam est id esse illud metallum, quod artifex voluit? Quomodo ergo inesse ibi divinitas putanda est, quod si noluisset artifex, omnino non esset? aut quomodo inde futura sibi adnunciari sperent, ubi nec praesentium aliquis intellectus est? Quamvis etiamsi aliquid divinarent, non continuo dii haberi possint; quia aliud est divinatio, aliud divinitas. Nam et Pythones divinare videntur, et non continuo dii sunt, denique a Christianis hominibus effugantur; et quomodo deus est, qui fugatur ab homine? Sed dicis fortasse: quid quod sanitates efficiunt, et quomodo quis curetur ostendunt? Hac ratione colendi sunt etiam medici ut dii, multos enim sanant, et quanto quis peritior fuerit, tanto plures sanabit.

21. Unde constat, istos cum sint daemonici spiritus, et multo citius scire aliqua et multo perfectius; non enim ad discendum tarditate corporis degravantur. Et ideo quae medici longo tempore et labore plurimo adsequuntur, haec illi tanquam spiritus, absque mora ulla et absque difficultate cognoscunt. Non ergo mirum est, si plus aliquid quam homines sciunt; sed hoc intuendum est, quod ea quae sciunt, non ad salutem sed ad deceptionem proferunt animarum, ut per haec eas cultum falsae religionis edoceant. Sed deus, ne tantae deceptionis error lateret et errantibus ipse caussa videretur existere, qui tantum eis licere permisit, ut per divinationes, per curationes et per somnia decipere homines possint, clementiae suae remedium providit hominibus, et distinctionem falsi verique scire cupientibus in propatulo posuit. Est ergo ista distinctio: Quod a vero deo dicitur sive per prophetas, sive per visiones diversas, semper verum est; quod autem a daemonibus praedicitur, non semper verum est. Est ergo evidentis indicii, non a vero deo dici ea, in quibus aliquando mendacium est, in veritate enim nunquam mendacium est; in his autem qui mentiuntur, potest aliquando et veritatis aliquid admisceri, per quod mendacia condiantur.

22. Quod si dicat aliquis: Quid enim opus erat hoc

ipsum, ut eis permitteretur vel aliquando verum dicere, et per hoc tantum errorem mortalibus introduci, audiat ad haec: Si eis nunquam fuisset indultum veri aliquid dicere, omnino nec praedicerent aliquid; non praedicentes autem, nec quod essent daemones cognoscerentur. Quod si ignorarentur esse daemones in hoc mundo, agonis nostri et certaminis nos caussa latuisset, et pateremur palam quae geruntur in occulto; quippe si agendi tantum adversum nos, et nihil loquendi facultas eis concessa videretur. Nunc autem ubi aliquando vera, aliquando falsa dicuntur, debemus agnoscere ut superius dixi, daemonum et non dei esse responsa, apud quem mendacium nunquam est.

23. Quod si curiosius quis progrediens dicat: Quid enim opus erat huiusmodi mala a deo fieri, quibus ad subvertendas mentes humanas tanta esset intentio? Haec proponenti respondebimus: requirendum esse primo omnium, si est aliquid in substantia malum. Et quamvis sufficeret dicere ad eum, quia non est conveniens ut creatura iudicet creatorem, sed illius est iudicare opus alienum, qui aut similis artificii aut similis potentiae est; tamen ne circuitionibus utamur, absolute dicimus in substantia nihil esse mali. Quod si ita est, substantiarum conditor frustra culpatur.

24. Sed occurres mihi et dices: Etiamsi ex arbitrii libertate in hoc ventum est, numquid ignorabat ille qui creabat eos, quod in malum declinaturi essent quos creabat? Oportuit ergo nec creari eos, quos deviaturos ab itinere iustitiae praevidebat. Audiant ad haec qui ita proponunt, quod huiuscemodi adsertionibus illud volunt ostendere, cur non malitia eorum qui nondum erant, bonitatem vicerit creatoris. Si enim volens implere numerum et mensuram creationis suae, extimuisset eorum qui futuri erant malitiam, et quasi qui aliam nullam invenire viam remedii ac medicinae potuisset, nisi hoc solum ut retraheret se a proposito creandi, ne sibi adscriberetur malitia eorum qui futuri erant; quid aliud per haec doceretur, nisi indigna passio et indecora fragilitas conditoris, qui ita pertimuerit eorum actus qui nondum erant, ut a proposita conditione cessaret.

25. Sed his procul amotis illud animo contemplemur, quia deus universitatis conditor conditionis suae futuras differentias praevidens, unicuique creaturae secundum pro-

prios motus, quos ex arbitrii libertate proferebat, prospexit et praevidit diversos ordines atque officia differentia, ut cum unius essent substantiae omnes secundum creaturae rationem, esset tamen diversitas in ordinibus et officiis secundum proprios animorum motus, ex arbitrii libertate proferendos. Praevidebat ergo futuras in creaturis culpas, et iustitiae eius ratio poscebat, ut emendationis caussa culpas poena sequeretur. Oportuit ergo esse et poenarum ministros, quos tamen libertas arbitrii in hunc ordinem traheret; praeter haec autem et debuerunt habere quos vincerent hi, qui agones susceperant coelestium praemiorum. Sic ergo nec ea quae putantur mala, vacant ab utilitate, dum victi his a quibus vincuntur, licet inviti praemia aeterna conquirunt. Sed de his ista sufficiant, processu enim temporis etiam secretiora pandentur.

26. Nunc ergo quoniam nondum intelligitis, quanta vos ignorantiae caligo circumstet, interim vobis volo exponere, unde colendi idola exordium mundo huic datum sit. Idola autem dico exanima simulacra quae colitis, sive lignea, sive fictilia, sive lapidea, vel aerea vel ex quibuscunque aliis sumta sunt metallis; horum ergo initium tale est. Angeli quidam relicto proprii ordinis cursu, hominum favere vitiis coepere et libidini eorum quodammodo indignum praebere ministerium, quo illorum opera suis magis voluptatibus morem gererent, quique ne sponte inclinati viderentur ad indigna ministeria, docuerunt homines, quod daemones artibus quibusdam obedire mortalibus, id est, magicis invocationibus possent, ac velut ex fornace quadam et officina malitiae totum mundum, subtracto pietatis lumine, impietatis fumo repleverunt.

27. Pro his et aliis nonnullis caussis diluvium mundo introductum est, sicut iam in aliis dictum est et dicemus; et omnes qui erant super terras, deleti sunt excepta Noe familia, qui cum tribus filiis eorumque uxoribus superfuit. Ex quibus unus Cham nomine, cuidam ex filiis suis qui Mesraim appellabatur, a quo Aegyptiorum et Babyloniorum et Persarum ducitur genus, male compertam magicae artis tradidit disciplinam; hunc gentes quae tunc erant Zoroastrem appellaverunt, admirantes primum magicae artis autorem, cuius nomine etiam libri super hoc plurimi habentur. Hic ergo astris multum ac frequenter intentus, et volens

apud homines videri deus, velut scintillas quasdam ex stellis producere et hominibus ostentare coepit, quo rudes atque ignari in stuporem miraculi traherentur, cupiensque augere de se huiusmodi opinionem, saepius ista moliebatur usquequo ab ipso daemone, quem importunius frequentabat, igni succensus concremaretur.

28. Sed stulti homines qui tunc erant, cum debuissent utique opinionem, quam de eo conceperant abiicere, quippe quam poenali morte eius viderant confutatam, in maius eum extollunt. Exstructo enim sepulcro ad honorem eius, tanquam amicum dei ac fulminis ad coelum vehiculo sublevatum, adorare ausi sunt et quasi vivens astrum colere. Hinc enim et nomen post mortem eius Zoroaster, hoc est, vivum sidus appellatum est ab his, qui post unam generationem Graecae linguae loquela fuerant repleti. Hoc denique exemplo etiamnunc multi eos qui fulmine obierint, sepulcris honoratos tanquam amicos dei colunt. Hic ergo cum quartadecima generatione coepisset, quintadecima defunctus est, in qua turris aedificata est, et linguae hominum multipliciter divisae sunt.

29. Inter quos primus magica nihilominus arte quasi corusco ad eum delata, rex appellatur quidam Nemrod, quem et ipsum Graeci Ninum vocaverunt, ex cuius nomine Ninive civitas vocabulum sumsit. Sic ergo diversae et erraticae superstitiones ab arte magica initium sumsere. Etenim quoniam difficile erat humanum genus ab amore dei abstrahi, et ad surda atque exanima simulacra deduci, idcirco excelsioribus usi sunt magi molitionibus, ut astrorum signis ac motibus tanquam coelitus et voluntate dei delatis, ad suadendos cultus erraticos verterentur. Et eius, quem supra diximus indignatione daemonis, cui nimis molestus fuerat conflagrasse, busti cineres, tanquam fulminei ignis reliquias colligentes hi, qui erant primitus decepti, detulerunt ad Persas, ut ab eis tanquam divinus e coelo lapsus ignis, perpetuis conservaretur excubiis, atque ut coelestis deus coleretur.

30. Simili exemplo etiam per caetera loca reliqui homines his, quos vel in artibus aliquibus vel in virtute fuerant admirati, vel certe in amore plurimo habuerant, templa construere, imagines collocare, mysteria et caerimonias ac sacrificia instituere, et per omnia deorum de his

famam posteris tradere gestierunt, eo praecipue quod ut supra diximus, phantasiis aliquibus magicae artis fulti videbantur, ut invocatione daemonum agi ab his aliquid ad deceptionem hominum moverique videretur. His adiiciunt et solennitates quasdam ac temulenta convivia, quibus et homines libentius indulgerent, et daemones crapulis tanquam vehiculis illati, ipsis eorum visceribus miscerentur, in quibus collocati ad omnem voluntatem suam actus hominum cogitationesque deflecterent. Huiusmodi igitur ex initio erroribus introductis, eisque libidine et temulentia, qua carnales homines maxime delectantur, adiutis, religio dei quae per continentiam sobrietatemque constabat, rarescere inter homines atque aboleri propemodum coepit.

31. Nam cum ex initio homines, utpote iustum et omnia contuentem deum colentes, neque peccare auderent neque iniuriam facere proximis suis, certi quod uniuscuiusque actus et motus adspiceret deus: ubi religionis cultus ad simulacra exanima conversus est, tanquam de quibus certi essent, quod neque viderent neque audirent neque moverentur in aliquo, licenter peccare et in omne facinus progredi coepere, quippe qui nihil pati vererentur ab his quos colebant ut deos. Hinc bellorum rabies exarsit, hinc praedae, rapinae, captivitates, et libertas in servitutem redacta, prout quisque potuit libidini et cupiditati suae satisfecit, quamvis satisfacere cupiditati nulla vis possit. Sicut enim ignis quanto magis ligna acceperit, tanto amplius accenditur et invalescit, ita et cupiditatis rabies, per ea quae adipiscitur, auctior et vehementior efficitur.

32. Propter quod incipite iam meliore intellectu vobismetipsis resistere in his quae non recte cupitis, si quo forte modo reparare in vobis ac restituere possitis illam, quae ex initio mortalibus a deo tradita est, religionis puritatem et innocentiam vitae, ut per eam vobis etiam spes bonorum immortalium reparetur; et agatis gratias largitori omnium patri, per eum quem posuit regem pacis et thesaurum ineffabilium bonorum, ut in praesenti quidem tempore diluantur peccata vestra per aquam fontis, aut fluminis, aut etiam maris, invocato super vos trino beatitudinis nomine, ut per hoc non solum fugentur, si intra vos habitant spiritus maligni, verum etiam cum destiteritis a peccatis, et tota fide totaque mentis puritate deo credideritis, etiam ex

aliis vos malignos spiritus et daemones effugetis, atque a passionibus et languoribus alios liberare possitis. Ipsi enim daemones sciunt et agnoscunt eos qui se tradiderint deo, et interdum sola eorum praesentia propelluntur, sicut paullo ante vidistis, quomodo cum vocem tantum salutationis fecissemus ad vos, continuo daemones propter honorem religionis nostrae exclamare coeperunt, et ne parum quidem temporis potuerunt ferre praesentiam nostram.

33. Numquid nos alterius sumus naturae superioris alicuius, et propterea nos daemones timent? Unius eiusdem vobiscum naturae sumus, sed religione differimus. Quod et si vos esse vultis, non invidemus, quin potius et hortamur certosque esse vos volumus, quod cum fuerit in vobis eadem quae in nobis est fides et religio ac vitae innocentia, remunerante deo fidem vestram, erit par vobis atque eadem etiam contra daemones potestas et virtus. Sicut enim is qui acceperit sub se milites, etiamsi ipse inferior, et illi superiores sint viribus, tamen dicit huic vade, et vadit, et alii veni, et venit, et alii fac hoc, et facit, hoc autem potest non propria virtute sed Caesaris metu: ita fidelis quisque daemonibus imperat, etiamsi videantur illi multo esse hominibus fortiores, non propter suam virtutem, sed propter dei qui eos subiecit potestatem. Nam et quod diximus, ut Caesar apud omnes milites et in omnibus castris atque in omni regno timeatur, cum sit unus et fortassis exiguus viribus, nonnisi potestate dei agitur, qui timorem dat omnibus ut uni obtemperent.

34. Hoc sane scire vos volumus quod daemon, nisi quis voluntatibus eius se sponte subdiderit, potestatem adversum hominem non habet. Unde et ipse qui est princeps malitiae, ad hunc quem diximus a deo destinatum regem pacis accessit tentans, et polliceri ei coepit omnem gloriam mundi, quod cum aliis obtulisset decipiendi caussa, adoratum se noverat. Impius et immemor sui, quod est proprium et speciale malitiae, adorandum se ab eo praesumebat, a quo se noverat destruendum. Dominus ergo noster unius dei cultum confirmans, respondit ei: [1]) Scriptum est, dominum deum tuum adorabis et illi soli servies; qua responsione deterritus, et metuens ne unius et veri dei reparare-

---

[1]) Matth. 4, 10.

tur vera religio, festinat continuo emittere in hunc mundum pseudoprophetas et pseudoapostolos falsosque doctores, qui sub nomine quidem Christi loquerentur, daemonis autem facerent voluntatem.

35. Propter quod observate cautius, ut nulli doctorum credatis, nisi qui Iacobi fratris domini ex Hierusalem detulerit testimonium, vel eius quicunque post ipsum fuerit. Nisi enim quis illuc ascenderit, et ibi fuerit probatus quod sit doctor idoneus et fidelis ad praedicandum Christi verbum, nisi inquam, inde detulerit testimonium, recipiendus omnino non est; sed neque propheta, neque apostolus in hoc tempore speretur a vobis aliquis alius praeter nos. Unus enim est verus propheta, cuius nos duodecim apostoli verba praedicamus. Ipse enim est annus dei acceptus, nos apostolos habens duodecim menses. Qua autem caussa vel mundus ipse factus sit, vel diversitates quae sunt in eo acciderint, et cur ad reparationem eius veniens dominus noster, elegerit nos duodecim apostolos et miserit, alias latius explanabitur. Interim nos iussit exire ad praedicandum et invitare vos ad coenam regis coelestis, quam praeparavit pater in nuptiis filii sui, et ut demus vobis indumenta nuptialia, quod est gratia baptismi, quam qui fuerit consequutus, tanquam vestimentum mundum, cum quo ei ingrediendum est ad coenam regis, observare debet, ne peccato aliqua ex parte maculetur, et ob hoc tanquam indignus et reprobus abiiciatur.

36. Caussae autem quibus maculetur istud indumentum, hae sunt, si quis recedat a patre et conditore omnium deo, alium recipiens doctorem praeter Christum, qui est solus fidelis ac verus propheta, quique nos duodecim apostolos misit ad praedicandum verbum, et si quis de substantia divinitatis quae cuncta praecellit, aliter quam dignum est sentiat, haec sunt quae usque ad mortem baptismi polluunt indumentum. Quae vero in actibus polluunt, ista sunt, homicidia, adulteria, odia, avaritia, cupiditas mala. Quae autem animam simul et corpus polluunt, ista sunt, participare daemonum mensae, hoc est, immolata degustare, vel sanguinem, vel morticinium quod est suffocatum, et si quid aliud est quod daemonibus oblatum est. Hic ergo vobis sit primus gradus ex tribus, qui gradus triginta ex se

gignit mandata, secundus vero qui sexaginta, tertius qui centum, sicut alias vobis de his plenius exponemus.

37. Et haec cum dixisset, ac praecepisset ut die postera ad eundem locum maturius convenirent, turbas dimisit, quibus recedere nolentibus, ait Petrus: Donate mihi hanc gratiam propter hesterni itineris labores, et nunc discedentes die crastina maturius convenite; et ita cum laetitia discessere. At Petrus paululum me secedere praecipiens orationis caussa, iubet post haec in loco horti quem umbra contegebat, accubitum sterni, et unusquisque ex more recognoscens proprii ordinis locum, cibum sumsimus. Tum deinde quia supererat adhuc aliquantulum diei, de mirabilibus domini colloquutus nobiscum, vespere facto ingressus cubiculum quievit.

Liber quintus.

1. Sequenti autem die, paullo citius quam solebat consurgens Petrus, invenit nos dormientes; quod ubi sensit, quasi ipse adhuc dormire volens, silentium sibi fieri iussit, ut nobis quiescendi facultatem daret. Ubi autem refecti somno exsurreximus, invenimus eum oratione facta intra cubiculum opperientem nos. Et cum iam esset crepusculum, salutans ex more breviter alloquutus est, et continuo ad consuetum locum docendi gratia procedit, ubi cum vidisset ad audiendum plurimos convenisse, primo religionis ritu pace eis invocata, dicere hoc modo coepit:

2. [1]) Deus creator omnium ex initio ad imaginem suam hominem fecit, eique dominationem terrae marisque et aeris ipsius dedit, sicut et verus nobis propheta narravit, et

[1]) Cap. 2 — 35 desunt in codd. Lipss. Cohaerent autem ea quae sequuntur cum superioribus hoc modo: pace eis invocata aliqua illis de hominis creatione et lapsu exposuit. Et post haec iussit sibi eos etc.

ipsa rerum ratio docet; solus enim est rationabilis, et consequens est ut ratio irrationabilibus dominetur. Hic ergo ab initio cum adhuc iustus esset, cunctis vitiis et omni fragilitate superior erat; ubi autem peccavit, sicut hesterno die docuimus, et factus est servus peccati, simul et fragilitati efficitur obnoxius. Quod idcirco scriptum est ut sciant homines, quia sicut ex impietate passibiles facti sunt, ita per pietatem possunt esse impassibiles, et non solum impassibiles, verum et parva in deum fide aliorum passiones curantes. Ita enim verus propheta nobis promisit dicens: [1]) Amen dico vobis, quia si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, et transibit. Huius vocis etiam vos ipsi documenta accepistis; hesterno enim die vidistis quomodo adstantibus nobis, daemones cum passionibus quas hominibus invexerant, transierunt et fugati sunt.

3. Quia ergo alii quidem homines patiuntur, alii patientes sanant, caussa sine dubio vel patiendi vel curandi noscenda est, quae non alia esse, quam patientibus quidem infidelitatis, curantibus vero fidei demonstratur. Infidelitas enim dum non credit futurum iudicium dei, peccandi licentiam praebet, peccatum vero hominem passionibus obnoxium facit. Fides autem futurum esse dei iudicium credens continet homines a peccato; non peccantes vero non solum liberi sunt a daemonibus et passionibus, verum et aliorum daemones et passiones fugare possunt.

4. Ex his ergo omnibus colligitur, quod origo totius mali ab ignorantia descendat, et ipsa sit malorum omnium mater, quae incuria quidem et ignavia gignitur, negligentia vero alitur et augetur atque in sensibus hominum radicatur, quam si quis forte doceat effugandam, velut antiquis et haereditariis sedibus moleste et indignanter avellitur. Et ideo paululum laborandum nobis est, ut indagantes ignorantiae praesumtiones scientiae ratione resecemus, in his praecipue qui in aliquibus minus rectis opinionibus praeventi sunt, per quas quasi sub specie alicuius scientiae, ignorantia in eis vehementius radicata est; nihil enim gravius quam si id quod ignorat quis, scire se credat, et defendat verum esse quod falsum est, quod tale est, quale si quis ebrius sobrium se putet et agat quidem cuncta ut ebrius,

[1]) Matth. 17, 20.

sobrium se tamen et ipse putet et dici a caeteris velit. Ita sunt ergo et hi qui ignorantes quod verum est, speciem tamen alicuius scientiae tenent, et mala quasi bona gerunt, atque ad perniciem quasi ad salutem festinant.

5. Propter quod ante omnia properandum est ad agnitionem veritatis, ut possimus quasi lumine nobis inde succenso, errorum tenebras depellere; grande enim malum est, ut diximus, ignorantia; sed quia substantiam non habet, facile ab his qui studiosi sunt, effugatur. Non enim aliud est quidem ignorantia, nisi non agnovisse quod expedit; ubi autem agnoveris, perit ignorantia. Quaeri ergo magnopere debet veritatis agnitio, quam nemo alius potest adsignare, nisi verus propheta. Haec enim porta est vitae volentibus ingredi, et iter operum bonorum pergentibus ad civitatem salutis.

6. Si quis sane audiens sermonem veri prophetae, velit recipere aut nolit, et amplecti onus eius, id est mandata vitae, habet in sua potestate; liberi enim sumus arbitrii. Nam si hoc esset, ut audientes eum iam non haberent in potestate aliud facere quam audierant, vis erat quaedam naturae, per quam liberum non esset ad aliam migrare sententiam. Aut si rursus ex audientibus nullus omnino reciperet, et hoc naturae vis erat, quae unum aliquid fieri cogeret, et alteri parti non daret locum. Nunc autem quia liberum est animo, in quam velit partem declinare iudicium suum, et quam probaverit eligere viam, constat evidenter inesse hominibus arbitrii libertatem.

7. Igitur priusquam audiat quis quod ei expedit, certum est quia ignorat, et ignorans vult et desiderat quod non expedit agere, propter quod pro hoc non iudicatur. Cum vero audierit caussas erroris sui, et rationem veritatis acceperit, tunc si permanserit in his erroribus quibus dudum fuerat praeventus, recte iam vocabitur ad iudicium poenas daturus, cur vitae eius spatium quod ad bene vivendum accepit, in ludibriis consumsit errorum. Qui vero audiens haec libenter accipit, et gratulatur bonorum sibi doctrinam fuisse delatam, requirit intentius et discere non desinit, usquequo cognoscat, si est vere aliud saeculum, in quo bonis praemia praeparata sunt; et cum certus de hoc fuerit, gratias agens deo, quod sibi veritatis lumen ostenderit, de caetero dirigit actus suos in omnibus operibus bonis,

quorum sibi in futuro mercedem certus est praeparatam, per omnia demirans et stupens caeterorum hominum errores, et quod ante oculos positam veritatem nemo videat. Ipse tamen gaudens super divitiis sapientiae quas invenit, insatiabiliter eis perfrui cupit et exercitio bonorum operum delectatur, festinans ad saeculum futurum mundo corde et pura conscientia pervenire, ubi etiam videre deum regem omnium possit.

8. His autem omnibus carere nos et fraudari, sola facit ignorantia. Deum enim ignorant homines quantum boni habeat scientia, ignorantiae malum de se non patiuntur excludi; nesciunt enim quanta sit in horum permutatione diversitas. Propter quod consilium do unicuique discentium, libenter praebere aurem verbo dei, et cum amore veritatis audire quae dicimus, ut mens optimo semine suscepto, per bonos actus laetos adferat fructus. Nam si me docente ea quae ad salutem pertinent, recipere quis abnuit, et animo pravis opinionibus occupato obsistere nititur, non ex nobis, sed ex semetipso habebit pereundi caussam. Debet enim iusto iudicio examinare quae dicimus, et intelligere quia verba loquimur veritatis, ut cognitis his quae sunt ut sunt, et in bonis actibus dirigens vitam suam, regni coelorum possit particeps inveniri, subiiciens sibi carnis desideria, et dominus eorum factus, ut ita demum etiam ipse fiat dominatoris omnium iucunda possessio.

9. Nam qui permanet in malo et servus est mali, non potest effici portio boni, donec permanet in malo, quia ab initio ut ante diximus, duo regna statuit deus, et potestatem dedit unicuique hominum, ut illius regni fiat portio, cui se ad obediendum ipse subiecerit. Et quia definitum est apud deum, non posse unum hominem utriusque regni esse servum, omni studio date operam, in boni regis foedus ac iura concurrere. Propter hoc denique verus propheta cum esset praesens nobiscum, et quosdam ex divitibus negligentes erga dei cultum videret, huius rei ita aperuit veritatem: [1]) Nemo potest, inquit, duobus dominis servire, non potestis deo servire et mammonae; mammona patria eorum voce divitias vocans.

10. Hic ergo est verus propheta, qui in Iudaea nobis apparuit ut audistis; qui stans publice sola iussione facie-

[1]) Matth. 6, 24.

bat coecos videre, surdos audire, fugabat daemones, aegris sanitatem reddebat et mortuis vitam. Cumque nihil ei esset impossibile, etiam cogitationes hominum pervidebat, quod nulli est possibile nisi soli deo. Hic adnunciavit regnum dei, cui nos de omnibus quae dicebat, tanquam vero prophetae credimus, firmitatem fidei nostrae non solum ex verbis eius, sed et ex operibus adsumentes, quia et dicta legis, quae ante multas generationes de praesentia eius exposuerant, in ipso consignabantur, et imagines gestorum Moysi et ante ipsum patriarchae Iacob, ipsius per omnia typum ferebant. Tempus quoque adventus eius, hoc est, ipsum in quo venerat, praedictum ab eis constat, et super omnia quod esset a gentibus exspectandus, sacris literis comprehensum est, quae in eo pariter universa completa sunt.

11. Quod autem Iudaeorum propheta praedixit eum a gentibus exspectandum, supra modum in eo fidem veri confirmat. Si enim dixisset a Iudaeis exspectandum, non aliquid eximium prophetasse videretur, quod a contribuli populo et a propria gente speraretur is, cuius adventus ad salutem mundi fuerat repromissus; videretur enim magis consequentiae ratio esse, ut hoc fieret, quam magnificentia prophetalis. Nunc autem cum Prophetae dicunt, omnem illam spem quae de salute mundi repromittitur, et novitatem regni quae instituenda per Christum est, atque omnia quae de eo indicantur, ad gentes esse transferenda, iam non secundum consequentiam rerum, sed incredibili quodam vaticinationis eventu magnificentia prophetica confirmatur. Iudaei namque ex initio adfore aliquando hunc virum per quem cuncta repararentur, verissima traditione susceperant, et quotidie meditantes ac prospicientes, quando eius fieret adventus,ubi adesse eum viderunt et signa ac prodigia, sicut de eo scriptum fuerat, adimplentem, invidia excoecati agnoscere nequiverunt praesentem, in cuius spe laetabantur absentis; intelleximus tamen pauci nos qui ab eo electi sumus.

12. Hoc autem providentia dei factum est, ut agnitio boni huius etiam gentibus traderetur, et hi qui nunquam de eo audierant nec a prophetis didicerant, agnoscerent eum, illi vero qui quotidianis meditationibus agnoverant, ignorarent. Ecce enim per vos nunc qui praesentes estis, et de-

sideratis audire doctrinam fidei eius et agnoscere quis, et quo modo, et qualis sit eius adventus, prophetica veritas adimpletur. Hoc est enim quod praedixerunt prophetae, quia a vobis quaerendus esset, qui de eo nunquam audistis. Et ideo videntes in vobis ipsis prophetica dicta compleri, huic uni recte creditis, hunc recte exspectatis, de hoc recte inquiritis, ut non solum exspectetis eum, sed et haereditatem regni eius credentes consequamini, secundum quod ipse dixit, [1]) quia unusquisque illius fit servus cui se ipse subiecerit.

13. Propterea ergo evigilate, et dominum deumque nostrum vobis adscribite, dominum qui et coeli ac terrae dominus est, et ad ipsius vos imaginem ac similitudinem reformate, sicut ipse verus propheta docet, dicens: [2]) Estote misericordes sicut et pater vester coelestis misericors est, qui oriri facit solem suum super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos. Hunc ergo imitamini et hunc timete, sicut mandatum datur hominibus: [3]) dominum deum tuum adorabis, et ipsi soli servies. Expedit enim vobis huic uni domino servire, ut per ipsum cognoscentes unum deum, a multis quos inutiliter timebatis, liberemini. Qui enim creatorem omnium non timet deum, sed eos timet quos ipse manibus suis fecit, quid nisi vano et inutili semetipsum obnoxium facit timori? viliorem que se et abiectiorem reddit quam sunt illa ipsa, quorum timorem mente concepit. Quin potius per bonitatem eius qui vos invitat, redite ad priorem nobilitatem vestram, et ex bonis actibus, quod ipsius creatoris vestri imaginem portetis, ostendite, ut ex contemplatione similitudinis ipsius etiam filii eius esse credamini.

14. Incipite ergo a sensibus vestris abiicere vanas idolorum species atque inutiles et inanes timores, ut simul etiam conditionem possitis iniquae servitutis effugere. Domini etenim vestri effecti sunt illi, qui ne servi quidem utiles vobis esse potuissent. Quomodo enim simulacra exanima vel ad servitutem vobis viderentur idonea, cum neque audiant, neque videant, neque aliquid sentiant? nisi quod ipsa saltem materia ex qua facti sunt, sive auri, sive argenti, vel etiam aeris aut ligni, cum possit vobis ad usus

---

[1]) Ioh. 8, 34. [2]) Luc. 6, 36. Matth. 5, 45.
[3]) Deut. 6, 13. Matth. 4, 10.

necessarios prodesse, vos ex ea formando deos, otiosam per omnia eam atque inutilem reddidistis. Nos ergo adnunciamus vobis verum dei cultum, simulque monemus et hortamur cultores, ut per bonos actus imitentur eum quem colunt, et ad imaginem ac similitudinem eius, ut superius diximus, redire festinent.

15. Velim autem dicerent mihi hi qui idola colunt, si optant similes fieri his quos colunt. Vultne aliquis vestrum sic videre quomodo illi vident? et sic audire quomodo illi audiunt? sic habere sensum quomodo illi habent? Absit hoc ab unoquoque audientium; hoc enim maledictum potius et convicium credendum est homini, qui imaginem dei in se gerit, etiamsi similitudinem perdidit. Quales ergo dii habendi sunt isti, quos imitari exsecrabile sit cultoribus suis, quorum similitudinem habere contumelia est? Quid ergo? Solvite simulacra inutilia, et facite vasa utilia; solvite otiosam pigramque materiam, et facite humano usui apta ministeria. Sed non sinunt, inquit, leges humanae. Bene, quia humanae leges, et non ipsorum virtus. Quomodo ergo dii sunt qui humanis legibus et non suis viribus defenduntur? sicque et a furibus canum vigiliis et claustrorum munitionibus conservantur, et hoc si fuerint argentea vel aurea vel etiam aerea; nam lapidea et fictilia ipsa sui vilitate muniuntur, nemo enim lapideum aut fictilem deum furatur. Unde miserabiliores videntur hi, quibus pretiosius metallum pericula viciniora conquirit. Qui ergo furari possunt, qui ab hominibus custodiri, qui conflari et appendi et malleis caedi, isti hominibus sensum habentibus dii debent videri?

16. O in quantam miseriam mortalium decidit intelligentia! Nam si mortuos timere summae stultitiae ducitur, quid iudicemus de his qui deterius aliquid, quam sunt mortui, timent? ista enim simulacra nec in mortuorum numero habenda sunt, quia nunquam vixerunt. Praeferenda sunt eis etiam sepulcra mortuorum, quoniam licet nunc mortui sunt, habuerunt tamen aliquando vitam, isti autem quos colitis, nec eam quidem quae est in omnibus teterrima, ranarum ac bubonum vitam aliquando gesserunt. Sed quid opus est de his plura memorare, cum sufficiat dicere ei qui adorat ea: Non vides quia quem adoras, non videt? audi quia quem adoras, non audit? et intellige quia non intelligit?

opus enim mortalis manus est, et necessario sensu caret. Tu ergo adoras insensibilem, cum unusquisque habens sensum, nec ea quidem credat adoranda, quae a deo facta sunt et habent sensum, id est solem, et lunam, vel stellas, omniaque quae in coelo sunt et super terram. Iustum enim putant, non ea quae pro mundi ministerio facta sunt, sed ipsorum et mundi totius creatorem debere venerari; gaudent enim etiam haec, cum ille adoratur et colitur, nec libenter accipiunt, ut honor creatoris creaturae deferatur. Exceptus enim est dei solius cultus, qui solus increatus est, omnia autem caetera factura eius sunt. Sicut ergo proprium est eius qui solus non est factus, deum esse, ita omne quod factum est, deus vere non est.

17. Ante omnia ergo intelligere debetis deceptionem serpentis antiqui et callidas eius suggestiones, qui quasi per prudentiam decipit vos, et velut ratione quadam serpit per sensus vestros, atque ab ipso vertice incipiens per interiores dilabitur medullas, lucrum magnum computans deceptionem vestram. Interserit ergo sensibus vestris opiniones quorumcunque deorum, tantum ut vos ab unius dei revocet fide, sciens peccatum vestrum suum esse solatium. Ille enim pro nequitia sua ab initio terram edere condemnatus est, propter eum quem de terra adsumtum, iterum resolvi fecit in terram, usque ad tempus quo animae vestrae per ignem traductae reparentur, sicut alias de hoc plenius edocebimus. Ex ipso ergo sunt omnes errores et ambiguitates, quibus ab unius dei fide et credulitate conturbamini.

18. Et primo omnium subiicit cogitationibus hominum, ut ne audiant verba veritatis, per quae malorum ignorantiam fugent. Et hoc facit quasi occasione alterius scientiae, adseverans eis illam opinionem qua utuntur plurimi, ut putent se reos futuros non esse si in ignorantia fuerint, nec reddituros esse rationem pro his quae non audierint, et ideo a verbo declinare eos suadet auditum. Sed accipite contra haec: ipsa per semetipsam ignorantia validissimum venenum est, quod sufficiat animam, nulla extrinsecus quaesita adiectione, perimere. Et ideo nemo est qui ignorans, per hoc quod ignorat, evadat, sed certum est quod intereat. Naturaliter enim peccatorum vis interimit peccatorem. Sed quoniam iudicium rationabile erit, tam igno-

rantiae, quam uniuscuiusque peccati caussa et origo requiretur. Is ergo qui scire noluit quomodo possit venire ad vitam, sed maluit ignorare ne per hoc reus fieri videretur, ex hoc ipso iam, quasi qui scierit et habuerit scientiam, iudicatur. Agnovit enim quid esset quod nolebat audire, et nihil ei conferet ad excusationem serpentis artificio quaesita calliditas; cum eo enim erit ei ratio quem non latet cor. Ut autem scias quia ignorantia per semetipsam generat interitum, anima cum discesserit a corpore, si talis exeat quae ignoret eum a quo creata est, a quo in hoc mundo omnia quae usibus suis erant necessaria consequuta est, tanquam ingrata et infidelis a regni eius luce proiicitur.

19. Subiicit iterum nequissimus serpens aliam hominibus opinionem, quam plures vestrum proferre solent: Unum esse et nos dicimus deum, qui est omnium dominus; sed et isti, inquiunt, dii sunt. Sicut enim unus est Caesar, et habet sub se multos iudices, verbi gratia praefectos, consules, tribunos et caeteras potestates, simili arbitramur modo, cum unus sit maior omnium deus, etiam istos ad similitudinem earum quas diximus, potestatum ordinatos esse in hoc mundo deos, illi quidem maiori subiectos, nos tamen et quae in hoc mundo sunt dispensantes. Audite ergo ad haec, quomodo in his ipsis quae ad deceptionem proponinitis, veritatis rationibus confutemini. Dicitis quia locum Caesaris teneat deus, iudicum vero eius et potestatum speciem servent hi qui dicuntur dii; servate ergo ut proposuistis, exemplum Caesaris et scitote, quia sicut nulli ex iudicibus vel administratoribus Caesaris, id est, praefectis, vel proconsulibus, vel ducibus, vel tribunis, fas est Caesaris nomen imponi, alioquin et ille qui susceperit et illi qui detulerint, pariter interibunt: ita et de hoc debetis advertere, quod si quis nomen dei alicui quam praeter ipsum imposuerit, et ille receperit, unum eundemque sortientur interitum, multo deteriore sorte quam ministri Caesaris. Hic enim qui deliquit in Caesarem, interitum suscipiet temporalem, qui vero in unum qui solus et verus est deus delinquit, in saeculum luet poenas, et merito, ut qui nomen quod est unicum iniuriosa conditione violaverit.

20. Quamvis hoc ipsum, deus, non nomen sit dei, sed hominibus interim vocabulum istud quasi pro nomine eius

concessum est; quod tamen ut dixi, cum contumeliose tractatur, ad veri eius nominis refertur iniuriam. Denique veteres Aegyptiorum, qui de coelesti cursu et astrorum natura rationem sibi visi sunt reperisse, obsidente sensus eorum daemone, omnibus nihilominus contumeliis nomen incommunicabile subiecerunt. Nam alii eorum bovem, qui Apis dicitur, colendum tradidere, alii hircum, alii cattas, nonnulli ibim, quidam serpentem, piscem quoque, et caepas, et cloacas, crepitus ventris, pro numinibus habendos esse docuerunt, et alia innumerabilia quae pudet etiam nominare.

21. Haec dicente Petro, riserunt omnes qui audiebamus. Et Petrus: Ridetis, inquit, vos aliorum dedecora, quia longa consuetudine propria non videtis. Nam Aegyptiorum quidem stultitiam merito ridetis, qui muta animalia, ipsi cum sint rationabiles, colunt. Audite tamen quomodo et illi vos irrideant, aiunt enim: Nos viventia colimus animalia, licet moritura, vos vero quae nunquam omnino vixere, haec colitis et adoratis. Addunt praeterea etiam illud, figuras esse et allegorias virtutum quarundam, quibus adiutricibus regatur hominum genus; sed pudoris perfugio haec et nonnulla his similia connectentes, errorem suum velare nituntur. Sed non est nunc tempus Aegyptiis respondere, et derelicta cura praesentium, absentium medicari languores. Certum namque indicium est vos ab huiusmodi aegritudine haberi alienos, qui eam non doluistis ut propriam, sed risistis ut alienam.

22. Sed redeamus ad vos, quibus placet haberi deum ut Caesarem, deos autem ut ministros et procuratores Caesaris; sequimini me attentius, et modo vobis ostendam latebras serpentis, in argumenti huius curvis anfractibus collocatas. Certum apud omnes esse debet et indubitatum, deo quia a nullo factus est sed ipse fecit universa, nihil ex facturis suis posse coaequari; neque enim ita quis irrationalis inveniri potest, qui putet quod conferri possit factura factori. Si ergo humana mens non solum ratione sed et naturali quodam motu, recte hanc opinionem tenet, illud dici deum, cui conferri aut exaequari nihil potest, sed quod cunctis emineat et cuncta praecellat: quomodo nomen illud quod super omnia esse creditur, recte his creditur dari, quos ad ministerium et procurationem humanae vitae putatis esse dispositos? Sed et illud addemus: mundus hic sine dubio factus est et est

corruptibilis, sicut etiam postmodum latius ostendemus; interim et factum eum et corruptibilem constat. Si ergo mundus deus dici non potest, et recte non potest quia corruptibilis est, quomodo partes mundi dei nomen accipient? quod enim totus non potest esse mundus, multo magis non erit pars eius. Igitur si redeamus ad exemplum Caesaris, videte quam longe erretis. Caesari, eiusdem licet naturae hominem cuius ipse est, conferri tamen neminem licet; deo, qui hoc ipso quod a nullo factus, sed ipse fecit omnia, cuncta supereminet, conferri debere aliquem creditis? Sed Caesaris quidem nomen nulli alii audetis imponere, quia reum suum statim punit; dei vero audetis, quia reum suum punire propter poenitentiam differt?

23. Per alios item serpens ille proferre verba huiuscemodi solet: Nos ad honorem invisibilis dei imagines visibiles adoramus; quod certissime falsum est. Si enim vere velitis dei imaginem colere, homini benefacientes veram in eo dei imaginem coleretis. In omni enim homine est imago dei, non in omnibus vero similitudo, sed ubi benigna anima est et mens pura. Si ergo vere vultis honorare imaginem dei, nos vobis quod verum est aperimus, ut homini qui ad imaginem dei factus est benefaciatis, honorem et reverentiam deferatis, esurienti cibum, sitienti poculum, nudo indumentum, aegro ministerium, peregrino hospitium, et in carcere posito necessaria ministretis, et hoc est quod vere deo delatum reputabitur. Haec autem in tantum ad honorem dei imaginis cedunt, ut qui ista non fecerit, contumeliam imagini divinae intulisse credatur. Quis ergo iste honor dei est, per lapideas et ligneas formas discurrere, et inanes atque exanimes figuras tanquam numina venerari, et hominem in quo vere imago dei est spernere? imo potius certi estote, quod qui homicidium facit aut adulterium, et quicquid in hominum poenam vel iniuriam geritur, in his omnibus dei imago violatur. Magna enim impietas in deum est, laedere hominem; omne ergo quod ipse pati non vis, cum facis alii, imaginem dei iniquis moeroribus foedas. Intelligite ergo, quia latentis intrinsecus serpentis est ista suggestio, quae persuadet pios vos videri posse, cum insensibilia colitis, et non videri impios, cum sensibiles et rationabiles laeditis.

24. Sed ad haec alio nobis serpens ore respondet et

dicit: Si nolebat haec esse deus, utique non erant. Nondum vobis dico, quomodo ad uniuscuiusque mentis probationem in hoc mundo permittuntur esse multa contraria; sed illud est quod nunc interim convenit dici, si secundum vos omne quod adorandum erat esse non debuit, nihil paene futurum erat in hoc mundo. Quid enim est quod reliquistis, quod non adorastis? solem, lunam, stellas, aquam, terram, montes, arbores, lapides, homines, nihil horum est quod non adorastis. Oportuit ergo iuxta vocem vestram nihil horum fieri a deo, ne haberetis quod possetis adorare; sed ne homines quidem ipsos esse oportuit, qui adorarent. Vere hoc est quod desiderat ille qui intra vos latet serpens, nulli vestrum parcit, nullum vult effugere de interitu; sed non ita erit. Audite enim, quia non delinquit illud quod adoratur, sed ille qui adorat. Iustum namque est apud deum iudicium, et aliter iniuriam patientem iudicat, aliter inferentem.

25. Sed dicis, oportebat ergo eos qui adorant quod non licet adorari, statim perimi a deo, ne et alius hoc faceret. Sed nonne es tu prudentior deo, ut ei consilia suggeras? scit ille quid faciat. Omnibus etenim in ignorantia positis patientiam praestat, quia misericors et pius est, et praevidet, quia ex impiis multi efficiuntur pii, et ex ipsis qui impura figmenta et pollutas imagines venerantur, nonnulli conversi ad deum, et revocantes se a peccatis et agentes bona opera, perveniunt ad salutem. Sed debuimus, inquit, omnino nec ad cogitationem istam venire, ut haec faceremus. Ignoratis quid est libertas arbitrii, et latet vos quia ille vere bonus est, qui suo proposito bonus est; qui autem necessitate retinetur in bono, bonus non potest dici, quia non est suum quod est. Quia ergo in unoquoque libertas est in electione bonorum vel malorum, ipse sibi vel praemia vel interitum quaerit. Imo, inquit, quicquid cogitamus, deus nobis adducit ad mentem. Quid agitis o homines? blasphematis; si enim omne quod cogitamus, ipse nobis adducit ad mentem, ipse ergo nobis cogitationes adulterii suggerit, et avaritiae, et blasphemiae, omnisque luxuriae? Desinite quaeso ab huiusmodi blasphemiis, et qui sit deo dignus honor intelligite. Nec dicatis, ut solent quidam vestrum, quia deus mortalium honore non indiget. Ille quidem vere nullius indiget, sed vos debetis agnoscere, quia vobis prodest honor quem deo defertis. Quid enim

tam exsecrabile, quam si gratiam referre nesciat homo proprio conditori?

26. Sed melius, inquit, facimus nos, qui et ipsi et omnibus cum ipso gratias agimus. In hoc subversionem salutis vestrae non intelligitis. Tale est enim hoc, quale si quis aeger ad medelam sui medicum pariter et venenarios invitet, cum illi nocere quidem possint, curare non possint, verus autem medicus venenis illorum recuset sua medicamenta miscere, ne aut pernicies bono aut sanitas nocentibus adscribatur. Dicis, ergo indignatur aut invidet deus, si cum ipse benefaciat, aliis gratiae referantur? Etiamsi non indignetur, non vult tamen erroris auctor exsistere, ut sui operis beneficio inani idolo fides detur. Quid certe tam impium, tam ingratum, quam a deo beneficium consequi, et reddere lignis ac lapidibus gratiam? Propter quod expergiscimini et intelligite salutem vestram; deus enim nullius indiget, neque aliquid requirit, neque in aliquo laeditur, sed nos sumus qui aut iuvamur aut laedimur in eo quod grati, aut ingrati sumus. Nam deo quid confertur ex laudibus nostris? aut quid aufertur ex blasphemiis? nisi quod deus animam sibi gratias agentem, proximam sibi et familiarem facit, ingratam vero malus possidet daemon.

27. Sed et illud scire vos volo, quod adversum huiusmodi animas non ipse deus per se ultionem profert, sed universa creatura eius insurgit et poenas de impiis sumit; et quamvis in praesenti saeculo dei bonitas aequaliter piis et impiis, mundi lucem ac terrae ministeria largiatur, tamen non absque dolore sui lucem sol impiis praebet, caeteraque elementa exhibent servitutem. Denique interdum etiam contra bonitatem conditoris, fatigata sceleribus impiorum vincuntur elementa, et inde est quod aut terrae fructus corrumpitur, aut aeris temperies temeratur, aut supra modum ardor solis incenditur, vel imbrium ac frigorum vis immensa diffunditur. Inde lues, et fames, et mortis facies diversa percurrit, festinat enim creatura in impios movere vindictam. Dei tamen bonitas reprimit eam, et ab indignatione impiorum refrenat, ac suae misericordiae obedire cogit, magis quam peccatis hominum et sceleribus inflammari; exspectat enim patientia dei, dum in hoc corpore sunt, hominum conversionem.

28. Quod si qui ad exitum vitae in impietate perstite-

rint, tum iam discedens anima quae immortalis est, pro impietatis suae perseverantia luet poenas. Immortales namque sunt etiam impiorum animae, quas ipsi fortasse velint pariter cum corporibus suis finiri; sed non ita est, perferunt enim ignis aeterni sine fine supplicia, et ad perniciem sui naturam non habent moriendi. Sed fortasse dicetis mihi: terres nos, Petre. Et quomodo vobis dicemus quae in re sunt? numquid tacentes adnunciare possumus veritatem? Quae sunt, aliter quam sunt, proferre nescimus. Quod si taceamus, caussam vobis perniciosae ignorantiae nos dabimus, et satisfaciemus latenti intra vos et obsidenti sensus vestros serpenti, qui haec vobis callide suggerit, ut semper vos inimicos faciat deo. Sed nos ad hoc missi sumus, ut prodamus vobis latebras eius, et absolventes inimicitias reconciliemus vos deo, ut ad ipsum convertamini et placeatis ei in operibus bonis. Inimicitiae namque sunt homini ad deum, irrationabilis et impius sensus pravumque propositum, maxime cum videtur sibi scire aliquid et est in ignorantia. Ubi autem abiectis his eadem vobis placere coeperint quae deo placent, et eadem displicere vobis, atque ea coeperitis velle quae vult deus, tunc vere amici eius dicemini.

29. Sed fortassis aliqui ex vobis dicent: nihil curae est deo de rebus humanis, et cuius ne ad notitiam quidem possumus pervenire, quomodo ad amicitias perveniemus? Quod deus curam gerat humanarum rerum, ipsius mundi gubernatio testis est, cui sol quotidie deservit, cui imbres ministrant, cui fontes, flumina, ventique et omnia famulantur elementa, quae quanto notiora hominibus videntur, tanto curam dei esse erga homines indicant. Nisi enim potestate excelsi, nunquam potiora inferioribus ministrarent; et per hoc non solum curam deus erga homines, sed grandem quendam habere docetur affectum, quorum ministerio tam praeclara mancipavit elementa. Quod autem etiam ad amicitias dei perveniant homines, exemplo nobis sunt hi quorum precibus tantum indulsit, ut clauderet imbribus coelum cum vellent, et rursum cum peterent relaxaret; et multa alia voluntatem suam facientibus praestitit, quae non nisi amicissimis praestarentur. Sed dices: quid enim laeditur deus, si et ista colantur a nobis? Si quis vestrum honorem patri debitum, a quo plurima beneficia consequutus

est, alii deferat et alienum atque extraneum quasi patrem colat, non tibi videtur impius exsistere in patrem, et exhaeredatione dignissimus?

30. Alii dicunt: impium est, si non colamus ea quae nobis tradita sunt a patribus nostris, et religionem praevaricamur a maioribus datam. Hac ratione, si cuius pater latro fuit, aut si cuius leno, a patribus sibi traditam consuetudinem mutare non debet, nec ad meliorem viam a paternis erroribus revocari, et impium ducitur, si quis non cum parentibus peccet, aut non cum ipsis impius perseveret. Alii dicunt: non debemus molesti esse deo, et ipsum semper aut miseriarum querelis, aut petitionum nostrarum necessitatibus onerare. Quam stulta et absque omni sale responsio! Molestum deo putas, si ei pro beneficiis suis gratias agas, cui molestum non putas, si pro ipsius muneribus, lignis et lapidibus gratias referas? Et quomodo, cum forte imber longa serenitate suspenditur, omnes ad coelum oculos tendimus, et ab omnipotente deo pluviarum munera flagitamus, omnesque cum parvulis, ad deum fusis precibus, miserationes ipsius exoramus? Sed revera ingratae animae cum impetraverint, cito obliviscuntur; collectis enim messibus aut vindemiis, continuo ad surda et muta simulacra primitias frugum deferunt, et pro his quae deus concessit, in templis aut lucis vota persolvunt, et ibi sacrificia daemoniis offerunt, atque accepta gratia permutant gratiae largitorem.

31. Sed quidam dicunt: haec laetitiae gratia et ad relevandos animos instituta, et ad hoc inventa, ut humana mens aliquantulum curis et moeroribus relaxetur. Videte quomodo ipsi accusatores estis eorum quae geritis. Si haec levandi moeroris et laetitiae capiendae caussa reperta sunt, quomodo in lucis et silvis invocationes daemonum fiunt? quomodo insani rotatus hominum, sectionesque membrorum, et abscisiones verendorum? quomodo in his furor rabidus concipitur? quomodo invitatur insania? quomodo mulieres sparsis crinibus furibundae iactantur? unde stridor et fremitus dentium? unde mugitus cordis et viscerum, et omnia illa quae vel simulata, vel etiam ministerio daemonum compaginata, ad terrorrem stultorum et ignorantium hominum proferuntur? haec levandi animi gratia fiunt, an potius opprimendi? Nondum sentitis neque intelligitis, la-

tentis intra vos serpentis haec esse consilia? qui vos per irrationabiles errorum suggestiones a ratione veritatis abducit, ut vos libidinis et concupiscentiae ac totius dedecoris servos teneat ac ministros.

32. Sed ego clara vos omnes praedicationis voce contestor, quod e contrario religio dei ad sobrietatem vos revocat et pudicitiam, a luxuria ac furore iubet esse continentes, et per patientiam ac mansuetudinem resecare lapsus iracundiae, propriis esse contentos, et virtute parsimoniae, ne egestate quidem compulsos aliena diripere, sed in omnibus servare iustitiam, ab idolorum vos immolatione penitus removere; per haec enim invitatis daemones ad vosmetipsos, et introeundi eis aditum sponte praebetis, et ex hoc iam vel furoris caussas vel illiciti amoris accipitis.

33. Hinc omnis impietatis origo descendit, hinc homicidia, adulteria, furta, et seminarium malorum omnium flagitiorumque concipitur, dum profanis libaminibus et odoribus indulgetis, ac locum dominandi in vos et ius quodammodo obtinendi malignis spiritibus datis. Ingressi enim sensus vestros, quid nisi quae libidinis, quae iniustitiae, quae crudelitatis sunt operentur, et ad omnia vos quibus ipsi delectantur, subigant obedire? permittente revera hoc deo pati vos ab eis iusto quodam iudicio, ut ex ipso dedecore actuum sensuumque vestrorum intelligatis, quam indignum sit daemonibus et non deo esse subiectos. Hinc et ad indecoros et foedos actus per amicitias daemonum pervenitur; hinc usque ad ipsius vitae perniciem vel per flammam libidinis acceditur, vel per iracundiae rabiem aut nimietatem tristitiae pervenitur, ut saepe notum est etiam manus sibi intulisse nonnullos; quod ut diximus, iusta quadam dei sententia fieri ab his non prohibetur, ut et quibus se subdiderint intelligant, et quem deseruerint recognoscant.

34. Sed dicet aliquis, passiones istae interdum accidunt etiam his qui deum colunt. Non est verum; etenim nos illum dei dicimus esse cultorem, qui voluntatem dei facit et legis praecepta custodit. Apud deum enim non ille qui apud homines Iudaeus dicitur, Iudaeus est, neque qui gentilis vocatur, ille gentilis est, sed qui deo credens legem impleverit ac voluntatem eius fecerit, etiamsi non sit circumcisus. Verus dei cultor est is, qui non solum

ipse a passionibus liber est, verum et alios ab eis liberos reddit, etiamsi sint ita graves ut montibus coaequentur; per fidem qua credit deo, transfert eas, sed et montes vere cum arboribus suis, si necesse sit, per fidem transfert. Qui autem videtur quidem colere deum, sed neque fide plena neque operibus mandatorum munitur, sed est peccator, pro peccatis locum dedit in semetipso passionibus, quae ad poenam peccantium constitutae sunt a deo, ut ab eis per illata supplicia exigant debita peccatorum, et purgatiores eos ad iudicium illud omnium generale perducant, si tamen castigationem eorum non deserat fides. Nam infidelium castigatio in praesenti vita iudicium est, quo alieni exsistere incipiunt a futuris bonis; deum vero colentium castigatio cum pro peccatis quae acciderint eis infertur, commissi ab eis exigit debitum, ut praevenientes iudicium in praesenti saeculo peccati debitum solvant, et liberentur vel ex parte media ab aeternis, quae illic praeparatae sunt, poenis.

35. Sed haec ita esse non recipit, qui non credit futurum esse iudicium dei, et ob hoc praesentis saeculi voluptatibus obligatus, ab aeternis excluditur bonis. Et ideo nos non negligimus praedicare vobis, quae saluti vestrae scimus esse necessaria, et qui sit verus dei cultus ostendere, ut credentes deo per opera bona possitis una nobiscum futuri saeculi haeredes exsistere. Quod si nondum apud vos certum est, vera esse quae dicimus, interim pro hoc primo non debetis aegre accipere et infesti esse, quia quae putamus bona, haec vobis adnuntiamus, et quod nobis salutare esse credimus, hoc etiam vobis conferre non invidemus, omni ut dixi, studio laborantes, quo cohaeredes vos bonorum, quae ipsi nobis eventura credimus, habeamus. Utrum autem pro certo vera sint quae adnuntiamus vobis, non aliter scire poteritis, nisi ut obedientes his quae mandantur, ipso rerum exitu et beatitudinis certissimo fine doceamini.

36. Et ideo etiamsi latens intrinsecus serpens sensus vestros mille depravandi artibus occupet, et impedimenta mille subiiciat, quibus a salutari doctrina vestrum declinet auditum, eo magis obsistere ei debetis, et spretis eius suggestionibus ad audiendum a nobis verbum suscipiendamque doctrinam frequentius convenire, quia nemo potest discere aliquid qui non docetur. Cumque haec dixisset, iussit sibi

eos qui languoribus vel daemonibus urgebantur offerri, et imposuit eis manus cum oratione, atque ita turbas dimisit, admonens ut ad audiendum verbum diebus quibus inibi demoraturus esset, frequentarent. Igitur ubi turbae abscessere, Petrus aquis quae in horto fluebant corpus diluens una cum caeteris volentibus, humi sterni iussit sub arbore quadam cuius umbra erat plurima, et recumbere nos secundum ordinem apud Caesaream statutum praecepit. Atque ita cibo sumto, Hebraeorum ritu gratias agens deo, quia adhuc aliquantulum diei supererat, iubet nos de quibus velimus percontari. Cumque essemus omnes cum eo viginti, unicuique de quo quaerere voluit explanavit, quorum singula quaeque libellis comprehensa tibi ante iam misi. Vespere autem iam facto ingressi hospitium cum ipso, suis quique locis requievimus.

Liber sextus.

1. Ubi vero rarescentibus tenebris primum dies coepit proferre crepusculum, Petrus orationis gratia hortum ingressus, et inde egrediens atque ingrediens velut excusare nobis videbatur, quod tardius solito evigilans venisset ad nos. Aiebat ergo: Ubi veris tempus longiorem fecerit diem, necesse est ut nox brevior fiat; siquis ergo studiorum caussa noctis aliquid occupare desiderat, non in omni tempore easdem horas observare debet ad vigilandum, sed eadem temporis spatia, sive brevior sive longior sit nox, dormiendo consumere et curare magnopere, ne praesumens ex his spatiis quae habere ad studendum solet, addat somno et vigilandi tempus imminuat. Observandum namque et illud est, ne forte si nondum decoctis cibis interrumpatur somnus, indigestum corpus adgravet mentem, et crudos adhuc exhalans spiritus interiorem sensum confusum reddat ac turbidum. Rectum ergo est ut competenti etiam pars

ista quiete foveatur, quo possit sufficienter his quae sibi debentur corpus expletis, iustum in reliquis menti exhibere ministerium.

2. Et cum haec dixisset, plurimis iam consueto in horti loco ad audiendum congregatis processit Petrus, et salutatis ex more turbis dicere hoc modo coepit: Quoniam quidem, sicut terra a cultore neglecta spinas et tribulos necessario producit, ita sensus vester longi temporis incuria, multas et noxias opiniones rerum et intelligentias falsae scientiae germinavit; opus est nunc multa diligentia ad excolendum rus mentis vestrae, ut id sermo veritatis, qui est verus et diligens cordis colonus, assiduis excolat disciplinis. Vestrum ergo est praebere ei obedientiam, et occupationes ac sollicitudines superfluas amputare, ne bonum verbi semen enecet noxium germen. Potest enim fieri, ut multi temporis negligentiam brevis et assidua reparet diligentia; incertum namque est uniuscuiusque vitae tempus, et ideo festinandum est ad salutem, ne forte cunctantem mors repentina praeveniat.

3. Et ob hoc acrius intendendum est, ut dum est temporis spatium, collecta malae consuetudinis vitia resecentur. Quod non aliter facere poteritis, nisi ut irascamini quodammodo adversum vosmetipsos pro his, quae inutiliter gessistis ac turpiter. Haec enim est iusta et necessaria iracundia, qua unusquisque in his quibus erravit et perperam gessit, indignatur et semetipsum incusat, ex qua indignatione accenditur in nobis ignis quidam, qui velut agro sterili immissus, consumtis et excoctis radicibus pessimae voluptatis, bono semini verbi dei foecundiorem cordis praeparat glebam. Puto autem quod satis dignas habeatis caussas iracundiae, ex quibus iustissimus ignis iste coalescat, si consideretis in quantos vos errores deduxit ignorantiae malum, quantosque lapsus et quanta praecipitia ad peccandum dedit, a quantis vos bonis abstraxit et in quae praecipitavit mala, et quod est super omnia gravius, quod vos in futuro saeculo aeternis poenis obnoxios fecit. Nonne pro his omnibus, ubi vobis veritatis lumen obfulsit, ignis iustissimae indignationis accenditur et iracundiae deo placitae intra vos consurgit incendium? quo consumatur et radicitus intereat omne germen, si quod forte intra vos malae concupiscentiae pullulavit.

4. [1]) Unde et ipse qui misit nos, cum venisset et omnem mundum vidisset ad malitiam declinasse, non continuo pacem ei in erroribus posito dedit, ne eum confirmaret in malis, sed ignorantiae eius ruinis scientiam veritatis opposuit, ut si forte resipiscerent et lumen veritatis adspicerent, deceptos se et in praecipitia erroris abstractos merito dolerent, et iracundiae salutaris ignem adversum deceptricem sui conciperent ignorantiam. Ob hoc itaque dicebat: [2]) Ignem veni mittere in terram, et quam volo ut accendatur. Est ergo pugna quaedam, quae gerenda nobis est in hac vita; sermo enim veritatis et scientiae necessario separat homines ab errore et ignorantia, sicut saepe vidimus putrefactas et emortuas corporis carnes, a connexione viventium membrorum ferro secante separari. Tale ergo aliquid est quod agit veritatis agnitio; necesse est enim ut salutis caussa filius, verbi gratia qui sermonem receperit veritatis, a parentibus separetur incredulis, aut rursum pater separetur a filio, aut filia a matre. Et hoc modo inter propinquos et consanguineos credentes atque incredulos, scientiae et ignorantiae veritatisque et erroris pugna consurgit. Et ob hoc iterum dicebat qui nos misit: [3]) Non veni pacem mittere in terram sed gladium.

5. Quodsi dicit aliquis, et quo modo iustum videtur separari a parentibus? audi quo modo: quia si cum ipsis in errore permaneant, neque illis proderunt, et ipsi cum illis pariter interibunt. Iustum igitur et valde iustum est, separari eum qui salvari vult, ab eo qui non vult. Sed et illud adverte, quia non ex illis qui rectius intelligunt venit ista separatio, illi enim volunt esse pariter et prodesse eis et docere meliora, sed est istud proprium ignorantiae vitium, ut confutantem se veritatis lucem non ferat habere de proximo, et ideo ex illis ista nascitur separatio. Nam qui scientiam veritatis accipiunt, quia bonitatis plena est, tanquam a bono deo datam cupiunt eam si fieri potest cum omnibus habere communem, etiam cum his qui oderunt eos et persequuntur; sciunt enim, quia peccati ipsorum caussa ignorantia est. Propterea denique ipse magister, cum ab

[1]) Quae cap. 4 — 14. in edd. leguntur, desunt in codd. mss. Lipss.

[2]) Luc. 12, 49. [3]) Matth. 10, 34.

his qui ignorabant eum duceretur ad crucem, orabat patrem pro interfectoribus suis et dicebat: [1]) Pater remitte eis peccatum, nesciunt enim quid faciunt. Imitantes quoque discipuli magistrum, etiam ipsi cum paterentur, similiter pro interfectoribus suis orabant. Quod si disciplina nobis est, orare etiam pro interfectoribus et persecutoribus nostris, quomodo non etiam parentum et propinquorum persecutiones ferre, et pro conversione eorum orare debemus?

6. Tum deinde etiam illud diligentius consideremus, quae sit nobis caussa parentes diligendi. Pro eo, inquit, quod vitae nostrae videntur auctores. Auctores quidem vitae nostrae parentes non sunt, sed ministri; non enim vitam praebent, sed ingrediendi nobis ad hanc vitam exhibent ministerium, auctor autem vitae unus et solus est deus. Si ergo auctorem vitae diligere voluerimus, illum nobis sciamus esse diligendum. Sed illum, inquit, cognoscere non potuimus, istos autem et novimus et in affectu habemus. Esto, non potueris cognoscere quid sit deus, quid tamen non sit deus perfacile scire potuisti. Nam quomodo latere potuit hominem quod lignum, aut lapis, aut aes, vel alia huiusmodi materia deus non sit? Quodsi in his quae facile deprehendere potuistis, animum ad discutiendum noluistis intendere, certum est quia in agnitione dei impediti estis non impossibilitatis sed ignaviae vitio, nam si voluissetis, ex his ipsis inutilibus simulacris profecto accepissetis intelligentiae viam.

7. Certum est enim quia per ferrum facta sunt simulacra, ferrum vero per ignem confectum est, qui ignis aqua extinguitur, aqua autem per spiritum movetur, spiritus autem a deo initium habet. Sic enim dicit Moyses propheta: [2]) In principio fecit deus coelum et terram, terra autem erat invisibilis et incomposita, et tenebrae erant super abyssum, et spiritus dei erat super aquas. Qui spiritus iussu dei, quasi ipsa conditoris manus lucem separavit a tenebris, et post illud invisibile coelum istud visibile produxit, ut superiora quidem habitaculum faceret angelis, inferiora vero hominibus. Propter te ergo dei iussu, aqua quae erat super faciem terrae secessit, ut terra tibi produceret fructus, cui etiam humorum venas latenter inseruit, ut tibi ex ea

[1]) Luc. 23, 34. [2]) Gen. 1, 1. 2.

profluerent fontes et flumina. Propter te producere iussa est animantia, et omnia quae tuo usui voluntatique servirent. Aut non propter te venti spirant, ut ex ipsis concipiens fructus tibi terra parturiat? Non propter te imbres profluunt et tempora vicissitudines mutant? Non propter te sol oritur et occidit et mutationes luna perpetitur? Propter te mare exhibet famulatum suum, ut tibi ingrato cuncta subiaceant. Nonne pro his omnibus iusta erit ultionis poena, quia horum omnium largitorem, quem ante omnia et agnoscere et venerari debuistis, solum prae caeteris ignorastis?

8. Sed et nunc eisdem vos ad intelligentiam viis duco; videtis etenim quod omnia gignuntur ex aquis, aqua vero per unigenitum ex initio facta est, unigeniti vero omnipotens deus caput est, per quem tali ordine, quo supra diximus, pervenitur ad patrem; cum autem perveneris ad patrem, agnosces hanc esse voluntatem eius, ut per aquas quae primae creatae sunt, denuo renascaris. Qui enim regeneratus fuerit per aquam, bonis operibus adimpletis haeres efficitur eius a quo in incorruptione regeneratus est. Propter quod paratis animis accedite quasi filii ad patrem, ut peccata vestra diluantur et caussa eorum sola ignorantia fuisse probetur apud deum. Nam si post agnitionem horum permanetis in incredulitate, vobis iam perditionis vestrae caussa et non ignorantiae reputabitur. Nec putes quod etiamsi omnem pietatem colas omnemque iustitiam, baptismum vero non accipias, spem possis habere apud deum, imo potius maiore poena dignus erit qui bona opera non bene operatur, confertur enim meritum homini ex bonis gestis, sed si ita gerantur sicut deus iubet. Deus autem iussit omnem colentem se baptismo consignari, quod si tu reniteris et tuae voluntati magis quam dei obtemperas, contrarius sine dubio et inimicus es voluntati eius.

9. Sed dices fortasse: Quid confert aquae baptismus ad dei cultum? Primo quidem, quia quod deo placuit impletur; secundo, quia regenerato ex aquis et deo renato, fragilitas prioris nativitatis, quae tibi per hominem facta est, amputatur, et ita demum pervenire poteris ad salutem, aliter vero impossibile est. Sic enim nobis cum sacramento verus propheta testatus est, dicens: [1]) Amen dico

---

[1]) Ioh. 3, 5.

vobis, nisi quis denuo renatus fuerit ex aqua, non introibit in regna coelorum. Et ideo adcelerate, est enim in aquis istis misericordiae vis quaedam, quae ex initio ferebatur super eas, et agnoscit eos qui baptizantur sub appellatione triplicis sacramenti, et eripit eos de suppliciis futuris, quasi donum quoddam offerens deo animas per baptismum consecratas. Confugite ergo ad aquas istas, solae sunt enim quae possint vim futuri ignis exstinguere, ad quas qui moratur accedere, constat in eo infidelitatis adhuc idolum permanere, et ab ipso prohiberi ad aquas quae salutem conferunt properare. Sive enim iustus sis sive iniustus, baptismus tibi per omnia necessarius est. Iusto quidem, ut adimpleatur in eo perfectio et regeneretur deo; iniusto vero, ut peccatorum quae gessit in ignorantia remissio concedatur. Omnibus ergo festinandum est sine mora renasci deo, quia incertus est uniuscuiusque exitus vitae.

10. Cum autem regeneratus fueris per aquam, ex operibus bonis ostende in te similitudinem eius, qui te genuit patris. Agnovisti enim deum, honora patrem; honor autem eius est, ut ita vivas sicut ipse vult. Vult autem ita vivere, ut homicidium, adulterium nescias, odium, avaritiam fugias, iram, superbiam, iactantiam respuas, et exsecreris invidiam, caeteraque his similia penitus a te ducas aliena. Est sane propria quaedam nostrae religionis observantia, quae non tam imponitur hominibus, quam proprie ab unoquoque deum colente caussa puritatis expetitur. Castimoniae dico caussa, cuius species multae sunt; sed primo ut observet unusquisque, ne menstruatae mulieri misceatur, hoc enim exsecrabile ducit lex dei. Quod etsi lex de his non admonuisset, nos ut canthari libenter volveremur in stercore? Debemus amplius aliquid habere animalibus, utpote rationabiles homines et coelestium sensuum capaces, quibus summi studii esse debet, ab omni inquinamento cordis conscientiam custodire.

11. Bonum est autem et puritati conveniens, etiam corpus aqua diluere. Bonum vero dico, non quasi principale illud in quo mens purificatur, sed quod sequela sit illius boni hoc in quo caro diluitur. Sic enim et magister noster quosdam pharisaeorum et scribarum, qui videbantur esse caeteris meliores et a vulgo separati, increpabat, dicens eos hypocritas, quia ea solum quae hominibus videbantur,

purificabant, corda vero quae solus deus adspicit, inquinata relinquebant et sordida. Ad quosdam ergo ex ipsis, non ad omnes dicebat: [1]) Vae vobis scribae et Pharisaei hypocritae, quia mundatis calicis et paropsidis quod deforis est, intus autem plena sunt sordibus. Pharisaee caece, emunda prius quod intus est, et quod deforis est erit mundum. Vere enim si mens mundetur luce scientiae, cum ipsa fuerit munda ac splendida, tunc etiam eius qui deforis est hominis ipsa necessario curam gerit, id est carnis suae, ut et ipsa purificetur. Ubi autem ista quae deforis est purificatio carnis negligitur, certum est ibi neque de puritate mentis, ac munditia cordis curam geri. Ita ergo fit, ut is quidem qui intrinsecus mundus est, mundetur sine dubio et extrinsecus, non semper autem is qui mundatur extrinsecus, etiam intrinsecus mundus est, videlicet cum agit haec ut omnibus placeat.

12. Sed et illa species castimoniae observanda est, ut ne passim et libidinis solius caussa foeminis coeatur, sed posteritatis reparandae gratia. Quae observantia cum in nonnullis etiam pecudibus inveniatur, pudoris est, si non ab hominibus rationabilibus et deum colentibus observetur. In tantum autem castimonia verum dei cultum tenentibus, per has quas supra diximus aliasque horum similes species conservanda est, ut etiam apud eos qui a diabolo adhuc in erroribus detinentur, attentius observetur; est enim apud illos nonnulla observantia castimoniae. Quid ergo, quod errantes custodiebatis, hoc non observabitis emendati?

13. Sed fortasse dicet aliquis vestrum: Oportet ergo nos omnia, quae fecimus dum coleremus idola, custodire? Non omnia; sed quaecunque bene fiebant, haec etiam nunc convenit observare, quia si quid recte fit ab his qui in errore sunt, certum est id a veritate sumtum. Quia et si quid in vera religione non recte fit, non est dubium quin ab errore mutuatum sit; bonum namque etiamsi ab errantibus gestum fuerit, bonum est, et malum etiamsi ab his qui veritatem sequuntur gestum fuerit, malum est. Aut numquid ita desipiemus, ut si videamus eum qui idola colit esse sobrium, nos qui deum colimus, sobrii esse recusemus, ne eadem facere, quae ille qui colit idola, videamur? Non ita

[1]) Matth. 23, 25. 26.

est, sed sit nobis studium, ut si illi qui errant, homicidium non faciunt, nos ne irascamur quidem; et si illi adulterium non admittunt, nos ne concupiscamus quidem alienam mulierem; si illi amant proximos suos, nos diligamus etiam inimicos nostros; si illi mutuo dant his qui habent unde reddant, nos etiam his demus a quibus recipere non speramus. Et per omnia nos qui aeterni saeculi haereditatem speramus, debemus praecellere eos qui praesens tantum saeculum norunt, scientes, quia si opera illorum nostris operibus collata, in die iudicii similia inveniantur ac paria, confusio nobis erit, quod aequales invenimur in operibus his qui propter ignorantiam condemnantur, et nullam spem futuri saeculi habuerunt.

14. Et vere digna confusio est, ubi nihil amplius gessimus ab his quibus amplius intelleximus. Quod si confusio nobis erit aequales eis inveniri in operibus bonis, quid erit nobis, si inferiores nos ac deteriores examinatio futura reperiat? Audite ergo quomodo de his nos ipse verus propheta docuerit; ad eos enim qui negligunt audire verba sapientiae, ita ait: [1]) Regina austri surget in iudicio cum generatione hac et condemnabit eam, quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis, et ecce plusquam Salomon hic, et non audiunt. Ad eos vero qui de malis actibus gerere poenitentiam detrectabant, ita ait: [2]) Viri Ninivitae surgent in iudicio cum generatione hac et contemnabunt eam, quia poenitentiam egerunt in praedicatione Ionae, et ecce plus quam Iona hic. Vides ergo quomodo eos qui erudiebantur ex lege, adductis ad exemplum illis qui ex gentili ignorantia veniebant, et ostendens eos nec illis aequales esse qui in errore positi videbantur, ex ipsa tantum comparatione condemnat. Ex quibus omnibus sermo quem proposuimus adprobatur, ut castimonia, quae aliquatenus etiam ab his qui in errore sunt positi custoditur, multo purius et attentius per singulas quasque, sicut supra ostendimus, species a nobis qui veritatem sequimur teneatur, eo magis quo apud nos observantiae eius praemia aeterna posita sunt.

15. Haec et his similia cum dixisset, turbas dimisit, et ex more cum familiaribus suis cibo sumto quievit. Hoc

1) Matth. 12, 42. Luc. 11, 31.
2) Luc. 11, 32. Matth. 12, 41.

autem modo per tres continuos menses cum verbum dei doceret et plurimos converteret ad fidem, ad ultimum ieiunare me iussit, et post ieiunium in fontibus qui contigui habentur mari, perennis aquae mihi baptismum dedit. Cumque pro regenerationis gratia divinitus mihi collata, feriati cum fratribus laeti egissemus, Petrus eos qui ad praecedendum fuerant ordinati, proficisci Antiochiam iubet atque ibi tres alios exspectare menses. Quibus profectis, ipse eos qui fidem domini plene receperant, deducens ad fontes quos mari contiguos supra diximus baptizavit, et eucharistiam frangens cum eis, Maronem qui eum hospitio receperat perfectum iam in omnibus, constituit eis episcopum, et duodecim cum eo presbyteros, simulque diaconos ordinat. Instituit etiam ordinem viduarum atque omnia ecclesiae ministeria disponit, universosque admonet Maroni episcopo in omnibus quae praeciperet obedire. Et ita cunctis competenter dispositis, cum trium mensium tempus fuisset expletum, valedicentes his qui erant apud Tripolim, Antiochiam proficiscimur.

Liber septimus.

1. Egressi tandem etiam Tripolim Phoenicis urbem, primam in Ortosiade haud procul a Tripoli fecimus mansionem, ubi sequenti quoque die remorati, quia omnes paene qui domino crediderant, dum divelli a Petro nequeunt, illo usque sequuti sunt; inde Antharadum venimus. Sed quod multi nos comitarentur, ait Petrus ad Nicetam simul atque Aquilam: Quoniam quidem plurimae fratrum turbae nobiscum sunt, et ingredientes singulas quasque urbes non parum invidiae contrahimus, videtur mihi providendum, ut neque ipsis ingratum sit si prohibeantur sequi, neque nobis pompae alicuius excitet malignus invidiam. Censeo itaque te Nicetam atque Aquilam praecedere nos cum ipsis, ita ut etiam vos in duas partes divisam multitudinem ducatis, ut sparsim

magis quam sub una congregatione iter agentes, singulas quasque introeamus gentium civitates.

2. Scio autem quia triste vobis videtur, quod videmini a me duorum saltem dierum spatio separari; credite mihi, quia qua mensura diligitis me, decuplo amplior mihi quoque erga vos affectus est, sed si pro affectu, quem adinvicem gerimus, non faciamus quae convenientia et honesta sunt, irrationabilis huiusmodi amor videbitur. Et ideo nequaquam titulo caritatis imminuto, quae utilia videntur ac necessaria procuremus, maxime cum nullus dies possit intercedere, quo non disputationibus meis interesse possitis. Per singulas enim quasque nobiliores provinciarum civitates proposui, sicut etiam vos scitis, ternis docendi gratia residere mensibus. Nunc ergo Laodiciam, quae est urbs proxima, praecedite me, et ego post biduum aut triduum quantum ad propositum meum spectat, insequar vos. Opperemini autem me ad proximum portae civitatis stabulum, et inde iterum similiter, cum dies ibi aliquot transegerimus, praecedetis me ad ulteriores civitates; et hoc vos facere per singulas cupio, declinandae quantum in nobis est invidiae gratia, et ut fratres qui nobiscum sunt, vestri providentia per singulas civitates parata invenientes hospitia, minus vagari videantur.

3. Haec dicente Petro necessario adquiescunt dicentes: Non valde nos contristat hoc agere quia a te iubemur, qui omnia et bene agere et bene consulere per Christi providentiam electus es, sed et una die aut si multum biduo, quamvis grande sit, in hoc omni spatio non videre dominum nostrum Petrum, tamen tolerabile est. Consideramus enim quid patiantur illi duodecim fratres nostri, qui praecedunt nos, et mensem paene integrum ex tribus mensibus, quibus per unamquamque urbem resides, tanto bono auditus tui visionisque fraudantur. Ut ergo iubes, quia recte omnia iubes, agere non morabimur. Et his dictis praecessere, acceptis mandatis, ut extra urbem adloquerentur fratres qui secum iter agebant, ne constipati et quasi cum tumultu, sed sparsim et in binos divisi ingrediantur civitates.

4. Verum ubi illi profecti sunt, ego Clemens valde gavisus sum quod me secum esse fecit, et aio ad eum: Deo gratias ago, quod me non praemisisti cum aliis, nam tristi-

tia interissem. Tum Petrus: Et quid fiet, inquit, si necessitas exegerit mitti te aliquo doctrinae gratia, separatus a me pro utilitate morieris? nec tibimetipsi imperabis ferre patienter quae necessitas imposuerit? aut ignoras, quia amici semper simul sunt, et licet corporibus separentur memoria tamen iunguntur? sicut e contrario nonnulli corporibus una positi, animis dividuntur.

5. Et ego respondi: non putes mi domine, haec me irrationabiliter pati, sed certa et caussa et ratio est huius erga te affectus mei. Te enim solum pro omnibus meis affectibus habeo, pro patre, pro matre, pro fratribus; super haec autem omnia est, quod mihi salutis caussa et agnoscendae veritatis tu solus exsistis. Sed et illud non mihi in postremo habetur loco, quod iuvenilis aetas quae in me est, concupiscentiarum insidiis subiacet, et vereor esse sine te, cuius sola praesentia omnis luxuria quamvis ratione careat, erubescit; licet confidam de misericordia dei, quod etiam sensus meus ex his quae per doctrinam tuam concepit, aliud iam aliquid ad cogitationem recipere non possit. Praeterea memini te apud Caesaream dixisse, ut si quis vult me salva pietate comitari, comitetur. Salva autem pietate dicebas, ut neminem contristaret cui secundum deum deberet adhaerere, verbi gratia, ne uxorem fidelem relinqueret vel parentes vel alias huiuscemodi personas, a quibus ego valde liber sum et ideo aptus ad sequendum te; atque utinam mihi concedas ut tibi etiam servi ministerium exhibeam.

6. Tum Petrus ad haec ridens ait: Et quid putas Clemens, quod non te ipsa necessitas mihi faciat servum? Nam quis mihi poterit alius sternere sindones et stragula pulcra componere? Quis servare anulos et indumenta quae assidue mutare debeam, praeparabit? Quis etiam cocis imperabit et diversa atque electa pulmenta providebit, quae arte scitissima et varia praeparentur, et omnia illa quae hominibus molliter institutis, imo potius cupiditati eorum velut immanissimae cuidam bestiae iniustis quaesita sumtibus convectantur? Sed fortasse quamvis mecum positus videaris, non agnoveris vitam meam; panis mihi solus cum olivis et raro etiam cum oleribus in usu est, indumentum autem hoc est mihi quod vides, tunica cum pallio, et haec habens, aliud nihil requiro. Hoc mihi sufficit, quia mens mea non

ad haec praesentia, sed ad illa quae aeterna sunt adspicit, et ideo nihil me rerum praesentium visibiliumque delectat. Unde tuum quidem erga me bonum animum amplector et miror, ac te magis laudo, quo modo cum sis vir ex consuetudine multae abundantiae veniens, tam cito transferre et aptare te potueris ad hanc vitam nostram, quae solis necessariis utitur. Nos enim a puero, id est, ego et frater germanus meus Andreas non solum orphani, sed et valde pauperes crevimus et necessitate operarii esse consuevimus, unde et nunc facile vexationes itinerum ferimus. Sed potius si mihi adquiesceres et permitteres, ego magis homo operarius, facilius tibi possem servi implere ministerium.

7. At ego haec audiens contremui, et lacrimae mihi continuo proruperunt, quod talem mihi sermonem dixerit vir tantus, quo omnis mundus habetur inferior. Tum ille lacrimantem me videns, caussam percontatur. Cui ego respondi: Quid tantum in te peccavi ut me tali sermone onerares? Et Petrus: Si malum est, inquit, quod dixi ut serviam tibi, tu prior peccasti hoc mihi dicendo. Et ego: Non est, inquam, simile; me enim decet hoc tibi facere, tu autem qui dei summi praeco ad salvandas animas hominum missus es, grave est ut hoc mihi dicas. Et Petrus: Adquiescerem tibi, inquit, nisi dominus noster qui ad salutem totius mundi venit, et qui erat omni creatura nobilior, servire passus esset, ut nos suaderet, non erubescere fratribus nostris servorum exhibere ministerium. Tum ego: Si puto quod possim te vincere, valde stultus sum; veruntamen ago gratias providentiae dei, quod parentum loco habere te merui.

8. Tum Petrus: Nemo enim, inquit, vere ex genere tibi superest? Respondi: Sunt quidem multi potentes viri ex Caesaris prosapia venientes; nam patri utpote propinquo suo et una educato, nobilis adaeque familiae Caesar ipse iunxit uxorem, ex qua duos geminos ante me filios suscepit, non valde ut aiebat pater, sibi invicem similes, ego enim eos non adeo sciebam. Sed ne matris quidem valde memor sum, sed quasi per somnium ita tenuiter vultus eius speciem recolo. Mater ergo mea Matthidia, pater Faustinianus vocitatus est, fratrum autem meorum alter Faustinus, alter Faustus dicebatur. Interea cum ego quinque vixdum essem annorum, mater sicut a patre didici somnium vidit, quo mo-

neretur, nisi cum duobus filiis suis geminis confestim urbem fuisset egressa et abfuisset annis decem, ipsam pariter cum liberis interitu exitiabili perituram.

9. Tum pater, qui tenere diligeret filios, adiunctis servis et ancillis ac sumtibus sufficienter praebitis, navi impositos cum matre filios Athenas mittit erudiendos, me sibi solum filium ad solatium retinens et in hoc quidem gratias agens, quia non etiam me imperavit somnium pariter cum matre discedere. Anno autem completo pater misit ad eos Athenas homines et sumtus, scire simul cupiens quid agant, nec tamen redeunt qui missi sunt. Tertio rursus anno moestissimus pater mittit alios cum pecuniis, qui quarto anno regressi nunciant neque matrem se neque fratres vidisse, sed neque Athenas eos omnino pervenisse, neque usquam alicuius saltem qui cum ipsis fuerant vestigium repertum.

10. Pater haec audiens et multa tristitia obstupefactus, nesciens quo tenderet aut ubi quaereret, una mecum descendit ad portum et requirere a nautis coepit, sicubi aliquis eorum vidisset aut audisset aliquando ante quatuor annos corpus mulieris cum duobus parvulis eiectum. Cum multi multa dicerent, nec aliquid nobis rati elucesceret tam immensum pelagus perscrutantibus, pro multo tamen affectu pater quem erga suos gerebat, pascebatur vanis spebus, donec visum est ei, ut me sub procuratoribus ordinatum Romae relinqueret, annorum cum essem duodecim, et ipse pergeret ad requirendum. Flens itaque descendit ad portum, et navem conscendens profectus est. Ex eo usque in hodiernum neque literas eius accepi, neque si vivat aut defunctus sit novi. Sed magis suspicor, quia et ipse obierit aut tristitia victus aut naufragio; anni etenim viginti elapsi sunt quibuš haec geruntur, et ne nuncius quidem de eo ad me aliquis venit.

11. Petrus haec audiens ex affectu lacrimas fudit, et ad eos qui aderant familiares ait: Haec si quis in dei cultu positus pertulisset quae huius pertulit pater, statim homines religioni adscriberent aerumnarum caussam; quae cum accidunt miseris gentilibus, malorum caussam fato adscribunt. Miseros autem dico eos, quia et hic vexantur erroribus et ab spe futura fraudantur; dei cultores cum haec

patiuntur, ad purgationem peccatorum cedit eis, quod perferunt patienter.

12. Post haec dicta unus ex adstantibus Petrum rogare coepit, ut die crastina maturius ad insulam proximam quae sex non amplius stadiis aberat, Aradum nomine pergeremus, videndi in ea gratia mirum aliquod opus, columnas viteas magnitudinis immensae. Cui Petrus ut erat clementissimus adquiescit, sed monuit nos, cum navem descendissemus, non una omnes concurrere ad videndum; nolo enim inquit, notari vos a turba. Cum ergo die postera navi sub momento horae venissemus ad insulam, continuo ad locum in quo erant columnae mirabiles, properamus. Erant autem in aede quadam positae, in qua Phidiae opera permagnifica habebantur, quibus intento unusquisque nostrum detinebatur adspectu.

13. Petrus vero ubi solas columnas miratus est viteas, nequaquam raptus picturae gratia, egressus vidit pro foribus mulierculam quandam stipem ab introeuntibus deposcentem, quam attentius considerans ait: Dic mulier, quod tibi membrum corporis deest, quod huic te iniuriae subiecisti ut stipem petas, et non potius manibus tuis quas a deo accepisti operans cibum quaeras? At illa suspirans ait: Utinam mihi quidem essent manus quae moveri possent, nunc autem species tantum servata est manuum, nam ipsae sunt emortuae, et meis morsibus debiles et sine sensu redditae. Et Petrus: Quae, inquit, fuit caussa, ut hoc tibi tantum mali ipsa conferres? Ignavia, inquit, nec aliud quidquam; si enim fuisset in me aliquid virtutis, potui vel praecipitio uti vel profundo maris iniicere memetipsam, et finem dare doloribus meis.

14. Tum Petrus: Ecquid putas, ait, mulier, quod qui semetipsos perimunt, a suppliciis liberantur? nisi quia maioribus subiacent poenis animae eorum qui sibi ipsis intulerint manus. At illa: Utinam, inquit, istud mihi certum fieret, quia vivunt animae in inferno, libenter amplecterer etiam poenas ferre mortis illatae, tantum ut dulces mihi natos horam saltem unam viderem. Et Petrus: Quid tantum istud est, quod te tam gravi afficit tristitia, scire velim. Si enim doceres me caussam, possem tibi et ego evidenter ostendere, o mulier, quod in inferno vivant animae, et pro

praecipitio vel profundo possem tibi dare medicamentum aliquod, ut sine cruciatu valeas vitam finire.

15. Tunc mulier promissione hac gratanter accepta coepit dicere: Genus quidem mihi et patria quae sit, nec credi facile, nec dici necessarium puto, sed caussam tantum sufficit doloris exponere, cur morsibus meis meas ipsa debiles reddiderim manus. Ego generosis orta parentibus et potentis adaeque viri sortita matrimonium, duos suscepi geminos liberos et post hos unum alium. Sed frater viri mei illicito in me amore vehementer exarsit, mihi autem cum super omnia cura esset pudicitiae, et neque tanto sceleri adquiescere neque viro vellem flagitium fratris aperire, cogitavi quatenus et ego impolluta evaderem, et fratrem inimicum et hostem non facerem fratri, ne genus omne quod erat nobilis familiae, in opprobrium darem. Patria ergo et urbe cum duobus meis geminis discedere statui, donec incestus amor conquiesceret, quem forte praesentiae meae palparet et inflammaret adspectus; alius sane filius quatenus patri maneret ad solatium, cogitavi.

16. Sed ut haec ita fieri possent, somnium finxi, quasi adsistente mihi per visum quodam numine et dicente, ut confestim cum geminis meis urbe discederem et tamdiu abessem, donec redire me ipse praeciperet; quod si non facerem, cum liberis omnibus me pariter perituram. Et ita factum est. Statim enim ut somnium viro enarravi, extimuit, et sociatis mihi duobus filiis, servis quoque et ancillis, pecunia etiam abundanti data, navigare Athenas iubet ubi simul et erudire liberos possem, mansura, inquit, ibi usquequo visum fuerit ei qui praecepit exire, ut redeas ad nos. Interea navigans una cum meis natis ventorum violentia ad hos infelix nocturno naufragio depulsa sum locos, et cum omnes interissent, adreptam me crudelem supra saxum quoddam vehementior fluctus eiecit, ubi cum sederem ea sola spe qua meos possem forte natos invenire, in profundum me non praecipitavi, tunc cum adhuc perturbata anima et doloribus ebria facere hoc et audebat et poterat.

17. Verum ubi dies exortus est, et ego cum clamore et ululatu infelicium natorum circumspicerem sicubi vel eiecta possim videre cadavera, miseratione commoti quidam ex his qui me viderant, primo per pelagus, tum etiam circa littora requirunt, si quem forte de meis infantibus in-

venirent. Sed ubi nusquam ullus inventus est, miserantes me mulieres loci consolari coeperunt, enarrantes singulae suas quaeque miserias, ut ex similitudine calamitatum solatium caperem; quod me magis contristabat, non enim tale mihi erat ingenium, ut aliorum mala mea esse solatia ducerem. Et cum me multae hospitio cuperent recipere, una quaedam paupercula hic habitans extorsit mihi tugurio eius succedere, dicens, fuisse sibi virum nautam eumque in mari adolescentem defunctum, sibique ex eo die cum multi eam accipere in coniugium cuperent, amore viri viduitatem fuisse cariorem. Erunt ergo, inquit, nobis communia, quaecunque manibus nostris operantes quaerere poterimus.

18. Et ne longa ac minus utili narratione utar, libenter habitavi cum ea propter affectum fidei quam servaverat viro. Sed non multo post mihi infelici, laceratae dudum morsibus, resolutae sunt manus, et illa quae me susceperat, incurrit paralysin et domi in lecto iacet. Illarum autem mulierum quae prius miserabantur, refrixit affectus; nos ambae debiles, ego ut vides sedeo stipem petens, et si quid forte quaesiero fit unus duarum infelicium cibus. Ecce iam quae mea sunt sufficienter audisti, tu nunc quid moraris implere quod promiseras, et dare medicamentum quo possit absque cruciatu, ut ais, utraque nostrum miserabilis vitae sortem finire?

19. Haec dicente muliere, multa Petrus cogitatione distractus velut attonitus stabat, et ego Clemens superveniens, dudum, inquam, per omnia discurrens quaerebam te, et nunc quid facimus? At ille praecepit mihi ut ad naviculam praecederem, ibi me, inquit, opperire, et quia contradici ei non poterat, quod iussit implevi. Ipse vero, ut mihi cuncta posterius enarravit, suspicione quadam pulsatus requirebat a muliere genus et patriam simul et nomina filiorum, quae si mihi, inquit, dixeris, dabo continuo medicamentum. At illa quasi vim sustinens, quia neque fateri haec volebat et medicamenti cupida erat, finxit alia ex aliis, et ait se quidem esse Ephesiam, virum autem Siculum, sed et filiorum nomina similiter immutavit. Tum Petrus putans eam verum respondisse ait: Heu mulier, putabam, inquit, grande aliquod gaudium hodierna nobis die oriturum, suspicabar enim te esse quandam mulierem, de qua similia quaedam nuper ad fidem didici. At illa adiurabat eum dicens: Rogo te

ut indices mihi quae ista sit, ut sciam, si est ulla inter mulieres me infelicior.

20. Tum Petrus fallere nesciens et miseratione commotus coepit dicere: Est quidam adolescens inter eos, qui me sequuntur religionis et sectae gratia, Romanus civis, qui mihi enarravit quod patrem habuerit et duos geminos fratres, ex quibus nullus ei superest. Mater, inquit, mea sicut a patre didici somnium vidit, ut Romana urbe ad tempus excederet cum duobus geminis natis, ne forte exitiali interitu deperirent, quae cum discessisset nusquam terrarum ultra comparuit. Pater vero suus post haec ad inquisitionem uxoris ac filiorum profectus nec ipse invenitur.

21. Haec cum dixisset Petrus, mulier stupore percussa corruit. Tum Petrus continere eam et consolari coepit, ac requirere quid esset caussae aut quid pateretur. At illa vix aliquando spiritum revocans, ac semetipsam ad gaudii quod sperabat magnitudinem reparans simulque adfricans vultum, hic, inquit, est quem dicis adolescens? At Petrus ubi rem intellexit, dic, inquit, mihi tu prior, nam videre eum non poteris. Tum illa: Ego, inquit, sum adolescentis mater. Et Petrus: Quod ei nomen est? At illa, Clemens, ait. Petrus: Ipse est, et ipse erat, qui paullo ante mecum loquebatur et quem iussi ad navem praecedere. Tum illa procidens ad pedes Petri rogare coepit, ut festinaret ad navem. Et Petrus: Si mihi, inquit, servas fidem ut facias quod dico. At illa: omnia, inquit, facio; tantum mihi ostende unicum meum natum, puto enim me per ipsum et geminos meos videre. Et Petrus: Cum videris, inquit, eum, modo interim dissimula paululum, usquequo egrediamur ab insula. Ita, inquit, faciam.

22. Et tenens manum eius Petrus adducebat eam ad navem. Quem ego videns manum dantem mulieri ridere coepi, accedens tamen honoris eius gratia, pro ipso coepi velle subiicere manum meam et sustentare mulierem; simul autem ut manum eius contigi, ululatu ingenti reddito in amplexus meos irruit, et maternis me consectari osculis coepit. At ego ignorans omne negotium quasi insanientem mulierem repellebam, simul et, cum verecundia licet, indignabar tamen quodammodo adversum Petrum.

23. At ille: Desine, inquit, quid agis o fili Clemens? noli repellere tuam matrem. Ego vero ubi haec audivi,

continuo lacrimis fuffusus concidi supra iacentem matrem et osculari eam coepi. Simul enim ut audivi, paullatim vultum eius revocabam ad memoriam et notior mihi intuenti tanto magis fiebat. Multitudo interim conveniebat plurima, audiens quod mulier quae ad stipem petendam sedebat, recognita esset a filio suo viro quodam bono. Et cum velimus confestim enavigare ex insula, mater ait ad me: Fili dulcissime, rectum est ut valedicam mulierculae quae me suscepit, est enim egens et paralytica, iacens in lectulo. Quibus auditis Petrus et omnes qui aderant, admirati sunt bonitatem ac prudentiam feminae., et continuo iussit Petrus abire quosdam et deferre mulierem in lectulo ubi iacebat. Cumque fuisset adlata et in medio turbae adstantis posita, in conspectu omnium Petrus ait: Si veritatis ego sum praeco, ad confirmandam fidem horum omnium qui adsistunt, ut sciant et credant quia unus est deus qui coelum fecit ac terram, in nomine Iesu Christi filii eius, surgat haec mulier. Et statim ut haec dixisset, surrexit sana et procidit ad pedes Petri, atque amicam suam ac familiarem osculis petens, percontabatur ab ea quid istud esset negotii. At illa breviter omnem ei ordinem agnitionis exposuit, ita ut etiam turbae adstantes mirarentur.

24. Tum Petrus de fide dei ac religionis institutis, quod ad se pertinebat, in quantum tempus patiebatur loquutus ad turbas, addit etiam hoc, ut si quis vellet de his diligentius noscere, Antiocham veniret, ubi tribus, inquit, mensibus statuimus residere et quae ad salutem pertinent edocere. Si enim, inquit, negotiandi caussa aut militandi patriam relinquunt homines ac parentes, et longas peregrinationes subire non metuunt, pro vita aeterna tribus saltem mensibus peregrinari, cur onerosum videatur ac difficile? Cumque haec et alia his similia dixisset, ego mulieri quae susceperat matrem et sanitatem receperat per Petrum, mille drachmas donavi, et praesentibus cunctis commendavi eam cuidam viro bono, primario illius oppidi, qui et libenter se facturum quod imperabamus spopondit. Sed et aliis quibusdam aliquantulum pecuniae distribui, et illis mulieribus quae aliquando solatae dicebantur in miseriis matrem meam, quibus et gratias retuli. Et post haec una cum matre enavigavimus Antaradum.

25. Cumque venissemus ad hospitium mater requirere

coepit a me, quonam devenisset pater. Cui ego: Ad te, inquam, requirendam profectus ultra non rediit. At illa audiens suspiravit tantum, grande enim pro me gaudium habens reliquos solabatur moerores. Die autem postera sedens una cum uxore Petri iter agebat nobiscum, et venimus Balaneas, ubi triduo remorati, inde adcessimus Patho et post hoc Gabala, et sic Laodiciam pervenimus, ubi ante portas occurrunt nobis Niceta et Aquila et osculantes nos abducunt in hospitium. Petrus autem videns amplam civitatem et splendidam, dignum est, inquit, remorari nos in hac diebus decem aut etiam amplius. Tum Niceta cum Aquila requirebant a me, quae esset mulier haec ignota. Et ego respondi: mater mea est quam mihi redonavit deus per dominum meum Petrum.

26. Haec cum ego dixissem, cuncta eis Petrus per ordinem coepit exponere et ait: Cum venissemus Aradum et ego vos praecedere iussissem, profectis vobis, eadem die Clemens cum incidisset sermonis occasio, genus suum mihi exposuit ac familiam, et quod parentibus esset orbatus duosque habuisset priores se geminos fratres; et sicut mihi, inquit, pater enarravit, somnium vidit aliquando mater, quo iussa est cum geminis suis ex urbe Roma proficisci, ne subito et pariter interirent. Cumque somnium patri indicasset, ille qui tenero filios diligeret affectu, ne quid forte mali paterentur, uxorem pariter ac filios navi cum omnibus necessariis impositos, emittit Athenas erudiendos. Post haec misit semel et iterum qui requirerent, et nusquam illius ne vestigium quidem reperit. Ipse ad ultimum pater ad inquirendum proficiscitur, et usque ad praesens nec ipse quidem usquam est. Haec cum mihi Clemens enarrasset, accessit ad nos quidam rogans, ut ad insulam Aradum quae vicina erat accederemus, videndi gratia columnas viteas mirae magnitudinis; adquievi, ventum est ad locum, caeteri omnes interiora aedis ingressi, mihi animus nescio ob quam caussam ingrediundi ultra non dedit.

27. Sed dum illos foris opperior, mulierem hanc considerare coepi qua parte membrorum esset debilis, ut non labore manuum victum quaereret, sed mendicitatis pudorem subiret; requiro ergo ab ea caussas. Illa nobili se ortam genere, et nobili nihilominus viro in matrimonio fuisse iunctam fatetur, cuius frater, inquit, in me illicito amore in-

flammatus fraternum torum polluere cupiebat. Quod ego abhorrens, et rursum de tanto scelere viro indicare non audens, ne bellum fratribus et opprobrium generi indicerem, magis ex patria discedere iudicavi cum duobus geminis filiis meis, iuniore puero ad solatium patri relicto. Et ut haec, inquit, honesta specie fierent, cogitavi somnium fingere et dicere viro, adstitisse mihi numen quoddam per visum et dixisse, ut cum duobus geminis meis confestim ex urbe proficiscerer, usquequo ab ipso audirem, quando redire deberem. Quibus auditis credidisse aiebat virum, et Athenas se geminis cum liberis emisisse inibi erudiendis, sed tempestate gravi ad hanc insulam fuisse depulsos, ubi confracta navi se fluctu excussam supra saxum quoddam, ob hoc solum mortem distulisse, donec, inquit, infelicium natorum meorum saltem emortua membra complecterer, ac sepulturae mandarem. Sed cum dies fuisset exortus et turbae convenissent, miseratione moti proiecerunt mihi indumentum. At ego infelix fletibus multis rogabam ut requirerent, sicubi infelicium natorum possint invenire corpuscula. Ego autem omne corpus meum dentibus lanians, planctibus et ululatibus nihil aliud clamabam nisi, ubi mihi infelici Faustus est, ubi Faustinus?

28. Et cum haec diceret Petrus, Niceta et Aquila subito adsurgunt et stupefacti perturbari coeperunt dicentes: Dominator domine et deus omnium, verane haec sunt, an somnium est quod agitur? Tum Petrus: Nisi, inquit, nos insani sumus, haec vera sunt. At illi paululum remorati et confricantes faciem, aiunt: Nos sumus Faustinus et Faustus. Sed et ab initio cum narrare coepisti, statim in suspicionem incidimus, ne forte ad nos pertinerent quae dicebantur; rursus tamen considerantes multa similia accidere in vita hominum, reticuimus, licet cor nostrum spe aliqua pulsaretur. Adspiciebamus ergo ad finem sermonis, ut si ad integrum de nobis esse constaret, tum fateremur. Et cum haec dixissent, lacrimantes ingrediebantur ad matrem. Quam cum reperissent quiescentem et complecti vellent, prohibuit Petrus dicens: Sinite me prius praeparare animos matris et ita vos afferre ei, ne forte multo et subito gaudio mente excidat et sensus eius turbetur, maxime quia nunc etiam somno occupata stupet.

29. Igitur ubi mater exsurrexit e somno, alloqui eam

Petrus coepit dicens: Scire te volo, mulier, religionis nostrae observantiam. Nos unum colimus deum qui fecit mundum, huius et legem servamus, qua mandat inprimis ipsum colendum et nomen eius venerandum, parentes honorandos, pudicitiam iustitiamque servandam. Sed et illud observamus, mensam cum gentilibus non habere communem, nisi cum crediderint et recepta veritate baptizati fuerint, ac trina quadam beati nominis invocatione consecrati, et tunc cum eis cibum sumimus. Alioquin etiam si pater aut mater sint, aut uxor aut filii aut fratres, non possumus cum eis mensam habere communem. Quia ergo religionis caussa praecipua hoc facimus, non tibi iniuriosum videatur, quod non potest filius tuus una tecum sumere cibum, usquequo eadem tibi sit quae illi sententia fidei.

30. Quibus illa auditis, et quid, inquit, vetat hodie me baptizari? quae etiam priusquam te viderem, illos quos dicunt deos penitus aversata sum, quod mihi frequenter et paene quotidie sacrificanti sibi praestare potuerunt nihil. Nam de pudicitia quid dicam? cum me neque tunc deliciae deceperint, neque nunc egestas peccare compulerit. Satis autem puto innotuisse tibi, quantus mihi exinde fuerit amor pudicitiae, quae ut evaderem illiciti amoris insidias somnium finxi, ut cum duobus meis geminis peregrinarer, et hunc solum filium meum Clementem ad solatium patri reliqui. Si enim mihi duo vix sufficiebant, quanto magis contristasset patrem, si nullum penitus habuisset? Erat enim miser grandi affectu erga filios, ita ut vix ei somnii auctoritas extorqueret, Faustinum et Faustum Clementis huius fratres mihi concedere, et ipse solo contentus esset Clemente.

31. Haec illa cum diceret, ultra non ferentes fratres mei irruunt in complexus matris cum multis lacrimis, et osculantur eam. At illa, quid vult, inquit, hoc esse? Tum Petrus: Nolo turberis mulier, constans esto; isti sunt Faustinus et Faustus filii tui quos in profundo perisse dicebas; quomodo autem vivant et quomodo in illa horribili nocte de profundo evaserint, et quemadmodum alius ipsorum Niceta et alius Aquila dicatur, ipsi tibi exponere poterunt et una tecum etiam nos audiemus. Ubi haec Petrus dixit, mater nimio gaudio intercepta corruit, et tandem aliquando reparata atque in semetipsam regressa, ait: Obsecro vos dulcissimi

filii, dicite mihi, quae acciderint vobis post illam feralem et crudelissimam noctem.

32. Tum Niceta coepit dicere: In illa nocte, o mater, cum navis fuisset resoluta et nos innitentes fragmento cuidam tabularum per pelagus iactaremur, viri quidam quibus per profundum latrocinari artificium est, repertos imposuerunt nos naviculae suae, et remis undarum vortices superantes, diversis itineribus Caesaream Stratonis perduxerunt, ibique adfligentes nos fame, verberibus, metu, uti ne quod esset in vero proderemus, immutatis etiam nominibus nostris vendiderunt nos cuidam viduae, honestae admodum feminae, Iustae nomine; quae cum emisset, habuit loco filiorum, ita ut etiam Graecis nos literis et liberalibus attentissime erudiret. Ubi vero adolevimus, etiam philosophorum studiis operam dedimus, quo possimus religionis divinae dogmata philosophicis disputationibus adserentes confutare gentiles.

33. Simoni autem cuidam mago qui nobiscum una educatus est, pro amicitiis et puerili consuetudine adhaesimus, ita ut paene ab eo decipi possemus. Fertur enim in religione nostra sermo de propheta quodam, cuius ab omnibus qui religioni huic deserviunt speraretur adventus, per quem immortalis et beata vita credentibus danda promittitur. Hunc ergo nos putabamus esse Simonem. Sed haec tibi, mater, opportunius exponentur. Nos interim cum paene iam deciperemur a Simone, quidam collega domini mei Petri Zacchaeus nomine monuit, ne falleremur a mago, sed obtulit nos advenienti Petro ut ab ipso quae erant sana et perfecta doceremur; quod et tibi optamus evenire, sicut et nobis concessit deus, ut possimus etiam cibum et mensam habere communem. Hinc ergo fuit, mater, quod nos a piratis raptos, tu in mari defunctos esse credidisti.

34. Cum haec dixisset Niceta, mater nostra procidit ad pedes Petri, rogans et obsecrans, ut et seipsam et hospitam suam evocaret sine mora ac baptizaret, uti ne una, inquit, die damnum patiar consortii et societatis natorum meorum. Similiter autem et nos filii eius rogabamus Petrum. At ille: Quid putatis, inquit, quia ego immisericors sum solus, et nolo vos matris convivio sociari? Sed necesse est eam vel una die ieiunare prius et ita baptizari, et hoc quia sermonem ab ea quendam audivi, per quem mihi fides

eius claruit et qui indicium dedit credulitatis eius, alioqui multis eam diebus oportebat ante instrui et doceri.

35. Et ego, quaeso te, inquam, domine mi Petre, dic quis est iste sermo quem dicis dedisse tibi indicium fidei eius? Et Petrus: Ille sermo est quo rogavit, ut et hospita sua cuius beneficiis vicem reddere desiderat, simul baptizetur cum ipsa. Non autem rogaret, ut illi quam diligit praestaretur haec gratia, nisi credidisset quod magnum aliquod in baptismate munus esset. [1]) Unde et ego reprehendo plurimos qui cum ipsi baptizentur et credant, nihil tamen dignum fide agunt cum his quos diligunt, id est uxoribus vel filiis vel amicis, quos non ad hoc hortantur quod ipsi adsequuti sunt, si quidem vere crediderint quod aeterna vita per hoc donatur. Denique si eos aegrotare videant aut periculo alicui carnaliter subiacere, dolent et lugent, quia in hoc certi sunt eis imminere perniciem. Ita ergo, si et de hoc certi essent quod qui deum non colunt, manet eos poena ignis aeterni, quando cessarent monentes et cohortantes? Aut si obsisterent, quomodo non lugerent eos et plangerent, certi aeterna eis imminere supplicia? Nunc ergo illam quidem mulierem evocabimus postmodum, et videbimus si amat fidem religionis nostrae, et prout consequens fuerit agemus. Haec autem quoniam fideliter sensit de baptismo, ieiunet vel una die ante baptismum.

36. At illa cum iuramento satisfaciebat praesente uxore domini mei Petri, quia ex quo recognoverit filium, prae multo gaudio cibum capere omnino nequiverit, nisi hesterna die calicem aquae solum biberit. Testabatur autem et uxor Petri, dicens ita esse. Et Aquila ait: Quid ergo obstat, cur non baptizetur? Tum Petrus subridens: Sed non est, inquit, hoc ieiunium baptismi, quod non propter baptismum ieiunatum est. Et Niceta: Sed forte, inquit, volens deus matrem nostram nec una die agnitis nobis separari a consortio mensae nostrae, praeordinavit hoc ut ante ieiunaret. Sicut enim pudicitiam servavit in ignorantia, ut proficeret ei ad baptismi gratiam, ita ieiunavit antequam sciret ieiunii rationem, ut proficeret ei ad baptismum, et statim ab ini-

---

[1]) Unde et ego — imminere supplicia non leguntur in codd. Lipss.

tio agnitionis nostrae nobiscum pariter mensae consortio frueretur.

37. Tum Petrus: Non nos, inquit, vincat malignus occasione accepta per affectum matris, sed magis vos et ego vobiscum hodie ieiunemus cum ipsa, et crastino baptizabitur; neque enim iustum est ad gratiam personae alicuius et amicitiae, resolvi et extenuari praecepta veritatis. Non ergo pigeat nos magis laborare cum illa, quia omne mandatum praeterire peccatum est. Doceamus autem sensus nostros corporales qui extrinsecus sunt, servire interioribus sensibus et non interiores sensus, qui quae dei sunt sapiunt, cogamus sequi exteriores, qui quae carnis sunt sapiunt. [1]) Propter hoc enim et dominus mandatum dedit, dicens: [2]) Quicunque viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo. Et his addidit: si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et abiice abs te, expedit enim tibi ut unum membrorum tuorum pereat, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis. Non dixit, scandalizavit te, ut posteaquam peccaveris tunc abiicias caussam peccati, sed si scandalizat te, hoc est, ut antequam pecces caussam peccati provocantis te et irritantis abscidas. Ne quis autem vestrum putet, fratres, quod membrorum amputationem mandaverit dominus; propositum in hoc vult resecari, non membra et caussas quae ad peccandum illiciunt, quo cogitatio nostra adspectus vehiculo subvecta, ad amorem dei sensibus corporeis invisa contendat, nec carnalibus oculis, velut lascivientibus equis et extra mandatorum viam currum declinare cupientibus, relaxet frena et habenas indulgeat: sed revocet adspectum corporis ad arbitrium mentis, et oculos nostros quos deus operis sui inspectores esse voluit et testes, non patiatur fieri lenones mali desiderii. Et ideo cedant legi dei tam corporei sensus quam interna cogitatio, et illius voluntati ministrent cuius se opera esse intelligunt.

38. Igitur ut ordo mysterii poscebat et ratio, die postera baptizatur in mari, et regressa ad hospitium omnibus consequenter mysteriis religionis imbuitur. Aderamus au-

---

[1]) Propter hoc — lenones mali desiderii desunt in codd. Lipss.

[2]) Matth. 5, 28. 29.

tem et nos filii sui, Niceta et Aquila et ego Clemens. Et post haec simul cum ea prandimus, et simul glorificavimus deum, referentes gratias studiis et doctrinae Petri, qui nobis ostendit per occasionem matris, quomodo pudicitiae bonum non pereat apud deum, sicut e contrario impudicitia, inquit, etiam si non statim, tamen licet tarde non effugit poenam. In tantum autem pudicitia, inquit, deo placita est, ut etiam his qui in errore sunt positi, nonnihil gratiae in praesenti conferat vita. Nam futura beatitudo illis solum reposita est, qui per gratiam baptismi pudicitiam iustitiamque servaverint. Denique exemplo est huic rei etiam hoc, quod erga matrem vestram gestum est, cui salus haec omnis pro mercede pudicitiae reparata est, ad quam custodiendam et conservandam non sufficit sola continentia, sed ubi senserit quis insidias et deceptionem parari, continuo sicut ab ignis impetu aut incursu canis rabidi refugiat, nec confidat quod huiusmodi insidias possit facile aliquis philosophando aut palpando cohibere; sed ut dixi, effugiendum est et longe abscedendum, sicut fecit et vestra mater vere et integre bonum diligens pudicitiae. Propter quod et conservata vobis est ac vos illi, insuper autem et aeternae vitae agnitione donata. Cum haec et multa alia his similia dixisset, vespere facto requievimus.

Liber octavus.

1. Postera autem die Petrus mane adsumtis fratribus meis et me, descendit ad portum, ut in mari lavaremus, et post hoc ad locum quendam secretiorem secessimus orationis gratia. Senex autem quidam pauper, et ut apparebat ex habitu operarius, curiose ex occulto observare nos coepit, ut videret quid ageremus in secreto positi. Cumque nos orantes vidisset, exspectavit donec exiremus, et salutans nos ait: Si non aegre accipitis, et quasi curiosum me aut importunum notatis, velim vobiscum conferre sermonem,

quia habens miserationem vestri, sub specie veritatis errare vos nollem et habere metum de his quae non sunt: aut si putatis esse aliquid veri, tradite etiam mihi. Si ergo patienter accipitis, possum vos paucis edocere quae recta sunt, si vero molestum, pergam et meos actus agam. Cui Petrus respondit: Dic age quod tibi videtur bonum, et libenter accipimus sive id verum sive etiam falsum sit; amplectendus enim es, quia quod tibi bonum videtur, tanquam pater pro filiis sollicitus commonere voluisti.

2. Tum senior coepit dicere: In mari vos lavisse vidi, et post hoc ad secretum secessisse locum; observans ergo de occulto quid in secreto ageretis, orantes inspexi; miseratus igitur errorem vestrum, opperiri coepi, usquequo egressos alloquerer et docerem, ne erretis in huiusmodi observantia, quia neque deus est neque cultus hic aliquis est, neque providentia in mundo, sed fortuitus casus et genesis agunt omnia, sicut ego ex meipso manifestissime comperi in disciplina matheseos prae caeteris eruditus. Nolite ergo errare, sive enim oretis, sive non oretis, quod genesis vestra continet, hoc erit vobis. Et ego Clemens nescio quid corde pulsabar, multa quasi nota mihi recolens in eo; bene enim ait quidam, quia quod ex aliquo natum est, etiam si multo tempore abfuerit, nunquam tamen scintilla propinquitatis extinguitur. Coepi ergo interrogare ab eo, quis et unde esset, vel quomodo ortus. At ille ad haec respondere nolens: Quid, ait, hoc pertinet ad ea quae dixi vobis? Sed primo, si videtur, sermo de his quae proposuimus habeatur, et post haec si ita res poposcerit, nomen et genus ac patriam et caetera quae haec sequuntur, invicem nobis ut amici amicis poterimus aperire. Mirabamur tamen omnes eloquentiam viri, et gravitatem morum tranquillitatemque sermonis.

3. Petrus autem sensim sermocinando incedens, opportunum ad colloquendum prospicit locum. Et cum pervidisset iuxta portum recessum quendam secretum, residere nos fecit, et ita primus ipse incipit, nec contemtum senis habuit, neque despexit quod vilis ei amictus esset et sordidus. Ait ergo: Quoniam quidem videris mihi vir eruditus esse et misericors ex eo quod adisti nos, et quod tibi bonum videbatur celatum nobis esse noluisti, volumus et nos tibi quae nobis bona et recta creduntur exponere, quae si tibi minus vera videbuntur, etiam tu nostrum erga te bonum proposi-

tum libenter suscipe, sicut et nos tuum. Et cum haec diceret Petrus, plurima multitudo convenit. Tum senex: Fortassis, inquit, contristat vos praesentia multitudinis. Et Petrus: Nequaquam, inquit, nisi hoc solum vereor, ne forte disputantibus nobis cum palam facta fuerit veritas tu verecundiam patiaris pro praesentia multitudinis cedere et adquiescere his quae vera dici intellexeris. Ad haec senex ait: Ego non ita stultus consenui, ut intelligens quod verum est, abnuam id ad vulgi gratiam.

4. Coepit ergo Petrus dicere: Videntur mihi hi, qui loquuntur verbum veritatis et qui illuminant animas hominum, similes esse radiis solis, qui ut processerint et apparuerint mundo, celari ultra aut occultari nullatenus possunt, dum non tam videntur ab hominibus, quam videre omnibus praestant. Unde et bene a quodam dictum est ad veritatis praecones: [1]) Vos estis lux mundi, et non potest civitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum ut omnibus luceat qui in domo sunt. Et senex: Bene valde dixit, quisquis ille est. Sed exponat aliquis vestrum, quod sibi sequendum videtur, ut ad certum prospectum emittamus sermones nostros. Non enim sufficit ad inveniendam veritatem destruere ea, quae e diverso dicuntur, sed et ipsum proferre in medium, quod possit qui e diverso est impugnare. Ut ergo partium sit aequa congressio, rectum mihi videtur, ut prius, quid uterque nostrum defendat, enunciet; et si placet, primus incipiam. Ego dico, non secundum dei providentiam gubernari mundum, quia multa in eo iniuste et inordinate geri videmus, sed genesim dico esse, quae omnia agit et continet.

5. Ad haec cum Petrus respondere vellet, Niceta praeveniens ait: Indulgeat mihi dominus meus Petrus ad haec respondere, et non videatur protervum quod iuvenis cum sene conflictum habeam, sed ut filius cum patre colloquar. Et Senex: Non solum tu, inquit, fili, quod tibi videtur ut prosequaris volo, sed et si qui ex sodalibus tuis, si qui etiam de adstantibus videtur scire aliquid, incunctanter proferat, libenter accipimus; collatio enim plurimorum facilius ea

[1]) Matth. 5, 14. 15.

quae ignorantur inveniet.[1]) Tum ergo Niceta respondit: Non me aestimes, pater, temere fecisse, quod inserui me sermonibus domini mei Petri, sed magis pro honore eius hoc mihi facere visus sum. Homo enim dei est, plenus totius scientiae, quem ne graeca quidem latet eruditio, quia spiritu dei repletus est quem nihil latet. Sed quia ipse de coelestibus loqui convenit, ego de his quae ad Graecorum loquacitatem pertinent, respondebo. Postea vero quam a nobis Graecorum more fuerit disputatum, atque ad id ventum, ubi exitus nullus appareat, tunc ipse quasi scientia dei repletus, aperte et dilucide rerum nobis omnium patefaciet veritatem, ut non solum nos, sed et omnes qui praesto sunt auditores, viam veritatis agnoscant. Et ideo nunc ipse quasi arbiter sedeat, ut cum unus aliquis ex nobis cesserit, tunc ipse suscipiens indubitatam sententiam ferat.

6. Haec cum dixisset Niceta, hi qui convenerant inter semetipsos colloquebantur: Hicne est ille quem audiebamus Petrus, illius qui in Iudaea apparuit et signa ac virtutes plurimas fecit, discipulus probatissimus? Et intendentes in eum, cum timore ac veneratione ingenti stabant, tanquam boni servi honorem domino deferentes. Quod ubi Petrus sensit, ait ad eos: Attentius audiamus, rectum tenentes iudicium de his quae dicentur ab utroque, et post ipsorum conflictum, quod necessarium visum fuerit, addemus et nos. Et cum haec dixisset Petrus, gavisae sunt turbae. Niceta vero dicere hoc modo adgressus est: Definisti, pater, quod non per dei providentiam mundus regatur, sed omnia genesi subiaceant, vel quae ad mores uniuscuiusque vel quae ad gesta pertinent. Ad quae statim quidem potui respondere, sed quia iustum est servare ordinem, definimus et nos quid teneamus, sicut ipse fieri rogasti. Ego dico providentia dei gubernari mundum, in his duntaxat quae gubernatione eius indigent. Unus est enim omnia tenens qui et mundum fecit, iustus deus, unicuique secundum gesta sua quandoque redditurus. Ecce habes et nostram definitionem; nunc quod vis prosequere, vel mea destruens, vel tua adserens, ut ego

[1]) Quae sequuntur usque ad finem huius libri, breviter tantummodo et in compendium redacta in codd. mss. Lipss. continentur. Vid. praefat.

his quae a te prosequentur, occurram. Aut si me vis priorem dicere, non morabor.

7. Et Senex respondit: Sive tibi placet, fili, prius dicere, sive hoc magis placet ut ego dicam, nihil interest, apud eos praecipue, qui bona venia disputant. Dic tamen tu prior, libenter accipio, atque utinam possis etiam quae a me dicenda sunt prosequi, atque his quae contraria sunt obiicere, et ex utrorumque collatione ostendere veritatem. Niceta respondit: Si vis, inquit, possum etiam tuas partes dicere, et ad haec respondere. Et Senex: Ostende mihi prius, quomodo potes scire ea quae nondum loquutus sum, et ita tibi credam, quod partes meas prosequi possis. Et Niceta: Secta, inquit, tua et sententia quam definisti, manifesta est his qui eruditi sunt in huiusmodi disciplinis, certaque est eius consequentia. Et quia ego non sum ignarus quae sint definitiones philosophorum, ex his quae proposuisti, quid consequatur agnosco, maxime quia prae caeteris philosophis Epicuri scholas frequentavi. Frater autem meus Aquila, magis Pyrrhonios sequutus est, alius autem frater noster Platonicos et Aristotelicos; itaque cum eruditis tibi auditoribus sermo est. Tum senex: Bene, inquit, et consequenter docuisti, quomodo ex his quae propositae sunt definitionibus, etiam ea quae consequuntur adverteres. Sed ego amplius aliquid professus sum, quam sentit Epicurus, quia introduxi genesim, eamque caussam omnium gestorum hominibus posui.

8. Cumque haec senex dixisset, ego Clemens aio ad eum: Audi pater, si te frater meus Niceta obtinuerit, quia non sine dei providentia mundus agitur, in ista parte quae superest de genesi, ego tibi potero respondere; est enim mihi notitia huius scientiae. Et cum haec dixissem, frater meus Aquila: Quid necesse est, inquit, ut eum patrem vocemus, cum in mandatis habeamus neminem super terram patrem vocare? Et post haec respiciens ad senem: Non iniuriose, inquit, accipias, pater, quod fratrem meum culpavi, quia te patrem vocaret; [1]) habemus enim tale mandatum, ne aliquem nomine isto vocitemus. Cumque haec dixisset Aquila, risit omnium adstantium coetus una cum sene et Petro. Aquila autem requirente caussam, cur omnes

[1]) Matth. 23, 9.

riserint, aio ad eum: quod tu in quo alios culpas, id ipse facis, qui senem appellaveris patrem. At ille negabat dicens: Vere nescio si eum patrem vocavi. Interea Petrus movebatur suspicionibus quibusdam, sicut ipse nobis enarravit postmodum, et respiciens ad Nicetam, expedi, inquit, quod proposuisti.

9. Tum Niceta hoc modo exorsus est: Omne quod est, aut simplex est aut compositum. Quod simplex est, caret numero, divisione, colore, differentia, asperitate, lenitate, pondere, levitate, qualitate, quantitate, et ob hoc etiam fine. Quod vero compositum est, aut ex duobus aut ex tribus aut etiam ex quatuor compositum est, aut certe ex pluribus, et quae composita sunt, necessario etiam dividi possunt. Et senex audiens haec: Optime, inquit, et doctissime dicis, fili. Et Niceta: Igitur illud quod simplex est et his omnibus caret, quibus solvi quod subsistit, potest, sine dubio incomprehensibile et immensum est, neque initium ullum neque finem sciens, et ideo unum et solum est, et sine auctore subsistens. Quod autem compositum est, et numero ac diversitati divisionique subiacet, necessario auctore aliquo compositum est, atque in speciem diversitas congregata. Quod ergo immensum est, bonitate pater est, virtute conditor. Neque ergo condendi virtus in immenso cessare potuit, neque bonitas otiari, sed ad substituenda ea quae sunt, bonitate, ad componenda et firmanda, virtute provocatur. Substituuntur ergo et componuntur quaedam, ut diximus, ex duobus vel ex tribus, quaedam vero ex quatuor, alia ex pluribus. Sed quoniam nunc nobis de mundi ratione quaeritur et de substantia eius, quam ex quatuor elementis esse compositam constat, cui omnes illae decem differentiae quas supra comprehendimus accidunt, ab his inferioribus incipientes gradibus, ad superiora veniemus. Via enim nobis ad intellectualia et invisibilia ab his quae videmus et contrectamus datur, sicut continetur in arithmeticis disciplinis, ubi cum de divinis quaeritur, ab inferioribus ad superiores numeros adscenditur, cum vero de praesentibus et visibilibus ratio exponitur, de superioribus ad inferiores numeros ordo dirigitur. Aut non ita est?

10. Et senex ait: Valde bene prosequeris. Et Niceta: De mundi nunc ergo ratione prosequendum est, cuius prima quaestio in duas partes dividitur. Quaeritur enim utrum

factus sit, an non; et si quidem non est factus, ipse erit illud ingenitum, ex quo omnia. Si vero factus est, de hoc rursus quaestio in duas partes scinditur, utrumnam ex se ipso factus est, an ab alio. Et si quidem a semetipso est, excluditur sine dubio providentia. Si providentia non recipitur, frustra animus ad virtutem provocatur, frustra iustitia custoditur, quippe si non est qui iusto pro meritis aliquando restituat. Sed ne anima quidem ipsa immortalis videbitur, si eam post absolutionem corporis nullius providentiae excipiat dispensatio.

11. Iam si doceatur esse providentia, et per ipsam factus esse mundus, alia rursus quae discutiantur occurrunt; requiretur enim quo modo sit providentia, utrum generaliter erga omnia, an specialiter erga partes, an et generaliter erga partes, an et generaliter erga omnia et specialiter erga partes. Generalis autem intelligitur hoc modo, quasi ab initio deus faciens mundum ordinem dederit rebus et cursum statuerit, et ultra eorum curam quae geruntur, habere cessaverit. Specialis vero erga partes hoc modo est, ut quorundam quidem vel hominum vel locorum providentiam gerat, quorundam vero non gerat. Generalis autem omnium et specialis partium simul hoc modo est, quasi et ab initio omnia fecerit deus, et usque ad finem per singulos quosque providentiam gerat, et unicuique reddat pro actibus suis.

12. Prima ergo illa propositio, quae dicit, quia ab initio deus fecerit omnia, et cursu atque ordine rebus imposito de reliquo nihil ad se revocet, secundum genesim geri cuncta confirmat. Ad hoc ergo primo respondebimus, et his praecipue qui deos colunt et genesim defendunt, qui utique cum immolant diis et exorant eos, sine dubio contra genesim se impetraturos aliquid sperant, et per hoc genesim solvunt. Cum vero rident qui ad virtutem provocant et ad continentiam cohortantur, et dicunt, quia nemo potest facere aliquid aut pati, nisi quod ei fato decretum est, omnem profecto cultum divinitatis abscindunt. Quid enim colas eos, a quibus promereri nihil possis, quod non patiatur ratio decreti? Haec interim adversus illos dicta sunt. Ego vero mundum dico a deo factum, et ab ipso quandoque esse solvendum, ut ille appareat qui aeternus est et ad hoc factus, ut semper sit et dignos se recipiat iudicio dei.

Quod autem sit alius invisibilis mundus, qui hunc visibilem intra semetipsum contineat, posteaquam de visibili mundo discusserimus, tunc et ad illum veniemus.

13. Nunc interim, quia factus sit mundus iste visibilis, testantur etiam philosophorum plurimi sapientes viri. Sed ne videamur quasi egentes adsertionibus uti voluisse testibus, de principiis eius, si videtur, quaeramus. Corporeum esse mundum hunc visibilem, eo ipso quod est visibilis, satis constat. Omne autem corpus duas recipit differentias; aut enim connexum est et solidum, aut divisum et separatum. Et si quidem connexum fuit et solidum corpus ex quo mundus factus est, et per diversas species partesque secundum differentias sui corpus illud partitum est et divisum, necesse est intelligi, fuisse aliquem qui corpus quod erat connexum et solidum dirimeret, atque in partes multas duceret formasque diversas. Aut si ex diversis dispersisque corporum partibus omnis mundi haec moles composita est et compaginata, necesse est nihilominus intelligi, fuisse aliquem qui in unum dispersas colligeret, et diversas rebus species indueret.

14. Et quidem plures philosophorum hoc magis sensisse scio, quod ex uno corpore, quam illi materiam vocant, divisiones ac discretiones conditor fecerit deus; quod tamen ex quatuor simplicibus, et in unum temperamento quodam divinae providentiae admixtis constaret elementis. Nam illud superfluo a quibusdam dictum puto, quod simplex corpus, id est absque ulla coniunctione sit mundi, cum constet nec corpus posse esse quod simplex est, neque misceri posse aut propagari vel solvi; quae omnia utique mundi corporibus videmus accidere. Quo modo enim solveretur, si esset simplex nec haberet intra se aliud a quo resolvi ac dividi posset? Quod si ex duobus aut tribus, vel etiam ex quatuor constare corpora videntur, cui non etiam exiguum habenti sensum manifestum sit, quod fuerit aliquis qui in unum plura collegerit, et temperamenti moderatione servata, ex diversis partibus solidum corpus effecerit? Hunc igitur nos conditorem mundi dicimus deum, hunc agnoscimus universitatis auctorem.

15. Nam Graecorum philosophi de principiis mundi quaerentes, alius alia incessit via. Denique Pythagoras elementa principiorum numeros esse dicit, Callistratus quali-

tates, Alcmaeon contrarietates, Anaximandrus immensitatem, Anaxagoras aequalitates partium, Epicurus atomos, Diodorus ἀμερῆ, hoc est ex his in quibus partes non sunt, Asclepias ὄγκους, quod nos tumores vel elationes possumus dicere, Geometrae fines, Democritus ideas, Thales aquam, Heraclitus ignem, Diogenes aerem, Parmenides terram, Zenon, Empedocles, Plato ignem, aquam, aerem, terram; Aristoteles etiam quintum introducit elementum, quod ἀκατονόμαστον, id est, incompellabile nominavit, sine dubio illum indicans, qui in unum quatuor elementa coniungens mundum fecerit. Sive igitur duo sive tria sive quatuor aut etiam plura sint, vel innumera ex quibus mundus constat, omni ex parte, qui plura in unum collegerit et rursus collecta in diversas species duxerit, ostenditur deus, et probatur per haec, non potuisse machinam mundi sine opifice et provisore constare.

16. Sed et hoc ipso quod in coniunctione elementorum, deficiente altero aut abundante, caetera resolvuntur et concidunt, ostenditur ex nihilo ea accepisse principium. Nam verbi gratia si deficiat in aliquo humor, nec aridum stabit; humore enim pascitur aridum sicut et frigus calido, in quibus ut diximus, si alterum deficiat, penitus cuncta solvuntur, et in hoc originis suae qua ex nihilo facta sunt, produntur indicia. Quod si materia ipsa probatur esse facta, quomodo partes eius et species ex quibus mundus constat, videbuntur infectae? Sed de materia et qualitatibus non est nunc dicendi locus; hoc solum docuisse sufficiat, deum esse omnium conditorem, quia neque si solidum et connexum fuit corpus ex quo mundus constat, dirimi et discerni sine conditore, neque si ex diversis et discretis partibus in unum collectum est, congregari et misceri sine artifice potuit. Igitur si mundi conditor deus esse tam evidenter ostenditur, qui erit Epicuro locus introducendi atomos, et adserendi quod ex corpusculis insensibilibus non solum sensibilia corpora, sed et mentes intellectuales ac rationales fiant?

17. Sed dices, ut Epicuro visum est, continuationes atomorum indesinenti cursu venientium, per immensa et sine fine tempora miscentium se atque in unum conglobantium, corpora solida efficiuntur. Non venio ad haec, ut rem fabulosam et inepte compositam dicam; videamus magis si qualecunque istud est, potest stare quod dicitur. Aiunt

enim corpuscula ipsa quae atomos appellant, diversis esse qualitatibus, et alia quidem humida et ob hoc gravia ac deorsum tendentia, alia vero arida et terrena atque ob hoc nihilominus gravia, alia autem ignea et ob hoc sursum semper nitentia, alia vero frigida et ob hoc pigra et semper media. Quomodo ergo cum alia semper sursum tendant utpote ignea, et alia semper deorsum utpote humida et arida, alia vero media et non aequali cursu incedant, coire simul potuerunt et unum corpus efficere? Si quis enim de superioribus, verbi gratia minutissimas paleas, et ad eandem magnitudinem minutissimi plumbi particulas deorsum iaciat, numquid poterunt quamvis aequales sint magnitudine, leves paleae partes plumbi particulas consequi? longe enim velocius ad imum graviora perveniunt. Ita ergo et atomi, etiamsi magnitudine aequales sint, pondere tamen inaequales, numquam poterunt quae leves sunt consequi graviores; quod si consequi non possunt, sine dubio nec misceri nec corpus efficere.

18. Tum deinde si indesinenter feruntur et semper veniunt, et rebus quarum iam mensura integra constat, adduntur, quomodo stare universitas potest, cum tam immensis ponderibus nova semper pondera cumulentur? Sed et illud requiro, si paulatim coeuntibus corpusculis exstruebatur hic quem videmus ambitus coeli, quomodo non in eo illico cum consurgeret corruit? si quidem hians machinae ipsius summitas, nullis suffulta repagulis stringeretur. Sicut enim qui aedificiorum tholos in circulum instruunt, nisi conclusionem medii verticis strinxerint, universum pariter solvitur; ita et mundi circulus, quem tam decora specie collectum videmus, si non subito et sub uno divinae virtutis rotatu potentia conditoris effectus est, sed paulatim concurrentibus atomis et instruentibus, non ut ratio petebat, sed ut fortuitus incidisset eventus, quomodo non prius quam colligi posset et concludi, dilapsus est et dissolutus? Ad haec etiam illud requiro, quod sit munimen, super quod tam immensae molis iacta sint fundamenta? Et rursus illud ipsum quod dixeris munimen, super quid iaceat? Et item illud aliud, super quid? et eo usque interrogando progediar, donec responsio ad nihil et inane perveniat.

19. Quod si dicat aliquis, quia atomi igneae qualitatis coniunctae sibi corpus unum fecerunt, et quia ignis quali-

tas non deorsum sed sursum tendit, impositam mundi molem ad superiora semper nitens ignis natura subvectat. Ad haec respondebimus: Quomodo potuerunt atomi igneae qualitatis, quae semper ad superiora contendunt, in inferiora descendere, et in profundo ac sub omnia demerso inveniri loco? Cum utique graviores quaeque, id est terrenae vel humidae qualitates praeveniant, ut diximus leviores, unde et coelum velut superiorum fabricam igneis atomis, quae et leviores sunt et sursum semper fugiunt, adserunt structam. Neque ergo fundamenta ignis aut alia ulla habere mundus potest, neque atomis gravioribus cum levioribus, id est his quae deorsum semper praecipitantur et his quae semper sursum fugiunt, societas aut compaginatio ulla conveniat. Igitur quod impossibile sit ex atomorum coniunctione corpora mundi solidari, sufficienter dictum, et quod non potuerint insensibilia corpora, etiamsi ulla ratione coire et connecti potuissent, formas dare corporibus et mensuras, membra fingere, vel qualitates efficere, vel exprimere quantitates; quae utique omnia modulatione sui, manum testantur artificis et opus rationis ostendunt, quam rationem ego verbum et deum appello.

20. Sed dicet aliquis haec a natura fieri. Iam in hoc de nomine controversia est. Cum enim constet mentis esse et rationis opus, hoc quod tu naturam vocas, ego deum conditorem voco; constat nec potuisse nec posse vel corporum species tam necessariis distinctionibus institutas, vel animorum sensus, irrationabili opere et quod sensu careat effici. Quod si idonei tibi testes videntur philosophi, Plato de his testatur in Timaeo [1]), ubi de mundi factura discutiens requirit, utrumnam semper fuerit, an initium sumserit, et pronunciat quia factus sit: Visibilis enim, inquit, est et palpabilis atque corporeus, omnia autem quae huiusmodi sunt, facta esse constat; quod autem factum est, aliquem habet sine dubio auctorem, a quo factum est. Hunc ergo, inquit, factorem parentemque omnium, et invenire difficile est et inventum vulgo enarrare impossibile. Haec quidem Plato dicit; sed et si ipse aliique Graecorum philosophi de factura mundi silere voluissent, nonne omnibus intellectum habentibus palam esset? Quis enim est exigui saltem sensus homo, qui cum

[1]) p. 28. B. ed. Steph.

cernat domum omnia quae ad usus necessaria sunt habentem, cuius cameram in sphaerae gyrum videat collectam, eamque vario splendore et diversis imaginibus depictam, luminaribus praecipuis et maximis adornatam; quis, inquam, est, qui huiusmodi fabricam videns, non statim pronunciet, a sapientissimo et potentissimo artifice esse constructam? Et ita quis invenietur insipiens, ut cum coeli opus inspiciat, splendorem solis cernat ac lunae, astrorum cursus et species et vias certis rationibus et temporibus videat definitas, non tam a sapiente haec artifice et rationabili, quam ab ipsa sapientia et ratione clamet effecta?

21. Quod et si secundum alios Graecorum philosophos audire vis, et mechanicis imbutus es disciplinis, de excelsis quae traduntur, non te sine dubio latent. Ponunt enim sphaeram aequaliter ex omni parte collectam, et ad omnia similiter respicientem, atque a centro terrae aequis spatiis distinctam, ipsaque sui aequalitate ita stabilem, ut eam in nullam partem declinare undique aequalitas collecta permittat; et ita a nullo fulcimento subvecta sustentatur sphaera. Quod si vere hanc habeat similitudinem mundi machina, evidens est opus in ea divinum. Si vero, ut aliis visum est, super aquas posita sphaera vel super ipsas fertur, vel in ipsis volvitur, etiam sic magni in ea artificis opus declaratur.

22. Sed ne de his quae non omnibus palam sunt, incerta videatur adsertio, ad ea veniamus quae neminem latent. Quis astrorum cursus tanta ratione disposuit, ortusque eorum et occasus instituit, certisque et demensis temporibus unicuique tenere coeli ambitum dedit? Quis ad occasum aliis semper tendere, aliis etiam redire in ortum permisit? Quis imposuit modum cursibus solis, ut horas et dies et menses et temporum vicissitudines diversis motibus signet, et nunc hiemem, inde ver, aestatem, post et autumnum certa cursus sui dimensione discernat, et semper eisdem vicibus anni orbem inconfusa varietate constringat? Quis, inquam, tanti ordinis moderatricem, non ipsam dei pronuntiet sapientiam? Et haec quidem secundum illa nobis dicta sint, quae de excelsorum disciplinis traduntur a Graecis.

23. Quid autem et de his, quae vel in terris vel in mari videmus? nonne evidenter edocemur, dei in his non

solum opus esse, sed et providentiam? Nam quod in terra montes excelsi certis quibusque habentur in locis, ut ex his velut compressus et coangustatus aer ordinatione dei cogatur et exprimatur in ventos, ex quibus et fructus germen concipiant, et aestivus ardor temperiem sumat, cum Pleiades ignitae solis ardoribus incanduerint. Sed dices: Cur et ardor solis, ut temperies requiratur? Et quomodo fruges humanis usibus necessariae maturescerent? Sed et illud adverte, quod ad axem meridianum, ubi plus est caloris, non multa datur nubium constipatio, nec abundans copia imbrium funditur, ne morbus habitantibus generetur; humidae enim nubes, si calore rapido coquantur, aerem corruptum et pestiferum reddunt. Sed et terra calidum imbrem suscipiens, non nutrimenta segetibus, sed perniciem praebet; in quo quis dubitat opus esse divinae providentiae? Denique Aegyptus, quia Aethiopicis e vicino flagrat ardoribus, ne insanabiles corruptelas aeris imbrium necessitate susciperet, campi eius non pluviam nubibus ministratam, sed terrenum quodammodo imbrem Nilo inundante suscipiunt.

24. Quid de fontibus dicemus et fluviis, qui perenni in mare fluunt meatu? Et per divinam providentiam nec illis abundans deficit cursus, nec mare tantas aquarum recipiens copias ullum sentit augmentum, sed in eadem mensura et ea quae conferunt, et ea quae ibi conferuntur elementa perdurant. Sed dicis mihi: Salsa aqua naturaliter consumit fluentum dulce, quod ei fuerit infusum. Et in hoc ergo manifestum est providentiae opus, ut salsum faceret illud elementum, in quod cursus omnium aquarum, quas ad usum hominibus praestiterat, declinavit; uti ne per tanta saeculi spatia, repletus maris alveus inundationem perniciosam terris et hominibus redderet. Nec ita quisquam insipiens erit, ut hanc tantam rationem tantamque providentiam ab irrationabili natura arbitretur esse dispositam.

25. Quid autem de virgultis, quid de animalibus dicam? Nonne per providentiam factum est, ut cum senecta temporis resolverentur, virgulta quidem vel plantis vel seminibus quae ipsa dederint, animalia vero per progeniem reparentur? Et mira quadam dispensatione providentiae nascituro pecori lac praeparatur in uberibus, ac statim ut natum fuerit, nullo docente scit ubi alimoniae suae horrea requirat. Gignuntur autem non solum mares, sed et feminae,

ut ex utroque possit rursus constare posteritas. Sed ne ut putant homines, viderentur haec naturae quodam ordine et non dispensatione fieri conditoris, pauca quaedam ad indicium et documentum providentiae suae, mutato ordine genus servare iussit in terris, verbi gratia ut per os conciperet corvus, et per aurem mustela generaret, ut aves nonnullae sicut gallinae, interdum ova vel vento vel pulvere concepta parerent, alia quaedam animalia marem vicibus alternis in feminam verterent et sexum per annos singulos commutarent, ut lepores et hyaenae, quas beluas vocant, alia etiam ex terra orirentur atque inde sumerent carnem, ut talpae, alia ex cinere, ut viperae, alia ex putrefactis carnibus, ut vespae quidem equinis, apes autem bubulis, alia ex fimo boum, ut scarabaei, alia ex herbis, ut de ocimo scorpius, et rursus herbae ex animalibus, ut ex cornu cervi vel caprae apii et asparagi.

26. Et quid opus est plura enumerare, in quibus divina providentia mutato ordine eo qui a natura datus putatur, multimodis differentiis nativitatem animalium constare voluit, ex quibus non irrationabilis rerum cursus, sed ipsius dispensatus ratione doceretur? Aut non et in hoc plenissimum demonstratur opus divinae providentiae, ubi ex terra et aqua ad vitam hominum semina iacta reparantur? quae cum terrae fuerint mandata, voluntate dei humorem quem susceperit gleba, velut uberibus suis seminibus immulget. Aquis enim inest quaedam vis spiritus a deo dati ex initio, cuius opere habitus futuri corporis, in ipso statim semine formari incipit et per culmum spicamque restitui; turgefacto etenim ex humore seminum grano, per angustos quosdam venarum meatus vis illa spiritus, quae inesse aquis data est, utpote incorporea transcurrens, ad incrementum semina suscitat et crescentium species format. Ministerio igitur humidi elementi, cui vitalis ille spiritus insitus semper et ingenitus est, efficitur ut non solum reparetur, sed ut per omnia similis species et forma his quae iacta fuerint seminibus redeat. Quae ratio cui vel brevem sensum habenti, per irrationabilem naturam, et non per divinam sapientiam constare videbitur? Denique etiam haec ad similitudinem humanae nativitatis formata sunt; videtur enim terra vulvae locum tenere, cui semen iniectum per aquae et spiritus vim, sicut supra diximus, et formatur et alitur.

27. Sed et in hoc admiranda est divina providentia, quod videre nos quidem et agnoscere facit quae fiunt, quo modo autem et qualiter fiant, in secreto posuit et occulto, ut non indignis ad agnitionem subiaceant, sed dignis et fidelibus cum meruerint, pateliant. Ut autem rebus ipsis et exemplis probemus, nihil omnino ex terrena substantia seminibus dari, sed totum ex elemento aquae et spiritus qui inest ei virtute constare, pone mihi verbi gratia in cratere aliquo amplissimae magnitudinis iniici terrae talenta centum, et seminentur in eo diversae species seminum vel olerum vel etiam virgultorum, his praebeatur ad rigandum aqua sufficiens, et per annos plures habeatur ista diligentia, congregentur autem semina quae collecta fuerint, verbi gratia frumenti vel hordei aliarumque specierum per singulos annos seorsim, donec uniuscuiusque seminis acervus ad centum talentorum pondus adscendat, tum etiam arbores avulsae radicitus adpendantur, et his omnibus ex cratere sumtis si adpendatur terra, centum sua nihilominus talenta salva restituet. Unde ergo dicemus omne illud pondus, omnemque quantitatem seminum diversorum atque arborum surrexisse? nonne evidenter apparet, quia ex aquis? Terra enim quod suum est, integrum tenet, aqua vero quae per singula iniecta est, nusquam prorsus est, ob potentem divinae conditionis virtutem, quae per unam aquae speciem tantorum seminum virgultorumque et substantias reparat, et species format, et genus foenore multiplicato custodit.

28. Ex quibus omnibus satis abundeque patere puto, artifici sensu et non irrationabili naturae opere cuncta effici et universa constare. Sed veniamus adhuc, si videtur, etiam ad nostram, id est ad hominis substantiam, qui est parvus in alio mundus, et consideremus quanta sit ratione compositus; et ex hoc praecipue sapientiam conditoris intelliges, qui cum ex diversis substantiis constet, id est mortali et immortali, per artificem providentiam conditoris societatem diversitas non refugit, et quidem longe a se substantiis [1]) [alienis et diversis]. Alia namque de terra adsumitur et a conditore formatur, alia vero ex immortalibus substantiis datur, nec tamen ei per huiuscemodi coniunctio-

[1]) Quae auctoritate codd. Parisinorum vetustissimorum in textum recepimus, in uncis ea includenda curavimus.

nem honor immortalitatis infringitur, nec ut quibusdam videtur [ex rationabili et concupiscibili et irascibili subsistit, sed magis inesse ei tales quidam videntur] affectus, quibus ad haec singula moveri possit. Nam corpus quod ex ossibus et carnibus constat, initium sumit ex semine viri, quod e medullis calor eliciens vulvae quasi terrae consignat, cui inhaerens ex fonte sanguinis paulatim rigatum, in carnem et ossa producitur, atque in speciem auctoris iacti seminis reformatur.

29. Et vide in hoc artificis opus, quomodo ossa velut columnas quasdam, quibus caro sustentetur ac portetur, inservit. Tum deinde aequalis ex utraque parte, id est dextera ac laeva, mensura servitur, ut congruat pes pedi, et manus manui, digiti quoque digitis, ut singuli ad singulos tota aequalitate concordent; sed et oculos oculo, et auris auri, quae non solum consona sibi et concordantia, sed et usibus necessariis apta formantur. Manus quidem ut operi commodae sint, pedes ut gressibus, oculi ut visibus serviant superciliorum excubiis custoditi, aures ad audiendum ita formatae, ut cymbalo similes suscepti verbi repercussum sonitum altius reddant, et usque ad sensum cordis emittant, lingua autem ad loquendum illisa dentibus plectri reddat officium, ipsi vero dentes alii ut incidant et dividant cibos et interioribus tradant, interiores vero ut in modum molae conficiant et comminuant, quo opportunius stomacho traditi coquantur, unde et molares appellati sunt.

30. Sed et nares, commeandi flatus et reddendi ac recipiendi gratia factae sunt, ut innovatione spiritus calor naturalis qui in corde est, vel accendi vel refrigerari cum res poposcerit queat pulmonis officio, qui pectori inhaerere datus est, ut mollitie sui palpet et foveat cordis vigorem, in quo videtur vita consistere, vita dico, non anima. Nam quid dicam de substantia sanguinis, qui velut fluvius ex fonte procedens, et uno prius alveo invectus tum deinde per innumeras venas, quasi per areas derivatus, totam humani corporis terram vitalibus rigat fluentis, iecoris opere ministratus, quod ad efficaciam digestionis ciborum, atque in sanguinem mutandorum in dextro latere iacet. In sinistro vero splenis est locus, qui trahere ad se et purgare quodammodo sordes sanguinis possit.

31. Intestinorum quoque ratio quanta est? quae idcirco

longis nexibus in circulorum ordinata sunt modum, ut susceptas digestiones ciborum paulatim egerant, quo neque ad subitum inanes efficiant locos, et his qui superadditi fuerint non impediantur cibis. Membranae autem in modum idcirco facta sunt, ut ex ipsis ea quae extrinsecus sunt, humorem sensim suscipiant, qui neque subito effusus exinaniret interna, neque densiore cute prohibitus, arida quae extrinsecus habentur efficeret, et totam hominis fabricam sitis necessitate turbaret.

32. Porro vero feminea positio, et vulvae sinus ad recipiendum germen et confovendum vivificandumque commodissimus, quem non ratione et prudentia effecta esse quae facta sunt, suadeat, quod in ea solum parte membrorum a virili specie femina discrepat, qua posteritas sata suscipitur et fovetur, et rursus virilis habitus ea tantummodo membrorum parte immutetur, qua ei vis serendi et generandi hominis inest? Et in hoc magnum quidem testimonium providentiae datur, ex necessaria diversitate membrorum, sed ibi maius, ubi in habitus similitudine, usus diversitas et officii varietas invenitur. Nam mamillae viris aeque sunt ac feminis, sed feminarum solae sunt quae lactis munere replentur, ut statim ubi genuerint, apta sibi parvulus inveniat nutrimenta. Quod si tanta ratione videmus in homine membra disposita, ut in caeteris omnibus similis habitus videatur, in his tantummodo discrepent, in quibus usus diversitatem requirit, et neque in viro aliquid superfluum aut egens, neque in femina quod desit videamus vel quod abundet, quis ex his omnibus non evidenter agnoscat rationis opus et sapientiam conditoris?

33. His adstipulatur etiam caeterorum animalium rationabilis diversitas, et suo quodque usui ministerioque conveniens. Haec testatur et arborum varietas herbarumque diversitas, tam specie variata quam succis. Haec adserit et permutatio temporum in quatuor distincta vicissitudines, et certis horis, diebus, mensibus, annum circulus claudens, et ne unam quidem horam statutae rationis excedens; hinc denique etiam mundi ipsius aetas, certa et stabili ratione, concepto annorum numero censetur.

34. Sed dices, quando mundus factus est, et quare tam tarde? Hoc possis obtendere etiamsi ante factus fuisset; diceres enim, cur non et ante hoc? et ita immensa saecula

transcendens semper possis requirere, cur non et ante hoc? Sed nobis nunc sermo non de eo est, [cur non sit ante factus quam factus est,] sed si omnino factus est. Si enim factum constat, necessario potentis et summi artificis opus est; quod si constat, quando eum facere voluerit, sapientis artificis arbitrío iudicioque relinquendum est. Nisi videatur tibi omnis haec sapientia, quae tam immanem mundi machinam struxit, et singulis quibusque rebus formas et species dedit, quarum habitum non decori solum convenientem, sed et futuris usibus aptissimum et necessarium poneret, hoc eam solum fugerit, quo tam magnificae conditionis opportunum tempus adsumeret. Est apud illum profecto certa ratio, sunt evidentes caussae, cur et quando et qualiter fecerit mundum, quas hominibus, quibus haec quae ante oculos posita sunt et de eius providentia contestantur, inquirere et intelligere pigrum fuit, aperiri utique non oportuit; quae enim in occulto habentur et intra sapientiae sensus, velut intra regios thesauros recondita sunt, nemini patent, nisi his qui ab illo didicerint, apud quem signata sunt haec et reposita. Deus ergo est qui fecit omnia, et ipse a nemine factus est. Qui autem naturam pro deo nominant, et per naturam facta esse cuncta téstantur, latet eos appellationis suae error. Si enim naturam irrationabilem putant, stultissimum est, rationabilem facturam ab irrationabili factore progredi. Si vero ratio est, id est logos, per quam facta constat universa, superfluo nomen immutant, ubi de conditoris ratione profitentur. Ad haec si quid habes, pater, prosequere.

35. Haec cum Niceta dixisset, senex ita respondit: Tu quidem, fili, prudenter et fortiter prosequutus es, in tantum ut melius dici posse de providentia non putem. Sed quoniam hora iam multa est, crastino ad haec quae prosequutus es, respondere aliqua volo, de quibus si mihi satisfeceris gratiae me fateor debitorem. Et his a sene dictis, surrexit Petrus. Quidam vero ex adstantibus Laodicensium primus rogabat Petrum et nos, ut senis indumenta quae habebat sordida et scissa mutaret; quem Petrus et nos amplexi, et collaudantes pro honesta et optima voluntate sua, dicebamus: Quia nec nos ita insipientes sumus et impii, ut cui tam preciosa verba concredimus, non multo magis etiam haec quae ad usus corporeos sunt necessaria praebeamus,

quae eum et libenter suscepturum credimus, tanquam a filiis patrem, sed et tectum nobis et vitam communem fore credimus. Haec cum nos diceremus, et ille primarius civitatis summa vi et blandimentis plurimis avellere a nobis cuperet senem, nos vero eo vehementius retineremus, omnis populus adclamavit ut illud magis fiat, quod ipsi placet seni; et cum silentium factum fuisset, senex iuramento praevenit, dicens: stodie apud nullum manebo neque ab aliquo quicquam suscipiam, uti ne alterius dilectio alterius tristitia fiat; haec enim postmodum si visum fuerit, fieri possunt.

36. Et cum haec dixisset senex, Petrus ait ad primarium civitatis: Quoniam nostri praesentia bonam voluntatem tuam ostendisti, tristem te non oportet abscedere, sed accipiemus abs te gratiam pro gratia, domum tuam nobis ostende, et praepara eam ut crastino disputatio quae futura est ibi habeatur, et si qui volunt adesse ad audiendum permittantur. Quae cum audisset primus civitatis valde gavisus est, sed et omnis populus libenter audivit. Cumque discessissent turbae, domum suam ostendit; discedere autem et senex coepit. Ego tamen uni ex pedissequis meis imperavi clam subsequi vestigium senis, et discere ubi maneret. Nos autem cum redissemus ad hospitium, enarravimus omnia fratribus quae nobis cum sene habita sunt, et ita ex more cibo sumto requievimus.

37. Die autem postera Petrus mature surgens suscitavit nos, et perreximus pariter ad locum secretum, in quo et pridie orationis caussa fueramus; atque inde post orationem dum veniremus ad constitutam domum, in itinere monebat nos dicens: Audite me conservi dilectissimi, bonum est ut unusquisque vestrum secundum quod potest, prosit accedentibus ad fidem religionis nostrae, et ideo non vos pigeat secundum sapientiam, quae vobis per dei providentiam collata est disserentes, instruere ignaros et docere, ita tamen ut his quae a me audistis et tradita sunt vobis, vestri tantum sermonis eloquentiam societis. Nec aliquid proprium et quod vobis non est traditum proloquamini, etiamsi vobis verisimile videatur, sed ea, ut dixi, quae ipse a vero propheta suscepta vobis tradidi, prosequamini, etiamsi minus plenae adsertionis esse videbuntur. Hinc enim saepe contingit declinare quosdam a veritate, dum speciem sibi

verioris et validioris veritatis, propriis cogitationibus repe-risse se credunt.

38. His a Petro dictis libenter annuimus, dicentes ei, nihil nos acturos, nisi quod ipsi videretur. Tum ille: Ut ergo, inquit, sine periculo exerceamini, me coram disputate singuli, ita ut unus alii succedat ac suas unusquisque explicet quaestiones. Nunc ergo quoniam hesterno die Niceta sufficienter disseruit, hodie sermonem faciat Aquila, et post Aquilam Clemens, inde ego, si tamen etiam me res poposcerit aliquid addere. Interea dum huiuscemodi sermones caedimus, ad domum ventum est in qua suscipiens nos paterfamilias, introducit ad locum quendam in similitudinem theatri collectum et pulchre exaedificatum, in quo turbas plurimas ex tempore noctis opperientes nos reperimus, inter quos et senex qui pridie nobiscum disputaverat. Itaque medium habentes Petrum ingredimur etiam nos, circumspicientes sicubi cerneremus senem; quem prior Petrus videns in medio turbae latitantem evocavit ad se, dicens: Clariorem multis animam possidens, cur in occulto lates et verecundia contegeris? accede huc magis, et quae tibi videntur exsequere.

39. Ubi haec dixit Petrus, statim turbae locum dare coeperunt seni. Cumque accessisset, ita coepit: Eorum quae die hesterno prosequutus est iuvenis, etiamsi verba non memini, sensum tamen et ordinem teneo, et ideo necessarium puto propter eos qui hesterno non adfuerunt, anacephalaeosin facere eorum quae dicta sunt, et breviter cuncta repetere, ut etiamsi me aliquid effugerit, ab eo qui prosequutus est praesente commonear. Hic ergo fuit hesternae disputationis sensus, quod omnia quae videntur, quoniam certa mensura et arte formaque ac specie constant, sine dubio a sapiente virtute facta esse [credenda sunt; quodsi mens et ratio est quae haec condidit, consequens esse] ut rationis ipsius providentia mundus regatur, etiamsi nobis ea quae geruntur in mundo, minus recte geri videantur. Consequitur autem, ut si creator omnium deus est ac mens, sit etiam iustus; quodsi iustus est, necessario iudicat; si iudicat, necesse est ut homines de suis actibus iudicentur; et si de actibus suis unusquisque iudicatur, erit ergo inter iustos et peccatores iustum quandoque discrimen. Haec fuit, ut opinor, totius verbi continentia.

40. Si ergo ostendi potest, quod mens ac ratio cuncta condiderit, consequens est, et ea quae sequuntur ratione et providentia geri. Si vero natura imprudens et coeca gignit universa, perimitur sine dubio iudicii ratio, nec discussio peccatorum ac benefactorum remuneratio sperabitur, ubi iudex non est. Quia ergo omnia in hoc pendent et huic capiti adhaerent, non indignemini, si forte paullo latius discuti haec et pertractari voluero. In hoc enim mihi ad omnia quae proponuntur, velut prima ianua clauditur, et ideo hanc mihi ante omnia aperiri volo. Nunc ergo audite quae doceo, et respondeat mihi si quis vestrum volet; non enim erubescam discere, si audiero quod verum est, et recte dicenti adquiescere. Igitur hesterno a te habitus sermo, qui adserebat quod arte et mensura et ratione cuncta constarent, non valde me suadet, mentem rationemque esse quae fecerit mundum; multa enim habeo, quae ostendam competenti mensura ac forma et specie constare, nec tamen per mentem condita ac rationem. Tum praeterea video multa incondite, inconsequenter, iniuste geri in mundo, et sine genesis cursu nihil fieri posse; quod post omnia etiam ex me ipso manifestissime adprobabo.

41. Haec cum senex diceret, Aquila respondit: Quoniam ipse proposuisti, ut ad ea quae diceres haberet copiam respondendi qui velit, concedit mihi frater meus Niceta hodie facere sermonem. Et senex: Prosequere, ait, fili, ut vis. Et Aquila respondit: Promisisti quod ostenderes multa esse in mundo, quae formam ac speciem aequali ratione collectam gerant, quae tamen constet non effici per conditorem deum. Nunc ergo quod promisisti, ostende. Et senex: Ecce arcum videmus in coelo circulum tenere omni mensura collectum, et habere speciem veri, quam fortassis nec mens condere nec describere ratio potuisset, nec tamen hic ab aliqua mente fit. Ecce in brevi totum proposui, responde ad haec.

42. Tum Aquila: Non continuo, inquit, si quid ex typo et forma exprimitur, id intelligitur a ratione esse ac sine mente non fieri posse, quoniam typus ipse qui exprimit figuras ac formas, non sine mente factus est. Verbi caussa, cera si adfigatur sculpto anulo, imaginem quidem et figuram sumit ex anulo, qui sine dubio sensu caret, sed anulus qui exprimit effigiem, manu artificis sculptus est, et

mens fuit ac ratio, quae typum anulo dedit. Ita ergo et arcus exprimitur in aere; sol enim nubibus rarescentibus radios suos imprimens, et humori nubilo velut cerae molli adfigens orbis sui typum, arcus speciem reddit, et efficit hoc ipsa, ut dixi, repercussio splendoris solis in nubibus, atque ex illis fulgorem circuli eius reddens. Fit autem hoc non semper, sed cum opportunitatem sui humectae nubes rarescendo praestiterint. Unde et rursus cum densantur nubes et coeunt, arcus forma resolvitur et exolescit, denique nunquam sine sole et nubibus arcus apparet, sicut nec sine typo et cera vel alia huiusmodi materia exprimitur imago. Non ergo mirum est, si conditor deus ex initio fecit typos, ex quibus nunc formae exprimantur ac species. Simile autem hoc et illi, quod ab initio deus elementa insensibilia creavit, quibus ad reliqua omnia formanda et explicanda uteretur. Sed et qui statuas formant, typum prius luti vel cerae fingunt, et ex ipso redditur statuae effigies; tum deinde et umbra redditur ex statua, quae umbra per omnia formam ac similitudinem statuae gerit. Quid ergo dicemus insensibilem statuam formare umbram, tam diligenti quam ipsa statua est ratione collectam? an illi sine dubio adscribetur umbrae collectio, qui et statuam finxit?

43. Si ergo tibi videtur hoc ita se habere et sufficit quod de hoc dictum est, ad alia inquirenda veniamus; aut si aliquid adhuc deesse putas, repetamus. Et senex ait: volo ut repetas de hoc, sunt enim et alia multa quae similiter fieri video; nam et fructus arborum simili modo pulcre formati et in rotundum mire collecti nascuntur, et foliorum species ingenti decore formatur, atque exquisita arte viridis membrana contexitur; tum praeterea pulices, mures, lacertas et his similia, numquid et haec dicemus a deo fieri? Unde ex his vilioribus coniectura capitur meliorum, quod nequaquam mentis arte formentur. Bene, inquit Aquila, de foliorum textura et de parvis animalibus colligis, quod ex his fides etiam melioribus deroganda sit; sed non te ista decipiant, ut putes quasi duabus solis manibus operantem deum non posse universa complere quae fiunt, sed memento quomodo hesterno tibi frater meus Niceta respondit, et mysterium ante tempus aperuit vere quasi cum patre loquens, et cur et quomodo fiant haec quae inutilia videntur, exposuit.

44. Et senex: Cur ista inutilia voluntate illius summae mentis fiant, velim a te audire. Si, inquit, liquido apud te constat, quod mentis et rationis opus in ipsis est, tum demum tibi etiam cur facta sunt, dicere non pigebit et quod iuste facta sint edocere. Ad haec senex respondit: Non possum, fili, ea quae videntur ex arte formata, dicere per mentem fieri, propter caetera quae iniuste et inordinate fieri videmus in mundo. Si te, inquit Aquila, ea quae inordinate fiunt, dicere quod per providentiam dei facta sint non sinunt, cur non ea quae ordinate fiunt, dicere te quod a deo facta sint cogunt, et quia irrationabilis natura opus rationabile proferre non possit? Certum est enim, nec omnino negamus, quia in hoc mundo quaedam ordinate, quaedam inordinate fiant; ea ergo quae rationabiliter fiunt, crede quod per providentiam fiant, quae vero irrationabiliter et inordinate, quia naturaliter eveniant et fortuito accidant. Miror autem non advertere homines, quia ubi sensus est, possunt res ordinate fieri et inordinate, ubi autem nullus est sensus, neutrum omnino effici; nam ratio ordinem facit, ordinis autem cursus, si contrarium quid acciderit quod ordinem turbet, necessario inordinatum aliquid profert. Et senex: Hoc ipsum mihi a te ostendi volo.

45. Non, inquit, morabor Aquila. Duo visibilia signa monstrantur in coelo, unum solis, aliud lunae; haec sequuntur et aliae quinque stellae, diversos et proprios singulae explicantes cursus. Haec ergo deus posuit in coelo, quibus aeris temperies pro ratione temporum dispensetur, et ordo vicissitudinum permutationumque servetur. Horum autem ipsorum ministerio, et si quando pro peccatis hominum plaga et corruptio terris iniicitur, perturbatur aer, lues animantibus, corruptio frugibus, pestilens per omnia mortalibus annus inducitur, et ita fit, ut uno eodemque ministerio et servetur ordo et corrumpatur. Etenim palam est incredulis et imperitis, quod cursus solis utilis et necessarius mundo, per providentiam datus, semper ordinatus habeatur; lunae vero ad comparationem cursus solis, in augmentis et detrimentis suis apud imperitos inordinati cursus videntur et incompositi. Nam sol certis distinctionibus et ordinatis movetur; ex ipso enim sunt horae, ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit, ex ipso menses et anni numerantur, ex ipso vicissitudines temporum fiunt, dum

ad superiora conscendens ver temperat, ubi autem ad summum coeli venerit, aestivos accendit calores; decidens rursus autumni temperiem reddit, ubi vero ad inferiorem redierit circulum, ex glaciali compage coeli rigorem nobis hiberni frigoris derelinquit.

46. Sed de his alias latius disseremus. Nunc interim, cum sit iste minister bonus, ad vicissitudines temporum moderandas, tamen ubi secundum voluntatem dei correptio mortalibus datur, incandescit acrius et urit mundum vehementioribus flammis. Similiter et lunae cursus, atque haec quae imperitis videtur inordinata permutatio, incrementis frugum et pecudum omniumque animantium commoda est; augmentis enim eius detrimentisque mira quadam providentiae arte omne quod gignitur alitur et crescit, de quibus latius prosequi possemus et aperire de singulis rationem, nisi nos propositae quaestionis ordo revocaret. His tamen ipsis eisdemque ministeriis quibus gignuntur, aluntur, augentur universa; cum fuerit iusta aliqua ex caussa ordinis instituti mutata temperies, corruptio oritur et intemperantia, ut in homines, sicut supra diximus, castigatio dei voluntate procedat.

47. Sed fortasse dices: Quid, quod in ista communi castigatione similia impii patiuntur et pii? Verum est, etiam nos fatemur; sed piis castigatio ad profectum cedit, ut in praesenti vita adflicti purgatiores veniant ad futuram, in qua perpetua eis requies praeparata est, simul autem ut et impii aliquantulum ex ipsorum castigatione proficiant, aut iusta in eos feratur iudicii futuri sententia, cum in eisdem castigationibus iusti quidem gratias egerint deo, iniusti autem blasphemaverint. Igitur cum in duas partes rerum dividatur opinio, quod alia per ordinem, alia contra ordinem fiant: ex his quidem quae secundum ordinem sunt, oportuit credi esse providentiam; de his vero quae contra ordinem geruntur, caussas requirere ab his, qui eas per doctrinam propheticam didicere; quibus enim innotescere potuit sermo propheticus, sciunt quando et ob quam caussam aerugo, grando, pestilentia, et horum similia per singulas quasque generationes exorta sint, et ex quibus peccatis haec ad vindictam data sint, unde humano generi caussa tristitiae, unde gemitus ac dolores acciderint, unde etiam tremoris

languor advenerit, et quod haec ab initio fuerit vindicta parricidii.

48. Nam ab origine mundi nihil horum fuit, sed ex impietate hominum initium mala ista sumsere, et inde semper crescentibus iniquitatibus et malorum numerus crevit. Sed idcirco divina providentia iudicium erga omnes statuit, quia praesens saeculum non erat tale, in quo unusquisque possit pro meritis dispensari. Non ergo ex his, quae pro peccatis hominum mundo acciderunt malis, illa contemplanda sunt, quae ab initio cum nullae mali caussae exsisterent, bene et ordinate instituta sunt. Denique ad indicium eorum quae ab initio fuere, inveniuntur nonnullae gentes alienae ab huiusmodi malis. Nam Seres quia caste vivunt, expertes habentur horum omnium, quia neque post conceptum adiri ultra apud eos feminam fas est, neque cum purgatur; carnibus ibi immundis nemo vescitur, sacrificia nemo novit, secundum iustitiam omnes sibi ipsis iudices fiunt. Idcirco igitur neque castigantur istis plagis quas supra diximus, et plurimum temporis in vita durantes, absque aegritudine finiunt vitam. Nos autem miseri, velut cum serpentibus pessimis habitantes, cum hominibus dico iniquis, perferimus necessario cum ipsis adflictionum plagas in hoc mundo, sed spem gerimus ex consolatione futurorum bonorum.

49. Si propter iniquitates, inquit senex, aliorum cruciantur etiam iusti, oportuit deum tanquam provisorem iubere hominibus, ut non facerent ea, ex quibus necesse esset cum iniustis adfligi etiam iustos, aut si facerent emendationem aliquam, aut purificationem mundo adhiberent. Iussit, inquit Aquila, Deus haec et dedit praecepta per prophetas, quomodo homines vivere deberent; sed et haec contemserunt, imo vero et eos si qui forte observare cupiebant, diversis iniuriis adflixerunt, donec etiam ipsos a proposita observatione deiicerent, et ad incredulitatis nihilominus verterent turbam sibique similes efficerent.

50. Propterea denique ab initio cum fuisset omnis terra maculata peccatis, deus diluvium mundo induxit, quod vos sub Deucalione factum dicitis, et tunc unum quendam iustum cum filiis suis in arca reservavit, et cum eo omnium seminum omniumque animantium genus. Et tamen etiam qui ex ipsis nati sunt, tempore intercedente, rursus simi-

lia prioribus agunt; oblivioni enim quae acciderant data sunt, ita ut posteri ne hoc ipsum quidem crederent, quod diluvium factum est. Unde et statuit deus in praesenti saeculo ultra non fieri diluvium, alioqui secundum rationem peccatorum necesse erat etiam per singulas generationes hoc fieri infidelitatis gratia; sed magis indulsit per singulas gentes angelos quosdam agere principatum qui malis gaudent, quibus tamen ea conditione potestas adversum unumquemque mortalium data est, si prius se ipse quis peccando eis fecisset obnoxium, donec adveniret ille qui bonis gaudet, et compleretur per ipsum numerus iustorum, et per omnem mundum crescente multitudine piorum, aliqua ex parte reprimeretur impietas et innotesceret omnibus, quia omne quod bonum est a deo fit.

51. Ex arbitrii autem libertate unusquisque hominum dum incredulus est de futuris, per malos actus incurrit in mala. Et haec sunt quae videntur in mundo contra ordinem geri, quibus caussas, ut essent, infidelitas dedit. Miranda igitur per omnia est divinae providentiae dispensatio, quae his qui initio fuerint, bonam quidem viam vitae incedentibus, bonis incorruptibilibus dedit perfrui; ubi vero peccaverunt, [mali originem peccato pariente sumserunt], et unicuique bono quasi quodam coniugii foedere ex parte peccati sociatum est malum, quoniam quidem humano sanguine terra polluta est, et arae daemonibus succensae, aerem quoque ipsum incesto sacrificiorum fumo temerarunt, et ita demum corrupta prius elementa hominibus corruptelae vitium, velut radices ramis ac fructibus tradiderunt.

52. Vide ergo in hoc, ut dixi, quam iuste vitiatis rebus providentia divina succurrit, ut quoniam bonis dei, mala quae ex peccato originem sumserant sociata sunt, duabus his partibus duos principes poneret, et ei qui bonis gaudet bonorum ordinem, qui ad fidem providentiae suae credentes adduceret, statuit, ei vero qui malis gaudet, ea quae contra ordinem et inutiliter geruntur, ex quibus sine dubio etiam providentiae fides in dubium veniat; et habita est per hoc a iusto deo iusta divisio. Hinc ergo est, quod cum ordinatus astrorum cursus fidem faciat manu artificis conditum mundum, rursum conturbatio aeris, aura pestilens, fulminum vagi ignes, providentiae opus refellant. Habent enim, ut diximus, singula quaeque bona, contraria et con-

iuncta sibi mala, ut foecundis imbribus grando inimica est, ut rori placido rubiginis est sociata corruptio, ut ventis lenibus procellarum turbines iuncti sunt, fructuosis arboribus infructuosae, herbis utilibus noxiae, animalibus mitibus fera et perniciosa connexa sunt. Haec autem omnia posita sunt a deo, pro eo quod hominibus voluntas arbitrii a bonorum proposito discessit et declinavit ad mala.

53. Igitur in omnibus mundi rebus habetur ista divisio, et sicut sunt pii, ita et impii, ut sunt prophetae, ita et falsi prophetae; sed et apud gentiles sunt philosophi, sunt et falsi philosophi; Iudaeorum quoque circumcisionem Arabicae gentes aliaeque plurimae ad ministerium suae impietatis imitati sunt. Sic et divino cultui est contrarius daemonum cultus, et baptismo baptismus, et legi leges, et apostolis pseudoapostoli, et doctoribus falsi doctores. Et inde est unde apud philosophos alii adserant providentiam, alii negant, alii unum deum, alii plures defendunt. Usque ad hoc res denique accessit, ut cum verbo dei fugentur daemones, per quod esse providentia declaratur, invenerit ars magica ad infidelitatem confirmandam, quomodo etiam hoc ex contrariis imitetur. Sic serpentum venena mitigare carminibus inventum, et verbo ac potestati dei contrarias inducere sanitates. Angelis quoque dei contraria reperit ars magica ministeria, animarum suscitationes contra haec et figmenta daemonum ponens. Et ne multa enumerando sermonem longius traham, nihil omnino est quod fidem providentiae faciat, et non habeat e contrario aliud ad infidelitatem paratum; et ideo qui ignorant istam divisionem rerum, pro his quae a semetipsis discordant in mundo, non putant esse providentiam. Sed tu, pater, quasi vir sapiens ex ista divisione elige partem, quae ordinem servat et fidem providentiae facit, et non solum sequaris illam partem, quae contra ordinem currit et providentiae derogat fidem.

54. Ad haec senex respondit: Da mihi viam, fili, qua possim ex duobus istis ordinibus, quorum alter adserit, alter refutat providentiam, unum aliquem in meis sensibus confirmare. Rectum, inquit Aquila, habenti iudicium facile discrimen est; nam et hoc ipsum quod ais, ordo et inordinatio, ab artifice fieri potest, a natura vero insensibili non potest; nam verbi gratia ponamus de excelsa rupe ab-

ruptum saxum in praeceps ferri, idque illisum solo in multa fragmenta comminui, numquid evenire ullo modo potest, ut in illa multitudine fragmentorum inveniatur unum saltem fragmentum, in quo perfecta aliqua species per omnia habeatur ac forma? Et senex respondit: Non potest. Quod si adsit, inquit Aquila, signorum artifex, excisum de monte saxum manu artifici et sensu rationabili formare in quam velit speciem potest. Et senex: Verum, inquit, istud est. Ergo, ait Aquila, ubi sensus non est rationabilis, nulla species ex integro formari potest, ubi autem sensus est artifex, ibi et forma et informitas esse potest: verbi gratia, si excidat e monte saxum artifex cui formam velit imponere, necesse est ut id primo informe caedat et barbarum, tum deinde paulatim excudens et ad libram suae artis exsculpens, exprimat formam quam mente conceperit. Ita ergo ex informitate vel deformitate, artificis manu pervenitur ad formam, et utrumque ab artifice procedit; simili igitur modo et ea quae in mundo geruntur, per artificis providentiam fiunt, etiamsi minus ordinata videantur. Et ideo quia tibi duae istae innotuerunt viae, earumque accepisti divisiones, fuge infidelitatis viam, ne forte perducat te ad illum principem qui malis gaudet, sequere fidei viam, ut pervenire possis ad regem illum qui bonis hominibus gaudet.

55. Ad haec senex respondit: Cur autem et princeps ille qui malis gaudet factus est, et unde factus est aut non est factus? Aquila ait: Alterius temporis est iste tractatus; verum ne expers abeas etiam huius responsionis, pauca tibi de hoc quoque insinuabo. Praescius omnium deus ante constitutionem mundi, sciens quia futuri homines, alii quidam ad bona, alii vero ad contraria declinabunt, eos qui bona elegerint, suo principatui et suae curae sociavit atque haereditatem sibi eos propriam nominavit; eos vero qui ad mala declinarent, angelis regendos permisit his qui non per substantiam, sed per oppositum cum deo permanere noluerunt invidiae et superbiae vitio corrupti; dignos ergo dignorum principes fecit. Ita tamen eos tradidit, ut non habeant potestatem in eos faciendi quod volunt, nisi statutum sibi ab initio terminum transeant. Hic est autem statutus terminus, ut nisi quis prius fecerit daemonum voluntatem, daemones in eo non habeant potestatem.

56. Et senex ait; Magnifice prosequutus es, fili; su-

perest nunc ut dicas unde est substantia mali; si enim a deo facta est, fructus malus radicem culpabilem docet, videtur enim et ipsa malae naturae: si vero coaeterna fuit haec substantia deo, quomodo potest quod aequaliter ingenitum et coaeternum est, alteri esse subiectum? Non semper fuit, inquit Aquila; sed neque si ex deo facta est, continuo necesse est etiam conditorem eius talem videri, quale est illud quod ab eo factum est. Nam substantias quidem deus fecit omnium, sed si rationabilis mens quae a deo facta est, nequaquam conditoris sui legibus adquiescit, et modum statutae sibi temperantiae excedit, quid hoc ad conditorem spectat? vel si aliqua est ratio hac superior, ignoramus; neque enim de singulis ad perfectum scire possumus, et de his praecipue pro quibus non sumus iudicandi, cur ignoremus. Ea vero pro quibus iudicandi sumus, facillima sunt ad intelligendum, et paene uno sermone absolvuntur. Omnis enim propemodum actuum nostrorum in eo colligitur observantia, ut quod ipsi pati nolumus, ne hoc aliis inferamus; sicut enim ipse occidi non vis, caveas oportet ne alium occidas, et sicut tuum non vis violari matrimonium, nec tu alterius macules torum, furtum pati non vìs, nec ipse facias; et intra hanc regulam humanorum gestorum singula quaeque concurrunt.

57. Tum senex: Ne aegre, inquit, accipias fili, quod dicturus sum; sermones tui quamvis validi sint, non possunt tamen flectere me ut credam fieri aliquid posse extra genesim. Scio enim omnia mihi necessitate genesis accidisse et ideo suaderi mihi non potest, quia vel bene vel male agere in nostra potestate sit; et si actus nostros in potestate non habemus, non potest credi futurum esse iudicium, per quod vel malis poenae vel bonis praemia tribuantur. Denique quoniam te imbutum video in huiuscemodi disciplinis, pauca tibi ex ipsa arte proferam. Si, inquit Aquila, ex ipsa disciplina adstruere aliquid cupis, frater meus Clemens tibi diligentius respondebit, qui plenius scientiam mathesis attigit; ego enim aliis viis adserere possum, quod actus nostri in nostra sint positi potestate, ista autem quae non didici, praesumere non debeo.

58. Cum haec Aquila dixisset, ego Clemens, crastino, inquam, dices pater, ut voles, et audiemus libenter, nam et te puto grate habiturum, quod cum his tibi erit sermo, qui expertes non sunt eius quam protuleris disciplinae. Cur

ergo placuisset inter me et senem, ut sequenti die disputatio nobis de ratione genesis haberetur, utrum omnia ex ea fierent, an esset aliquid in nobis, quod non genesis sed animi iudicium gereret, Petrus surrexit et sermonem facere hoc modo coepit: Mirum mihi admodum est, quod res quae facile inveniri possunt, homines exquisitis cogitationibus ac verbis difficiles faciunt, et hi maxime qui videntur sibi sapientes, quique volentes dei voluntatem comprehendere, quasi homine utuntur deo, imo et si quid minus; nam hominis consilium vel sensum scire nemo potest, nisi ipse prodat qui cogitaverit, sed neque artem quis discere potest, nisi multo tempore a magistro fuerit imbutus; quanto magis invisibilis et incomprehensibilis dei neque sensum neque opus scire quis potest, nisi ipse mittat prophetam, qui enarret consilium suum et viam conditionis exponat, in quantum discere hominibus fas est. Unde ridiculum puto, cum naturalibus viis de virtute dei homines iudicant, et putant hoc quidem ei esse possibile, illud vero impossibile, aut hoc maius, illud minus, ignari omnium, qui cum sint homines iniusti, iudicant deum iustum, artificem imperiti, incorruptibilem corrupti, factura factorem.

59. Et nolo putetis, quia haec dicens iudicandi de rebus perimo facultatem, sed consilium do ne per devia quis incedens, sine fine incurrat errores. Et ideo non solum sapientibus, sed et omnibus hominibus qui desiderium gerunt agnoscendi quod sibi expedit, suadeo ut requirant verum prophetam, quia ipse solus est, qui novit omnia, et scit quid et quomodo unusquisque quaerat. Inest enim intra uniuscuiusque nostrum mentem, sed in illis quidem, qui desiderium dei agnitionis et iustitiae eius nullum gerunt, otiatur, in his vero qui quod animae suae expedit quaerunt, operatur et scientiae lumen accendit. Propter quod primo omnium hunc requirite, quem si non inveneritis, ab alio vos agnituros aliquid non speretis. Invenitur autem cito ab his qui veritatis amore perquirunt, et quorum anima praeoccupata non tenetur in malitia. Adest enim his qui eum in innocentia spiritus sui desiderant, qui per patientiam sustinent, et suspiria de profundo cordis veritatis amore producunt: fugit autem malevolas mentes, quia ut propheta cognoscit cogitationes uniuscuiusque. Et ideo nemo putet eum per prudentiam suam invenire posse, nisi ut supra diximus,

mentem suam omni nequitia vacuam effecerit, atque agnitionis eius desiderium purum et fidele conceperit. Ubi enim talem se quis praeparaverit, ipse ut propheta, videns praeparatam mentem sponte se adhibet ad agnoscendum.

60. Si quis igitur vult omnia discere, non per singula discutiens; neque enim poterit, cum sit mortalis, dei investigare consilium et ipsam immensitatem perscrutari: sed si discere, ut diximus, omnia desiderat, verum prophetam requirat. Quem cum invenerit, non quaestionibus et disputationibus neque argumentis cum eo agat, sed si quid responderit, si quid pronunciaverit, hoc certum esse non potest dubitari. Et ideo quaeratur verus propheta ante omnia, et eius verba teneantur; in quibus illud tantummodo discutiendum unicuique est, ut satisfaciat sibi si vere prophetica eius verba sunt, id est, si indubitatam fidem continent futurorum, si tempora definita consignant, si rerum ordinem servant, si non quae prima sunt, novissima, et quae in novissimis gesta sunt, prima narrarunt, si nihil versutum, nihil magica arte ad decipiendum compositum continent, aut si non quae aliis revelata sunt, ad se transtulerit admixtis mendaciis. Et cum his omnibus recto iudicio discussis, verba constiterit esse prophetica, ita demum credi eis de omnibus quibus dixerint et responderint, debet.

61. Etenim consideremus diligentius opus divinae providentiae. Nam quod philosophi introduxerunt verba subtilia quaedam et difficilia, ita ut ne ipsa quidem vocabula sermonum nota esse omnibus possent et intelligibilia, deus eos qui sibi artifices verborum videbantur, per omnia imperitos erga agnitionem veritatis ostendit. Simplex enim est et manifesta ac brevis rerum scientia, quae per verum prophetam traditur, quam isti per devia incedentes et scrupeas verborum difficultates, tota ignoraverunt via. Igitur verecundis et simplicibus mentibus, cum viderint fieri quae praedicta sunt, satis abundeque sufficit, ut de certissima praescientia certissimam scientiam capiant, et de caetero requiescant evidenti agnitione veritatis adsumta; caetera omnia aestimatione tractantur, in quibus firmum nihil esse potest. Quis enim sermo est, qui non recipiat contradictionem? et quae argumentatio est, quae non possit alia argumentatione subverti? Et inde est quod ad nullum finem scientiae et agnitionis per huius-

modi disputationem pervenire homines possunt, priusque finem vitae inveniunt quam quaestionum.

62. Et ideo cum in his omnia habeantur incerta, ad verum prophetam veniendum est, quem deus pater volens ab omnibus diligi, haec quae homines induxerunt, in quibus nihil potest adprehendi, voluit penitus exstinguere, ut eo magis iste quaereretur, et quem illi obcluserant, hic hominibus viam veritatis aperiret. Propter hunc enim deus etiam mundum fecit et ab ipso mundus repletur, unde et quaerentibus se adest ubique, etiamsi in ultimis terrae finibus quaeratur. Si vero non pure eum quis nec sancte neque fideliter quaerat, intra ipsum quidem est, quia ubique est et intra sensus omnium invenitur; sed ut supra diximus, infidelibus dormit et absens habetur his, a quibus esse non creditur. Cumque haec et alia huiusmodi Petrus de vero propheta prosequutus esset, turbas dimisit, senem vero cum rogasset plurimum permanere nobiscum, obtinere non potuit, sed et ipse discessit, alia die sicut placuerat rediturus. Et post haec nos una cum Petro ingressi hospitium, cibo et quiete solito utimur.

Liber nonus.

1. Sequenti die Petrus una nobiscum mature ad locum, in quo pridie habita fuerat disputatio, properavit, atque ibi cum plurimas iam ad audiendum convenisse turbas et senem cum eis videret, ait ad eum: Hesterna die, o senex, cum Clemente placuerat ut hodie sermo fieret, et aut tu ostenderes nihil extra genesim fieri, aut Clemens doceret genesim non esse [sed in nobis et in nostra potestate haberi quae gerimus]. Ad haec senex respondit: Et quid placuerit memini, et tua verba teneo quae post pactiones loquutus es, [1])

[1]) In codd. Lipss. omissis iis, quae usque ad cap. 16 med. sequuntur, sic legitur: loquutus es. Deinde prosecutus senex adiecit: Certum est mihi et bene novi quia compaginatione etc.

quibus docuisti impossibile esse homini scire aliquid, nisi a vero propheta didicerit. Et Petrus: Nescis, inquit, quomodo dixerim, sed nunc te ego commonebo, de voluntate dixi et consilio dei, quam habuit priusquam mundus esset, et quo consilio fecerit mundum, tempora statuerit, legem dederit, iustis ad bonorum remunerationem futurum saeculum promiserit, iniustis poenas ex iudicii sententia statuerit; hoc ego dixi consilium, et hanc voluntatem dei ab hominibus inveniri non posse, quia nemo hominum potest sensum dei coniecturis et aestimatione colligere, nisi propheta ab eo missus enunciet. Non ergo de quibuscunque disciplinis aut studiis dixi, quia inveniri sine propheta aut sciri non possint; quippe qui sciam et artificia et disciplinas sciri et exerceri ab hominibus, quas non a vero propheta, sed a magistris hominibus didicerint.

2. Quoniam ergo te professus es gnarum esse positionis siderum et stellarum cursus, ex quibus convinceres Clementem quod genesi omnia subiaceant, aut ab ipso disceres, quod per providentiam reguntur universa et est etiam aliquid in nobis, hoc expedire vos convenit. Ad haec senex respondit: Iam quidem necessarium non erat huiusmodi movere quaestiones, si possibile esset nobis a vero propheta discere et audire definita sententia, quia sit aliquid in nobis et in arbitrii positum libertate; valde enim me sermo tuus movit hesternus, in quo de virtute prophetica disputasti. Unde et ego assentio et confirmo sententiam tuam, quia nihil potest ab homine certum indubitatumque cognosci, cui et exiguum vitae tempus est et breve ac tenue spiramen, quo retineri videtur in vita. Veruntamen quoniam priusquam de prophetica virtute aliquid audirem, pollicitus videor Clementi, ut ostenderem, quia omnia subiecta sunt genesi, aut ab ipso discerem, quia est aliquid et in nobis, praestet mihi ipse in hoc gratiam ut primus incipiat et quae obiici possunt, proponat et absolvat; ego enim, ex quo paucis a te audivi de virtute prophetiae, magnitudinem praescientiae considerans obstupui fateor, nec omnino recipiendum quicquam censeo, quod coniecturis et aestimatione colligitur.

3. Et cum haec senex dixisset, ego Clemens dicere ita coepi: Deus per filium suum creavit mundum tanquam duplicem domum, interiectu firmamenti huius quod coelum appellatur distinctam, et in superiori quidem angelicas habitare

virtutes, in isto autem visibili mundo nasci hominum multitudinem dedit, ex quibus eligeret amicos filio suo, cum quibus laetaretur, et qui ei tanquam sponso ut dilecta sponsa pararentur. Verum usque ad nuptiarum tempus, quod est praesentia saeculi venturi, statuit virtutem quandam, quae ex his quae in hoc mundo nascuntur, eligat et custodiat meliores, ac servet filio suo sequestratos in loco quodam mundi qui extra peccatum est, in quo iam sunt aliquanti, qui ibi velut sponsa ut dixi, decora ad sponsi praesentiam praeparantur. Nam mundi huius et praesentis temporis princeps adultero similis est, qui mentes hominum corrumpit ac violat, et a desiderio veri sponsi seducens, illicit ad aliena desideria.

4. Sed dicet aliquis: Quid ergo necesse erat iustum principem fieri, qui a vero principe mentes hominum declinaret? Quoniam deus qui ut dixi, filio suo amicos voluit praeparare, non eos tales esse voluit, qui necessitate naturae aliud quid esse non possent, sed qui arbitrio suo et voluntate boni esse desiderarent; quia nec laudabile est, quod non est desiderabile, nec bonum iudicatur, quod non proposito expetitur: nihil enim laudis est id esse, a quo te mutari naturae necessitas non sinat. Providentia ergo dei hominum multitudinem nasci in hoc mundo voluit, ut ex pluribus eligerentur qui iustam diligerent vitam. Et quia praesentem mundum praevidit non aliter posse nisi diversitate et inaequalitate constare, secundum praesentium rerum diversitates unicuique menti libertatem motuum dedit, et hunc principem posuit, quo ea quae contraria videntur agitante, electio meliorum virtutis opere constaret.

5. Sed ut planius fiat quod dicimus, per singula exponemus. Numquid omnes verbi gratia oportebat esse in hoc mundo reges, aut principes, aut dominos, aut paedagogos, aut legisperitos, aut geometras, aut aurifices, aut pistores, aut fabros, aut grammaticos, aut divites, aut agricolas, aut olitores, aut piscatores, aut pauperes? haec certum est, quia omnes esse non poterant. Omnia tamen haec officia et multo plura praesens vita hominum requirit, et sine his transigi non potest; est ergo necessaria in hoc mundo inaequalitas. Non enim potest esse rex, nisi habeat quos regat et quibus imperet, neque potest esse dominus, nisi habeat cui dominetur, et caetera similiter.

6. Sciens ergo conditor a nullo sponte veniri ad agonem, dum refugitur labor, hoc est, ad exercendas artes istas quas supra diximus, per quas vel iustitia uniuscuiusque vel misericordia manifestari potest, corpus homini fecit, quod famem et sitim et frigus reciperet, ut reficiendi corporis caussa compulsi homines, ad omnes quas supra exposuimus artes victus necessitate descenderent. Cibi enim et potus atque indumenti gratia, singulas quasque artes expetere edocemur. Et hic iam uniuscuiusque mentis propositum declaratur, utrum necessitatem famis et frigoris per furta et homicidia ac periuria sarciat, perque alia huiusmodi scelera, an iustitiam, misericordiam, continentiamque custodiens, artis studio et manuum labore imminentis necessitatis expleat ministerium. Si enim cum iustitia et pietate ac misericordia necessitatem corporis transigat, velut propositi agonis victor, amicus filii dei et electus abscedit. Si vero per fraudes, per iniquitates et scelera concupiscentiis deservit corporalibus, principis huius mundi atque omnium daemonum amicus efficitur, a quibus etiam hoc edocetur, ut stellarum cursibus malorum suorum adscribat errores, quos nonnisi proposito ac voluntate delegit. Etenim artes cogente, ut diximus, cibi ac potus voluptate discuntur et exercentur; quae voluptas, cum accesserit unicuique veritatis agnitio, infirmior efficitur succedente parsimonia. Quantus enim sumtus est, aqua et pane utentibus et hunc a deo sperantibus?

7. Est ergo, ut diximus, necessaria quaedam in dispensatione mundi inaequalitas, dum omnes quidem homines non omnia possunt scire vel implere artificia, usu tamen et ministerio omnium paene omnes indigent, et ob hoc necesse est alium operari, alium operanti praebere mercedem, alium servire, alium dominari, alium regi, alium regere. Sed hanc inaequalitatem quae mortalium vitam necessario subsequuta est, divina providentia in occasionem iustitiae, misericordiae, humanitatisque convertit, ut dum haec inter homines aguntur, sit unicuique caussa iuste agendi cum eo, cui merces operis exsolvenda est, et faciendi misericordiam cum eo, qui debilitate fortassis aut penuria intercedente, debitum solvere non potest, sed et humane agendi cum his qui conditione videntur obnoxii, mansuetudinem quoque conservandi erga subiectos, et omnia pror-

sus gerendi secundum legem dei. Dedit enim legem, iuvans per hoc humanas mentes, ut facilius erga unumquodque qualiter agi deberet, adverterent, qua via effugerent malum et qua ad futura tenderent bona, et ut in aqua regenerati per opera bona, ignem vetustae nativitatis exstinguerent. Prima enim nostra nativitas per ignem concupiscentiae descendit, et ideo dispensatione divina secunda haec per aquam introducitur, quae restinguat ignis naturam, et coelesti spiritu anima illuminata, metum primae nativitatis abiiciat, si tamen ita de reliquo vivat, ut nullas omnino mundi huius voluptates requirat, sed sit tanquam peregrinus et advena, atque alterius civitatis civis.

8. Sed fortasse dicas, quia in his quidem, in quibus naturalis necessitas exigit artium operumque ministerium, potest unusquisque habere in potestate, servare iustitiam et modum vel desideriis vel actibus quem velit imponere; quid de aegritudinibus dicemus et infirmitatibus, quae accidunt hominibus, et quod daemonibus nonnulli urgentur et febribus et frigoribus, nonnulli etiam furore aguntur et mente excidunt; et omnia illa, quae innumeris casibus premunt mortalium genus? Ad haec dicemus, si consideret quis totius mysterii rationem, haec illis quae supra exposuimus, iustiora esse pronunciabit. Deus enim hominibus naturam dedit, per quam et doceri possint de bono et obsistere malo id est, ut et artes possint discere et obsistere voluptatibus, ac praeferre in omnibus legem dei, et ob hoc virtutes quasdam contrarias oberrare mundum hunc et obluctari nobiscum permisit, propter caussas quae iam superius dictae sunt, ut ex earum certamine oriatur iustis palma victoriae et meritum praemiorum.

9. Ex istis ergo accidit interdum, ut si qui incontinenter egerint, et non tantum obsistere quam cedere atque in semetipsis dare eis voluerint locum, noxia earum adspiratione generetur intemperata et vitiosa progenies. Dum enim totum libidini indulgetur et observatio nulla coeundi est, illorum sine dubio daemonum, quibus haec perurgentibus fiunt, vitia et fragilitates suscipit importuna generatio. Et ideo pro huiusmodi vitiis natorum obnoxii erunt parentes, qui legem servare concubitus noluerunt, licet sint et aliae caussae secretiores, quibus his malis obnoxiae efficiuntur animae, quas nunc proferre temporis non est. Tamen

oportet unumquemque agnoscere legem dei, ut ex ea generandi observantiam sumat et immunditiae caussas declinet, ut possit mundum esse quod gignitur. Neque enim fas est, ut non in plantandis quidem virgultis vel in seminandis frugibus opportunum tempus quaeratur, terra purgetur atque omnia quae convenit praeparentur, ne forte semen iactum laedatur et pereat, et in solo homine, qui est super haec omnia, serendi observatio nulla habeatur, nulla cautela.

10. Sed quid, quod nonnulli, inquit, cum in prima aetate absque vitio fuerint corporali, processu temporis incurrunt haec mala, ita ut aliquanti etiam violenter praecipitentur in mortem? Etiam de his vicina et paene eadem ratio est; illae enim, quas diximus contrarias humano generi potestates, ad uniuscuiusque cor per multas et diversas concupiscentias invitantur quodammodo et ingrediendi accipiunt locum, estque haec in illis vis et potestas, quae hortetur et incitet tantum, non quae cogat et perficiat. Si ergo quis adquiescat eis, ut etiam agat ea quae male desiderat, consensus sui et actus mercedem perditionis et pessimae mortis inveniet. Si vero futurum iudicium cogitans, metu ipso fuerit repressus et revocaverit se, ne actu impleat quod mala cogitatione concepit, effugiet non solum perniciem praesentem, sed et futura supplicia. Omnis enim caussa peccati similis videtur esse stuppae pice oblitae, quae ubi calorem ignis acceperit statim inflammatur; huius vero ignis incendium opera esse daemonum intelliguntur. Si ergo inveniatur quis peccatis et concupiscentiis tanquam pice oblitus, ignis ei facillime dominatur. Si vero non peccati pice, sed aqua purificationis et regenerationis infusa sit stuppa, ignis in ea daemonum non valebit accendi.

11. Sed dicet aliquis: Et quid faciemus iam nos quos contigit peccatis sicut pice oblitos? respondebo, nihil aliud nisi ut festinetis ablui, quo expurgetur a vobis ignis materia per invocationem sancti nominis, et de reliquo futuri iudicii metu concupiscentias refrenetis, atque adversarias potestates, cum forte ad sensus vestros accesserint, tota obstinatione pellatis. Sed dicis: Si in amorem quis inciderit, quomodo se poterit continere, etiamsi ante oculos suos ipsum ignis fluvium quem Pyriphlegethonta nominant, vi-

deat? Haec excusatio est eorum qui converti ad poenitentiam nolunt. Denique nunc nolo Pyriphlegethonta adducas in medium, hominum tibi propone poenas, et vide quantum valeat metus; potestne quisquam, cum pro amoris crimine ad supplicium ducitur et ad stipitem colligatur urendus, in illo tempore eius quam amavit vel desiderium capere vel speciem ante oculos proponere? Nequaquam, inquies. Vides ergo, quia praesens metus resecat iniqua desideria. Quod si credentes deo, et futurum iudicium poenamque ignis aeterni confitentes non se continent a peccato, certum est quod non plena fide credunt; si enim certa sit fides, certus fit et timor, si vero minus aliquid est in fide, relaxatur et metus, et tunc locum inveniunt introeundi contrariae potestates, quarum persuasionibus cum adquieverint, necesse est ut et potestati earum obnoxii fiant et ipsis persuadentibus agantur ad praecipitia peccati.

12. Igitur astrologi ignorantes huiusmodi mysteria, putant stellarum cursibus ista contingere, unde et his qui accedunt ad eos, ut de futuris aliquid consulant, respondentes falluntur in plurimis; nec mirum, non enim sunt prophetae, sed usu multi temporis auctores eorum perfugium quoddam in his quibus decipiebantur, inveniunt et climacteras quasdam introducunt, ut de rebus incertis scientiam fingant. Climacteras enim dicunt quasi periculi tempus, in quo interdum perimatur quis, interdum non perimatur; ignorantes quod non stellarum cursus haec, sed daemonum gerit operatio, qui ad astrologiae errorem confirmandum deservientes, calculis mathesis decipiunt homines ad peccandum, ut cum vel deo permittente vel legibus exigentibus peccati dederint poenas, verum dixisse videatur astrologus. Et tamen falluntur etiam in hoc; si enim cito conversi fuerint ad poenitentiam, et futurae poenae recordationem conceperint ac metum, conversis ad deum per gratiam baptismi resolvitur poena mortis.

13. Sed dicet quis: Multi et homicidium et adulterium et alia scelera commiserunt, et nihil mali passi sunt. Hoc quidem raro accidit hominibus, tamen nescientibus consilium dei frequenter videtur accidere; deus autem qui novit universa, scit quomodo et quare peccet, et quae unumquemque caussa ducat ad peccatum. Hoc tamen generaliter agnoscendum est; quod si qui non ita mente, ut actibus

mali sunt, nec proposito incitati ad peccandum devolvuntur, his velocior et magis in praesenti vita redditur poena; ubique enim et semper deus prout competere iudicat, unicuique pro actibus suis reddit. Eorum vero qui proposito exercent malitiam, ita ut interdum etiam in eos saeviant, a quibus bona consequuti sunt, et nullam recordationem capiunt ad poenitentiam, differt poenas in futurum; non enim merentur isti sicut illi de quibus supra diximus, in praesenti vita scelerum suorum finire vindictam, sed permittitur eis praesens tempus implere ut volunt, quia emendatio eorum non est iam talis, quae temporalibus indigeat castigationibus, sed quae aeterni ignis in inferno exigat poenas, quorum animae ibi poenitentiam quaerent, ubi invenire non poterunt.

14. Quod si in hac vita positi illas quas ibi patientur poenas, ante oculos posuissent, refrenassent utique desideria et nullo pacto decidissent in peccatum. Multum enim potest sensus in anima ad resecandas omnes eius cupiditates, maxime cum coelestium scientiam coeperit, per quam lumine veritatis accepto, ab omni obscuritate malorum actuum declinabit. Sicut enim sol omnes stellas splendore sui fulgoris obtundit et contegit, ita et mens per scientiae lucem omnes concupiscentias animae inefficaces reddit et otiosas, futuri iudicii memoriam super eas tanquam radios suos emittens, ita ut ne apparere quidem ultra in anima queant.

15. Quod autem timor dei multum valeat ad reprimendas concupiscentias, cape humani timoris exemplum. Quotusquisque est, qui non inter homines concupiscat aliena, et tamen metu poenae quae legibus statuta est, refrenatur et continentius agit? Regi propter metum gentes subiacent et armatus paret exercitus. Servi cum sint validiores dominis suis, propter metum tamen imperia perferunt dominorum. Bestiae ipsae ferae metu mitescunt. Tauri validissimi iugo colla submittunt, et immanes elephanti magistris obtemperant per timorem. Sed cur humanis utamur exemplis, cum etiam divina non desint? nonne terra ipsa sub praecepti metu permanet, quod etiam motu sui et tremore testatur? Mare statutum terminum servat, angeli pacem custodiunt, stellae ordinem tenent et fluvii meatus, daemones quoque certum est timore in fugam verti. Et ne per sin-

gula sermonem longius producamus, intuere quomodo unumquodque timor dei continens, cuncta in harmonia propria et ordinis sui compage custodiat. Quanto magis ergo certi esse debetis, quia et daemonum concupiscentiae quae in cordibus vestris oriuntur, admonitione timoris dei exstingui possunt et penitus aboleri, cum etiam ipsi incentores concupiscentiae metu sibi dominante diffugiant? Haec ita se habere sciens, si quid tibi respondendum videtur, incipe.

16. Tum senex: Sapienter, inquit, filius meus Clemens aptavit prosequutionem suam, ita ut nihil nobis ad haec dicendum reliquerit; verum omnis eius sermo, quem de natura hominis disseruit, hanc habet continentiam, quia cum eo quod inest libertas arbitrii, est extrinsecus et aliqua caussa mali, ex qua per diversas concupiscentias incitantur quidem homines, non tamen coguntur ad peccatum; pro eo, inquit, quod multo his validior est timor, qui obsistat et impetus desideriorum refrenet, ut cum naturales motus acciderint, effugatis his qui eos incitant et inflammant daemonibus, peccatum non possit admitti. Sed me haec non adducunt ad fidem; conscius enim mihi sum quorundam, ex quibus bene novi, quia compaginatione stellarum homines aut homicidae aut adulteri fiunt, caeteraque perpetrant mala. Similiter autem et honestae ac pudicae feminae, ut bene agant inde coguntur.

17. [1]) Denique cum Mars centrum tenens, in domo sua ex tetragono respexerit Saturnum cum Mercurio ad centrum, Luna veniente super eum plena, in genesi diurna efficit homicidas et gladio casuros, sanguinarios, ebriosos, libidinosos, daemoniosos, secretorum perscrutatores, maleficos, sacrilegos, et si qua sunt his similia, praecipue cum bonarum stellarum nulla respexerit. Sed et ipse rursus Mars ad Venerem schema tetragonum habens, ex parte ad centrum non respiciente aliquo bonorum, adulteros efficit et sorores et filias et matres in coniugium adducit. Venus cum Luna in finibus et domibus Saturni cum Saturno si fuerit adtestante Marte, efficit mulieres quidem viragines,

---

[1]) Denique — aut Aquario desunt in codd. Lipss. Graeca ex Bardesanis libro de fato excerpta leguntur apud Euseb. Praep. Evang. 6, 10. et ap. Caesar. dial. 2. interrog. 109. Cf. Gallandii Bibl. Patr. I. p. 682 sqq. et VI. p. 60 sqq.

ad agriculturam, ad structuram, et ad omne opus virile promtas, misceri quibuscunque voluerint et non argui a viris pro adulterio, nulla uti mollitie, non unguentis, non vestibus, non calciamentis muliebribus, sed virorum sorte agentes; viros autem esse ut feminas nec quicquam virile gerere, cacodaemon Venus cum Marte si sit in Ariete, efficit e contrario mulieres, si sit in Capraecornu aut Aquario.

18. Cumque multa de his senex prosequutus esset, et unumquodque schema mathesis, stellarum quoque positiones enumerasset, volens per haec ostendere, quia timor non sufficiat refrenare concupiscentias, ego rursus respondi: Vere, pater, doctissime et eruditissime prosequutus es, et ipse me ratio invitat aliquid ad ea quae a te disserta sunt respondere, quoniam quidem scientia mihi mathesis nota est, et libenter cum erudito viro habeo sermonem. Accipe ergo ad ea quae dixisti, ut evidenter agnoscas genesim ex stellis omnino non esse, et quia possibile sit obsisti adversum impugnationem daemonum ab his qui confugiunt ad deum, ac sicut praedixi, non solum per timorem dei naturales cohiberi concupiscentias posse, sed et per timorem hominum sicut iam nunc edocebimus.

19. Leges sunt in unaquaque regione vel regno ab hominibus positae, sive scriptura sive etiam usu durantes, quas nemo facile transgreditur. Denique primi Seres, qui initio orbis terrae habitant, legem habent neque homicidium neque adulterium neque scortum nosse, neque furtum committere, neque idola venerari, et in illa omni regione quae est maxima, neque templum invenitur neque simulacrum neque meretrix neque adultera, neque fur ad iudicium deducitur, sed neque occisus ibi homo fertur aliquando, et tamen nullius libertas arbitrii compulsa est secundum vos a stella Martis ignita, ut ferro uteretur ad hominis necem, nec Venus cum Marte posita alienum matrimonium compulit vitiari, cum utique apud eos per singulos dies Mars medium coeli circulum teneat. Sed est apud Seres legum metus vehementior quam genesis constellatio.

20. Sunt similiter et apud Bactros in regionibus Indorum immensae multitudines Bragmanorum, qui et ipsi ex traditione maiorum, moribus legibusque concordibus, neque homicidium neque adulterium committunt, neque simulacra co-

lunt neque animantia edere in usu habent, nunquam inebriantur, nunquam malitiose aliquid gerunt, sed deum semper timent; et quidem haec illi, cum caeteri Indorum et homicidia et adulteria committant, et simulacra colant, et inebrientur, atque alia huiusmodi flagitia exerceant. Sed et in ipsius Indiae nihilominus occiduis partibus regio quaedam est, ubi hospites cum inciderint, capti immolantur et comeduntur, et neque bonae stellae vetuerunt eos ab huiusmodi flagitiis et ab exsecrandis cibis, neque malignae stellae compulerunt Bragmanas, ut aliquid agerent mali. Est rursus mos apud Persas, matres accipere in coniugium et sorores et filias, et sub illo omni axe incesta Persae ineunt matrimonia.

21. Ac ne forte liceat his qui mathesim sequuntur uti illo perfugio quo dicunt, certas quasdam esse plagas coeli, quibus propria quaedam habere conceditur, ex ipsa Persarum gente aliquanti ad peregrina profecti sunt, qui Magusaei appellantur, ex quibus usque in hodiernum sunt alii in Media, alii in Parthia, sed et in Aegypto nonnulli, plures autem in Galatia et Phrygia, qui omnes incestae huius traditionis formam indeclinabilem servant, ac posteris custodiendam transmittunt etiam cum plagam coeli mutaverint, [1]) nec tamen eos Venus cum Luna in finibus et domibus Saturni, cum Saturno adtestante etiam Marte, compulit habere inter caeteros genesim.

22. Apud Gelos quoque mos est, ut mulieres agricolentur, aedificent et omne opus virile perficiant, sed et misceri quibus volunt licet, nec incusantur a viris aut adulterae appellantur, passim enim concubitus miscent et praecipue cum hospitibus, unguenta nesciunt, non induuntur veste fucata, non calceis; econtra viri Gelonum ornantur, pectuntur, indumentis mollibus et variis induuntur, auro compositi unguentisque delibuti, et haec non pro dissolutione virium, sunt enim bellicosissimi et venatores acerrimi; [2]) nec tamen universae Gelonum mulieres, in Capraecornu aut Aquario cacodaemonem Venerem nascentes habuere, neque viri eorum in Ariete cum Marte Venerem positam, per quod schema effeminatos et dissolutos nasci adserit viros Chaldaica disciplina.

[1]) Nec tamen — genesim non leguntur in codd. Lipss.
[2]) Nec tamen — disciplina desunt in codd. Lipss.

23. Porro vero in Susis mulieres unguentis et quidem optimis utuntur, ornamentis comtae ex lapidibus preciosis, ministeriis quoque ancillarum fultae procedunt multo maiore ambitione quam viri, nec tamen pudicitiam colunt, sed indifferens eis cum quibuscunque voluerint usus est et servis et hospitibus, tali licentia a viris permissa; et non solum non culpantur pro hoc, sed et dominantur in viros. [1]) Nec tamen omnium genesis mulierum Susidarum in medietate coeli, cum Iove et Marte Venerem in Iovis domibus habent. In ulterioribus orientis partibus, si puer muliebri se substernat iniuriae, cum agnitum fuerit, a fratribus aut parentibus vel quibuslibet proximis interficitur, nec sepultura donatur. Et rursus apud Gallos lex prisca constituit nuptum tradi publice pueros, nec opprobrium ex hoc aliquod duci; et numquid possibile est, ut omnes qui tam turpiter succumbunt apud Gallos, Luciferum cum Mercurio in domibus Saturni et finibus Martis habuerint?

24. In Britanniae partibus plures viri unam habent uxorem, in Parthia multae mulieres unum habent virum, et utraque orbis pars moribus suis atque institutis obsequitur. Amazones omnes non habent viros, sed sicut animalia semel in anno circa vernale aequinoctium proprios egressae terminos, finitimae gentis viris miscentur, solennitatem quandam per hoc observantes, ex quibus cum conceperint redeunt, et si marem pepererint abiiciunt, feminas nutriunt. [2]) Cumque unius temporis sit omnium partus, absurdum est, ut in maribus quidem putetur Mars cum Saturno in tempore aequis esse portionibus, in feminarum vero genesi nunquam. Sed neque Mercurium cum Venere habuisse in domibus propriis positum, ut vel pictores ibi vel sculptores vel trapezitas efficiat, aut in domibus Veneris, ut unguentarios vel vocales vel poetas producat. Apud Sarracenos et superiores Libes et Mauros et circa ora maris Oceani habitantes, sed et in extremis Germaniae partibus et apud Sarmatas et Scythas atque omnes quae sub axe septentrio-

---

[1]) Nec tamen — habent et paullo infra: et numquid — habuerint pariter de sunt in utroque cod. Lips.

[2]) Cumque — poetas producat et in fine huius cap. ergo — constellatio desiderantur in codd. Lipss.

nis iacent pontici littoris gentes, et in Chrysea insula, nunquam invenitur trapezita nec sculptor, aut pictor, aut architectus, aut geometres, aut tragoedus, aut poeta; ergo deficit apud eos Mercurii Venerisque constellatio.

25. Ex omni orbe terrarum Medi tantummodo summa observantia adhuc spirantes homines canibus devorandos abiiciunt, [1]) et non ob hoc Martem cum Luna per diurnam genesim in Cancro positos habent. Indi mortuos suos incendunt, cum quibus et uxores defunctorum sponte se offerentes exuruntur. Sed non ideo omnes quae vivae incenduntur Indorum mulieres, in nocturna genesi sub terra habent solem cum Marte in partibus Martis. Germanorum plurimi laqueo vitam finiunt, nec idcirco omnes Lunam cum hora, Saturno et Marte circumcinctas habent. Sed non in omni gente, et in omni die per omnem diversitatem genesis nascuntur homines? Ex quibus omnibus apparet, quia metus legum in unaquaque regione dominatur, et arbitrii libertas quae est hominibus insita per spiritum, obtemperat legibus, nec cogere potest genesis aut Seres homicidium committere, aut Bragmanos carnibus vesci, aut Persas incesta vitare, vel Indos non exuri, aut Medos non a canibus devorari, Parthos non habere plures uxores, aut mulieres Mesopotamiae non servare pudicitiam, Graecos non exerceri palaestris, Gallorum pueros non pati muliebria, vel gentes barbaras Graecorum studiis institui, sed ut diximus, unaquaeque gens suis legibus utitur pro libertatis arbitrio, et decreta genesis legum severitate depellit.

26. [2]) Sed dicet aliquis eorum qui in disciplina mathesis eruditi sunt, genesim in septem partes dirimi, quae illi climata appellant, dominari vero unicuique climati unam ex septem stellis, et istas quas exposuimus diversas leges non ab hominibus positas, sed ab istis principibus secundum uniuscuiusque voluntatem; et hoc quod stellae visum est, legem ab hominibus observatam. Ad haec ergo respondebimus, quod primo quidem non est in septem partes orbis

---

[1]) Et non — habent atque illa quae in sequentibus ad astrologiam spectant omnia sed non — Martis et nec idcirco — Martis non leguntur in codd. Lipss.

[2]) Sed dicet — instituta custodiunt (cap. 27.) desunt in codd. Lipss.

terrae divisus, tum deinde et si ita esset, in una parte et in una regione invenimus multas differentias legum, et ideo neque septem sunt secundum numerum stellarum, neque duodecim secundum numerum signorum, neque triginta et sex secundum numerum decanorum, sed sunt innumerae.

27. Meminisse autem debemus eorum quae supra enumerata sunt, quod in una Indiae regione sunt et qui hominum carnibus vescantur, et sunt qui etiam a pecudibus vel avibus omnibusque animantibus abstineant, et quia Magusaei non solum in Perside matres ac filias accipiunt in matrimonium, sed et in omni gente ubicunque habitaverint, malorum suorum incesta instituta custodiunt. Tum praeterea et innumeras gentes memoravimus, quae penitus studia nesciunt literarum. Sed et aliquanti sapientes viri ipsas leges in nonnullis commutaverunt locis, aliae vero etiam sponte pro sui vel impossibilitate vel inhonestate derelictae sunt. Certe quod in promptu est noscere, quanti imperatores gentium quas vicerant leges et instituta mutarunt, et suis eas legibus subiecerunt. Quod evidenter a Romanis factum docetur, qui omnem paene orbem omnesque nationes propriis primo et variis legibus institutisque viventes, in Romanorum ius et civilia scita verterunt. [1]) Superest ergo ut et stellae gentium, quae a Romanis victae sunt, climata sua partesque perdiderint.

28. Addam adhuc rem, quae possit etiam valde incredulis satisfacere. Iudaei omnes qui sub lege Moysi vivunt, filios suos octava die absque ulla dilatione circumcidunt, et infantis teneri sanguinem fundunt; a saeculo autem nullus ex gentibus hoc die octava perpessus est, et econtra Iudaeorum nullus omisit. Quomodo ergo in hoc ratio genesis stabit? cum per cunctas orbis terrae partes omnes Iudaei admixti gentibus vivant, et octava ferrum perferant die unius in membri loco, et nemo gentilium, sed ipsi soli ut dixi, hoc faciunt, [2]) non stella cogente nec perfusione sanguinis perurgente, sed lege religionis adducti, et in quocunque orbis loco fuerint hoc est eis insigne vernaculum. Sed et quod unum nomen omnibus inest ubicunque fuerint, numquid et hoc per genesim venit? et quod nunquam apud

---

[1]) Superest — perdiderint desunt in codd. Lipss.

[2]) Non stella — aut emere non leguntur in codd. Lipss.

eos infans natus exponitur, et quod septimo quoque die omnes ubicunque fuerint, otium gerunt nec iter incedunt nec igni utuntur? Quid est ergo, quod nullum Iudaeorum in illa die cogit genesis aut iter agere, aut aedificare, aut vendere aliquid, aut emere?

29. Quin imo et maiorem fidem rerum praesentium dabo. Ecce enim ex adventu iusti et veri prophetae vixdum septem anni sunt, in quibus ex omnibus gentibus convenientes homines ad Iudaeam, et signis ac virtutibus quae viderant sed et doctrinae maiestate permoti, ubi receperunt fidem eius, abeuntes ad regiones suas illicitos quosque gentilium ritus et incesta sprevere coniugia. Denique apud Parthos, sicut nobis Thomas qui apud illos evangelium praedicat, scripsit, non multi iam erga plurima matrimonia diffunduntur, nec multi apud Medos canibus obiiciunt mortuos suos, neque Persae matrum coniugiis aut filiarum incestis matrimoniis delectantur, nec mulieres Susides licita ducunt adulteria; nec potuit ad crimina genesis compellere, quos religionis doctrina prohibebat.

30. [1]) Ecce ex hoc ipso coniice, et de his in quibus sumus locis, coniecturam cape, quomodo fama tantum perferente ad aures hominum, quod propheta in Iudaea apparuit qui signis et virtutibus doceret homines unum colere deum, omnes paratis intentisque animis exspectabant etiam ante adventum domini mei Petri, ut sibi aliquis quae docuisset ille qui apparuit, nunciaret. Sed ne multa enumerare videamur, dicam quo debeant cuncta concludi: Cum deus iustus sit et ipse fecerit hominum naturam, quomodo poterat fieri, ut ipse poneret genesim contrariam nobis, quae nos cogeret ad peccatum et rursus ulcisceretur ipse peccantes? Unde certum est, quod non aliam ob caussam deus sive in praesenti sive in futuro saeculo peccatorem punit, nisi quia scit eum potuisse vincere, sed neglexisse victoriam; infert enim et in praesenti saeculo vindictam in homines sicut in eos fecit qui diluvio perierunt, qui utique omnes una die, imo una hora exstincti sunt, cum certum sit non eos esse secundum genesis ordinem una hora natos.

---

[1]) Ecce — enumerare videamur desunt in utroque cod. Lips.

Absurdissimum est autem dicere, quia ex natura nobis accidat pati mala, si non prius peccata praecesserint.

31. Et ideo si salutis curam gerimus, ante omnia scientiae debemus operam dare, certi quod si mens nostra in ignorantia perseveret, non solum genesis mala, sed et alia extrinsecus quaecunque daemonibus visa fuerint perferemus, nisi metus legum et futuri iudicii obsistat omnibus desideriis, et impetum peccandi refrenet. Nam et humanus timor multa bona, multa etiam mala agit, quae genesis nescit, sicut supra ostendimus. Triplici igitur modo mens nostra erroribus subiacet, ex his quae per malam consuetudinem veniunt, vel ex his quae corpus naturaliter suggerit desideriis, vel ex his quae contrariae potestates perurgent; sed his singulis obsistere et repugnare habet in natura sua mens, cum ei obfulserit veritatis agnitio, per quam scientiam timor futuri iudicii datur, qui sit idoneus animae gubernator et qui eam possit a concupiscentiarum praecipitiis revocare. Quia ergo sint haec in nostra potestate, sufficienter dictum est.

32. Nunc et tu senex, si quid habes quod ad haec respondeas, incipe. Senex ad haec: Plenissime, ait, ostendisti fili; sed ego sicut dixi ex initio, omni huic incomparabili adsertioni tuae, a propria conscientia prohibeor accommodare consensum. Novi enim et meam genesim et coniugis meae, et scio ea quae unicuique nostrum dictabat genesis accidisse, et ab his quae rebus et operibus comperta sunt mihi, nunc verbis transferri non possum. Denique quoniam te adprime imbutum video in huiuscemodi disciplinis, audi coniugis meae thema, et invenies schema cuius exitus accidit. Habuit enim Martem cum Venere super centrum, Lunam vero in occasu in domibus Martis et finibus Saturni, quod schema adulteras facit et servos proprios amare, in peregrinatione et in aquis defungi, quod et ita factum est; incidit namque in amorem servi, et periculum simul atque opprobrium metuens fugit cum ipso, et peregre profecta ubi amori suo satisfecit, periit in mari.

33. Et ego respondi: Unde scis quia peregre servo suo sociata est et in eius consortio posita defungitur? Et senex: Certissime, inquit, scio, revera non quia nupserit servo, quippe qui neque hoc quidem quod eum amaret

agnoveram, sed postquam profecta est, frater meus mihi enarravit, dicens, quod primo quidem ipsum adamasset, sed ille quia erat honestus, utpote frater noluit torum fratris incesti macula polluere. Sed illa et me verens, et opprobrium non ferens infelix (neque enim imputandum ei est, quod eam genesis facere compulit) finxit somnium et ait ad me: Adstitit mihi quidam per visum, qui iussit me cum duobus geminis meis sine mora ex urbe proficisci. Haec ergo cum audissem, pro salute eius filiorumque sollicitus confestim ipsam et liberos exire feci; unum qui erat iunior, mihi retinui; hoc enim qui responsa in somnis dederat, permisisse dicebat.

34. Tum ego Clemens intelligens quod ipse fortassis esset pater meus, lacrimis oppletus sum; fratres quoque meos volentes prosilire et aperire rem, prohibuit Petrus dicens: Quiescite quoadusque mihi placuerit. Respondens ergo Petrus ait ad senem: Quod nomen erat iuniori filio tuo? At ille ait: Clemens. Et Petrus: Si tibi, inquit, hodie coniugem tuam castissimam consignavero cum tribus filiis tuis, credis quia potest pudica mens motus irrationabiles superare, et quod omnia quae a nobis dicta sunt, vera sint et genesis nihil sit? Et senex: Sicut impossibile est, inquit, te exhibere quod promisisti, ita impossibile est extra genesim fieri aliquid. Tum Petrus: Testes, inquit, habere volo omnes hos qui praesentes sunt, me tibi hodie coniugem tuam cum tribus vestris liberis viventem pudicissime traditurum; et iam nunc accipe fidem rerum ex eo, quod omnem caussam multo diligentius scio quam tu, cunctaque tibi per ordinem quae gesta sunt enarrabo, ut et tu cognoscas et qui praesentes sunt discant.

35. Et cum haec dixisset, conversus ad turbas ita coepit: Hic quem videtis o viri, in hac veste pauperrima, Romanae urbis est civis, ex genere ipsius Caesaris descendens; nomen ei Faustinianus, uxorem quoque nobilissimam Matthidiam nomine sortitus est, ex qua tres filios suscepit, quorum duo gemini, unus autem qui erat iunior, cui nomen Clemens, hic est. Et cum hoc dixisset, digito me ostendit. Gemini autem filii eius sunt isti, Niceta et Aquila, quorum alius Faustinus vocabatur prius, et alius Faustus. Simul autem ut nomina nostra enunciavit Petrus, senex resolutis membris omnibus, quasi interceptus concidit. Nos

autem filii irruentes super eum, complectebamur et osculabamur, verentes simul ne spiritum revocare non posset. Et cum haec fierent, populus quidem admiratione ipsa obstupefactus est.

36. Petrus autem surgere nos a complexibus patris, ne eum necaremus iubet, et ipse adprehensa manu eius, quasi de somno quodam profundo elevans eum et paululum recreans, omnia quae gesta fuerant secundum veritatem coepit exponere, quomodo frater eius in amorem inciderit Matthidiae, et illa cum esset pudicissima, illicitum fratris amorem viro indicare noluerit, ne vel bellum fratribus vel opprobrium generi indiceret, sed sapienter somnium finxerit, quo ex urbe iubetur excedere cum geminis filiis, iuniore apud patrem relicto; utque navigantes naufragium vi tempestatis incurrerint, et ad insulam Antaradum nomine expulsi, Matthidia quidem supra saxum quoddam fluctu iactante proiecta sit, gemini vero liberi rapti a piratis et Caesaream perducti religiosae cuidam feminae venumdati sint, quae eos in filiorum loco habens liberaliter educaverit et erudiri fecerit, eorumque nomina piratae immutaverint et Nicetam alium, alium Aquilam vocitaverint; utque post haec studiorum et consuetudinis caussa Simoni adhaeserint, atque ab eo ubi magum et deceptorem viderunt, aversi accesserint ad Zacchaeum, et ut post haec sociati sunt sibi; sed et Clemens quomodo ex urbe agnoscendae veritatis caussa profectus, per Barnabae notitiam Caesaream venerit sibique innotuerit et adhaeserit, utque ab eo sit de fide religionis edoctus; sed et qualiter apud Antaradum mendicantem repererit et recognoverit matrem, utque omnis insula in eius recognitione gavisa sit, et de pudicissimae hospitae contubernio atque eius per semetipsum collata sanitate, et de liberalitate Clementis in eos qui erga matrem benefici exstiterant; utque post haec Niceta et Aquila requirentes quaenam esset peregrina mulier, cum audissent a Clemente omne negotium, se esse geminos eius filios Faustinum exclamaverunt et Faustum, omnemque historiam quae eos egerit patefecerint; utque post haec matri cautius ne subito gaudio interciperetur, ipso insinuante oblati sint Petro.

37. Sed cum haec in auditu senis narratione gratissima turbis exponeret Petrus, ita ut audientes gestorum miraculis et humanitatis miseratione lacrimarent, nescio unde

audiens mater de recognitione patris, cursu concito irruit in medium nostri, cum clamore dicens: Ubi est meus vir, meus dominus Faustinianus, qui tam multis temporibus adfligitur, ambulans per urbes singulas et me quaerens? Haec cum illa quasi amens clamaret et circumspiceret, senex accurrens cum multis lacrimis amplecti et constringere eam coepit. Et cum haec gererentur, Petrus rogavit turbas ut discederent, dicens inverecundum esse ultra persistere, sed dandum eis locum familiarius invicem se videndi; crastino autem hic, inquit, si qui vestrum volunt, conveniant ad audiendum verbum.

38. His a Petro dictis secesserunt turbae, et cum vellemus nos quoque ire ad hospitium, dominus domus ait ad nos: Turpe est et impium tales ac tantos viros manere in stabulo, cum ego omnem paene domum vacantem habeam, lectosque stratos quamplurimos et quae necessaria sunt parata. Sed Petro contradicente, uxor patrisfamilias una cum liberis suis prostrabat se ante eum et exorabat dicens: Obsecro te, mane apud nos. Sed ne sic quidem adquiescebat Petrus, donec filia eorum qui rogabant, ab immundo spiritu temporibus multis vexata et catenis vincta, quae fuerat intra conclave clausa, effugato a se daemone et ostiis patefactis cum catenis suis veniens procidit ad pedes Petri, dicens: Rectum est mi domine, ut agas hodie hic salutaria mea, et non contristes neque me neque parentes meos. Petro autem requirente catenarum sermonumque eius caussam, parentes praeter spem laeti effecti de filiae sanitate, velut stupore quodam adtoniti ipsi quidem dicere nequeunt, adstantes autem famuli aiunt: Haec a septimo aetatis anno a daemone occupata, omnes qui accedere tentassent ad eam, scindere, dilaniare morsibus, etiam disrumpere, et hoc per viginti annos usque ad praesens facere nunquam destitit, nec ab aliquo potuit curari, sed ne accedere ad eam quisquam valebat; multos enim inutiles reddidit, alios et peremit, omnibus enim viris validior erat, sine dubio viribus daemonis nisa. Nunc autem ut vides, ex praesentia tui daemon quidem fugit, ostia vero quae summo cum munimento clausa fuerant, aperta sunt, et ipsa sana stat ante te rogans, ut diem salutarium suorum laetum et ipsi et parentibus facias, et maneas apud eos. Haec cum ita unus ex famulis enarrasset, et ipsae catenae de manibus eius ac

pedibus fuissent sponte resolutae, Petrus certus quod per ipsum sanitas haec reddita sit puellae, adquievit manere apud eos. Sed et illos qui remanserant in hospitio, una cum uxore sua transire iussit, et unusquisque acceptis seorsum cubiculis mansimus, atque ex more cibo sumto redditisque laudibus deo, suis singuli requievimus locis.

Liber decimus.

1. Mane autem exorto sole, ego Clemens et Niceta atque Aquila una cum Petro venimus ad locum in quo pater simul cum matre requiescebat; et cum adhuc eos dormientes reperissemus, pro foribus consedimus, ubi Petrus talibus apud nos sermonibus utitur: Audite me dilectissimi conservi, scio quia grandem habetis affectum ergo patrem vestrum, vereor ergo ne ante tempus eum perurgeatis iugum religionis suscipere, nondum ad id paratum, ad quod forte pro vestri gratia videatur adquiescere. Sed hoc non est firmum; quod enim propter homines fit, probabile non est et cito dilabitur. Ideoque videtur mihi, ut concedatis ei anno uno vivere pro arbitrio, in quo potest iter agens nobiscum dum nos alios docemus, etiam ipse simpliciter audire; et audiens, siquidem agnoscendae veritatis rectum propositum gerit, ipse rogabit ut suscipiat religionis iugum, aut si non placet ei recipere, permaneat amicus. Hi enim qui non id ex corde suscipiunt, cum coeperint ferre non posse, non solum abiiciunt quod susceperant, sed quasi pro excusatione infirmitatis suae, incipiunt viam religionis blasphemare, et male loqui de his quos nequaquam sequi aut imitari potuerunt.

2. Ad haec Niceta respondit: Non contradico, domine mi Petre, rectis et bonis consiliis tuis, sed dicere aliquid volo, ut per hoc discam quod nescio. Quid si intra annum hunc, quo differri eum iubes, moriatur pater noster? descen-

det in infernum vacuus et cruciandus in aeternum. Tum Petrus: Amplector, inquit, benignum erga patrem propositum tuum, et ignosco tibi de his quae ignoras. Quid enim censes, quia si quis putatur iuste vixisse, iste continuo salvabitur? Non putas eum discutiendum ab eo qui occulta hominum novit, quomodo iuste vixerit, ne forte ritu gentilium institutis eorum et legibus parens, vel pro amicitiis hominum, aut pro sola consuetudine aut qualibet alia ex caussa vel necessitate, et non propter ipsam iustitiam neque propter deum? Qui enim propter solum deum et iustitiam eius iuste vixerint, ipsi ad aeternam requiem venient et perpetuitatem regni coelestis accipient. Salus enim non vi adquiritur sed libertate, nec per hominum gratiam sed per dei fidem. Tum praeterea cogitare debes, quia deus praescius est et novit si hic suus est; quod si novit eum non esse, quid faciemus ad ea quae ex initio statuta sunt ab eo? In quo autem possum, consilium do; cum evigilaverit et sederimus, vos quasi aliquid discere volentes, proponite ex his duntaxat quae illi expedit discere, et dum nos loquimur inter nos, ille instruetur. Sed tamen primo quiescite, ut si forte ipse videatur aliquid interrogare; quod si fecerit, aptior erit sermonis occasio, si vero ipse nihil quaerit, nos ab alterutro sicut dixi, discere aliquid volentes rogemus vicissim. Mihi ita videtur, etiam vobis quid placeat dicite.

3. Cumque collaudassemus eius rectum consilium, ego Clemens aio: In omnibus rebus plurima ex parte ad initium respicit finis, similisque principiis rerum exitus datur; spero ergo etiam circa patrem nostrum, quoniam per te deus bona initia dedit, his congruum seque dignum largietur et finem. Veruntamen etiam illud suggero, si ut dixisti, coeperimus praesente patre quasi inter nos aliquid tractandi vel discendi gratia loqui, tu mi domine Petre, non debes eum locum agere, quasi qui discere aliquid debeas; hoc enim si videat, fortasse magis offendetur, certus est enim te omnia scire diligenter, sicut et vere est. Quale ergo erit, si te videat ignorantiam simulantem? Hoc eum, ut dixi, magis laedere poterit, nescientem consilium tuum. Sed nos quidem fratres inter nos sermonem habentes, si in aliquo dubitemus, a te quaestioni nostrae finis congruus detur; nam

et si te cunctantem videat aut dubitantem, tunc vere putabit, quod apud nullum erit scientia veritatis.

4. Et Petrus ad haec respondit: Omittamus haec, et si quidem dignum est ut ingrediatur ianuam vitae, deus occasionem competentem dabit, eritque initium ex deo et non ex homine. Et ideo sicut prius dixi, permittite eum iter agentem nobiscum audire nos aliquid disputantes; sed quoniam festinantes vos vidi, idcirco dixi opportunitatem quaerendam, quam cum dederit deus, vos quoque ad ea quae dixero obtemperate mihi. Haec nobis sermocinantibus, venit puer dicens vigilare iam patrem, et cum vellemus ingredi ad eum, ipse venit ad nos, et osculo nos salutans, cum resedissemus, ait: Licetne percunctari, si quid volet quis, an secundum Pythagoricos tacendum semper est? Et Petrus: Nos nec silere semper, neque percunctari cogimus accedentes ad nos, sed relinquimus ipsorum libertati facere ut volunt, scientes quod qui curam gerit salutis suae, si in parte aliqua sentit animae suae dolorem, tacere non patitur. Qui vero negligit salutem suam, si interrogare cogatur, nihil ex hoc utilitati eius confertur nisi hoc solum, ut studiosus esse videatur et diligens. Quamobrem tu si quid discere vis, require.

5. Et senex ait: Est quidam sermo apud Graecorum philosophos vehemens valde, qui dicit, in vita hominum re ipsa neque bonum esse aliquid, neque malum; sed quae videntur hominibus usu et consuetudine praeventis vitae, haec aut mala dicunt aut bona. Nam neque homicidium revera malum est, quia animam vinculis carnis absolvit; denique, aiunt, et iusti quique iudices peccantes perimunt. Quod si homicidium scirent malum esse, non utique id iusti homines facerent. Neque adulterium malum esse dicunt, si enim ignoret vir aut non curet, nihil, aiunt, mali est. Sed neque furtum malum esse, quod enim deest alicui, aufert ab alio qui habet, quod quidem oportebat libere sumi et publice; sed quia occulte fit, in hoc magis illius a quo clam aufertur inhumanitas redarguitur. Communis enim usus omnium quae sunt in hoc mundo, omnibus esse hominibus debuit, sed per iniquitatem alius hoc suum dicit esse, et alius illud, et sic inter mortales divisio facta est. Denique Graecorum quidam sapientissimus haec ita sciens esse, ait, communia debere esse amicorum omnia; in omnibus

autem sunt sine dubio et coniuges. Et sicut non potest, inquit, dividi aer neque splendor solis, ita nec reliqua quae communiter in hoc mundo data sunt omnibus ad habendum, dividi debere, sed habenda esse communia. Haec autem dicere volui, quoniam quidem cupio me inclinare ad bene agendum, et non possum bene agere, nisi prius didicero quid sit bonum; quod si intelligere potuero, ex ipso etiam quid sit malum, hoc est huic contrarium, advertam.

6. Verum ad haec quae dixi, unum e vobis respondere volo, non Petrum; non enim dignum est, ab illo verba et doctrinam cum quaestionibus capere, sed ille si quid pronunciaverit, hoc absque aliqua retractatione teneatur. Et ideo ipse nobis servetur quasi arbiter, ut sicubi disputatio nostra exitum non invenerit, ipse quod sibi visum fuerit pronuncians, indubitatum finem rebus dubiis imponat. Et nunc ergo possem sola eius sententia contentus credere, siquid ei videretur, quod et ad ultimum faciam; volo tamen prius videre, si est possibile disputando invenire quod quaeritur. Placet ergo ut Clemens primus incipiat, et ostendat, si est aliquid in substantia et actibus bonum vel malum.

7. Ad haec ego respondi: Quoniam quidem a me vis discere, si est aliquid natura aut actu bonum vel malum, an potius usu praeventis hominibus bona quaedam et alia videntur mala, pro eo quod divisionem inter se rerum fecere communium, quae deberent, ut ais, ita esse communia, ut aer et splendor solis; puto quod non debeam tibi aliunde adsertiones adhibere, nisi ex his disciplinis quibus ipse uteris et quas ipse confirmas, ut indubitata tibi sint quae dicuntur. Omnium elementorum et stellarum certos ponitis fines, quasque stellas dicitis in quibusdam absque noxa coire sicut in coniugiis, in aliis vero noxie misceri sicut in adulteriis. Et dicitis quaedam generalia esse omnium, quaedam vero non omnium neque generalia. Sed ne prolixa disputatio fiat, breviter et de re dicam. Terra quae arida est, coniugio et admixtione indiget aquae, ut possit generare fructus, sine quibus vita hominibus non est; est ergo haec legitima coniunctio. Econtra si aut pruinae frigus terrae misceatur aut calor aquis, huiusmodi coniunctio corruptelam facit; et hoc in talibus adulterium est.

8. Et pater respondit: Sed sicut elementorum vel stel-

larum inconsonae coniunctionis statim proditur noxa, ita deberet et adulterium statim ostendi quam malum est. Et ego aio: Hoc mihi primo confirma, si ut etiam ipse confessus es, ex incongrua et inconsona admixtione efficiuntur mala, et istud in consequentibus requiretur. Et pater ait: Ut se habet rei natura, ita ais fili. Tum ego respondi: Quia ergo discere cupis de his, vide quanta sint quae mala esse apud neminem dubitantur. Non tibi videtur malum esse febris, incendium, seditio, ruina, caedes, vincula, supplicia, dolores, luctus, et his similia? Et pater: Verum est, inquit, fili, haec mala esse et valde mala; aut certe qui negat haec esse mala, patiatur ea.

9. Et ego respondi: Quia ergo cum eo mihi sermo est, qui in astrologica disciplina eruditus est, secundum ipsam tecum agam, ut de his quae tibi in usu sunt accipiens rationem, citius adquiescas. Audi nunc ergo. Confessus es mala esse ea quae supra diximus, id est febres, incendia, et his similia; haec secundum vos a malitiosis stellis fieri dicuntur, id est ab humido Saturno et calido Marte; horum vero contraria a benignis fieri stellis, id est a temperato Iove et humida Venere: aut non ita est? Et pater respondit: Ita est fili, nec aliter fieri potest. Tum ego: Quia ergo a bonis stellis, Iove dico et Venere, bona fieri dicitis, videamus unaquaeque malarum stellarum cum admixta fuerit bonis, quid est quod efficit; et illud esse intelligamus malum. Etenim nuptias facere Venerem ponitis; quae si Iovem habeat in schemate suo, pudicas efficiat, Iove autem non respiciente, si adfuerit Mars, corrumpi nuptias per adulterium pronunciatis. Et pater: Ita se, inquit, habet. Ego respondi: Ergo malum est adulterium, quandoquidem ex malarum stellarum admixtione committitur; et ut compendiosius explicemus, omnia quae dicitis ex malarum admixtione stellarum bonas perpeti stellas, mala esse sine dubio pronuncianda sunt. Istae ergo stellae quarum admixtione diximus febres, incendia, et caetera his similia effici mala, ipsae secundum vos etiam homicidia, adulteria, furta operantur, protervos etiam et stolidos ipsae efficiunt.

10. Et pater: Vere, inquit, breviter et incomparabiliter ostendisti, quia sint mala in actibus, sed hoc adhuc velim discere, quomodo iuste iudicat deus eos qui peccant, sicut vos dicitis, si peccare eos genesis cogit? Tum ego

respondi: Vereor dicere tibi aliquid pater, quia in omni te honore haberi a me decet, alioquin erat quod possim dicere si deceret. Et pater ait: Dic quod tibi occurrit fili, etiamsi iniuriosum videtur; non enim tu, sed quaestionis ratio iniuriam facit, sicut pudica mulier intemperanti viro, si pro salute indignetur et honestate. Et ego respondi: Si prima quaeque inter nos confirmata et confessa non bene retineamus, sed semper quae definita sunt resolvantur per oblivionem, videbimur telam texere Penelopes, ea quae texuimus resolventes; et ideo debemus aut non facile adquiescere, priusquam diligenter examinetur sermo propositus, aut si iam adquievimus et confirmata sententia est, servare semper quod semel definitum est, ut possimus et de aliis quaerere. [1]) Et pater ait: Bene dicis fili, et scio quam ob caussam dicis, quia hesterno die de naturalibus disputans caussis, ostendisti quia virtus quaedam maligna transformans se in ordinem stellarum humanas concupiscentias exagitat, diversis modis provocans ad peccatum, non tamen cogens aut efficiens peccatum. Cui ego respondi: Bene, quia et meministi et cum memineris errasti. Et pater: Ignosce, inquit, fili, nondum enim usum multum in his habeo; nam et hesterni sermones tui veritate ipsa concluserunt me ut tibi adquiescerem, in conscientia tamen mea sunt quasi quaedam reliquiae febrium, quae paululum me a fide quasi a sanitate retrahunt. Discrucior enim, quia scio multa mihi, imo paene omnia accidisse secundum genesim.

11. Et ego respondi: Audi ergo pater, quae sit mathesis natura, et facito secundum ea quae dico tibi. Vide mathematicum et dic ei primo, quia talia quaedam mihi acciderunt mala in illo tempore; unde ergo aut quomodo aut per quas mihi acciderint stellas, discere volo. Respondebit tibi sine dubio, quia tempora tua malitiosus suscepit Mars aut Saturnus, aut aliquis eorum apocatastaticus fuit, aut aliquis annum tuum adspexit ex diametro aut coniunctus aut in centro, vel alia his similia respondebit, addens, quia in his omnibus aliquis aut asyndetus fuit cum malo, aut in-

---

[1]) Et pater — (cap. 13) prosequutus es. Graeca ex libro 14. Periodorum Clementis ab Origine explanatt. in Genesim Tom. III. ad Gen. 1, 14 laudata Basilius et Gregorius Naz. servarunt in Philocalia cap. 22. p. 374 sqq. ed. Tarini.

visibilis, aut in schemate, aut extra haeresim, aut deficiens, aut non contingens, aut in obscuris stellis, et multa alia his similia secundum rationes proprias respondebit et de singulis adsignabit. Post hunc alium adito mathematicum et dicito contraria, quia illud mihi boni contigit in illo tempore; tempus autem hoc idem dicito, et require ex quibus partibus genesis hoc tibi evenerit boni, et tempora ut dixi, eadem quae de malis interrogaveras, custodito. Cumque tu fefelleris de temporibus, vide quanta tibi inveniet schemata, per quae ostendat quod tibi in illis ipsis temporibus evenire debuerint bona. Impossibile enim est hominum genesim tractantibus, non in omni quam dicunt regione stellarum semper invenire quasdam bene positas stellas, et quasdam male; circulus enim est aequaliter ex omni parte collectus secundum mathesim, diversas et varias accipiens caussas, ex quibus occasionem capiant dicendi quod volunt.

12. Sicut enim fieri solet ubi somnia obliqua viderint homines, et nihil certi intelligunt, cum aliquis occurrerit exitus rerum, tunc ad ea quae acciderint aptant etiam somnii visum, ita est et mathesis; antequam aliquid fiat, certi nihil pronunciatur, postea vero quam aliquid acciderit, rei iam gestae colligunt caussas. Denique frequenter cum erraverint et aliter res acciderit, semetipsos increpant dicentes quia illa fuit stella quae impedivit, quae occurrit, et non vidimus, ignorantes quia error eorum non ex artis imprudentia, sed ex totius caussae inconvenientia descendit; ignorant enim quae sint, quae facere quidem concupiscamus, non tamen indulgeamus concupiscentiis. Nos autem qui mysterii huius didicimus rationem, scimus et caussam, quia libertatem habentes arbitrii interdum concupiscentiis obsistimus, interdum cedimus; et ideo humanorum gestorum incertus est exitus, quia in libertate pendet arbitrii. Nam concupiscentiam quidem, quam operatur maligna virtus, potest indicare mathematicus; sed si concupiscentiae huius actus vel exitus impleri possit nec ne, quia in arbitrii libertate est, sciri ante effectum rei a nullo potest. Et hoc est quod ignorantes astrologi invenerunt sibi ut climacteras dicerent, rei scilicet incertae perfugia, sicut hesterno plenissime ostendimus.

13. Ad haec si quid tibi dicendum videtur, dicito. Et pater: Nihil verius, inquit, fili, his quae prosequutus es.

Cumque haec loqueremur inter nos, nunciavit quidam plurimum stare populum foris qui audiendi gratia convenerint, et Petrus iussit his ingrediendi copiam dari; erat enim locus opportunus et amplus. Cumque ingressi fuissent, ait ad nos Petrus: Si quis vult vestrum, faciat ad populum sermonem et de idololatria disserat. Cui ego Clemens respondi: Multa benignitas tua et erga omnes lenitas ac patientia indulget nobis, ut audeamus loqui coram te et rogare quae volumus; et ideo ut dixi, morum tuorum mansuetudo invitat omnes et adhortatur salutaris doctrinae praecepta suscipere. Hoc ego usque ad praesens apud nullum alium vidi, nisi apud te solum, apud quem invidia nulla est neque indignatio; aut quid tibi videtur?

14. Et Petrus: Non solum haec ex invidia aut indignatione veniunt, sed interdum inest aliquibus verecundia, ne forte de his quae proponuntur, plene respondere non possint, et fugiunt imperitiae notam. Sed non debet pro hoc quis verecundiam pati, quia nec est aliquis hominum qui profiteri debeat omnia se scire; unus enim est qui scit omnia, ipse qui et fecit omnia. Si enim magister noster diem et horam, cuius etiam signa praedixit, nescire se professus est, ut totum revocaret ad patrem, quomodo nos turpe ducemus, si aliqua nos ignorare fateamur, cum magistri in hoc habeamus exemplum? Hoc tamen unum profitemur ea nos scire, quae a vero propheta didicimus; ea autem a vero propheta nobis esse tradita, quae sufficere humanae scientiae iudicavit.

15. Tum ego Clemens dicere ita coepi: Apud Tripolim cum contra gentiles disputares, domine mi Petre, valde miratus sum te, qui a patribus Hebraeo ritu et observantiis propriae legis imbutus Graecae eruditionis studiis in nullo inquinatus es, quomodo tam magnifice et tam incomparabiliter prosequutus sis, ita ut etiam quaedam de historiis deorum quae in theatris decantari solent, contingeres. Verum quoniam sensi tibi ipsas fabulas et blasphemias eorum minus esse notas, de his si placet, aliqua in auditu tuo repetens ab ipsa origine disseram. Et Petrus: Dic, inquit, bene facis iuvare praedicationem nostram. Tum ego: Dicam igitur quia iubes, non ut docens, sed quam stultas de diis suis opiniones habeant gentiles, in medium proferens.

16. Cumque vellem dicere, Niceta labrum mordicus stringens, innuebat mihi ut tacerem; quem cum vidisset Petrus, ait: Cur ingenium liberale et generosam laedere vis naturam, ut in honorem mei qui nullus est, tacere eum velis? Aut nescis, quia si omnes gentes, postquam audierint a me praedicationem veritatis et crediderint, velint se ad docendum conferre, mihi maiorem pariunt gloriam, siquidem gloriae me cupidum putas? Quid enim tam gloriosum, quam Christo discipulos praeparasse, non qui taceant et soli salvi fiant, sed qui loquantur quae didicerunt, et multis prosint? Utinam quidem et tu Niceta, sed et tu, dulcissime Aquila, iuvaretis me ad praedicandum verbum dei, eo magis quo ea in quibus errant gentiles, bene vobis comperta sunt; et non solum vos, sed et omnes qui audiunt me, opto ut dixi, ita audire et discere, ut et docere possint; multis namque adiutoribus indiget mundus, quibus homines ab errore revocentur. Cumque haec dixisset, ait ad me: Tu ergo, Clemens, exsequere quae coepisti.

17. Et ego continuo subiunxi: Quoniam, ut dixi, apud Tripolim disputans, multa de diis gentium utiliter et necessario disseruisti, cupio de origine eorum ridicula te coram exponere, ut neque te lateat vanae huius superstitionis commentum, et auditores qui adsistunt erroris sui probra cognoscant. Aiunt ergo qui sapientiores sunt inter gentiles, primo omnium Chaos fuisse, hoc per multum tempus exteriores sui solidans partes, fines sibi et fundum quendam fecisse tanquam in ovi immanis modum formamque collectum, intra quod multo nihilominus tempore quasi intra ovi testam, fotum vivificatumque esse animal quoddam, disruptoque post haec immani illo globo processisse speciem quandam hominis duplicis formae, quam illi masculo-feminam vocant; hunc etiam Phanetam nominarunt, ab apparendo, quia cum apparuisset, inquiunt, tunc etiam lux effulsit. Et ex hoc dicunt progenitam esse Substantiam, Prudentiam, Motum, Coitum; ex his factum coelum et terram. Ex coelo sex progenitos mares, quos et Titanas appellant; similiter et de terra sex feminas, quas Titanidas vocitarunt, et sunt nomina eorum quidem qui ex coelo orti sunt, haec: Oceanus, Coeus, Crios, Hyperion, Iapetos, Cronos, qui apud nos Saturnus nominatur. Similiter et earum quae e terra ortae

sunt nomina sunt haec: Theia, Rhea, Themis, Mnemosyne, Thetis, Hebe.

18. Ex his omnibus qui primus fuerat e coelo natus, primam terrae filiam accepit uxorem, secundus secundam, et caeteri similiter per ordínem. Primus ergo qui primam duxerat, propter eam deductus est deorsum; secunda vero propter eum cui nupserat, adscendit sursum; et ita singuli per ordinem facientes, manserunt in his qui eis nuptiali sorte obvenerant locis. Ex istorum coniunctionibus alios quoque innumeros adserunt progenitos. Sed de illis sex maribus, unus qui dicitur Saturnus in coniugium accepit Rheam, et cum responso quodam commonitus esset, quod qui ex ea nasceretur fortior ipso futurus esset regnoque eum depelleret, omnes qui ei nascerentur filios devorare instituit. Huic ergo primus nascitur filius, quem Aiden appellarunt, qui apud nos Orcus nominatur, quem pro caussis quibus supra diximus, adsumtum devorat pater. Post hunc secundum genuit, quem Neptunum dicunt, quemque simili modo devoravit. Novissimum genuit eum, quem Iovem appellant, sed hunc mater miserans Rhea, per artem devoraturo subtrahit patri, et primo quidem ne vagitus pueri innotesceret, Corybantas quosdam cymbala fecit ac tympana percutere, ut obstrepente sonitu vagitus non audiretur infantis.

19. Sed cum ex uteri imminutione intellexisset pater editum partum, expetebat ad devorandum; tunc Rhea lapidem ei offerens magnum, hunc genui, inquit. At ille accipiens absorbuit, et lapis devoratus eos quos primo absorbuerat filios, trusit et coegit exire. Primus ergo procedens descendit Orcus, et inferiora, hoc est inferna occupat loca. Secundus utpote illo superior super aquas detruditur, is quem Neptunum vocant. Tertius qui arte matris Rheae superfuit, ab ipsa caprae superpositus in coelum emissus est.

20. Hactenus anilis gentilium fabula et genealogia processerit; sine fine enim est, si velim omnes generationes eorum quos deos appellant, et impia gesta proferre. Sed exempli gratia omissis caeteris, unius quem maximum et praecipuum habent, quemque Iovem nominant, flagitiosa gesta replicabo. Hunc enim coelum dicunt tenere tanquam caeteris meliorem, qui statim ut adolevit, sororem propriam,

quam Iunonem dicunt, duxit uxorem, in quo utique statim fit similis pecudi. Iuno Vulcanum parit, sed ut tradunt, non ex Iove conceptum. Ex ipso autem Iove Medeam genuit, quam responso accepto, quod qui ex ea nasceretur fortior ipso esset et regno eum depelleret, assumens etiam ipse devorat; et rursum genuit de cerebro quidem Minervam, de femore vero Liberum. Post haec Thetidem cum adamasset, aiunt Prometheum pronunciasse ei, quod si concubuisset cum eà, qui ex ea nasceretur fortior esset patre, et ob hoc veritus Peleo cuidam dat eam in matrimonium; dehinc Persephonae quae ei ex Cerere fuerat suscepta, miscetur, ex qua Dionysium genuit qui a Titanis discerptus est. Sed recordatus, inquit, ne forte pater suus Saturnus alium filium generaret, qui etiam se fortior nasceretur regnoque depelleret, oppugnare adgreditur patrem una cum fratribus eius Titanis; quibus oppressis, ad ultimum etiam patrem in vincula coniecit, desectaque eius genitalia in mare proiecit. Sed cruor qui defluxit ex vulnere, susceptus fluctibus et frequenti collisione in spumam versus, procreavit eam quam dicunt Aphroditen, quamque apud nos Venerem appellant. Ex huius concubitu quae erat utique soror, hunc ipsum Iovem ferunt genuisse Cyprin, ex qua aiunt et Cupidinem natum.

21. Haec quidem de incestis eius; audi nunc et de adulteriis. Europam Oceani coniugem vitiat, ex qua nascitur Dodonaeus; Helenam Pandionis, ex qua nascitur Musaeus; Eurynomen Asopi, ex qua nascitur Ogygias; Hermionen Oceani, ex qua nascuntur Charites, Thalia, Euphrosyne, Aglaia; Themin sororem suam, ex qua nascuntur Horae, Eurynomia, Dice, Irene; Themisto Inachi, ex qua nascitur Arcas; Ideam Minois, ex qua nascitur Asterion; Phoenissam Alphionis, ex qua nascitur Endymion; Io Inachi, ex qua nascitur Epaphus; Hippodamiam et Isionen Danai filias, quarum unam Hippodamiam Olenus, Isionen vero Orchomenus sive Chryses habuit; Carmen Phoenicis, ex qua nascitur Britomartis, quae fuit sodalis Dianae; Callisto Lycaonis, ex qua nascitur Orcas; Libeen Munanti, ex qua nascitur Belus; Latonam, ex qua nascitur Apollo et Diana; Leanidam Eurymedontis, ex qua nascitur Coron; Lysitheam Eveni, ex qua nascitur Helenus; Hippodamiam Bellerophontis, ex qua nascitur Sarpedon; Megacliten Ma-

carei, ex qua nascitur Thebe et Locrus; Nioben Phoronei, ex qua nascitur Argus et Pelasgus; Olympiadam Neoptolemi, ex qua nascitur Alexander; Pyrrham Promethei, ex qua nascitur Helmetheus; Protogeniam et Pandoram Deucalionis filias, ex quibus genuit Aethelium et Dorum et Meleram et Pandorum; Thaicruciam Protei, ex qua nascitur Nympheus; Salaminam Asopi, ex qua nascitur Saracon; Taygeten, Electram, Maiam, Plutiden, Atlantis filias, ex quibus genuit ex Taygete quidem Lacedaemonem, ex Electra Dardanum, ex Maia Mercurium, ex Plutide Tantalum; Phthiam Phoronei, ex qua genuit Achaeum; [Choniam Aramni, ex qua genuit Laconem;] Chalceam Nympham, ex qua nascitur Olympus; Charidiam Nympham, ex qua nascitur Alchanus; Clorida, quae fuit Ampyci, ex qua nascitur Mopsus; Cotoniam Lesbi, ex qua nascitur Polymedes; Hippodamiam Aniceti; Chrysogeniam Penei, ex qua nascitur Thissaeus.

22. Sed et alia sunt plurima eius adulteria, ex quibus nec progeniem suscepit, quae enumerare satis longum est. Verum ex his omnibus quas enumeravimus, nonnullas transformatus, utpote magus vitiavit. Denique Antiopen Myctei versus in Satyrum corrupit, ex qua nascuntur Amphion et Zethus; Alcmenam mutatus in virum eius Amphitryonem, ex qua nascitur Hercules; Aeginam Asopi mutatus in aquilam, ex qua nascitur Aeacus. Sed et Ganymedam Dardani, mutatus nihilominus in aquilam stuprat; Mantheam Phoci mutatus in ursum, ex qua nascitur Arctos; Danaen Acrisii mutatus in aurum, ex qua nascitur Perseus; Europen Phoenicis mutatus in taurum, ex qua nascitur Minos et Rhadamantus, Sarpedonque; Eurymedusam Achelai mutatus in formicam, ex qua nascitur Myrmidon; Thaliam (Aetnam) Nympham mutatus in vulturem, ex qua nascuntur apud Siciliam Palisci; Imandram Geneani apud Rhodum, mutatus in imbrem; Cassiopeiam mutatus in virum eius Phoenicem, ex qua nascitur Anchinos; Ledam Thestii mutatus in cygnum, ex qua nascitur Helena; et iterum eandem mutatus in stellam, ex qua nascuntur Castor et Pollux; Lamiam mutatus in upupam; Mnemosynen mutatus in pastorem, ex qua nascuntur Musae novem; Nemesin mutatus in anserem; Semelen Cadmiam mutatus in ignem, ex qua nascitur Diony-

sius. Ex filia autem sua Cerere genuit Persephonen, quam et ipsam corrupit mutatus in draconem.

23. Sed et Europam patrui sui Oceani uxorem et sororem eius Eurynomen adulterat, et patrem punit, et Pluten Atlantis filii sui adulterat filiam, ex qua natum sibi filium Tantalum damnat. Ex Larisse etiam Orchomeni genuit Tityonem, quem et ipsum suppliciis tradidit. Diam Ixionis filii sui diripiens uxorem, ipsum perennibus subiicit poenis, et paene omnes quos ex adulteriis genuit filios, violentae mortis conditione damnavit, quorum et sepulcra paene omnium manifesta sunt. Ipsius denique parricidae, qui et patruos peremit et uxores eorum vitiavit, sororibus stuprum intulit, multiformis magi sepulcrum evidens est apud Cretenses, qui tamen scientes et confitentes infanda eius atque incesta opera, et omnibus enarrantes, ipsi eum confiteri deum non erubescunt; unde mirum mihi et valde mirum videtur, quomodo is qui super omnes mortales scelere et flagitiis eminet, sanctum et quod est super omne bonum nomen acceperit, ut pater deorum atque hominum vocaretur; nisi forte ille qui malis hominum gaudet, eum quem sceleribus eminere supra caeteros vidit, supra caeteros ei honorem conferre infelices animas suasit, ut ad imitationem malorum invitaret universos.

24. Sed et filiorum eius, qui apud eos dii putantur, sepulcra singulis quibusque in locis manifestissime demonstrantur; Mercurii apud Hermopolim, Cypriae Veneris apud Cyprum, Martis in Thracia, Liberi apud Thebas, ubi discerptus traditur, Herculis apud Tyrum, ubi igni crematus est, in Epidauro Aesculapii; quique omnes non solum ut homines defuncti, sed ut nequam homines puniti pro sceleribus docentur, et tamen ab stultis hominibus ut dii adorantur.

25. Quodsi argumentari volunt, et magis haec loca ortus eorum quam sepulturae vel mortis adfirmant, ex vicinis et adhuc recentibus gestis priora et vetera convincentur, cum docuerimus adorari ab eis eos, quos etiam homines ipsi et defunctos vel potius punitos esse profitentur, verbi gratia ut Syri Adonem, Aegyptii Osirin, Ilienses Hectorem, apud Leuconessum Achillem, apud Pontum Patroclum, apud Rhodum Alexandrum Macedonem, multosque alios per diversa loca singuli ut deos colunt et adorant,

quos homines mortuos fuisse non dubitant. Unde consequens est etiam priores simili errore prolapsos, mortuis hominibus, qui forte potentiae aliquid vel artis habuerant, maximeque si phantasiis magicis in stuporem stolidos homines adduxerant, honorem contulisse divinum.

26. Iam hinc additum est, ut et poetae elegantia verborum commenta erroris ornarent, et suavitate dicendi immortales effectos esse ex mortalibus persuaderent; imo et amplius aliquid, ex hominibus aiunt stellas fieri, et arbores, et animalia, et flores, et aves, fontesque ac fluvios, et ni verbositas videretur, omnes paene stellas, quas ex hominibus effectas adserunt, enumerare vel arbores vel fontes ac fluvios possem; exempli tamen caussa singula saltem ex singulis memorabo. Andromedam Cephei in stellam dicunt esse conversam, Daphnen Ladonis fluvii filiam in arborem commutatam, Hyacinthum Apollinis dilectum in florem, Callisto in sidus quod arcton vocant, Prognen et Philomelam cum Tereo in aves, Thysben apud Ciliciam in fontem, et Pyramum inibi in fluvium resolutos, omnesque paene ut dixi, vel stellas, vel arbores, fontesque ac fluvios, floresque et animalia, vel aves, aliquando homines fuisse confirmant.

27. At Petrus haec audiens ait: Ergo secundum ipsos, antequam homines mutarentur in stellas, vel caetera quae enumeras, et coelum sine stellis erat et terra sine arboribus et animalibus, nec fontes, nec flumina, nec aves erant; et quomodo ipsi homines vixerunt sine his, qui in haec postmodum mutati sunt, cum constet nec potuisse prorsus sine his vitam ducere homines in terris? Et ego respondi: Sed ne ipsum quidem cultum deorum suorum observare consequenter norunt; unusquisque enim eorum quos colunt, habet aliquid sibi dicatum, a quo debent se continere cultores, utpote Minervae olivam, Iovi capram ferunt dicatam, Cereri semina, Libero vinum, Osiri aquam, Hammoni arietem, Dianae cervum, Syrorum daemoni piscem et columbam, Vulcano ignem; et unicuique ut dixi, est aliquid proprie dicatum, a quo oportebat abstinere se cultores ad honorem eorum quibus dicata sunt. Nunc autem singuli ab uno aliquo se observantes, pro unius honore caeteros omnes iratos habent; quos utique si placare velint, pro honore omnium abstinere se ab omnibus oportebat, ut ante diem iudi-

cii iusta a semetipsis sententia condemnati, morte miserrima per inediam deperirent.

28. Verum ad propositum revertamur. Quae, malum! ratio est, imo quae amentia mortalium possidet mentes, ut hominem quem impium, scelestum, profanum, Iovem dico, incestum, parricidam, adulterum non solum sciunt esse, sed et publice in theatris cantant, hunc ut deum colant et adorent? Aut si pro his gestis deus esse meruit, ergo et si quos audiunt homicidas, adulteros, parricidas, incestos etiam nunc debent ut deos adorare. Sed quod in aliis exsecrantur, scire omnino non possum cur in illo venerentur. Et Petrus respondit: Quoniam te nescire dicis, disce a me cur in illo facinorosa gesta venerentur; primo quidem, ut cum ipsi similia egerint, acceptos se ei futuros sciant, utpote quem imitantur in flagitiis; secundo, quod haec literis scite recondita et versibus eleganter inserta veteres reliquerunt. Et nunc puerilis eruditionis obtentu, cum eorum notitia teneris et simplicibus adhaeserit mentibus, revelli ex eis atque abiici difficulter potest.

29. Haec cum dixisset Petrus, Niceta respondit: Non putes domine mi Petre, non habere eruditos quosque gentilium verisimilitudines quasdam, quibus adstruant haec quae culpabilia videntur et probrosa, quae quidem ego non ut confirmans errores eorum dico, (absit enim a me, ut hoc vel ad cogitationem meam veniat) sed tamen scio esse apud prudentiores ipsorum defensiones quasdam, quibus adstruere et colorare solent haec quae videntur absurda. Et si tibi placet, ut aliqua ex his proferam, quae ex parte aliqua retineo, ut iubes faciam. Cumque Petrus permisisset, Niceta hoc modo coepit:

30. Omnis sermo apud Graecos, qui de antiquitatis origine conscribitur, cum alios multos, tum duos praecipuos auctores habet, Orpheum et Hesiodum. Horum ergo scripta in duas partes intelligentiae dividuntur, id est, secundum literam et secundum allegoriam; et ad ea quidem quae secundum literam sunt, ignobilis vulgi turba confluxit, ea vero quae secundum allegoriam constant, omnis philosophorum et eruditorum loquacitas admirata est. Orpheus igitur est, qui dicit primo fuisse Chaos sempiternum, immensum, ingenitum, ex quo omnia facta sunt; hoc sane ipsum Chaos non tenebras dixit esse, non lucem, non humidum, non ari-

dum, non calidum, non frigidum, sed omnia simul mixta, et semper unum fuisse informe; aliquando tamen quasi ad ovi immanis modum, per immensa tempora effectam peperisse ac protulisse ex se duplicem quandam speciem, quam illi masculofeminam vocant, ex contraria admixtione huiusmodi diversitatis speciem concretam; et hoc esse principium omnium, quod primum ex materia puriore processerit, quodque procedens discretionem quatuor elementorum dederit, et ex duobus quae prima sunt elementis fecerit coelum, ex aliis autem terram, ex quibus iam omnia participatione sui invicem nasci dicit et gigni. Haec quidem Orpheus.

31. Subiungit autem his et Hesiodus, post Chaos statim coelum dicens factum esse et terram, ex quibus ait progenitos illos undecim, quos interdum et duodecim dicit, ex quibus sex mares, quinque feminas ponit, nomina autem dat maribus: Oceanus, Coeus, Crius, Hyperion, Iapetus, Cronus qui et Saturnus, item feminis: Thia, Rhea, Themis, Mnemosyne, Thetis, quae nomina per allegoriam hoc modo interpretantur: numerum quidem undecim vel duodecim, ipsam dicunt primam naturam, quam et Rheam a fluendo dictam volunt, reliquos autem decem accidentia eius dicunt quas et qualitates appellant, duodecimum tamen addunt et Cronum quem apud nos Saturnum dicunt; hunc pro tempore accipiunt. Saturnum ergo et Rheam tempus ponunt et materiam, quae ubi cum humido et arido et calido et frigido tempore fuerint admixta, omnia generant.

32. Haec ergo, inquit, primo omnium tempore multo concretam genuit quandam quasi bullam, quae ex spiritu qui in aquis erat, paulatim collecta intumuit et aliquanto tempore circumacta per superficiem materiae, ex qua quasi ex vulva processerat, rigore frigoris obdurata et glacialibus augmentis semper increscens, abrupta tandem demergitur in profundum, ac pondere ipso pertracta in infernum descendit, et quia invisibilis facta est, Aides appellata est, qui et Orcus vel Pluto nominatur. Cumque de superioribus mergeretur in inferna, locum confluendi humido praebuit elemento, et pars crassior, quae est terra, aquis cedentibus patefacta est. Hanc ergo aquarum libertatem, quae prius bulla obtegente premebatur, postquam illa inferni sortita est locum, Neptunum esse appellatam. Post hoc cum elemen-

tum frigidum per concretionem glacialis bullae ad inferiora fuisset absorptum, et aridum fuisset humidumque discretum, nullo iam impediente, elementum calidum ignis utpote vigore et levitate ad superiora convolavit aeris, spiritu et procella subvectum. Hanc ergo procellam, quae *καταιγὶς* Graece appellatur, aegem, id est capram dixerunt, et ignem qui ad superna conscendit, Iovem; et ideo cum capra subvectum conscendisse Olympum dicunt.

33. Ipsum vero Iovem Graeci quidem a vivendo vel vitam dando, nostri a iuvando nominatum volunt. Hanc ergo esse viventem substantiam ferunt, quae in superioribus posita, vi caloris velut cerebri ambitu ad se trahens cuncta et cuiusdam temperamenti moderatione componens, de capite dicitur genuisse sapientiam, quam Minervam vocant, quae a Graecis *Ἀθήνη* propter immortalitatem nominata est; quae quia pater omnium per sapientiam suam cuncta condidit, et ex ipso capite eius et principali omnium genita dicitur loco, et temperata admixtione elementorum universum formasse mundum et adornasse perhibetur. Igitur species quae materiae inditae sunt, ut fieret mundus, quia vi caloris constringuntur, Iovis viribus contineri dicuntur. Quae quoniam sufficienter se habent, nec ultra addi sibi indigent aliquid novi, sed unumquodque seminis sui posteritate reparatur, vinctae esse a Iove Saturni manus dicuntur: quia nihil novi iam ut dixi, ex materia tempus producit, sed calor seminum secundum sui speciem cuncta restituit nec ultra Rheae partus, hoc est propago materiae fluentis adscendit, et ideo ipsam primam elementorum divisionem abscissionem Saturni nominant, quasi qui ultra mundum generare non possit.

34. Nam de Venere hoc modo allegoriam tradunt: ubi, aiunt, aetheri subiectum est pelagus, cum repercussus aquis splendor coeli gratior refulsisset, venustas rerum quae ex aquis pulcrior apparuerat, Venus nominata est, quae aetheri tanquam fratri suo sociata, quod concupiscibile decus effecerit, Cupidinem genuisse memorata est. Hoc ergo modo per allegoriam Cronum quidem qui est Saturnus, tempus esse ut diximus tradunt, Rheam materiam, Aiden, id est Orcum, inferni profundum, Neptunum aquam, Iovem aetherem, id est caloris elementum, Venerem venustatem rerum,

Cupidinem concupiscentiam, quae inest rebus omnibus per quam posteritas reparatur, vel etiam rerum ratio quae sapienter inspecta delectat. Hera, id est Iuno, aer iste medius, qui de coelo usque ad terram descendit, ponitur. Dianae, quam ipsam Proserpinam dicunt, aerem inferni tradunt. Apollinem ipsum etiam solem dicunt, circumeuntem polum; Mercurium verbum, quo ratio de singulis quibusque reddatur; Martem intemperatum ignem, qui cuncta consumat. Sed ne singula enumerando immoremur, ad hanc allegoriae speciem de unoquoque eorum quos colunt, hi quibus secretior de talibus inest peritia, honestas sibi videntur et iustas reddere rationes.

35. Haec cum Niceta dixisset, Aquila respondit: Valde mihi videtur quisquis ille est auctor et inventor horum, impius exstitisse, si haec quae grata et honesta videntur abscondit, et superstitionis suae ritum in dedecorosis et turpibus observantiis collocavit, cum ea quae secundum literam scripta sunt, manifeste inhonesta sint et turpia, et tota religionis eorum observantia in ipsis constet, ut per huiusmodi scelera et impietates deos suos quos colunt, doceant imitari. Nam in istis allegoriis quae eis utilitas erit? quae quamvis honestae finguntur, nullus tamen ex eis aut usus ad cultum pervenit aut ad mores emendatio.

36. Unde magis constat, quod prudentes viri cum viderent communem superstitionem tam probrosam esse, tam turpem, nec tamen corrigendi modum aliquem vel scientiam didicissent, quibus potuerunt argumentis et interpretationibus conati sunt res inhonestas honesto sermone velare, et non ut dicunt, honestas rationes inhonestis fabulis occultare; quod si esset, nunquam utique ipsa eorum simulacra atque ipsae de eis picturae cum suis vitiis et criminibus formarentur. Non cygnus adulter Ledae, nec taurus formaretur Europae, et in mille monstra eum, quem putant meliorem omnibus, verterent. Quod utique si magni et sapientes qui sunt apud eos viri, fictum scirent esse non verum, nonne impietatis arguerent et sacrilegii eos, qui ad iniuriam deorum huiusmodi aut picturam ponerent aut sculperent simulacra? Denique regem temporis sui depingant in bovis forma, vel anseris, vel formicae, vel vulturis, et scribant super regis sui nomen, atque huiusmodi vel statuam vel ima-

ginem collocent; et iniuriam facti sentient et vindictae magnitudinem.

37. Sed quoniam vera haec magis sunt, quae publica turpitudo testatur, et ad excusationem a viris prudentibus sermonibus honestis quaesita sunt et concinnata velamina, idcirco non solum non prohibentur, sed et ipsis mysteriis Saturni filios devorantis, et occultati pueri per Corybantum et cymbala et tympanorum sonitus, exprimuntur imagines. De abscissione vero Saturni quae maior erit probatio veritatis, quam ut in honorem dei sui, simili infelicitatis sorte abscindantur etiam cultores? Cum ergo haec manifeste cernantur, quis tam exigui sensus, imo tam stolidi invenietur, cui non palam sit, haec magis vera esse de infelicibus diis, quae infeliciores cultores etiam corporum suorum vulneribus et abscissione testantur?

38. Quod si, ut dicunt, haec ita honeste et pie gesta tam inhonesto ritu ministrantur et impio, sacrilegus profecto est, quisquis ille vel ex initio haec tradidit, vel nunc male tradita persistit implere. Quid autem et de libris dicimus poetarum? Nonne oportuerat eos, si honesta et pia deorum gesta turpibus fabulis infamarunt, abiici protinus atque in ignem dari, ne persuaderent tenerae adhuc aetati puerorum, Iovem ipsum deorum principem, parricidam erga parentes, incestum erga sorores et filias, impurum etiam in pueros exstitisse, Venerem cum Marte adulteros, et omnia illa quae iam superius dicta sunt? Aut quid tibi videtur, domine mi Petre?

39. Tunc ille respondit: Certus esto dulcissime Aquila, quia omnia per bonam dei providentiam gesta sunt, ut non solum infirma et fragilis, verum et turpis esset caussa quae futura erat contraria veritati. Si enim validior et verisimilior fuisset erroris adsertio, haud facile quisquam qui in eo deceptus esset, ad iter veritatis rediret. Si enim nunc cum tam multa probra et dedecora de diis gentium proferuntur, vix aliquis turpem derelinquit errorem, quanto magis si esset ibi aliquid honestum et verisimile? Difficulter namque transfertur animus ab his, in quibus a prima aetate praeventus est; et ob hoc ut dixi, divina providentia factum est, ut erroris substantia et infirma esset et turpis. Sed et caetera omnia simili modo competenter et commode dispensat divina providentia, licet nobis ignorantibus rerum

caussas, bonae et optimae dispensationis divinae non liqueat ratio.

40. Cum haec Petrus dixisset, ego Clemens Nicetam rogabam, ut aliqua de allegoriis gentilium quas diligenter adtigerat, agnoscendi gratia exponeret; utile enim est, ut quando cum gentilibus disputamus, etiam ista nos minime lateant. Et Niceta: Si, inquit, permittit dominus meus Petrus, possum dicere. Tum Petrus: Hodie, inquit, permisi vobis dicere adversum gentiles, ut nostis. Et Niceta ait: Dic ergo Clemens, de quibus audire velis. Cui ego aio: Quomodo tradunt de deorum coena gentiles, quam in Pelei nuptiis habuerunt et Thetidis, quem dicunt esse Paridem pastorem, et quas ponunt Iunonem, Minervam et Venerem, quae apud eum iudicantur, quemve Mercurium, vel quod malum, et caetera quae per ordinem consequuntur, enarra nobis.

41. Tum Niceta: Coenae deorum caussa hoc modo se habet. Convivium mundum tradunt, discumbendi ordinem deorum stellarum positionem; quos Hesiodus coeli et terrae primos filios nominat, in quibus sex mares et sex feminas ad duodecim signorum numerum referunt, quae universum circumeunt mundum. Dapes autem convivii rationes esse et caussas rerum tradunt dulces et concupiscibiles, quae qualiter regatur et gubernetur hic mundus, ex signorum positione et astrorum cursibus colliguntur. Ad libertatis tamen convivii modum dicunt ista constare, pro eo quod potestatem habeat uniuscuiusque sensus, si velit degustare aliquid ex huiusmodi scientia aut si nolit; et sicut in convivio nemo cogitur, sed vescendi libertas penes unumquemque est, ita et philosophandi ratio pendet in voluntatis arbitrio. Discordiam concupiscentiam carnis dicunt, quae insurgit adversum propositum mentis et philosophandi impedit studium; ideo denique et tempus illud esse aiunt, in quo de nuptiis agitur. Peleum vero et Thetidem Nympham, aridum et humidum ponunt elementum, ex quorum admixtione substantia corporum constat. Mercurium verbum esse tradunt, per quod sensui doctrina confertur, Iunonem pudicitiam, Minervam fortitudinem; Venerem libidinem dicunt, Paridem sensum. Si ergo, aiunt, accidat in homine barbarum esse et imperitum sensum, et rectum iudicium nescientem, spreta pudicitia et virtute libidini pal-

mam, quod est malum, dabit, per quod non solum sibi, sed et civibus et universae genti subversio et pernicies aderit. Haec ergo licet illis componere ex qualibet materia visum sit, tamen aptari ad omnem hominem possunt, quia si quis pastoralem et rusticum atque imperitum habeat sensum nec velit erudiri, ubi corporis calor de libidinis suavitate suggesserit, continuo spretis studiorum virtutibus et scientiae bonis, ad voluptates corporis animum confert. Et hinc est unde impacata bella consurgunt, urbes ruunt, patriae concidunt, sicut et Paris rapta Helena ad mutuum Graecos et barbaros armavit exitium.

42. Et Petrus collaudans prosequutionem eius, ait: Multas ut video, ingeniosi homines ex his quae legunt verisimilitudines capiunt, et ideo diligenter observandum est, ut lex dei cum legitur, non secundum proprii ingenii intelligentiam legatur. Sunt enim multa verba in scripturis divinis, quae possunt trahi ad eum sensum, quem sibi unusquisque sponte praesumsit; quod fieri non oportet. Non enim sensum quem extrinsecus attuleris alienum et extraneum debes quaerere, quem ex scripturarum auctoritate confirmes, sed ex ipsis scripturis sensum capere veritatis; et ideo oportet ab eo intelligentiam discere scripturarum, qui eam a maioribus secundum veritatem sibi traditam servat, ut et ipse possit ea quae recte suscepit, competenter adserere. Cum enim ex divinis scripturis integram quis susceperit et firmam regulam veritatis, absurdum non erit, si aliquid etiam ex eruditione communi ac de liberalibus studiis, quae forte in pueritia adtigit, ad adsertionem veri dogmatis conferat, ita tamen ut ubi vera didicit, falsa et simulata declinet.

43. Et cum haec dixisset, ad patrem nostrum respiciens, ait: Tu ergo senex, si quidem saluti animae tuae consulis, ut cum corpore fuerit resoluta, pro brevi hac conversione requiem inveniat sempiternam, require de quibus vis et consule, ut possis si quid in te est dubitationis adiicere. Incertum enim est etiam iuvenibus vitae tempus, senibus autem iam nec incertum est; non enim dubitatur, quin quantumcumque est quod putatur superesse, breve sit. Et ideo tam iuvenes quam senes oportet de conversione et poenitentia valde esse sollicitos, et satagere ut de reliquo ornent animam suam ornamentis dignissimis, id est, dogmatibus

veritatis, decore pudicitiae, splendore iustitiae, candore pietatis, aliisque omnibus quibus comtam decet esse rationabilem mentem; tum praeterea declinare a consortiis inhonestis et infidelibus, et societates habere fidelium atque illos frequentare conventus, in quibus de pudicitia, de iustitia, de pietate tractatur, orare semper deum ex corde et ab ipso petere quae decet a deo posci, ipsi gratias agere, veram poenitudinem gerere praeteritorum gestorum, aliquantulum etiam, si possibile est, per misericordias pauperum iuvare poenitentiam; per haec enim facilior venia dabitur et indulgenti citius indulgebitur.

44. Quod si profectioris aetatis sit is qui ad poenitentiam venit, eo magis gratias agere debet deo, quod postquam fractus est omnis impetus concupiscentiae carnalis, scientia veritatis accepta, nulla ei imminet pugna certaminis, per quam insurgentes adversum animam reprimat corporis voluptates. Superest ergo in agnitione veritatis et misericordiae operibus exerceri, ut adferat fructus dignos poenitentiae, nec putet quia in temporis longitudine documentum conversionis ostenditur, et non in devotionis ac propositi firmitate. Deo enim manifestae sunt mentes, qui non temporum rationem colligit sed animorum; ipse enim probat, si quis agnita veritatis praedicatione non distulit neque tempus negligendo consumsit, sed statim et si dici potest eodem momento, praeterita perhorrescens, futurorum desiderium coepit et in amorem regni coelestis exarsit.

45. Propter quod nemo vestrum ultra dissimulet nec retro respiciat, sed ad evangelium regni dei libenter accedat. Non dicat pauper, quia cum dives factus fuero, tunc convertar; non requirit a te deus pecuniam, sed animum misericordem et piam mentem. Neque dives conversionem suam differat pro sollicitudine saeculari, dum cogitat quomodo dispenset abundantiam frugum; neque dicat intra semetipsum, [1]) quid faciam, ubi recondam fructus meos? neque dicat animae suae, habes multa bona reposita in annos multos, epulare, laetare; nam dicetur ei, stulte, hac nocte auferetur abs te anima tua, et quae praeparasti cuius erunt? Itaque festinet ad poenitentiam omnis aetas, omnis sexus, omnisque conditio, ut vitam consequatur aeternam. Iuve-

[1]) Luc. 12, 17. 19. 20.

nes quidem in eo grati sint, quod in ipso impetu desiderio-rum cervices suas iugo subiiciunt disciplinae. Senes et ipsi laudabiles, quia multi temporis consuetudinem, in qua male praeventi sunt, pro dei timore commutant.

46. Nemo ergo differat, nemo cunctetur; quae enim caussa cunctandi est ad bene agendum? aut times, ne cum bene feceris, ibi remunerationem non invenias ut putasti? Et quid senties detrimenti si bene feceris gratis, nonne etiam sola in his sufficeret conscientia? Quod si inveneris ut praesumis, nonne pro parvis magna, et pro temporalibus aeterna recipies? verum ego haec propter incredulos dixi. Nos autem quae praedicamus, ita se habent, quia nec ali-ter esse possunt, quae prophetica voce promissa sunt.

47. Si quis vero cupit examussim veritatem nostrae praedicationis agnoscere, conveniat ad audiendum et quid sit verus propheta cognoscat, et tunc demum omnis in eo cessabit ambiguitas; si tamen non obstinatis animis resistat his, quae vera esse compererit. Sunt enim quidam qui quolibet modo ad hoc tantum respiciunt, ut vincant et lau-dem pro hoc magis quam salutem quaerant, quibus non eveniat vel dici aliquid, ne et sermo nobilis patiatur iniu-riam, et iniuriae suae reum aeterna morte condemnet. Quid enim est in quo adversari praedicationi nostrae quis debeat? aut in quo contra veri honestique fidem sermo prae-dicationis nostrae deprehenditur? qui dicit honorandum esse deum et patrem omnium conditorem, eiusque filium, qui so-lus eum et voluntatem eius novit, cuique soli de omnibus credendum est quae praecepit; solus enim est lex et legis-lator et iudex iustus, cuius lex decernit honorandum esse deum dominum omnium per vitam sobriam, castam, ius-tam, misericordem, et in ipso solo omnem collocandam spem.

48. Sed dicet aliquis, etiam a philosophis huiusmodi praecepta dari. Nihil est simile; nam de iustitia quidem ab eis et sobrietate mandatur, sed remuneratorem Deum gestorum bonorum malorumque non norunt, et ideo leges et praecepta eorum accusatorem tantummodo publicum vi-tant, conscientiam vero purificare non possunt. Quid enim timeat in occulto peccare, qui occultorum esse arbitrum et iudicem nescit? Addunt praeterea philosophi in praecep-tis suis, etiam deos qui sunt daemones honorandos, quod

solum, etiamsi in aliis probabiles viderentur, gravissimae eos potest impietatis arguere et propriis condemnare sententiis, qui unum quidem esse pronunciant deum, pro adsentatione tamen erroris humani plures mandent colendos. Aiunt autem et illud philosophi, deum non irasci, nescientes quid dicant. Ira enim mala est, ubi mentem turbat, ut rectum consilium perdat; illa vero quae malos punit, perturbationem menti non infert, sed unus ut ita dixerim, idemque affectus est, qui et bonis praemia et malis retribuit poenam; nam si bonis et malis bona restituat et simili remuneratione erga pios utatur et impios, iniustus potius quam bonus videbitur.

49. Sed ais: nec deus debuit facere malum. Verum dicis; neque facit. Sed qui ab eo creati sunt, dum iudicandos se esse non credunt, indulgentes voluptatibus suis a pietate et iustitia devoluti sunt. Sed dices: si iustum est punire malos, statim ut male agunt puniri debent. Tu quidem bene festinas; sed ille qui aeternus est et quem nihil latet, quanto nullus ei finis, tanto et prolixa patientia est, et non ad velocitatem vindictae, sed ad salutis respicit caussas; delectatur enim non tam morte, quam conversione peccantis. Ideo denique et sanctum baptisma largitus est hominibus, ad quod si quis venire festinet, et de reliquo maneat emendatus, delentur ex eo omnia peccata, quae per ignorantiam commissa sunt.

50. Nam philosophi quid contulerunt vitae mortalium, dicendo hominibus non irasci deum? nempe ut docerent eos nullum habere vindictae alicuius vel iudicii metum, et per hoc tota peccantibus frena laxarent. Aut quid illi humanum genus iuvarunt, qui dixerunt non esse deum, sed casu omnia et fortuito agi? nonne ut haec audientes homines et arbitrantes nullum esse iudicem, nullum provisorem rerum, ad omne facinus, quod vel furor vel avaritia vel libido dictasset, neminem verendo praecipites agerentur? Nam illi multum revera iuverunt mortalium vitam, qui dixerunt nihil posse sine genesi fieri, scilicet ut unusquisque peccati sui caussam genesi adscribens, semetipsum in sceleribus suis pronunciaret innoxium, dum crimen suum non poenitendo diluit, sed fatum culpando congeminat. Nam de illis quid dicam philosophis, qui deos colendos esse introduxerunt, et tales deos, quales paullo ante audistis? Quid

fuit aliud decernere, nisi ut vitia, nisi ut crimina, nisi ut flagitia colerentur? Pudet miseretque me vestri, si creditis quod indigna haec essent, et impia atque exsecrabilia aut non deprehendistis hactenus, aut deprehensa et intellecta mala pro bonis et optimis coluistis.

51. Tum praeterea et illud quale est, quod praesumserunt nonnulli philosophorum vel de deo loqui, cum sint mortales, et opinione sola de invisibilibus dicere vel de mundi origine, ubi non aderant cum fieret, vel de fine eius vel de animarum in infernis dispensatione et iudicio, nescientes quia praesentia quidem et visibilia nosse hominis est rationabilis, praeterita vero et futura et invisibilia scire, solius propheticae praescientiae est. Non ergo haec coniecturis et opinionibus colligenda sunt, in quibus valde falluntur homines, sed fide propheticae veritatis, sicut se habet haec nostra doctrina. Nos enim nihil ex nobis loquimur, nec humana aestimatione collecta adnunciamus, hoc enim decipere est auditores; sed veri prophetae auctoritate nobis tradita et manifestata praedicamus. De cuius praescientia et virtute prophetica, si quis, ut dixi, ad liquidum vult documenta suscipere, sollicitus conveniat, et impiger sit ad audiendum, et evidentes dabimus probationes, quibus vim propheticae praescientiae non solum auribus audire, sed et oculis etiam videre ac manu contrectare se credat. De quo cum certam fidem conceperit, iugum iustitiae et pietatis absque ullo labore suscipiet, tantamque in eo sentiet suavitatem, ut non solum nihil ei laboris inesse caussetur, verum et amplius aliquid addi sibi desideret et imponi.

52. Cumque haec et alia his similia dixisset, et nonnullos ex his qui aderant infirmos et daemonibus obsessos curasset, gratulantes et deum collaudantes turbas dimisit, praecipiens eis ut ad eundem locum etiam consequentibus diebus audiendi gratia convenirent. Cumque domi iam inter nos essemus ac praeparemus ad edendum, ingressus quidam nunciat Appionem Plistonicensem cum Anubione nuper venisse ab Antiochia, et hospitari cum Simone. Tum pater audiens gavisus est, et ait Petro: Si permittis, volo ire et salutare Appionem et Anubionem, quia valde amici mihi sunt; fortassis autem Anubionem etiam suadere potero disputare cum Clemente de genesi. Et Petrus:

Permitto, inquit, et laudo quod amicos colis; veruntamen considera, quomodo per providentiam dei omnia tibi ex sententia concurrant; ecce enim non solum affectio tibi propria deo praestante reparata est, sed et amicorum praesentia procuratur. Et pater: Vere inquit, adverto ita esse, ut dicis. Et cum haec dixisset abiit ad Anubionem.

53. Nos autem cum Petro positi per totam noctem interrogando de diversis et discendo ab eo, delectatione ipsa doctrinae et suavitate verborum pervigiles mansimus. Et cum iam auroresceret, Petrus intuens me ac fratres meos, ait: Miror quid visum sit patri vestro. Cumque haec diceret, supervenit pater et invenit Petrum nobis de se loquentem. Cumque salutasset, satisfacere coepit et caussam exponere, ob quam foris mansisset. Nos autem respicientes ad eum expavimus, vultum in eo Simonis videntes, vocem tamen patris nostri audiebamus. Cumque refugeremus eum et exsecraremur, stupebat pater quod tam austere cum eo ageremus et barbare. Solus tamen Petrus erat, qui vultum eius naturalem videbat; qui et ait ad nos: Cur exsecramini patrem vestrum? Cui nos una cum matre respondimus: Hic nobis Simon videtur, vocem habens patris nostri. Et Petrus: Vobis quidem vox eius quae maleficiis mutata non est, sola nota est; mihi autem etiam vultus eius, qui aliis arte Simonis mutatus apparet, Faustiniani patris vestri notus est. Et intuens patrem ait: Caussa quae coniugem tuam conturbat ac filios, haec est, species vultus in te non videtur illa quae fuit, sed facies exsecrandi Simonis in te apparet.

54. Et cum haec diceret, regressus quidam ex his qui Antiochiam praecesserunt, dicebat ad Petrum; Scire te volo domine mi Petre, quia Simon apud Antiochiam publice multa faciens signa et prodigia, nihil aliud populo persuasit nisi quae ad tui odium pertinent, magum te nominans, maleficum, homicidam, et in tantum eos adversum te odium concitavit, ut magnopere desiderent, si te usquam invenire queant, etiam carnes tuas devorare; et ob hoc nos qui praemissi sumus, videntes valde commotam contra te civitatem, occulte in unum convenientes considerabamus quid fieri oporteret.

55. Cumque nullum videremus exitum rei, supervenit Cornelius centurio, missus a Caesare ad praesidem Caesareae publici negotii gratia; hunc adcersimus ad nos solum,

caussamque ei qua moesti essemus exponimus, ac si quid posset, ut iuvaret hortamur. Tum ille promtissime repromittit se eum protinus fugaturum, si tamen consilio eius etiam nos adniteremur. Cumque nos polliceremur impigre cuncta gesturos, ait: Caesar in urbe Roma et per provincias maleficos inquiri iussit ac perimi, ex quibus plurimi iam peremti sunt. Ego igitur divulgabo per amicos, me ut istum magum caperem venisse, et ob hoc missum a Caesare, quo etiam hic cum caeteris suis sociis puniatur. Vestri ergo qui cum ipso sunt occulte quasi undecunque audierint, indicent ei quod ego ad ipsum capiendum missus sim, et certum est, quod cum audierit, fugiat: aut si vos aliquid melius videtis, dicite. Quid plura? ita factum est a nostris qui cum ipso erant, explorandi gratia simulati. Ubi didicit Simon ventum esse ad se, tanquam ingens sibi beneficium collatum ab eis accipiens, in fugam versus est. Discedens igitur ex Antiochia, cum Athenodoro huc venit sicut audivimus.

56. Hoc ergo visum est nobis omnibus qui praecessimus, ut interim nunc non adscendas Antiochiam, usquequo videamus si illo discedente odium quod de te populo seminavit, aliqua ex parte vacuetur. Cum haec insinuasset is qui de Antiochia venerat, Petrus respiciens ad patrem nostrum ait: Faustiniane, a Simone mago transformatus est vultus tuus, sicut apparet; putans enim quod a Caesare quaereretur ad poenam, territus fugit et suum vultum tibi imposuit, si forte tu pro ipso capereris et ad mortem duci posses, ut filiis tuis tristitiam moveret. Pater vero ubi haec audivit, cum lacrimis exclamans: Recte, inquit, aestimasti Petre, nam et Anubion quia mihi valde amicus erat, sub mysterio quodam mihi indicare coeperat de insidiis eius, sed infelix non credebam, quia nihil in eum commiseram mali.

57. Cumque omnes una cum patre tristitia et lacrimis ageremur, interea et Anubion venit ad nos, indicans nobis Simonem fugisse per noctem, Iudaeam petentem. Videns autem patrem nostrum plangentem et lamentantem se ac dicentem: Infelicem me, qui eum magum audiens non credebam; quid mihi misero accidit, ut una die recognitus ab uxore et filiis, laetari non potuerim cum eis, sed ad priores miserias quas in errore pertuli, revolutus sim? Mater

autem multo gravius sparsis et laceratis crinibus plangebat; nos quoque in permutatione vultus patris stupentes quasi attoniti eramus et amentes, nec quid rei esset intelligere poteramus. Sed et Anubion omnes nos ita videns adfligi, velut mutus stabat. Tunc Petrus nos intuens filios eius ait: Mihi credite, quod hic ipse est pater vester; propter quod et moneo vos, ut quasi patrem servetis eum. Dabit enim deus occasionem aliquam, qua deposito Simonis vultu evidentem patris vestri, id est suam recuperare possit effigiem.

58. Et ad patrem conversus ait: Ego tibi permiseram salutare Appionem et Anubionem, quos tibi amicos a puero fuisse dixeras, non tamen ut cum Simone loquereris. Et pater: Peccavi, inquit, fateor. Tum Anubion: Et ego, inquit, cum ipso rogo et deprecor te, ut ignoscas seni, viro bono et generoso; seductus est infelix et ludibrio factus a nominato mago, dicam enim quomodo res gesta est. Ubi venit ad salutandos nos, contigit ut in ipsa hora circumstaremus Simonem, audientes eum dicentem quod fugere velit in ipsa nocte; audisse enim se, quod venerint quidam etiam ad hanc Laodiciae civitatem, qui eum ex praecepto imperatoris comprehenderent; velle autem se in hunc qui nuper ingressus est Faustinianum omnem convertere furorem. Et ait ad nos: Tantum, inquit, vos facite eum coenare nobiscum, et ego unguentum quoddam componam, quo coenatus perungat faciem suam, ut ex eo meum vultum omnibus habere videatur; vos autem herbae cuiusdam succo facies perungemini prius, ut non fallamini de immutatione vultus eius, ita ut exceptis vobis aliis omnibus Simon esse videatur.

59. Et cum ille haec diceret aio ad eum: Et quid tibi ex hoc facto confertur lucri? Tum Simon: Primo, inquit, ut ipsum comprehendant qui me quaerunt, et me desinant quaerere. Si vero punitus fuerit a Caesare, ut luctum maximum habeant filii sui, qui me derelicto confugerunt ad Petrum et sunt modo adiutores ipsius. Ego autem confiteor tibi, Petre, quod verum est; timui tunc Faustiniano indicare haec, sed neque spatium nobis ipse Simon dedit, ut possemus secretius loqui et plenius ei consilium Simonis aperire. Interea circa mediam noctem, Simon Iudaeam petens aufugit. Deduxit autem eum Athenodorus et Appion, ego autem simulavi inaequalitatem corporis, ut domi remanens facerem hunc velocius ad vos redire, si forte possit aliquo

modo occultari apud vos, ne ab his qui Simonem quaerunt comprehensus, ad Caesarem perducatur et pereat gratis, et nunc sollicitus pro ipso veni videre eum et redire antequam superveniant illi, qui deduxerunt Simonem. Et conversus ad nos Anubion ait: Ego Anubion patris vestri verum vultum video revera, quia perunctus sum prius ab ipso Simone sicut narravi vobis, ut oculis meis vera Faustiniani facies appareret, unde satis stupeo et admiror artem Simonis magi, quod vos stantes modo non agnoscitis patrem vestrum. Flentibus autem patre et matre ac nobis omnibus pro his quae acciderunt, motus miseratione etiam Anubion flebat.

60. Tum Petrus misericordia permotus, restituturum se promittit faciem patris nostri, dicens ad eum: Audi Faustiniane, cum nobis prius utilitatis aliquid contulerit error iste transformati vultus tui et ministraverit ad ea quae volumus, tunc ego veram tibi vultus imaginem reddam, si tamen prius quae a me tibi fuerint imperata, profligaveris. Cumque pater meus impleturum se cuncta quae iuberet omni promitteret nisu, tantum ut propriam recuperaret effigiem, Petrus ita coepit: Ipse auribus tuis audisti quod unus ex his qui praemissi fuerant, regressus ex Antiochia nunciaverit, quomodo Simon ibi positus turbas adversum me concitaverit, atque in odium mei totam inflammaverit civitatem, magum me et homicidam ac deceptorem confirmans, in tantum ut desiderent si me videant etiam carnes meas devorare. Fac ergo quod ego dico tibi, relinquens apud me Clementem, praecede nos Antiochiam cum coniuge tua et Fausto ac Faustino filiis tuis. Sed et alios mittam tecum, quos mihi videbitur, qui obtemperent his quae praecepero.

61. Cum ergo una cum ipsis Antiochiam veneris, quandoquidem Simon videris, publice stans praedica poenitentiam tuam et dic: Ego Simon denuncio vobis et confiteor me omnia fefellisse de Petro; ille enim neque seductor est neque magus neque homicida, neque horum aliquid quaecunque contra eum loquutus sum, sed dixi illa omnia furore commotus. Obsecro ergo vos ipse ego, qui dudum caussas odii vobis contra eum dederam, ut nihil tale de eo sentiatis; sed deponite odium, cessate ab indignatione, quia vere a deo ad salutem mundi missus est discipulus veri prophetae et apostolus. Propter quod suadeo, hortor et moneo ut ipsum audiatis, ipsi credatis praedicanti vobis veritatem, ne forte

si spreveritis eum, ipsa etiam subito civitas vestra pereat. Quam vero ob caussam haec nunc vobis confitear, indicabo. Hac nocte angelus dei corripuit me impium, et cur inimicus essem veritatis praeconi, vehementissime flagellavit. Deprecor ergo vos, ut etiam si ego ipse post haec veniens ad vos aliquid tentavero adversum Petrum dicere, ne suscipiatis nec credatis. Confiteor enim vobis, ego magus, ego seductor, ego deceptor fui, sed poenitentiam ago; licet enim per poenitentiam priora male gesta delere.

62. Cum haec Petrus intimaret patri ille respondit: Scio quid velis, ne labores ultra; intellexi enim et novi, quid oporteat cum ad locum venero, prosequi. Et Petrus iterum suggerebat ei, dicens: Cum ergo veneris ad locum et videris populum ex sermone tuo converti, et depositis odiis recipere desiderium nostri, mitte et manda mihi, et statim veniam. Cum autem venero, sine mora alienum hunc a te vultum effugabo, et tuum proprium qui tuis omnibus notus est reddam. Et his dictis fratres meos proficisci cum ipso iubet, ac Matthidiam matrem nostram et quosdam ex familiaribus simul. Sed mater recusabat proficisci simul et aiebat: Quasi adultera mihi futura videor, si vultui Simonis coniuncta sim; quod et si cogar simul ire, impossibile tamen est ut in eodem lectulo cum ipso iaceam, sed nescio si vel proficisci simul adquiescam. Et cum valde renueret, Anubion hortari eam coepit, dicens: Crede mihi et Petro, sed et ipsa vox non tibi Faustinianum esse persuadet coniugem tuum? quem vere non minus ego diligo quam tu. Denique etiam ego ipse vobiscum veniam. Et cum haec dixisset Anubion, promisit mater simul se profecturam.

63. Tum ego, competenter, aio, deus negotia nostra componit; habemus enim nobiscum et Anubionem astrologum, cum quo si Antiochiam venerimus, de genesi attentius disputabimus. Cumque post medium noctis pater noster cum his quos iusserat Petrus et Anubione profectus esset, mane priusquam procederet ad disputandum Petrus, regressi sunt illi qui deduxerunt Simonem, id est, Appion et Athenodorus, et venerunt ad nos requirentes patrem meum. Petrus vero ubi cognovit, iussit eos introire. Et cum consedissent, ubi est, aiunt, Faustinianus? Petrus respondit: Nescimus, vespere enim postquam ad vos venit, ultra nulli suorum visus est; hesterno tamen die mane Si-

mon venit quaerens eum, et quia nihil illi respondimus, nescio quid ei visum sit, Faustinianum se esse dicebat. Quod cum ei nemo crederet, flens et dolens comminabatur peremturum semetipsum, et post haec abiit ad mare versus.

64. Haec cum audisset Appion et qui cum ipso erant, ululatum dederunt grandem, dicentes: Quid hoc fecistis, cur non recepistis eum? Et cum vellet Athenodorus dicere mihi quia ipse erat Faustinianus pater tuus, Appion praeveniens eum: Comperimus, inquit, a quodam qui cum Simone profectus est, ipso Faustiniano deprecante eum, pro eo quod nollet filios suos videre, quia Iudaei erant. Nos ergo cum audissemus haec, venimus eum hic requirere, sed quia hic non est, apparet quia vere dixit qui nunciavit cum Simone profectum; hoc ergo nunciamus vobis. Ego autem Clemens ubi intellexi consilium Petri, quia voluerit eis suspicionem dare, quod ab ipsis quaerendus esset senex, ut timerent et fugerent, coepi iuvare consilium eius et aio ad Appionem: Audi carissime Appion, nos quod bonum credimus, etiam patri tradere volumus; quod si noluerit recipere, sed magis ut dicis, exhorrescens nos fugit, asperum sit fortasse quod dico, nec nos de eo curamus. Et cum haec dixissem, quasi exsecrantes crudelitatem meam discedunt, vestigia Simonis ut sequenti die comperimus, insequentes.

65. Interea cum Petrus ex more quotidie populum doceret et virtutes multas ac sanitates efficeret, post dies decem venit quidam nostrorum ab Antiochia missus a patre, adnuncians nobis quomodo publice staret pater, Simonem quidem qui in vultu videbatur accusans, Petrum vero immensis laudibus praeferens et omni populo commendans ac desiderabilem faciens, ita ut omnes ex eius sermone mutati desiderarent eum videre, multos autem tantum in Petri amorem venisse, ut saevirent in patrem quasi in Simonem, et manus ei vellent iniicere, velut qui tantum mali commisisset in Petrum; propter quod, aiebat, adpropera, ne forte perimatur; in timore enim magno positus velociter misit me, ut sine mora venias, quo viventem eum occupes, simul et crescenti erga tui desiderium civitati opportunus appareas. Aiebat etiam quomodo mox ut urbem Antiochiam pater ingressus esset, quasi ad Simonem omnis populus ad eum collectus est, et coepit omnibus confiteri publice secundum ea quae populi restauratio flagitabat; nam quicun-

que omnes simul nobiles et diversi simul divites ac pauperes convenissent, sperantes aliqua ab eo more solito prodigia posse fieri, omnes hac voce adloquitur:

66. Diu est quod me Simonem infelicissimum hominum patientia divina sustinet; nam quicquid in me mirati estis, non veritatis ministerio, sed daemonum mendaciis et artibus gestum est, ut vestram fidem everterem et meam animam condemnarem. Confiteor me omnia de Petro fuisse mentitum; ille enim neque magus neque homicida unquam fuit, sed a deo ad salutem vestrum omnium missus est, quem si ex hac hora contemnendum putaveritis, certum sit apud vos quod possit ipsa civitas vestra repente deperire. Quae autem caussa sit, ut haec vobis ultro confitear: ab angelo dei hac nocte vehementer correptus sum, et cur ei inimicus exstiterim, vehementissime flagellatus. Deprecor ergo vos, ut si ego ipse ex hac hora aperuero os meum contra eum, proiiciatis me ab adspectu vestro; ille enim immundus daemon saluti hominum inimicus per os meum contra ipsum loquitur, ne per eum vos pertingatis ad vitam. Quid enim ars magica per me vobis potuit virtutis ostendere? Canes feci aereos latrare et statuas moveri, figuras mutari hominum et subito ab adspectibus hominum absentari; et per haec debuistis artem magicam exsecrari, quae ut vobis miraculum inane praetenderem, animas vestras diabolicis laqueis innodabat, ne crederetis Petro, qui et languentes in nomine eius a quo missus est curat, et daemonas fugat, ac caecos illuminat, et paralyticis salutem reddit, et mortuos suscitat.

67. Haec et his similia multa eo prosequente, exsecrari eum coepit populus, et dabant fletum et gemitum, quia peccassent in Petrum credentes eum esse magum et impium. Eodem vero die ad vesperam restituta est in Faustiniano facies propria, et abscessit ab eo adspectus Simonis magi. Audiens autem Simon vultum suum in eo ad Petri gloriam profecisse, festinus praevenit Petrum et agere cupiens arte sua, ut a Faustiniano eius similitudo recederet, cum iam hoc iuxta verbum apostoli sui Christus implesset. Videntes autem Niceta et Aquila post praedicationem necessariam paternam faciem restitutam, gratias agentes deo, non eum permiserunt ulterius adloqui populum.

68. Simon autem coepit licet occulte per amicos suos et familiares ambulare, et amplius Petro derogare quam

antea. Tunc omnes exspuentes in faciem eius, expulerunt eum de civitate, dicentes: Tu eris reus mortis tuae, si ulterius loquutus contra Petrum huc tibi credideris esse veniendum. Quibus cognitis Petrus postera die convenire populos iubet, et uno ex his qui sequebantur eum ordinato eis episcopo, aliis etiam presbyteris, baptizatis quoque plurimis, et omnibus qui erant vexati languoribus vel daemonibus, sanitati redditis, demoratus ibi aliud triduum, cunctis rite compositis valedicens eis proficiscitur a Laodicia multum desiderabilis Antiochiensium plebi; et coepit per Nicetam et Aquilam tota civitas audire, quia Petrus adventaret. Omnis autem populus Antiochiae civitatis audiens Petrum venire, occurrerunt ei, et paene omnes maiores natu et nobiles, cinere adspersi in capite, poenitentiam agentes, qui contra praedicationem eius magum Simonem suscepissent.

69. Haec et his similia prosequentes, offerunt ei vexatos languoribus et daemoniis fatigatos, paralyticos quoque et diversa pericula patientes; et erat infinita multitudo simul languentium. Quos videns Petrus non solum poenitudinem agere, quod de eo male sensissent per Simonem, verum et tam integram fidem exhibere deo, ut etiam omnes diversas aegritudines patientes crederent per eum posse salvari, expandit ad coelum manus suas, et cum lacrimis orationem effundens, gratias referens deo dicebat: Benedico te pater praedicande, qui omne verbum et promissum filii tui adimplere dignaris, ut cognoscat omnis creatura, quia tu solus deus in coelo et in terra.

70. Haec et his similia dicens, adscendit in eminentiori loco et iussit ante se poni omnem multitudinem aegrotantium, quos omnes hac voce adloquutus est: Similem vobis hominem me esse videntes, nolite putare quod a me possitis recuperare salutem vestram, sed per eum qui de coelo descendens, ostendit credentibus sibi integram animae et corporis medicinam; unde vox vestra testem habeat hunc omnem populum, quia ex toto corde creditis in domino Iesu Christo, ut sciant etiam se ipsos ab ipso posse salvari. Cumque omnis multitudo infirmantium una voce clamaret, hunc esse verum deum quem Petrus adnunciat, subito immensum lumen gratiae dei in medio plebis apparuit, et coeperunt paralytici currere ad pedes Petri sani, caeci recuperato visu clamare, claudi restaurato gressu gratias agere, lan-

guentes recepta sanitate gaudere, nonnulli etiam solo flatu viventes iam sine sensu et sine voce recuperati sunt, omnes quoque lunatici et pleni daemoniis liberati sunt.

71. Tantam itaque spiritus sanctus in illa die gratiam suae virtutis ostendit, ut omnes a minimo usque ad maximum una voce confiterentur dominum, et ne multis immorer, intra septem dies plus quam decem millia hominum credentes deo baptizati sunt et sanctificatione consecrati, ita ut omni aviditatis desiderio Theophilus qui erat cunctis potentibus in civitate sublimior, domus suae ingentem basilicam ecclesiae nomine consecraret, in qua Petro apostolo constituta est ab omni populo cathedra, et omnis multitudo quotidie ad audiendum verbum conveniens, credebat sanae doctrinae quam sanitatum efficacitas adfirmabat.

72. Tum ego Clemens cum fratribus meis et matre patrem adloquimur, utrum aliquae infidelitatis in eo reliquiae remansissent. At ille: Venite, ait, et videbitis coram Petro, quantum in me fidei creverit incrementum. Tunc accedens Faustinianus, procidit ad pedes Petri dicens: Semina verbi tui quae ager meae mentis accepit, iam nata sunt, atque ita ad foecundam maturitatem provecta sunt, ut nihil desit, nisi ut a paleis me spirituali illa tua deseces falce, et reponas me in horreo dominico, faciens me mensae divinae participem. Tum Petrus cum omni alacritate adprehendens manum eius, tradidit eum mihi Clementi et fratribus meis, dicens: Sicut tibi patri filios restituit deus, ita et patrem filii restituant deo. Indixit autem ieiunium omni plebi, et veniente die dominica baptizavit eum, atque in medio populo ex conversione eius materiam sumens, omnes casus eius exposuit, ita ut omnis civitas quasi angelum eum suspiceret, et non minorem ei gratiam quam apostolo exhiberet. [[1]) Quibus cognitis Petrus postera die convenire populos iubet, et uno ex his qui sequebantur eum, ordinato episcopo, et aliis presbyteris, plurimum quoque populum baptizavit, omnesque qui erant vexati languoribus sanitati restituit.]

---

[1]) Addita legitur haec periodus in cod. antiquissimo Bodlej. num. 105. ap. Grabium in spicileg. patr. T. I. pag. 299.